İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

POST-ENDÜSTRİYEL ALANLARIN KENTLER ÜZERİNDE YARATTIĞI ZAMANSAL VE MEKANSAL DEĞİŞİMLERİN ZEYTİNBURNU ÇIRPICI ÇAYIRI ÖRNEĞİNDE İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emre ÇELEBİ

Kentsel Tasarım Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

EYLÜL 2021

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

POST-ENDÜSTRİYEL ALANLARIN KENTLER ÜZERİNDE YARATTIĞI ZAMANSAL VE MEKANSAL DEĞİŞİMLERİN ZEYTİNBURNU ÇIRPICI ÇAYIRI ÖRNEĞİNDE İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emre ÇELEBİ
(519171011)

Kentsel Tasarım Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hayriye EŞBAH TUNÇAY

EYLÜL 2021

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 519171011 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Emre ÇELEBİ, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "POST-ENDÜSTRİYEL ALANLARIN KENTLER ÜZERİNDE YARATTIĞI ZAMANSAL VE MEKANSAL DEĞİŞİMLERİN ZEYTİNBURNU ÇIRPICI ÇAYIRI ÖRNEĞİNDE İNCELENMESİ" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Hayriye EŞBAH TUNÇAY** .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Hatice AYATAÇ** .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Mert EKŞİ .....
İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa

Teslim Tarihi : 15.09.2021
Savunma Tarihi : 20.09.2021

Gerçeğin peşinden koşan savaşçılara,

ÖNSÖZ

"Bir kent hatırlayarak yaşar" öğretisiyle başladığım bu tez beni, unutulan yahut unutturulan onlarca anının ve gerçeğin üzerine örtülmüş perdeleri aralamamı sağladı. Umberto Eco'nun Gülün Adı romanında, başkahraman rahip Winston hikâyenin sonunda, peşinden koştuğu ve korumaya çalıştığı Aristo'nun kitabını muhafaza edemeyip kocaman bir kütüphane içerisinde yandığını izlerken yani başarısız olduğunun bilincinde olduğu o anlarda, çömezi Adso'ya şunları söyler:

"Peygamberlerden kork Adso; gerçek uğruna ölmeye hazır olanlardan da; çünkü onlar genellikle birçok başka insanı kendileriyle birlikte ölmeye sürüklerler; bazen kendilerinden önce, bazen de kendilerinin yerine. Jorge iblisçe bir şey yaptı, çünkü gerçeğine öylesine kösnül bir biçimde seviyordu ki, yalanı ortadan kaldırmak için her şeyi göze aldı. Jorge Aristo'nun ikinci kitabından korkuyordu, çünkü o kitap, belki de gerçekten, kölesi olmayalım diye tüm gerçeklerin yüzünü nasıl değiştirebileceğimizi öğretiyordu. Belki de insanları sevenlerin görevi, onları gerçeklere güldürmektir; gerçeği güldürmektir; çünkü biricik gerçek, gerçeğe duyulan çılgın tutkudan kendimizi kurtarmayı bilmektir."

Gerçeğe tutkulu bir insan olarak, Çırpıcı çayırının hikâyesini en ufak kösnül fikirlere kapılmamaya çalışıp; bütün çıplaklığıyla, kusurlu ve büyüleyici yönleriyle anlatmaya, Çırpıcı çayırı hikâyesinin bir parçası olmaya çalıştım. Biliyorum ki gerçeklere yüz çevirenler, ya gerçeği koruyamayanlar ya da gerçeklerin yüzünü nasıl değiştirebileceğimizi bilmeyenlerdir. Gerçek, ne kösnül bir bağıntı ne de umarsız bir yok sayışı hak eder. Gerçek, hayatın kendisidir ve Çırpıcı çayırında yüzlerce yıllık bir hayat hikâyesi barınır. Bu tez, başından sonuna tarihsel bir gerçeğin hikâyesini anlatmaktadır.

Beni Çırpıcı çayırı ile tanıştıran, tevazu üzerine kurduğu muhteşem bilim deryasına dokunabilme fırsatı bulduğum sevgili hocam Prof. Dr. Hayriye EŞBAH TUNÇAY'a ve diğer jüri üyesi hocalarıma; hayatımdaki tüm gerçekleri paylaşabildiğim, hala ruhlarındaki inceliği kaybetmemiş sevgili dostlarım Zeynep KARABUDAK ERTEM, Şenay ADANIR ve Ezgi ÇAVDURA'a, çalışma arkadaşlarıma ve tabii ki aileme;

doğrularım ve yanlışlarımla beni hep seven anneme, bu süreçte koşulsuz desteklerinden ötürü teşekkür ederim. Gerçeğin peşinden koşan tüm savaşçılar bu tezde kendilerinden bir parça bulacaklardır.

Eylül 2021

Emre ÇELEBİ
(Peyzaj Mimarı)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **xi**
ÇİZELGE LİSTESİ ..... **xiii**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xv**
ÖZET ..... **xxi**
SUMMARY ..... **i**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Yöntem 7
2. ENDÜSTRİLEŞME SÜRECİNİN MEKÂNSAL ETKİLERİ **13**
3. PEYZAJ ŞEHİRCLİĞİ VE ENDÜSTRİYEL MİRAS **23**
3.1. Peyzaj Şehirciliği Akımının Tanımlanması 23
3.1.1 Yeşil altyapı ve peyzaj şehirciliği ilişkisinin endüstri mirası açısından önemi 24
4. ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN DEĞİŞİMİYLE BİRLİKTE TERKEDİLEN ENDÜSTRİ ALANLARI VE KORUMA SÜREÇLERİ **31**
4.1 Endüstri Mirası Nedir? Kavramlar ve Tanımlar 36
4.1.1 4.1.1 Nizhny Tagil Tüzüğü 37
4.1.1.1. Endüstri mirasının değerleri 37
4.1.1.2. Tanımlama, kayıt altına alma ve araştırmanın önemi 38
4.1.1.3. Yerel koruma 40
4.1.1.4. Bakım ve koruma 41
4.1.1.5. Eğitim ve öğretim 42
4.1.1.6. Sunum ve yorumlama 42
4.1.2 Dublin Prensipleri 42
5. ÇALIŞMA ALANI: ZEYTİNBURNU ÇIRPICI ÇAYIRI **51**
5.1 Çalışma Alanının Konumu 51
5.2 Çalışma Alanının Nüfusu 54
5.3 Demografik Yapı 56
5.4 Çalışma Alanında Yaşayan İnsanların Eğitim Durumu 60
5.5 Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı 62
5.6 Zeytinburnu, Çırpıcı Çayırının Tarihçesi 63
5.6.1 Roma ve Bizans dönemi 63
5.6.2 Osmanlı döneminde Zeytinburnu ve Çırpıcı çayırı 66
5.6.2.1 Küçük Demir Fabrikası ve Büyük Demir Fabrikası 72
5.6.2.2 Veliefendi Basma Fabrikası ve Ziraat Talimhanesi 86
5.6.3 Tarihe iz bırakan Çırpıcı çayırı 90
5.6.4 Cumhuriyet döneminde Zeytinburnu ve Çırpıcı çayırı 109
5.6.5 Zeytinburnu ve Çırpıcı çayırının sözlü tarih ve kent hafızasındaki yeri 122
5.6.6 Çırpıcı çayırının fiziksel dönüşümü 171
TARTIŞMA VE SONUÇ **195**
KAYNAKLAR **201**
EKLER **205**
ÖZGEÇMİŞ **225**

KISALTMALAR

TICCIH	**:** The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage (Uluslararası Endüstriyel Miras Koruma Komitesi)
ICOMOS	**:** Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
DABOA, C. BLD, 35/1737	**:** Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Cevdet Tasnifi Belediye, Yer Bilgisi
DABOA, HAT, 239/13331	**:** Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Hatt-I Hümayun Tasnifi, Yer Bilgisi
DABOA, HAT, 256/14719	**:** Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayun Tasnifi, Yer Bilgisi
DABOA, HAT 325/18968-A	**:** Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayun Tasnifi, Yer Bilgisi
DABOA, İ. DH, 59/2946	**:** Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İrade Dahiliye, Yer Bilgisi
DABOA, Y. MTV, 62-20	**:** Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Yıldız Tasnifi Mütenevvi Maruzat, Yer Bilgisi
DABOA, MF. MKT., 267/9	**:** Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Maârif Nezâreti, Yer Bilgisi
DABOA, İ. TPH, 12-9	**:** Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İradeTophâne-i Amire Defterleri, Yer Bilgisi
DABCA, BTDB, 239-21-20	**:** Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Yer Bilgisi

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 1.1 : Fordizmin ve Post-Fordizmin mekansal etkileri. **18**
Çizelge 3.1 : Yeşil bir kentsel altyapının sürdürülebilirliğine katkıda bulunmak için yapılabileceklerin listesi. **25**
Çizelge 4.1 : Gelişmiş kapitalist ülkelerde imalat sanayinindeki istihdamın yıllara göre büyüme oranları. **34**

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Tez akış diyagramı. **8**
Şekil 1.2 : Konum haritası. **11**
Şekil 1.3 : Çayır alanın sınırlarını ve dere ilişkisini anlatan diyagram. **13**
Şekil 2.1 : Fordim ve Post-Fordism diyagramı. **18**
Şekil 2.2 : Doldurma değirmeni çizimi (Url-1). **19**
Şekil 2.3 : Elektronik dokuma makinesi (Url-2). **21**
Şekil 3.1 : Öklityen-Karteyzen Geometri (Url-3). **27**
Şekil 3.2 : Fraktal Geometri (Url-4). **27**
Şekil 3.3 : Broadacre Kent Modeli (Url-5). **28**
Şekil 3.4 : Broadacre Kent Modeli (URL-6). **28**
Şekil 4.1 : 1946-83 Arası İngiltere'de istihdamın durumu (Rowthorn B. , 1986).. ..... **33**
Şekil 4.2 : Endüstriyel kültür. **50**
Şekil 5.1 : Zeytinburnu ilçesinin coğrafi konumu. **51**
Şekil 5.2 : Zeytinburnu ilçesinin komşu ilçelerle ilişkisi. **52**
Şekil 5.3 : Zeytinburnu İlçesi, Çırpıcı mahallesinin konumu. **53**
Şekil 5.4 : Yıllara göre nüfus oranları (TÜİK). **54**
Şekil 5.5 : Nüfusun cinsiyetlere göre dağılımı (TÜİK). **55**
Şekil 5.6 : Mahallelere göre nüfus bilgileri (TÜİK). **55**
Şekil 5.7 : 1985 ile 2019 yılları arasındaki nüfus artış hızı (TÜİK, 1960-2018) , (Murat & Ersöz, 2005). **56**
Şekil 5.8 : İstanbul nüfususun 1990 ve 2000 yıllarına ait yaş gruplarına göre dağılımı (TÜİK). **58**
Şekil 5.9 : Zeytinburnu'nun 1990 ve 2000 yıllarına ait yaş gruplarına göre dağılımı (TÜİK). **58**
Şekil 5.10: Zeytinburnu'nun 2000 yılına ait nüfus verilerinin mahallelere göre yaş gruplarına dağılımı (TÜİK). **59**
Şekil 5.11: Zeytinburnu ilçesine ait nüfus verilerinin cinsiyetlere göre dağılımı (TÜİK). **60**
Şekil 5.12: Zeytinburnu ilçesinin 2000 yılına ait eğitim duruma ile ilgili veriler (TÜİK). **61**
Şekil 5.13: Zeytinburnu ilçesinin 2018 yılına ait eğitim durumuna ilişkin veriler (TÜİK, 2018). **61**
Şekil 5.14: 1990 yılına ait İstanbul ve Zeytinburnu'nda istihdam edilen nüfusun sektörlere göre dağılımı (TÜİK). **62**
Şekil 5.15: 2000 yılına ait İstanbul ve Zeytinburnu'nda istihdam edilen nüfusun sektörlere göre dağılımı (TÜİK). **63**
Şekil 5.16 : Fildamı Sarnıcı temsil eden bir minyatür (URL-7). **64**
Şekil 5.17 : 1960'lı yıllara ait Fildamı Sarnıcına ait bir fotoğraf (URL-8). **65**
Şekil 5.18 : Fidami Sarnıcının mevcut durumu (URL-9). **65**
Şekil 5.19 : Via Egnatia ticaret yolu (URL-10). **66**

Şekil 5.20: Osmanlı döneminde Çırpıcı çayırından bahseden tarihi belge (URL-11). **68**
Şekil 5.21 : Davutpaşa Kışlası (URL-12). **69**
Şekil 5.22 : Yedikule surları (URL-13). **70**
Şekil 5.23 : Zeytinburnu Demir Fabrikası (URL-14). **74**
Şekil 5.24 : Zeytinburnu Fabrika-i Hümayun ihtivasında bulunan Mavzek Fişek Fabrikası (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi). **75**
Şekil 5.25 : Zeytinburnu Fişek Bakrikası (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi).... **75**
Şekil 5.26 : Çelik şarapnel ve tane imaline mahsus hidrolik pres (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi). **76**
Şekil 5.27 : Çelik tane ve şarapnel fabrikasının istim makinesi (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi). **76**
Şekil 5.28 : Kurşun çekirdeği ve nikelli çelikten mamul kurşun gömleği imalathanesi (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi). **77**
Şekil 5.29 : Mavzer fişek kovanları imalathanesinin bir kısmı (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi). **77**
Şekil 5.30: Mavzer fişek kovanları imalathanesinin heyet-i umumiyesi (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi). **78**
Şekil 5.31 : Mavzer fişek kovanları imalathanesinin tavhane cihetinden görünüşü (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi). **78**
Şekil 5.32 : Solda mavzer fişek kurşunlarını birinci ameliyat olarak çubuk halinde çekmeye mahsus hidrolik presi makinesi, sağda mavzer fişek kurşunlarını birinci ameliyat olarak çubuk halinde çekmeye mahsus hidrolik tulumbası (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi). **79**
Şekil 5.33 : Mavzer fişeklerine mahsus kapsülhane (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi). **79**
Şekil 5.34 : Mavzer fişeklerine mahsus nikel kaplamalı çelikten mamul şarjör imalathanesi (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi)..... **80**
Şekil 5.35 : Müceddeden inşa olunan rıhtıma vazedilen istim ile müteharrik on beş tonluk maçuna (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi). **80**
Şekil 5.36 : Tane ve şarapnel edevat çarkhanesi (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi)..... **81**
Şekil 5.37 : Tane ve Şarapnel Fabrika-i Hümayunları (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi). **81**
Şekil 5.38 : Umum Fişek Fabrika-i Hümayunlarının edevat çarkhanesi (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi). **82**
Şekil 5.39 : Solda top imaline amudi hidrolik presi makinesi, sağda umum fişek fabrika-i kümayınlarının istim makinesi (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi). **82**
Şekil 5.40 : Yevmiye yüz bin fişek imaline mahsus imla makine ve takımları (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi). **83**
Şekil 5.41 : Çelik fabrika-i hümayunlarında top imaline mahsus amudi hidrolik pres makinesi ve tav fırınlarıyla seyyar maçuna (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi). **83**
Şekil 5.42 : Büyük Demir Fabrikasının yıkılmadan önceki sınırları (1961 Halihazır haritası). **84**
Şekil 5.43 : Büyük Demir Fabrikasının meşhur yapılarından Fişekhane'nin günümüz görüntüsü (URL-15). **85**
Şekil 5.44 : Büyük Demir Fabrikası alanında inşa edilen toplu konut. **85**
Şekil 5.45 : Büyük Demir Fabrikasının günümüzdeki durumu. **86**

Şekil 5.46 : 1961 yılı halihazır haritasına işlenen Veliefendi Basma Fabrikasının konumu. **88**
Şekil 5.47 : Basma Fabrikasının inşa edildiği bölgelerde arta kalan endüstri izleri.. **88**
Şekil 5.48 : Basma Fabrika alanının mevcut durumu. **89**
Şekil 5.49 : Basma Fabrikası bölgesinden arta kalan endüstri izleri. **90**
Şekil 5.50 : 21 Aralık 1768 tarihinde Basmacı Esnafının yazdığı bir şikâyet dilekçesi (DABOA, C. BLD, 35/1737). **93**
Şekil 5.51 : Basmacı Esnafının Çırpıcı Çayırı'nda İnşa Ettikleri Binanın Hukukî Durumu (DABOA, HAT, 239/13331). **94**
Şekil 5.52 : Basmacı Esnafının İnşa Ettiği Binanın Yıktırılması Ve Enkazının Kaldırılmasına Dair Prosedür (17 Haziran 1798) (DABOA, HAT, 256/14719). **97**
Şekil 5.53 : Süvari Alayının Veliefendi'den Büyükçekmece'ye Hareketi (DABOA, HAT 325/18968-A). **99**
Şekil 5.54 : Çırpıcı ve Veliefendi çayırlarında yapılacak eğlenceler için izin talebi (DABOA, İ. DH, 59/2946). **101**
Şekil 5.55 : Hıdırellez gününde Çırpıcı çayırında asayişin sağlanması için asker görevlendirilmesi (DABOA, Y. MTV, 62-20). **102**
Şekil 5.56 : 26 Haziran 1905 tarihli Hadikatu'l-Maarif Mektebi Müdürünün yazdığı izin dilekçesi (DABOA, MF. MKT., 867/9) **104**
Şekil 5.57 : 26 Haziran 1905 tarihli Hadikatu'l Maarif Mektebi talebesinin birinci Çırpıcı gezisi ile ilgili olarak Maarif Nezareti'nin Zabtiye Nezareti'ne yazdığı yazı (DABOA, MF. MKT., 867/9). **106**
Şekil 5.58 : Zeytınburnu Fabrıka-I Hümayunu'na Çırpıcı Çayırı'ndan su akıtılması amacıyla ishale hattının kurulması ile ilgili 29 Haziran 1903 tarihli belge (DABOA, İ. TPH,12-9). **108**
Şekil 5.59 : İstanbul Bölge Planlaması Yardımcı Bir Araştırma Kapsamında Kemali Söylemezoğlu Tarafından Hazırlanan İstanbul Haritası (Salt Araştırma). **109**
Şekil 5.60 : Kemali Söylemezoğlu tarafından hazırlanan İstanbul'un 1925-1955 yılları arasındaki meskun sahaları gösterir harita (Salt Araştırma). **110**
Şekil 5.61 : Çırpıcı çayırında Arapların kutlamalarını anlatan 9 Haziran 1930 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi (Cumhuriyet Gazetesi, 1930). **111**
Şekil 5.62 : 7 Mayıs 1930 tarihli Cumhuriyet Gazetesi Hıdrellez Kutlama Haberi (Cumhuriyet Gazetesi, 1930). **112**
Şekil 5.63 : 5 Nisan 1935 tarihli Cumhuriyet Gazetesi Çırpıcı Çayırında Yer Alan Satılık Arazi Haberi (Cumhuriyet Gazetesi, 1935). **113**
Şekil 5.64 : 14 Mayıs 1935 tarihli "taksitle satılık arazi" başlıklı Cumhuriyet gazetesi haberi (Cumhuriyet Gazetesi, 1935). **113**
Şekil 5.65 : 29 Ağustos 1939 tarihli Cumhuriyet gazetesi Bakırköy'de su işi başlıklı haberi (Cumhuriyet Gazetesi, 1939) **114**
Şekil 5.66 : Çırpıcı çayırında dönemin valisi ve belediye başkanı olan Lütfi Kırdar tarafından açılan su tesisi ile ilgili 12 Ağustos 1947 tarihli Cumhuriyet gazetesi haberi (Cumhuriyet Gazetesi, 1947). **115**
Şekil 5.67 : Çırpıcı çayırında dönemin valisi ve belediye başkanı olan Lütfi Kırdar tarafından açılan su tesisi ile ilgili 12 Ağustos 1947 tarihli Cumhuriyet gazetesi haber (Cumhuriyet Gazetesi, 1947). **116**
Şekil 5.68 : Kazlıçeşme Pervititch Haritaları. **117**

Şekil 5.69 : Zeytinburnu'nun yeni bir Nahiye olarak belirlenmesine yönelik hazırlana yazı (DABCA, BTDB, 239-21-20). **118**
Şekil 5.70 : Zeytinburnu'nun Nahiye ilan edilmesi hususunda hazırlanan gerekçe raporu (DABCA, BTDB, 239-21-20). **119**
Şekil 5.71 : Zeytinburnu Nahiyesi için belirlenen sınır tespit krokisi (DABCA, BTDB, 239-21-20). **120**
Şekil 5.72 : "İstanbul ve Polisi" isimli fotoğraf albümünde 4 numaraları olarak işaretlenmiş Zeytinburnu'nun 1962 yılındaki meskûn sahaların durumu (Salt Araştırma). **121**
Şekil 5.73 : "İstanbul ve Polisi" isimli fotoğraf albümünde yer alan İstanbul ilçelerinin sokak sayıları (Salt Araştırma). **122**
Şekil 5.74 : Kod sınıfları (veriler: Çelik; Baykal; Kılıç Memur, 2020). **124**
Şekil 5.75 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 7-10. ..... **126**
Şekil 5.76 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 11-14. ..... **129**
Şekil 5.77 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 22-24. ..... **131**
Şekil 5.78 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 27-28. ..... **132**
Şekil 5.79 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 29-30. ..... **134**
Şekil 5.80 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 31-34. ..... **135**
Şekil 5.81 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 42-45. ..... **136**
Şekil 5.82 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 49-52. ..... **137**
Şekil 5.83 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 65-67. ..... **140**
Şekil 5.84 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 68-71. ..... **141**
Şekil 5.85 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 72-74. ..... **142**
Şekil 5.86 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 80-83. ..... **144**
Şekil 5.87 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 84-87. ..... **145**
Şekil 5.88 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 111-113. ..... **147**
Şekil 5.89 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 160-163. ..... **148**
Şekil 5.90 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 189-191. ..... **150**
Şekil 5.91 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 202-204. ..... **151**
Şekil 5.92 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 212-214. ..... **153**
Şekil 5.93 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 259-26. ..... **154**
Şekil 5.94 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 280-283. ..... **156**
Şekil 5.95 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 284-286. ..... **158**
Şekil 5.96 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 334-337. ..... **159**
Şekil 5.97 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 344-347. ..... **161**
Şekil 5.98 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 351-353. ..... **162**
Şekil 5.99 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 351-353. ..... **163**
Şekil 5.100 : Kod sınıflarının puan dağılımı. **164**
Şekil 5.101 : Kodların kategorilere göre dağılımı. **167**
Şekil 5.102 : Çırpıcı çayırı ve çevresindeki yaşamı anlatan soyutlama çalışması. **170**
Şekil 5.103 : Çayır alanın sınırlarını ve dere ilişkisini anlatan diyagram. **171**
Şekil 5.104 : 1961 yılı halihazır haritanın basemap üzerine çakıştırılması. **172**
Şekil 5.105 : 1961 yılı mevcut durum haritasın konut alanları. **173**
Şekil 5.106 : 1961 yılına ait mevcut alan kullanım haritası. **174**
Şekil 5.107 : 1961 yılına ait fonksiyon alan büyüklükleri. **175**
Şekil 5.108 : 1987 yılı konut alanları haritası. **176**
Şekil 5.109 : 1987 yılı endüstri alanları haritası. **176**
Şekil 5.110: 1987 yılı konut-endüstri ve çayır alanının, alansal gelişimini karşılaştıran harita. **177**
Şekil 5.111 : 1987 yılına ait mevcut alan kullanım haritası. **178**

Şekil 5.112 : 1987 yılına ait fonksiyon alan büyüklükleri. **179**
Şekil 5.113 : 1999 yılı konut alanları. **179**
Şekil 5.114 : 1999 yılı endüstri alanları. **180**
Şekil 5.115 :1999 yılı konut-endüstri ve çayırın alansal ilişkisini gösteren harita. **180**
Şekil 5.116 : 1999 yılına ait alan kullanım haritası. **181**
Şekil 5.117 : 1999 yılına ait fonksiyon alanlarının büyüklükleri. **182**
Şekil 5.118 : 2006 yılına ait konut alanları. **183**
Şekil 5.119 : 2006 yılına ait endüstri alanları. **183**
Şekil 5.120: 2006 yılı konut-endüstri ve çayır alanının alansal gelişimini ve ilişkisini gösteren harita. **184**
Şekil 5.121 : 2006 yılına ait mevcut alan kullanım haritası. **185**
Şekil 5.122 : 2006 yılına ait mevcut fonksiyon alan büyüklükleri. **185**
Şekil 5.123 : 2017 yılı konut alanları. **186**
Şekil 5.124 : 2017 yılı endüstri alanla. **186**
Şekil 5.125: 2017 yılına ait konut-endüstri ve çayır ilişkisinin alansal gelişimi. **187**
Şekil 5.126 : 2017 yılı mevcut alan kullanım haritası. **188**
Şekil 5.127 : 2017 yılı fonksiyon alan büyüklükleri. **188**
Şekil 5.128: 1961, 1987, 1999, 2006 ve 2017 haritalarında yer alan endüstri alanlarının çakıştırılması. **189**
Şekil 5.129 : 1967, 1987, 1999, 2006 ve 2017 haritalarında yer alan konut alanlarının çakıştırılması. **190**
Şekil 5.130 : 1961, 1987, 1999, 2006 ve 2017 haritalarında yer alan konut, endüstri alanının gelişim ile çayır alanın ilişkisini gösteren çakıştırılmış harita. **190**
Şekil 5.131 : Yıllara göre fonksiyon alan büyüklüklerinin karşılaştırılması. **192**
Şekil 5.132 : Konut alan gelişiminin yıllara göre karşılaştırılması. **193**
Şekil 5.133 : Endüstri alan gelişimin yıllara göre karşılaştırılması. **193**
Şekil 5.134 : Çayır alan gelişiminin yıllara göre karşılaştırılması **194**
Şekil 5.135 : Dere gelişiminin yıllara göre karşılaştırılması. **194**

POST-ENDÜSTRİYEL ALANLARIN KENTLER ÜZERİNDE YARATTIĞI ZAMANSAL VE MEKANSAL DEĞİŞİMLERİN ZEYTİNBURNU ÇIRPICI ÇAYIRI ÖRNEĞİNDE İNCELENMESİ

ÖZET

İnsanlık tarihinin en karmaşık fiziksel ve sosyal organizasyonunun ürünü olan kentler, farklı tarihi dönemlerde farklı tarihsel olayların itkisiyle, diyalektik materyalizmin de bir parçası olarak mütemadi bir değişim sürecine şahit olmuştur. Bu tarihsel olayların en önemlilerinden biri olarak endüstri devrimiyle birlikte yeniden şekillenen üretim ilişkileri, bu ilişkiler biçiminin ortaya çıkardığı kentsel mekânı zamansal ve mekansal bağlamda; fiziksel ve sosyal açıdan etkilemiştir. Kapitalizmin ilk dönemleri, emek gücüne duyulan ihtiyacın yani çalışan nüfusun ve üretim tesislerinin belli merkezlerde toplanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu yoğunlaşma hem fiziksel çevre hem de sosyo-kültürel yaşam üzerinde dramatik değişimlere neden olmuştur. Ancak birkaç yüzyıl boyunca hızla artan sanayileşme; gelişen teknoloji ve üretim ilişkilerinin yeniden şekillenmesiyle birlikte yavaşlayarak, yerini "sanayisizleşme (deindustrilization) dönemine bırakmıştır.

20.yüzyılın sonu itibariyle etkisi görülen "sanayisizleşme" sürecinde; gelişmiş ülkelerdeki istihdamın, üretim sektöründe azalıp istihdam sektörüne kaydığını, üretimin daha çok gelişmekte olan ülkeler üzerinden, ucuz iş gücü ile yapıldığını görmekteyiz. Sanayisizleşme; gelişmiş ülkelerde hizmet sektöründe istihdamın artmasına, gelişmekte olan ülkelerde ise üretim sürecinin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Sanayisizleşme döneminin en büyük sonuçlarından biri ise nihayetinde kapitalizm için tarihsel görevini tamamlayan endüstri alanlarının terk edilmesidir. Böylece endüstri alanları post-endüstriyel alanlar haline gelerek 20.yüzyılın sonunda koruma literatürüne dâhil edilip, miras alanları olarak nitelendirilmeye başlanmıştır.

Endüstri alanlarının korunmasına dair atılan ilk adımlar endüstri yapı ve anıtlarına yani somut mirasa odaklanmakla birlikte, zamanla endüstrileşme sürecinin derinden etkilediği sosyal yaşam ve kent belleğine dair anıların da olduğu soyut miras korunma sürecine dâhil edilmiştir. Buna ek olarak endüstri alanlarının faaliyet süreci boyunca etkilediği geniş araziler ve kent peyzajı üzerindeki etkiler de analiz edilerek, çevresel problemlerin ortadan kaldırılması ve daha sağlıklı çevrede yaşamak için geliştirilen kent politikalarının parçası haline gelmiştir. Bu noktada endüstri miras alanları ile ilgili yürütülen kent politikalarına, bu alanların çevresel değerler açısından ele alınışını ön plana çıkaran "peyzaj şehirciliği" ilkeleri de bu çalışmada kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

Bu tez, öncelikle üretim ilişkilerinin kentsel mekan üzerindeki derin etkisini geniş bir literatür taraması ile anlatarak, endüstri alanlarının post-endüstriyel alanlara dönüşüm sürecini açıklamıştır. Akabinde, endüstri miras alanlarının salt fiziksel koruma yaklaşımlarını problem olarak ele alıp, çok yönlü ve çok katmanlı bir değerlendirme yapmıştır: Bu kapsam endüstri alanlarının kent peyzajı üzerindeki etkileri de ifade edilerek, peyzaj şehirciliği akımının bu alanların çevresel tahribatı giderme noktasındaki ilkeleri ve yaklaşımı detaylandırılmıştır. Çalışma alanı olarak belirlenen Zeytinburnu Çırpıcı çayırının tarihsel geçmişi ve endüstrileşme süreci; Zeytinburnu genelinden başlayarak Çırpıcı çayırına doğru bir yaklaşımla anlatılmıştır. Yine Zeytinburnu genelinden Çırpıcı çayırı özeline doğru akışla bölgenin sosyal ve kültürel gelişimi, değişim süreci; gazete kupürleri, tarihi belgeler ve görüşmeler yardımıyla

açıklanmıştır. Çırpıcı çayırının günümüz sınırları ile çayırı tanımlayan yakın çevresinin fiziksel gelişimi de farklı tarihsel dönemlere ait hâlihazır haritalar yardımıyla oluşturulan "GİS analizleri" ile anlatılıp bu gelişmede endüstrileşmenin etkisi açıklanmıştır.

Yapılan analizler neticesinde; endüstrileşme ile birlikte Çırpıcı çayırının mesire kültürü, gezi kültürü, Hıdırellez kutlamaları ve askeri talimler için merkez olması gibi tarihi belgelerle ispatlanmış olan pek çok fiziksel, sosyal ve kültürel fonksiyonun zamanla yitirildiğini görmekteyiz. 19.yüzyılda Zeytinburnu Fabrika-i Hümayunla yani Büyük Demir Fabrikası ile birlikte Zeytinburnu sahilinde başlayan ağır endüstri yerleşkelerinin inşasının Çırpıcı çayırına taştığı, fiziksel analizlerle ortaya konulmuştur. Bölgenin 20.yüzyılın ortalarında endüstrileşme ile birlikte bir gecekondu semti haline geldiği ve fiziksel çevre koşullarının son derece olumsuz olduğu gerçeğine rağmen insanların birbirileriyle kurduğu dayanışma kültürü, kültürel, sportif faaliyetlerin kendileri için ne kadar önemli olduğu ve çevredeki doğal değerlerin de nefes aldıran unsurlar olarak hayatlarının merkezinde yer aldığı sözlü tarih vasıtasıyla ispat edilmiştir. Elde edilen bulgular, bölgenin endüstrileşme ile birlikte fiziksel ve sosyal açıdan derin bir değişim sürecine girdiğini göstermiştir.

THE INVESTIGATION OF THE TEMPORARY AND SPATIAL CHANGES CREATED ON CITIES BY POST-INDUSTRIAL AREAS IN THE EXAMPLE OF ZEYTINBURNU ÇIRPICI MEADOW

SUMMARY

Cities, the products of the most complex physical and social organization of human history, have witnessed a continuous process of change as a part of dialectical materialism, driven by different historical events in different historical periods. As one of the most important of these historical periods, the industrial revolution reshaped the relations of production which then created the urban space and affected it physically, and socially. The first periods of capitalism resulted in the need for labor power, that is, the concentration of the working population and production facilities in certain centers. This concentration has caused dramatic changes in both the physical environment and socio-cultural life. However, the rapidly increasing industrialization for several centuries; with the reshaping of the developing technology and production relations, it slowed down and left its place to the "deindustrialization period".

During the "deindustrialization" process, which was effective at the end of the 20th century; we can observe that the employment in the developed countries has decreased in the production sector and shifted to the employment sector, and the production is mostly done through the developing countries with cheap labor. Deindustrialization has led to an increase in the labor force in the service sector in developed countries and intensification of the production process in developing countries. One of the biggest consequences of the deindustrialization period is the abandonment of industrial areas that have finally completed their historical mission for capitalism. Thus, industrial areas became post-industrial areas and were included in the conservation literature at the end of the 20th century and began to be described as heritage areas.

While the first steps taken for the protection of industrial areas focused on industrial buildings and monuments, that is, tangible heritage, in time, the intangible heritage, including memories of social life and urban memory, which was deeply affected by the industrialization process, was also included in the protection process. In addition, the effects on the large areas of lands and urban landscape affected by the industrial areas throughout the activity process have also been analyzed, and it has become a part of the urban policies developed to eliminate environmental problems and live in a healthier environment. At this point, the principles of "landscape urbanism", which emphasize the urban policies carried out regarding industrial heritage areas, and the handling of these areas in terms of environmental values, are also comprehensively discussed in this study.

This thesis, at first explains the transformation process of industrial areas into post-industrial areas by describing the profound effect of production relations on urban space with a wide literature review. Subsequently, it considered the purely physical conservation approaches of industrial heritage sites as a problem and showed the necessity of a multi-dimensional and multi-layered evaluation. As one of its requirements, the effects of industrial areas on urban landscape are also expressed, and the principles and approach of the landscape urbanism approach at the point of eliminating environmental destruction of these areas are detailed. Historical background and industrialization process of Zeytinburnu Çırpıcı meadow, which was determined as the study area will be explained with a approach starting from Zeytinburnu towards Çırpıcı meadow. Again, with the flow from Zeytinburnu to Çırpıcı meadow, the social and cultural development and change process of the region

is explained with the help of newspaper clippings and historical documents. The physical development of the Çırpıcı meadow and of its immediate surroundings, which define the meadow, are explained with the help of "GIS analyses" created with the help of existing maps belonging to different historical periods, which is then followed by the effect of industrialization on this development. Using the data obtained from the analysis and research, the profound effect of industrialization on urban space has been understood.

Readings on written sources indicate that Çırpıcı meadow was a center for Hıdrellez celebrations throughout the Ottoman Empire, and in this respect, it is an entertainment center in Istanbul's memory. In addition to these, we can see that the meadow was used as a picnic and excursion area for schools providing education in the Ottoman Period. It also appears as an area where military marches, drills and demonstrations are held. If we go back to the older history, Çırpıcı meadow was a stopover place for all the sultans who went on a campaign to the west and even one of the important battlefields where the conquest of Istanbul was carried out. However, with industrialization, we see that many physical, social and cultural functions, which have been proven by historical documents such as the recreation culture, travel culture, Hıdırellez celebrations and being a center for military drills, have been lost over time. Due to the water potential of the Çırpıcı meadow, it came to the fore in the last period of industrialization of the Ottoman Empire. Physical analyzes revealed that the construction of heavy industry settlements, which started on the coast of Zeytinburnu with the Great Iron Factory in the 19th century, overflowed into Çırpıcı meadow. We can see that the water needed by the Big Iron Factory is carried from the Çırpıcı meadow. When it comes to the Republican period, we understand from the newspaper reports that the Çırpıcı meadow continued to meet the water needs of the city. In the same period, we can see that the meadow continued to be the center of recreational activities such as Hıdrellez celebrations, picnics and excursions. In other words, Çırpıcı meadow has emerged as a large recreation area, activity center, military training area, center of agricultural activities and industry, and one of the main water resources of Istanbul for centuries.

While the written history provides a lot of concrete data about the past of the area, it is necessary to look at the transmissions of oral history in order to understand the Çırpıcı meadow in the urban memory. One of the most frequently mentioned issues in the interviews is the poor quality of the physical environment and how deep its impact on daily life is. When the people living in the region tell their stories about their past, the most remembered phenomenon is the bad physical environment created by industrialization and unplanned urbanization caused by industrialization. Since the physical environment constitutes a very important part of daily life, it is the nature of the work that it comes to the fore in memories. Despite all the physical and environmental deficiencies in the region, they have made a life for themselves in order to live, survive and achieve economic freedom as a member of the working class. The culture of solidarity and neighborly relations they built in poor physical conditions and poverty conditions is one of the facts conveyed by oral history. As stated by the interviewees, the physical environmental conditions did not drag the people of the region into conflict with each other, but the same conditions that everyone was exposed to, namely "common destiny", provided a friendly relationship between people. The hypothesis of this thesis is that industrialization affects the city not only spatially but also socially, and that the industrial heritage does not consist of purely physical elements, but also intangible values should be accepted as heritage. We can analyze from the interviews that "neighborhood relations" were experienced with the same

intensity in the period when industrialization was most intense. “Neighborhood and friendship relations” is an intangible heritage and reveals itself through temporal transfers. In the interviews, residents living in the region conveyed through oral history the culture of solidarity that people establish with each other despite all the negativities of the physical environment, how important cultural and sportive activities are for them, and that the natural values in the environment are at the center of their lives as breathing elements. The data obtained from different historical period maps showing the current situation is that the industrialization has affected the city physically very deeply and just like other world countries, the industrialization process has taken place in the region. Especially with the large industrial facilities built in the meadow, we can see that the spatial size of the meadow progresses at a rate opposite to the spatial growth of industrialization. Increasing industrial areas have led to a decrease in the meadow area over time. In the light of visual and numerical data, it is concluded that industrialization affects its own dramatic level in the spatial context. In this context, in the light of the analyzes made, it has been proven that industrialization has affected the city both physically and socioculturally.

1. GİRİŞ

Kentler, yatayda sosyal ve siyasal değişimlerin derin etkilerine maruz kalmakla birlikte, düşeyde ekonomik çalkantıların, çelişkilerin ve devinimlerin daha da derin etkisine maruz kalmaktadır. Toplumsal ilerlemenin materyalist bakış açısı; toplumun temelinin yani altyapının, üretim ilişkileri tarafından şekillendirilen "ekonomi olduğunu" işaret etmektedir. Bu yaklaşımın temsilcisi ve mucidi olarak Marx; toplumun arkhesini üretim ilişkileri ile temellendirir ve daha da ileri giderek üretim ilişkilerinin ekonomiyi, ekonomik altyapının üst yapıyı yani sosyal, siyasal, entelektüel, kültürel ve ideolojik ilişkiler bütününü şekillendirdiğini öne sürmektedir. "Marx, bir toplumun sosyal kurumlarının ve entelektüel yaşamının aldığı biçimin, sistematik bir şekilde ekonomik kurumlar tarafından şekillendirildiğini öne sürmüştür" (Cuff, Sharrock, & Francis, 1979). Kapitalizmin özünü oluşturan bu gerçek bugün hala varlığını sürdürmektedir. Çağdaş kapitalizmde bilişsel-kültürel boyutlar – burada ifade edilen boyut doğrudan üst yapı ile ilgilidir – öncü sektörler, temel teknolojik gelişmeler, çalışma ilişkileri ile ilgili sistemlerin ve piyasanın referanslarıyla tanımlanır (Scott, 2007). Bu tanım ise kapitalizmin özünün, yüzyıllar geçmiş olmasına rağmen benzer yapıda olduğunu göstermektedir. Kapitalizmin doğasında; ekonomik ilişkilerin sürdürülebilirliğini sağlamak için gerekli sosyal kurumları, ideolojileri ve elbette tüm bu sistemin işleyişini sağlayacak fiziksel çevreyi yaratmak ya da mevcut olanı yeniden şekillendirme eğilimi her zaman var olmuştur. İşte bu fiziksel çevre de kapitalin/sermayenin merkezi olan kentlerdir. Soctt'a göre, kapitalist üretim ilişkilerinin var olduğu her yerde kentleşmenin meydana gelmesi işin doğası gereği kaçınılmazdır. Bu durumun sebebi ise; kapitalist ekonominin kent mekânı üzerinde kurduğu, hem sermayenin hem de bu sermayenin kaynağı olan nüfusun yoğunlaşma baskısıdır. Bir yandan kar amacı için kurulmuş sanayi alanlarının belli bir merkezde yoğunlaşması, diğer yandan istihdam ihtiyacını karşılamak için sermayenin de isteği doğrultusunda işçi sınıfının bu tip merkezlere doğru kaymasıdır (Scott, 2007). Özellikle kapitalizmin ilk döneminde (merkezileşme) yoğun bir şekilde görülen sanayi tesislerinin kent merkezlerinde kurularak nüfusun bu bölgelerde yoğunlaşması ya da

kurulan sanayi tesisi çevresinde yeni "sanayi kentleri"nin oluşması söz konusu olmuştur. Bu durumu meydan getiren en büyük itici kuvvetlerden biri kuşkusuz endüstri devrimidir. Endüstrinin ve buhar gücünün keşfiyle birlikte tarımsal üretimin egemenliğinin yerini sanayi tesislerinin egemenliği almıştır. Endüstri devrimiyle birlikte buhar gücü ve yeni ulaşım ağlarının da oluşmasıyla birlikte kapitalizm daha çok belli merkezlerde toplanma eğiliminde olmuştur. Burada bahsi geçen merkezler büyük ticaret odağı haline gelen kentlerin ta kendisidir. Teknolojinin hızlı gelişmesiyle, imalat süreçlerinin makineleşmesi topyekûn sanayinin gelişmesini sağlamış ve buna paralel olarak da emek gücünü tarım ve gıda ile ilişkin faaliyetlere harcayan köylü popülasyonu, büyük ölçüde fabrika tabanlı imalat sanayiye yönelmiş, kentsel toplum giderek hızlı bir sosyal değişime uğramıştır (Mays, Brickley, & Ives, 2008). Kentin sosyal değişiminin sebebi de kent merkezlerinde biriken sanayi tesislerinin kırdan göç eden emek gücü ile yoğunlaşmasıdır. Kentsel sosyal ve fiziksel çevrenin üretim ilişkileri doğrultusunda büründüğü yeni şeklin tarihsel sağlamasını yapmak için Bairoch'un endüstri öncesi şehirler için kullandığı "parazit şehirler" tanımlamasına bakabiliriz. Bairoch'a göre parazit şehirler; tüketimin merkezi olan ancak ne ticari faaliyetlerin ne de kentsel endüstrisinin var olduğu, bürokratların ya da toprak sahiplerinin tercih ettikleri mesken alanlardır (Bairoch, 1985). Bu bağlamda endüstri devrimi, kentleri soylu sınıfın tekelinde tutan ve yaşam merkezi haline getirdiği fiziksel çevreler olmaktan çıkartarak, köyden kente göç eden ve köylü sınıfından işçi sınıfına evrilen insanlar için de bir yaşam merkezleri halinde getirmiştir. Tüm bu tarihsel sürece baktığımızda kentlerin endüstri devrimi ile birlikte çok katmanlı, çok sınıflı, çok kültürlü bir sosyal çevre haline dönüştüğünü görebiliriz. İşte bu çok katmanlı durum; sınıfsal, sosyal ve kültürel çelişkileri de beraberinde getirdiğinden bu çelişkiler, çatışmaya çatışmalar da sürekli bir devinime yani diyalektik bir ilerleyişe evrilmektedir. "Sermayenin diyalektiğinin ortaya çıkardığı modernliğin girdabı, hem kent deneyiminde hem de kent yaşamında sürekli olarak devrim yaratır" (Swyngedouw, 2018).

Endüstri alanlarının kent içerisine taşınması kapitalizmin ilk döneminde ortaya çıkan devinimlerden biridir. Kuşkusuz emperyalizm dünyanın her yerinde aynı dönemde, aynı hızda gelişmemiştir. Ancak görüngüleri ve ana karakteri dünyanın her yerinde farklı zamanlarda da olsa benzerlikler gösterme eğiliminde olmuştur. Bu eğilimi; kent mekânı üzerindeki en temel etken olarak, nüfusun kent merkezlerinde yoğunlaşması

olarak gösterebiliriz. Özetle, bu yoğunlaşmanın temel nedeni sermayenin ihtiyacı olan emek gücünün, tarımsal faaliyetlerden endüstri faaliyetlerine kayarak tüketim alışkanlıklarının da sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden şekillendirilmesidir. Yani kırsal tüketim alışkanlıklarının zamanla terk edilip kentsel tüketim alışkanlıklarına evrilmesi, hem üretimin hem de tüketimin kent merkezlerinde yoğunlaşması endüstrileşmenin ürünüdür.

Burada ön plana çıkan durum kentlerin sanayileşme ile birlikte değişen fiziksel çehresi olarak algılanabilir. Ancak sermayenin çelişkisi kenti topyekûn radikal bir değişikliğe maruz bıraktığından, bu dönüşümün görünen tarafı fiziksel çevre iken o çevrede yoğunlaşan nüfusun kurduğu sosyal, kültürel, eğitimsel, bilişsel, entelektüel ilişkiler de buna paralel bir şekilde dönüşmektedir.

Bu bağlamda, insanlık tarihinin en önemli adım taşlarından biri olan endüstri devriminin kentsel mekân üzerindeki etkisi hem çok uzun vadeli hem de çok yönlü olmuştur. Öyleyse endüstriyelleşmeyle birlikte kent mekânı içerisinde varlığını sürdüren, endüstriyel faaliyetlerde bulunun bu alanların izlerini salt fiziksel mekânda aramak derinlikten uzak bir çalışmanın ötesine geçemeyecektir. Bugün özellikle ülkemizde endüstri mekânları ile ilgili yapılan pek çok çalışma bu yönüyle endüstri anıtlarına ve yapılarına odaklanmakla birlikte bütünüyle olmasa bile "endüstriyel kültür"ü ikinci plana itme eğilimdedir. Oysa "endüstriyel sistemler, ekonomik üretim sistemlerinden çok daha fazlasıdır. Bu sistemler aynı zamanda sosyal üretim ve yeniden üretim sistemleridir. Özellikle, yeni ve farklı kültürel biçimler üretmişlerdir (Byrne, 2002). Dolayısıyla endüstri devrimiyle birlikte salt küresel bir ekonomik değişim değil kültürel ve sosyal bir değişim de başlamıştır. Endüstri alanları, kentsel mekânın fiziksel ve morfolojik dokusunu etkilemekle birlikte, mevzubahis alanlarda yaşayan sosyal ilişkileri ve gündelik hayatı da önemli ölçüde etkilemiştir.

Doğanın diyalektiği kesintisiz bir hareket ve değişimi öngörür. Aynı değişimin kendisini toplumsal, ekonomik, kültürel ve tarihi süreçlerin hepsinde görmemiz mümkündür. Dolayısıyla her şeyin zamanla zıttını üretmesi doğanın kanunları gereğince kaçınılmazdır. Kapitalizmin iç çelişkileri aynı devinimi yaratmış ve zıttını üretmeye başlamıştır. Kapitalizmin sanayileşme ile başlayan sürecini 20.yüzyılın son çeyreğinde meydana gelen "sanayisizleşme (deindustrilization)" süreci takip etmiştir. Eski endüstriyel yerleşim yerlerinin pek çoğu, genellikle bir sanayisizleşme süreci

olarak tanımlanan derin bir dönüşümün arifesindedir (Byrne, 2002). Endüstri kültürünün değişim çanları çalmaya başlamıştır.

20.yüzyılın sonlarına yaklaşırken ortaya çıkan ve sanayisizleşme olarak adlandırılan olgu, gelişmiş ekonomilerin çoğunda imalat sanayinin payının radikal bir şekilde düşmesidir. IMF Dünya Ekonomik Görünüme göre "sanayi ülkeleri" olarak sınıflandırılmış ülkeler grubunda, imalat istihdamının payı 1970'te yaklaşık % 28 iken, 1994'te yaklaşık %18'e gerilemiştir (International Monetary Fund, 1999) (Rowthorn & Ramaswamy, 1999). OECD ülkelerinde; 1990'ların başlarında, imalat sanayinde istihdam edilen toplam emek gücü tüm istihdamın yaklaşık beşte birinden daha az bir sayıya tekabül etmekteydi (S. Alderson, 1999). Bu oran kapitalizmin ilk döneminin temel üretim alanı, fabrika tipi üretimin terkedilmeye başlandığını göstermektedir. Bu terk ediş süreci savaş sonrası "altın çağ" olarak adlandırılan 1960'larda başlayıp 20.yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. Bu denli derin bir dönüşüm o dönemlerde, sosyal hayatın mekânsal değişimi ve gündelik hayatın atmosferi bağlamında ciddi kargaşalara yol açmıştır (Wallace & Rothschild, 1988).

Sanayisizleşme süreci, önce en büyük ekonomileri etkilemekle birlikte akabinde etkisi dünya çapında hissedilmiştir. Çünkü sanayisizleşme süreci aynı zamanda küreselleşmenin de hızlandırdığı bir süreçtir. "Özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da görülen sanayisizleşme eğilimi Japonya'da da belirgindir ve en son Doğu Asya'nın Dört Kaplan ekonomisinde (Hong Kong, Çin, Kore, Singapur ve Çin'in Tayvan Eyaleti) gözlemlenmiştir (Rowthorn & Ramaswamy, 1997). Sanayisizleşme sürecinin salt üretim tesislerinin terk edilmesi süreci olmanın ötesinde, sosyal hayat üzerinde de etkileri söz konusu olmuştur. Çünkü bu süreç derin bir işsizlik kaygısını da tetiklemiştir. Sanayisizleşme ile birlikte, süreçten etkilenen ekonomilerde önemli endişelere neden olmuş ve olası sonuçlar hakkında da şiddetli tartışmalar ortaya çıkmıştır. Özellikle de bu sürecin, ABD ve Avrupa'da yüksek işsizliğe ve gelir eşitsizliğine neden olacağı beklenmiştir. Çünkü piyasanın küreselleşmesi ile birlikte gelişmiş ekonomiler ile gelişmekte olan ekonomiler arasındaki ticari ağın kuvvetlenmesiyle, imalat sanayi de gelişmiş olan ülkelerden çıkıp gelişmekte olan ülkelere doğru kaymıştır (Bernard, Smeets, & Warzynski, 2017). Dolayısıyla emek gücünün de coğrafi anlamda yer değiştirmesi söz konusu olmuştur. Bu elbette kapitalist sınıfın ucuz emek gücü arayışının da bir sonucu olmuştur. Gelişmiş ülkelerde

imalat için gerekli olan emek gücünün ücreti ile karşılaştığında gelişmekte olan ülkelerdeki emek gücünün ücreti arasında fark böyle bir süreci doğurmuştur.

Sanayisizleşme sürecinin fiziksel mekân üzerinde etkisi de özellikle kent merkezlerinde yoğunlaşmış üretim tesislerinin, fabrikaların, büyük çaplı atölyelerin terk edilmesiyle sonuçlanmıştır. Merkezileşmiş kapitalist ekonomi, âdemi merkeziyetçi bir şekle bürünmüştür. Bu bağlamda, terkedilen endüstri alanları hem kapladıkları arazi büyüklüğü ve kent içerisindeki konumundan kaynaklı arazi değerleri hem de gelişen kent planlamadaki yeri bağlamında tartışma konusu haline gelmiştir. Bu tartışmaların; özellikle 20.yüzyılın sonuna doğru hararetli düzeyde yürütüldüğü İngiliz ekolünde, terkedilmiş endüstri alanları ya da diğer bir değişle post-endüstriyel alanlar hakkında tanımlamaya yönelik adımları görebiliriz. Bu adımlar nihayetinde post endüstriyel alanların "brownfield (kahverengi alanlar)" olarak tanımlanması hususunu doğurmuştur. Gwilliam'a göre brownfield; hâlihazırda boş olan ya da boş olabilecek duruma sahip olan, geliştirilmeye müsait ya da ilgili bir planla, geliştirme sürecine dâhil olan binalar ve arazilerdir (Gwilliam, 1997). Syms'e göre ise "daha önce herhangi bir türden insan eliyle yapılmış veya tarım dışı kullanıma konu olan herhangi bir arazi alanıdır. Bu; kimyasal işler, ağır makine dairesi, gemi inşası ve tekstil işleme gibi endüstriyel kullanımları, hem iç hem de kıyıdaki barınak temizleme sahaları ve liman bölgelerinin yanı sıra, maden çıkarma ve arazi doldurma/döküm sahası amaçlarıyla kullanılanları içerir" (Syms, 1994).

Brownfield (Kahverengi alanları) alanların tanımlanması tescil altına alınarak korunması açısından önem arz etmektedir. Yukarıdaki tanımlar brownfield (Kahverengi alanlar) alanlarının kentsel mekân üzerindeki tarihsel kullanımı ve önemini ortaya koymakla birlikte, sanayisizleşme ve terk edilmiş endüstri alanlarının kent içerisindeki konumu, dönüştürme ve yeniden kullanma süreçlerini de beraberinde getirmiştir. Post-endüstriyel alanlar koruma literatüründe yerini almış ve bu tez çalışmasının da temel başlıklarından birini oluşturmaktadır. Kent politikacıları endüstri miras alanlarının korunması konusunda, ilk önce mimari ve salt fiziksel çevresine odaklanmakla endüstri alanlarının sosyokültürel ve ekolojik dönüşüm süreçlerini göz ardı etmiştir. Ancak gelinen noktada endüstri alanlarının fiziksel korunmanın çok ötesinde ve çok katmanlı bir koruma sürecinin gerekli olduğu aşikârdır. Çünkü endüstriyel miras alanları; yalnızca insanların içinde yaşadığı evler, yürüdükleri sokaklar ya da caddeler yani üç boyutlu algılanan mekân üzerinde etkiye

sahip alanlar değil, o insanların belleğinde yaşayan, anılarının ve doğanın bir parçası olan çok boyutlu mekânlar olarak düşünülmelidir. Bu bağlamda endüstri mirasını salt endüstriyel anıtlar olarak ele almak, bugünün planlama anlayışından uzak bir çalışma olacaktır.

Çağdaş planlama yaklaşımlarından "peyzaj şehirciliği" akımının temel konularından biri olarak endüstriyel miras alanlarının kent mekânına yeniden kazandırılması özellikle sanayileşmiş ülkelerin önem verdiği meseleler arasındadır. Peyzaj şehirciliği en basit tanımıyla, kentsel mekânların doğa ile entegrasyonunu kurmanın teknik, bilimsel, kuramsal, teknolojik ve akılcı sacayaklarını temsil eder. O halde söz konusu endüstri alanları ise, peyzaj şehirciliğinin çizdiği yoldan gitmek rasyonel bir çalışmanın temelini atacaktır. Peyzaj şehirciliği, peyzaj tasarımını "yeşil alan, açık alan" tasarımı olarak görmenin ötesinde altyapısal sistemlerin (drenaj, yağmur suyu kontrolü vs.) ve sosyal değerleri de içeren peyzaj kavramının ihtiva ettiği kapsamlı fırsatları ortaya çıkarmaktadır. En başta bahsedildiği üzere, endüstri alanlarının bünyesinde barındırdığı somut ve soyut çok yönlü değerlerin sürdürülebilirliği ve yeniden kullanımının akılcı yöntemleri ancak bunları kendine ilke edinmiş bir planlama anlayışıyla mümkün olabilir. Bunu yaparken, endüstri mirası ile peyzaj şehirciliği arasındaki ilişkinin tespiti bu tez çalışmasının temel girdilerini oluşturacaktır.

Endüstriyel miras alanları ile ilgili yapılan çalışmalar endüstri anıtlarını önemsemekle birlikte; endüstriyel süreçleri, o süreçlerin yarattığı sosyal ilişkileri, o sosyal ilişkilerin de yarattığı günlük hayat pratiklerini de izlemeye, anlamaya mükelleftir. Tarihsel materyalizmin ışığında endüstrileşmenin yani üretim ilişkilerindeki radikal değişikliklerin sosyal ilişkileri de şekillendirdiği gerçeğini kabullenmek doğru bir çalışmanın yolunu açacaktır. Bu bağlamda, en başta da dile getirildiği gibi endüstri miras alanları ile ilgili yapılacak her çalışma, çok yönlü ve çok disiplinli bir iş birliği gerektirmektedir. Endüstriyel miras alanları ile ilgili yapılan çalışmaların; somut kültürel mirasa odaklanmasının yanında soyut mirası da göz önünde bulundurmasının gerekliliği, tezin hipotezini teşkil etmektedir. Hipotezden yola çıkan bu tez çalışmasının amacı, endüstrileşme surecinin Zeytinburnu, Çırpıcı çayırının fiziksel ve sosyal dönüşümüne zamansal ve mekansal bağlamda olan etkisini ortaya koymaktır. Bu kapsamda tezin hedefi arasında Çırpıcı çayırının endüstrileşme ile birlikte yaşadığı fiziksel ve sosyal dönüşümü anlamaktır.

Endüstrileşme sürecinin yaklaşık iki yüz yıldan fazladır süren seyrinin değişmesiyle, bu uzun süreç içerisinde çalışmış sanayi tesislerinin terk edilip kahverengi alanlar (brownfield) statüsüne kavuşmasıyla ortaya çıkan post-endüstriyel alanların zamansal ve mekansal bağlamda; kentin fiziksel ve sosyal dokusu, anıları, günlük yaşam pratikleri üzerindeki etkisi nedir sorusu çalışmanın cevaplamayı hedeflediği en temel sorudur. Bu soruya ek olarak; post-endüstriyel alanların yeniden kullanımının kentsel mekânın sürdürülebilir kullanımı ve kalitesi açısından önemi nedir; post- endüstriyel alanlar kentlerin fiziksel ve sosyal dokusunu nasıl değiştirir, bunun gelecek kent planları ve politikaları açısından önemi nedir alt sorularını tez cevaplamaktadır.

1.1 Yöntem

Endüstriyel miras alanları ile ilgili yapılan çalışmaların; somut kültürel mirasa odaklanmasının yanında soyut mirası da göz önünde bulundurmasının gerekliliği, tezin hipotezini teşkil etmektedir. Hipotezin ışığında yola çıkan bu tez çalışmasının amacı; endüstrileşme surecinin Zeytinburnu, Çırpıcı çayırının zamansal ve mekansal bağlamda fiziksel ve sosyal dönüşümüne olan etkisini ortaya koymaktır. Bu kapsamda tezin hedefleri, Çırpıcı çayırının endüstrileşme ile birlikte yaşadığı fiziksel ve sosyal dönüşümünü anlamaktır. Tezin ilk hedefi olan fiziksel dönüşümü anlamak için, nicel araştırma yöntemlerinden biri olarak farklı tarihsel dönemlere ait mevcut durum haritalarından elde edilen sayısal ve görsel verilerin karşılaştırılması yöntemine başvurulmuştur. Tezin ikinci hedefi olan sosyal dönüşümü anlamak için nitel araştırma yöntemlerinden; belgesel tarama yöntemi ve sözlü tarihe konu olan, çalışma alanının özneleri olarak bölgede yaşamlarını sürdürmüş kentlilerle yapılan daha önceki görüşmeler kullanılmıştır. Bu bağlamda yukarıda bahsedilen araştırma sorularına cevap bulmak, hipotezi ispatlamak ve tezin hedefine ulaşmak için kullanılan yöntemler ışığında yapılan analizler ve operasyonel adımlar aşağıdaki gibidir (Şekil 1.1):

1. Öncelikle literatür taraması ile üretim ilişkilerindeki radikal değişikliklerin kent mekanı üzerindeki zamansal ve mekansal bağlamda etkisi incelenmiştir. Endüstrileşmenin salt fiziksel mekan üzerindeki etkisinin değil buna ek olarak sosyal ilişkiler ve fiziksel çevrenin başat unsurlarından biri olan kent peyzajı üzerindeki yansımaları da incelenmiştir. Bu incelemenin temel girdilerinden biri olarak modern şehircilik akımlarından, "peyzaj şehirciliği"nin, endüstriyel miras alanları ile ilişkisi irdelenmiştir. Endüstriyel miras alanlarının koruma süreçlerine dair kronolojik bir

taramaya ek olarak endüstriyel arkeoloji, post-endüstri, kahverengi (brownfield) alanlar, endüstriyel sit ve endüstriyel kültür, somut ve soyut miras, endüstriyel peyzaj gibi kavramlar da anlatılmıştır. Tüm bu araştırmalardan elde edilen kuramsal veriler, çalışma alanı olarak seçilen Çırpıcı Çayırı üzerinde analiz edilmiştir.

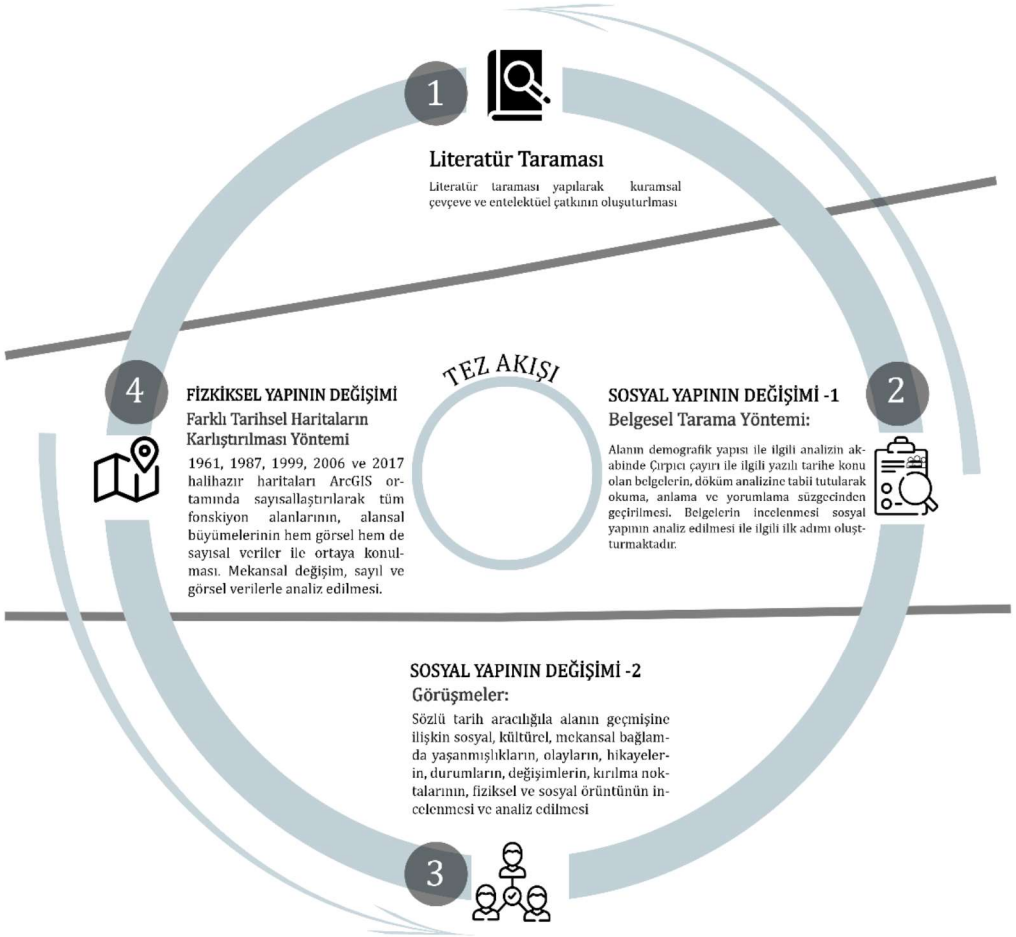

Şekil 1.1 : Tez akış diyagramı.

2. Tezin hedeflerinden biri olan sosyal dönüşümü anlamak için, Şekil 1.2 konum haritasında gösterilen çalışma alanı tanımlanarak demografik yapı ve nüfus verileri geçmişten bugüne analiz edilmiştir. Demografik yapı ve nüfus verilerine ilişkin analizlerden elde edilen sonuçlar, çalışan nüfus gruplarına göre geçmişten günümüze karşılaştırılması yapılarak, endüstrileşme ve daha sonrasında gelişen "sanayisizleşme" sürecinin genel popülasyon üzerindeki etkisi anlatılmıştır. Bu bölümde kullanılan nüfus verileri "Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İstatistik Veri Portalı"ndan elde edilmiştir. Alanın tarihsel geçmişi; Roma ve Bizans Dönemi, Osmanlı Dönemi ve

Cumhuriyet Dönemi olmak üzere üç başlık altında araştırılmıştır. Tarihi kaynaklarda Zeytinburnu ile Çırpıcı kelimeleri sık sık bir araya geldiğinden, yapılan tarihsel araştırmalar Zeytinburnu genelinden başlayarak, Çırpıcı çayırı özeline doğru dedüktif bir akışla ilerlemiştir. Çırpıcı çayırı ile Zeytinburnu'nun tarihi ayrılmaz bir bütün teşkil ettiğinden bu tez çalışmasında da bu bütüncül ilişkinin doğasına uygun araştırma yapılmıştır. Bu araştırma sürecinde kullanılan yöntem "belgesel tarama yöntemi"dir. Bu yöntem kapsamında elde edilen belgeler, döküman analizine tabii tutulmuştur. "Doküman analizi, gözden geçirme (yüzeysel inceleme), okuma (kapsamlı inceleme) ve yorumlamayı içerir (Bowen, 2009)." Bu bağlamda döküman analizi için kullanılmak üzere "TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivinden" elde edilen belgelerden yararlanılmıştır. Bunlara ek olarak "Cumhuriyet" gazetesinin arşivinden temin edilen gazete haberleri de tarihi araştırmanın temel kaynaklarından biridir. Aynı zamanda Salt Araştırma'nın kamuya açık dijital kütüphanesinden elde edilen "Kazlıçeşme Pervititich haritaları ve Kemali Söylemezoğlu'nun, İstanbul Bölge Planlamasına yardımcı bir araştırma kapsamında hazırlanan İstanbul haritası ile İstanbul'un 1925-1955 yılları arasındaki meskûn sahaları gösterir haritası, 1962 yılında yayınlanan "İstanbul ve Polis" adlı fotoğraf albümünden elde edilen tarihi kaynaklar da kullanılmıştır. Bowen, döküman analizini gözden geçirme, okuma ve yorumlama süreçleri olarak tanımlar (Bowen, 2009). Böylece elde edilen belgeler tezin bağlamına uygun olacak şekilde kapsamlı okuma süzgecinden geçirilerek, özellikle Çırpıcı çayırının yaşadığı zamansal ve sosyal dönüşümde endüstrileşmenin rolü analiz edilmiştir.

3. Sosyal yapının dönüşümünü anlamak için kullanılan diğer yöntem ise bölgede yaşayan kentlilerle yapılan "görüşmeler"dir. Görüşmeler Zeytinburnu Belediyesi tarafından açık uçlu olarak yapılmış ve Zeytinburnu Anı Defteri olarak kitaplaştırılmıştır. Defterde yer alan 166 görüşme içerisinden; Çırpıcı Mahallesi ve yakın çevresinde yaşamış, görüşme kapsamında hem günlük hayat pratiklerini hem de çevresi ile olan ilişkisini anlatan, tezin aradığı endüstrileşme ile beraber fiziksel ve sosyal çevrenin değişimi hususunda bilgiler aktaran 25 görüşme veri olarak ele alınıp analiz edilmiştir. Nitel analiz yöntemleri arasından en önemlilerinden biri olarak görüşmeler için veri analiz aşamaları: deşifre, kodlama, araştırmacı günlüğü yazımı ve kategori oluşturmak basamaklarından oluşmaktadır (Çelik; Baykal; Kılıç Memur, 2020). Deşifresi yapılmış olan görüşmeler öncelikle tezin konusuna, araştırma

sorularına ve hedeflerine uygun olacak şekilde kodlara ayrılarak, her kod için puanlama sistemi geliştirilmiştir. Görüşmelerde kodlara yapılan her atıf birer puan niteliğindedir. Kodlama, görüşmelerin deşifre edilmesi akabinde oluşan metnin anlamlı bit bütün oluşturacak şekilde süzgeçten geçirilerek parçalara ayrılmasıdır (Miles ve Huberman, 2016). Kodlama; renkli kalemler, çeşitli kâğıtlar ya da bir excel tablosu üzerinden hazırlanarak yapılabilir (Tracy, 2013). Elde edilen birçok kod daha da soyutlandırılıp rafine edilerek kategoriler oluşturulur. Birden fazla kod tek bir kategorinin ihtivası olabildiğinden bu süreç tümavarımsaldır. Özelden genele doğru ilerlerken, araştırmanın bağlamını sadık kalacak düzlemde ve düzeyde soyutlamalar, kategoriler vasıtasıyla ortaya konur ve nihayetine görüşmelerden "anlam" çıkartılır. Yukarıdaki bir diğer aşama ise "araştırmacı günlüğü yazımı"dır. Görüşmeler daha önce yapılmış bir çalışmadan elde edildiği ve araştırma günlüğü yazımının; görüşmelerin hazırlanmasını ve uygulanmasını da içerleyen bir süreç gerektirdiği için bu çalışma kapsamında yapılamaması hususunda bir kısıt mevcuttur.

Nihayetinde, sakinlerle yapılan görüşmelerde kuşaktan kuşağa anlatılan hikâyeler, günlük yaşam pratikleri, sosyal, kültürel, siyasal, entelektüel ilişkiler ile komşuluk ilişkilerinin ve bölgenin fiziksel durumunun endüstrileşme ile birlikte geçirdiği dönüşüm ile ilgili anlamlı veriler elde edilmiştir. Elde edilen bilgiler nihayetinde tezin ana hedefi ve odağını destekleyen belirli kategoriler altında puanlaştırılarak, kentlinin gözünde bölgenin en çarpıcı gerçekleri anlaşılmaya çalışılmış ve bu gerçeklerin endüstrileşme süreci ile bağıntısı analiz edilmiştir. Nesilden nesile durmaksızın süre gelen aktarımlar kentin geçmişine olduğu kadar bugününe ve geleceğe de ışık tutmaktadırlar.

4. Tezin diğer bir hedefi olarak fiziksel dönüşümü anlamak için ise "İBB Harita Müdürlüğünden temin edilen 1961 yılına ait el çizimi haritanın ArcGIS yardımıyla koordinatlandırılıp dijitalleştirilerek üretilen harita ile 1987, 1999, 2006 ve 2017 yılına ait F21C23C3C, F21C23C3D, F21C24D4D, G21B03B2A, G21B03B2B, G21B04A1A paftalarında kalan Çırpıcı çayırı ve yakın çevresinin dijital halihazır haritaları kullanılmıştır. Öncelikle 1961, 1987, 1999, 2006 ve 2017 ait halihazır haritalar ArcGIS ortamında sayısal veri haline getirilerek, her bir fiziksel kent fonksiyonun alansal büyüklüklerine dair veriler elde edilmiştir. Çırpıcı çayırına ilişkin tarihten gelen tanımlı bir sınır olmadığından bu bölümde gerçekleştirilecek analizler için; Çırpıcı çayırının tarihten günümüze temel iki doğal ögesi olarak, Çırpıcı Deresi

ile Ayvalı Deresi referans alınıp, kentin yapısal ilerleyişini de tanımlayan bugünkü Çırpıcı mahallesi ve yakın çevresini de içerek şekilde bir çerçeve oluşturulmuştur (Şekil 1.3). Elde edilen tüm görsel ve sayısal veriler bu çerçeve sınır içerisindeki durumu göstermektedir. AcrGIS yardımıyla öncelikle kentin konut alanlarının gelişimi 1961, 1987, 1999, 2007 yıllarında ayrı ayrı analiz edilmiştir. Aynı şekilde endüstri alanlarının gelişimi de yıllara göre analiz edilmiştir. Endüstri ve konut alanlarının gelişimi ile daralan çayır alanı da yıllara göre analiz edilip, tüm bu verilerek çakıştırılarak alanın fiziksel ve çevresel dönüşümüne ilişkin hem görsel hem de sayısal veriler elde edilmiştir.

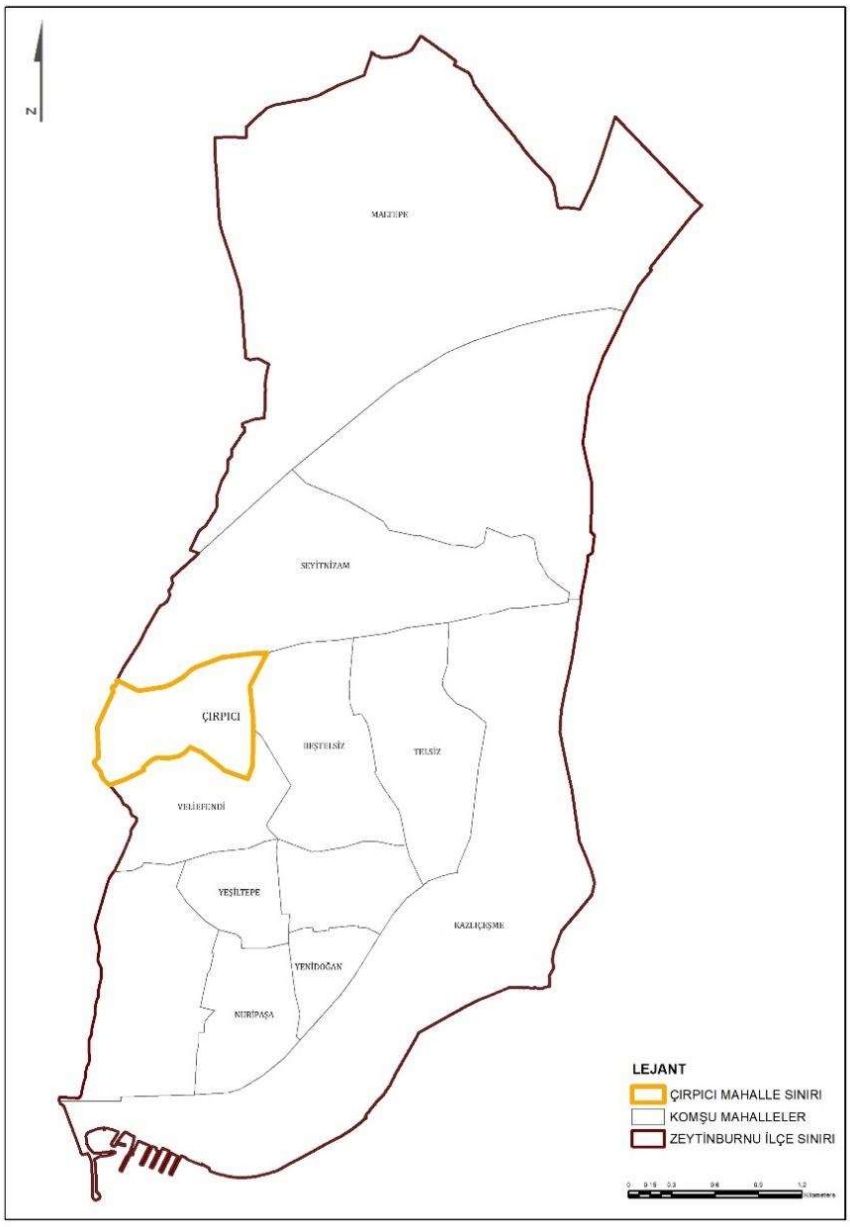

Şekil 1.2 : Konum haritası.

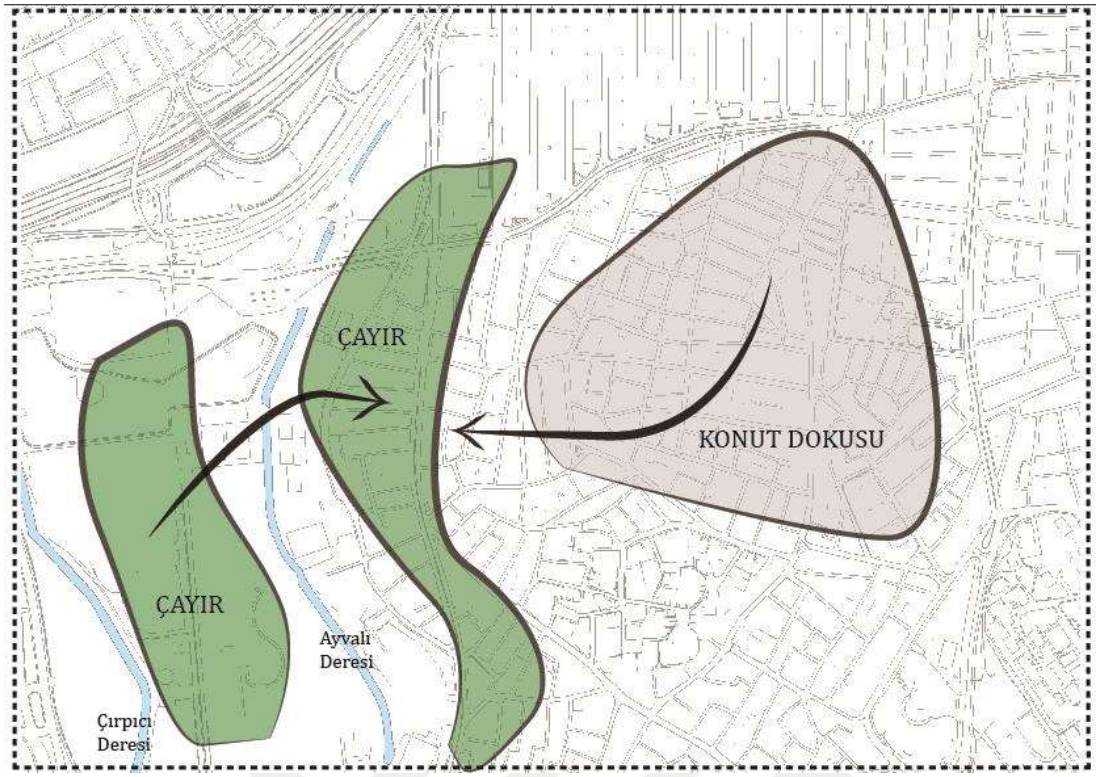

Şekil 1.3 : Çayır alanın sınırlarını ve dere ilişkisini anlatan diyagram.

2. ENDÜSTRİLEŞME SÜRECİNİN MEKÂNSAL ETKİLERİ

Endüstri devrimini ve onun da kentlerle ilgili olarak en büyük mekânsal müdahalelerinden biri olan "endüstri alanlarını" anlamak, çağımızda geldiği noktayı ve değerini özümsemek için öncelikle iktisadi değişikleri ve yenilikleri analiz etmek gerekmektedir.

İngiltere'de 18. yüzyılın ortalarında başlayan sürekli sanayileşme süreci, birkaç on yıl sonra Batı Avrupa ve Amerika'ya sıçradı. 18.yüzyılda başlayan sanayini devriminin ilk etabıdır. Ardından 19.yüzyıl ikincisi yarısında, seri üretiminin hızını arttıran yeni teknolojilerin ve yeni örgütlenme biçimlerinin ortaya çıkması sonucu sanayi devrimi ikinci bir aşamaya girmiştir (Nisser, 2000). Buradaki en önemli sebep ise teknolojideki hızlı paradigma değişimidir.

18. yüzyıl sonu ve 19.yüzyıl başı itibariyle ortaya çıkan endüstri devriminin ve endüstri devrimi ile ilgili kavramların merkezinde "yenilik" konsepti yatmaktadır. Endüstri devriminin yenilikçi bir bakış açısıyla ilişkilendirilmesinin temel sebebi yeni teknolojinin ürünü olan "buhar gücünün, makinelerin ve küçük üretim atölyelerinden sistematik üretimin merkezine dönüşümün ürünü olan fabrikaların" ortaya çıkmış olmasıdır (Hudson, 2014).

Endüstri devriminin, feodalizminden kaynaklı toprak ağalığı düzenine son verme çabası başlı başına "yeni bir dünya" yaratma yönünde büyük bir adım olmasından ötürü ortaya çıkışının yenilikçilik olarak tanımlanması işin doğası gereği kaçınılmazdır. Bir önceki ekonomik ve sosyal düzene muhalefet ederek kurulan her yeni düzenin yenilikçi iç dinamiklerinin var olması gerekmektedir. Zira "kraliyetin merkezileştirilmiş yönetimine orta çağ kentinin korumacılığını ve tekelci denetimini eklemeye çalışan merkantilizm denen devlet politikasının geçici bir aldatmaca olduğu anlaşılmıştır. Çünkü yeni güçler, denizaşırı kolonileşmeden, meydana çıkardığı teknolojik gelişmelerle orta çağın bütün kısıtlamalarını ortadan kaldıran yeni sanayilerin kurulmasına kadar her yönde yayılma ve dağılmayı destekliyordu. Bu yeni güçleri temsil eden kurumun klasik adı "kapitalizmdir" (Mumford, 1961)."

İngiltere'de başlayan endüstri devriminin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan etkenler; yatırımı teşvik eden bazı yasal faiz oranları ya da kar enflasyonu sayesinde sermaye oluşumundaki hızlı artış, İngiltere'nin orantısız bir düzeyde kazandığı dünya ticaretine hâkimiyeti ve dünya ticaretinde artan rolü, makine sanayinin çok daha üretken şekle bürünmesini sağlayan bilgi birikimindeki akışın sonucu olarak ortaya çıkan teknolojik atılım, Adam Smith'in ekonomideki "bırakınız geçsinler" fikrinin yaygınlaşması, dinsel ve felsefi görüşlerdeki radikal değişimin sonucu olarak servet fikrine yönelik rasyonel ahlak görüşüdür (Tonybee, 1956). Bunlara ek olarak; tarımsal faaliyetlerdeki değişikliğin akabinde ekonominin tarım dışı iş güçlerine artan desteği, nüfusun yoğunlaşması akabinde mal ve hizmetlere duyulan artan talep ile ucuz iş gücü varlığının artması ve sadece geleneksel anlamda bilinen tüketim talebinin artması değil aynı zamanda yeni pazarlama anlayışının yarattığı satın alma ve sahip olma fikrine yönelik artan hazdır. (Hudson, 2014). Yani endüstri devrimini tetikleyen en büyük etmenler arasında gelişen teknoloji, yeni ekonomi politikaları ve küreselleşmenin etkisiyle birlikte artan dünya ticaret ağı ile nüfusun tarımsal faaliyetlerden kent içerisindeki sanayi üretim faaliyetlerine kaymasının akabinde ortaya çıkan ucuz iş gücüdür. İngiltere'de 18.yüzyılda başlayan endüstrileşme hareketleri 19.yüzyılda hızlı bir şekilde ilerlemiş, toplumun tüm katmanları ve kademelerine sızmış ve topyekun dünyada yeni bir yaşam biçimi yaratmıştır.

Bu yeni ekonomik düzen ve beraberinde oluşan sosyal yaşam biçimi yani sanayileşme süreci dünyanın her ülkesinde aynı zamanda olmasa da genellikle aynı süreci yaşatmıştır. Üretim ilişkilerindeki örgütlenmen yöntemleri ve özelliklerinde, sanayi devrimini tanımlayan belirli süreçler şu şekilde sıralanabilir:

1. Modern bilimin ve ampirik bilginin piyasa için üretim sürecinde yaygın ve sistematik olarak kullanılması.
2. Feodal ve dar görüşlü bir üretim biçimi yerine ulusal ve uluslararası pazar için üretime yönelik ekonomik faaliyetlerin uzmanlaşması.
3. Nüfusun kırsal topluluklardan kentsel topluluklara hareketi
4. Küreselleşme, tek tipleşme ve tip üretim birimleri ile feodal ilişkilere daha az bağımlı olmanın ötesinde, küreselleşme eğiliminde olan şirketlere bağımlılığın artması. Aynı zamanda daha önce aile üzerinden yürütülen işlerin kamu işletmeleri eliyle de yürütülmeye başlaması.

5. Emeğin öncelikli ürünlerinin üretimi ile ilgili faaliyetlerden mamul mal ve hizmetlerin üretimine doğru artan hareket.
6. Sermaye kaynaklarının insan emeğinin tamamlayıcısı olarak yoğun ve yaygın kullanımı.
7. Toprak dışındaki üretim araçlarının mülkiyeti ve onlarla ilişkisi tarafından belirlenen yeni sosyal ve mesleki sınıfların, yani sermayenin ortaya çıkması (Deane, 1965).

Yukarıda sıralanan aşamaların özellikle ekonomik değişimin hem fiziksel çevre hem de sosyal yaşamla ilgili etkileri bağlamında önemli mesajlar vermektedir. Birinci maddede belirtilen ampirizmin ekonomik faaliyetlerde kullanılmaya başlaması zamanla daha teknolojik makinelerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Bu aynı zamanda kol gücüne duyulan ihtiyacın yani diğer bir değişle mavi yaka emek gücünün azalması manası gelebilir. Ancak burada kol gücüne duyulan ihtiyacın bir kısmının azalması yerini beyaz yaka emek gücüne yani hizmet sektörüne bıraktığı sonucuna ulaşılabilir. Yani üretim araçlarının mekanik kontrolü için işçinin fiziksel müdahalesi gerekmese bile bu işin yürütülmesi için gerekli bir beynin olması şarttır. Hizmet sektörünün kapitalizmle birlikte artması elbette sadece bununla ilişkili değildir. Değişen üretim ilişkileri aynı zamanda değişen tüketim ilişkilerini de beraberinde getirmiştir. Üretim için tüketim başattır. Feodalizmde temel gıdalar için üretim önemli bir yer kaplıyor iken kapitalizmle beraber ortaya çıkan insanlığın temel ihtiyaçları için üretimden çok silah sanayi gibi çok daha gereksiz sektörler de ortaya çıkmıştır. Hizmet sektörünün son derece artmasının sebebi de, kapitalizmle beraber "kapital"in merkezi haline gelen kentlerdir ve kent merkezleri kapitalizmin ilk dönemlerinde ağır sanayi üretiminin gerçekleştiği fabrikaların emek gücü ihtiyacından ötürü ağır bir popülasyon yüküyle karşılaşmışlardır. Nüfusun kapitalizmin bir sonucu olarak kent merkezlerinde birikmesi, sosyal ilişkileri bütünüyle etkilemiştir. Yeni kent nüfusunun en temel ihtiyaçları için dahi hizmet sektörüne ihtiyaç bulunmaktaydı. Sağlık, gıda, temizlik vb. ihtiyaçların artması beraberinde hizmet sektörünün de artmasına neden olmuştur. Sonuç olarak işçi sınıfı ve patronlar sınıfının arasında bir yerde kendini konumlandırmaya ihtiyaç duyan ancak işçi sınıfının bir miktar üstünde duran yeni bir sınıf biçimi oluşmuş olup sosyal yaşamda da etkisini göstermiştir. Yukarıda sıralanan birkaç madde bile kapitalizmin hem fiziksel çevreyi hem de sınıf ilişkilerini ne düzeyde etkilediğini ispat etmektedir.

Bir diğer konu ise kapitalizmle beraber gelen küreselleşme gerçeğidir. Bunun en büyük sebeplerinden biri de lojistik alanında artan teknolojik gelişmedir. Kuşkusuz sanayileşmenin en büyük itici kuvvetlerinden biri buhar gücü ile gelişen lojistiktir. Sadece buhar gücüyle bile kapitalizm; yeni pazar bulma arzusu ile dünyanın her yanına koşmayı başarmış, Adam Smith'in "bırakınız geçsinler" ülküsünün arkasında durmuşlardır. Dünyayı köşe bucak dolaşan bu üretim biçimi insanların kültürel farklılıklarını da zamanla aşarak bir "dünya insanı" profili yaratma yolunda ilerlemiştir. Çağımızda lojistiğin uçak teknolojisi ile birlikte son derece gelişmiş olması ve bilişim teknolojisinin de gelişmesi ile küreselleşmenin gerçekleşmesi önünde artan engel bütünüyle kalkmıştır. Sonuç olarak 18.yüzyılda başlayıp 20.yüzyılın ortalarına kadar devam eden kapitalizm ve onun bir parçası olarak endüstrileşme, üretim ilişkilerini radikal bir değişikliğe maruz bırakırken aynı zamanda sosyal hayatta, kent politikalarında ve fiziksel çevrede de derin etkileri olmuştur. Endüstriyel ekonominin aşamalarını analiz etmiş olmakla birlikte, dönemsel olarak da ifade etmek gerekmektedir. Çünkü bu aşamaları ve dönemleri anlamak yeni kent politikaları geliştirmek ve insanların bu yeni yaşam biçiminin getirdiği ağır yükler altında ezilmesinin önüne geçmek, sağlıklı çevreler yaratmak açısından önem arz etmektedir.

Bilindiği üzere; özellikle peyzaj mimarlığı, şehir planlama ve kentsel tasarımın temel hedeflerinden biri, ekonomik değişikliklerin yarattığı dramatik ve olumsuz etkilere karşı kentleri daha yaşanılabilir fiziksel çevreler haline getirmektir. Waldheim; bunun salt biçimsel ya da kültürel bağlamda değil, kentleşme üzerinde doğrudan etkiye sahip endüstriyel ekonominin yarattığı dönüşümde, tasarımı etkin bir araç olarak çok yönlü ve bütüncül bir kullanımı olduğunu ifade eder (Waldheim, 2016). Bu noktada kentsel mekân üzerinde etkisi düşünüldüğünde, endüstriyel ekonominin geçirdiği dönüşümlerin kronolojik bir analizini yapmak önem arz etmektedir. Kent formunun geçirdiği evrimleri ve özellikle kent peyzajı ve kentsel yeşil alanlar üzerindeki etkisi düşünüldüğünde endüstriyel ekonominin değişimi üç temel dönem üzerinden analiz edilebilir:

Fordist Dönem 1945-1973 (Concentrated- Merkezilemiş Ekonomi)

Post- Fordist Dönem 1970-1980 (Decentralized- Âdemi Merkeziyetçi Ekonomi)

Neoliberalist Dönem 1980 sonrası (Distributed- Parçaları Uluslararası Ölçekte Yayılmış Ekonomi)

Fordist yani diğer bir deyişle merkezileşmiş ekonomi anlayışı, kent mekânı içerisinde endüstri alanlarının yoğunlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Üretim ilişkilerindeki teknik gelişmeler ve ilerlemeler doğrultusunda küçük atölye ya da manifatura üretiminden merkezi üretime geçiş hem küçük işletmelerin mekânsal olarak merkezileşmesine hem de nüfusun kent merkezi içerisinde yoğunlaşmasına, bunların da ötesinde kent formunda yoğunluğa neden olmuştur. Çünkü kent merkezlerinde inşa edilen endüstri alanları salt kendi duvar sınırı içerisinde kalmayarak pek çok açıdan ve pek çok bağlamda kent formunu şekillendirmiştir. Bunun en önemli örneklerinden biri olarak bu endüstri alanlarında çalışan insanların yaşam alanları gösterilebilir. Keil'e göre Fordist şehircilik modeli aslında şehir içi gettosu ve şehir dışı orta sınıf banliyösünü ayırırken, bir dereceye kadar içinde barındırdığı krizlerden ötürü bu keskin çizgide bazı toleranslara izin vermek durumunda kalmıştır. Geleneksel orta sınıf dışındaki bazı grup ve toplumsal yapıların Fordism'in katı kurallarını ve sınırlarını aşmaya çalışmış ve bir dereceye kadar başarılı olmuşlardır (Keil, 1993).

Fordist dönemden, Post-Fordist yani yayılmacı ekonomi dönemine geçiş kentsel mekân ve kent peyzajı üzerinde daha derin ve yıkıcı etkilere yol açmıştır. Fordizmle beraber kent merkezinde yoğunlaşan endüstriyel alanlar ve "endüstri popülasyonu" kentlerin çeperine doğru oluşan banliyöleri ve geniş çaplı ulusal ulaşım sistemlerini oluşturmuştur (Şekil 2.1). Fordizm; majör endüstrileşmenin kent mekânını işgal ettiği bir dönem olarak tarihe adını yazdırmış, Post-Fordist dönem ise değişen ekonomik koşulların, üretim ilişkilerinin kent mekânını yine kendi çıkarları doğrultusunda yeniden şekillendirerek endüstri alanlarını kent merkezlerinden uzaklaştırmak suretiyle tarihe geçmiştir. Kapitalizm açısından bu süreç olağan olmakla birlikte, kentler açısından oldukça yıkıcı olmuştur. Nihayetinde kent merkezlerinde, büyük ve ihtişamlı hatta bazen oldukça çirkin olduğu düşünülen görüntüleri ile kahverengi alanlar miras alanları olarak var olmaya başlamıştır. Kentler içerisinde endsütrileşmenin gerilemesi ile terkedilmiş halde yer almaya başlayan bu alanlar geniş ve büyük arazilere yayıldığı, zaman zaman çirkin zaman zaman estetik görüntüleri ile bir kent mekânı olarak oldukça dikkat çekicidirler.

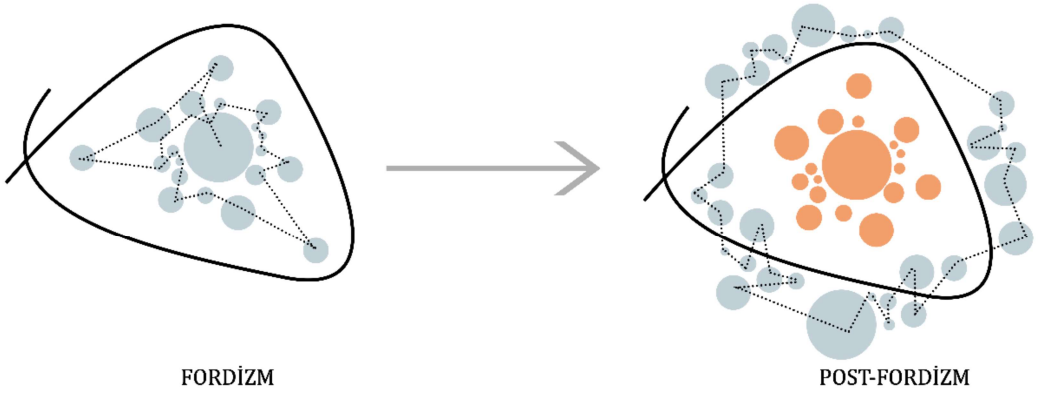

Şekil 2.1 : Fordim ve Post-Fordism diyagramı.

Endüstrinin yayılmasıyla beraber gelişen lojistik ihtiyacı doğrultusunda üretilen yeni yollar ve ulaşım sistemleri kent formu üzerinde çarpıcı etkilere sebep olmuştur. Fordizmin çözülmesinin en büyük etkenlerinden biri küreselleşmedir. Küreselleşme ulusal pazarların yıkılıp, uluslararası ticaret ağının ortaya çıkmasının bir ürünüdür. Bu aynı zamanda piyasa ekonomisi üzerindeki devlet müdahalesinin azalmasıdır. Neoliberal ekonomi ise, ekonominin ulusal sınırları aştığı ve küreselleşmeyle birlikte üretim ilişkilerinin de enternasyonal boyuta ulaştığı bir dönemdir. Endüstri mirası kavramını anlamak için daha önemli olan Fordist ve Post-Fordist dönem mekânsal bağlamda şu şekilde özetlenebilir (Çizelge 1.1):

Çizelge 1.1 : Fordizmin ve Post-Fordizmin mekansal etkileri (Saklı, 2007).

Fordist Ekonomi	Post- Fordist Ekonomi
İşlevsel mekansal uzmanlaşma	Mekansal toplanma ve toplulaşma eğilimi
İşgücünün mekânsal bölünüşü	Mekansal bütünleşme
Bölgesel iş gücü piyasasının homojenleşmesi (İş gücü piyasasının mekansal bölünüşü	İş gücü piyasasında çeşitlilik (aynı mekanda iş gücü piyasası parçalanması)
Dünya çapında girdi ve taşeron temini	İlişkili firmaların dikey mekansal yakınlığı

Palmer ve Neaverson'ın kaleme aldığı bir metinde, tekstil endüstrisi ile konut tipolojileri, yerel üretimin kent mekânı ve endüstrileşme ile karşılıklı ilişkisini çarpıcı bir şekilde dile getirilmiştir. Palmer ve Neaverson bu ilişkiyi dört aşamada değerlendirmektedirler:

1- Yerli Sanayi

2- Teknolojik Yenilik

3- Teknolojik Eylemsizlik

Ataerkil Topluluklar ve Spekülatif Konut (Palmer & Neaverson, 2000)

Birinci aşama; tekstil sanayinin özünü oluşturan dokuma işlemleri daha çok hane içi temellerde yürütülmüş, sistematik büyük bir tesis yerine küçük çaplı ev içi atölyelerde gerçekleşmeye başlamıştır. Ancak zaman yeni su santralleri olarak adlandırabileceğimiz "doldurma değirmenleri" (Şekil 2.2) yardımıyla dokuma işlemleri tekstil endüstrisine evrilmeye başlamıştır. Suyun tekstil sanayinde bu denli kapsamlı kullanımına dair evrensel bir gerçekle Çırpıcı Çayırı'nın tarihini incelerken de karşılaşacağız. Tekstil endüstrisini oluşturan gerçeklerden diğerleri ise hem kumaşçıların, ipliğin zimmete geçirilmesini önlemek hem de mümkün mertebe kalite kontrolü sağlayarak üretimde bir standart yakalamaktır. Bu nedenle tüm bu gelişmeler akabinde tekstil sektöründeki iş gücünü bir araya toplamaya yönelik "protofaktör" olarak isimlendirilen üretim merkezlerinde toplamaya yönelik adımlar atılmıştır. Örneğin Belçika'nın Vervier kasabasındaki ilk doldurma değirmeni 17.yüzyıl başlarından kaldığı bilinmekle birlikte küçük atölyeleri birleştiren usta evleri yani protofaktörler oluşmuştur. Yine 17.yüzyıl sonların kurulan Petlzner ailesine ait "Maison Closset, kolektif el gücünün ürünüdür. (Palmer & Neaverson, 2000).

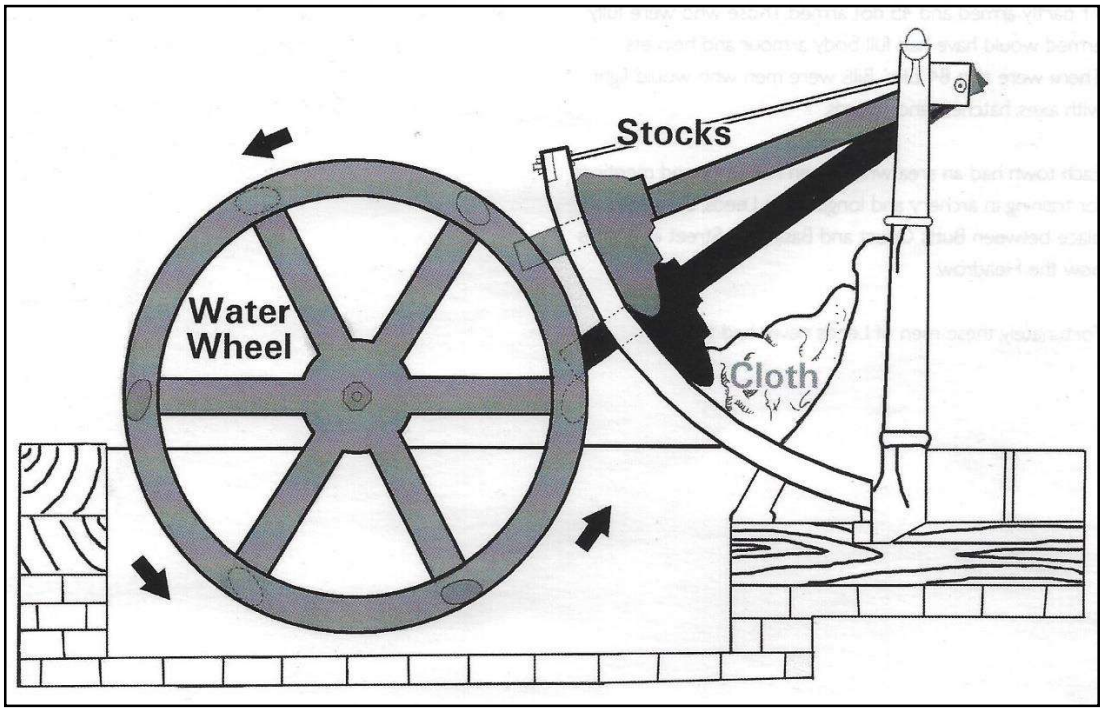

Şekil 2.2 : Doldurma değirmeni çizimi (Url-1).

Teknolojik Yenilik aşamasında ise İngiltere 18.yüzyılın sonlarından 19.yüzyılın ilk yarısına kadar, kıta Avrupası ve Kuzey Amerika'da tekstil sanayinde su gücünün kullanımına yönelik artan teknolojik gelişmeler, ucuz kadın işçi istihdamının ve çocuk işçiliğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kadın ve çocuk işçiler belli tekstil merkezlerinde inşa edilen örneğin Britanya'daki çırak evlerinde ya da Massachusetts pansiyonlarında barınmaya başlamışlardır. Bu emek gücünün belli bir merkezde toplanması ve son derece hızlı ulaşması bağlamında atılan önemli bir adımdır. Mevcut nüfus merkezlerine genellikle çok yakın inşa edilmiş olan fabrikalar ise, kendi bünyelerinde inşa ettikleri işçi konutları ile işgücünü bütünüyle kontrol altına almışlardır. Yine Britanya'da bulunan Belper ve Cromford'daki sıralı konutlar Avrupa'daki işçi barınaklarının erken karakteristiğini temsil etmektedirler. (Palmer & Neaverson, 2000). Görüldüğü üzere teknolojinin gelişmesi ile birlikte merkezileşen endüstri alanları salt bir sermaye birikimi sağlamanın ötesinde kentsel mekânın da değişimine neden olmuştur. Endüstri alanlarının yakınında merkezileşen iş gücünün; işçi barınakları, konutları ya da yatakhaneleri ile kontrol altına alınmış olup kentsel dokuyu da önemli düzeyde etkilemiştir.

Teknolojik eylemsizlik döneminde ise, 1790'lı yıllarda Edmund Cartwright'ın geliştirdiği elektrik dokuma makineleri (Şekil 2.3) üretilmiş olmasına rağmen bir yandan ince dokunmuş kumaş üretemiyor olması diğer yandan ise elektrikli dokuma makinesinin kullanımına karşı direnç gösteren erkek iş gücüdür. Bu dönemde halen suyun kuvvetinden yararlanılarak kurulan kırsal üretim mezralarında ya da bol ışık alan tavan arası odalarında tekstil üretimi aktiftir. Örneğin Güney İngiltere'de, dokuma sanayi Wiltshire'daki Bradford on Avon ve Trowbridge gibi ana su kaynaklarının hemen dışındaki küçük mezralarda ya da kasabalarda yine aynı amaca hizmet etmek için inşa edilmiş teraslı evler bulunmaktadır. (Palmer & Neaverson, 2000).

Ataerkil Topluluklar ve Spekülatif Konut aşamasında ise; 19. Yüzyıl boyunca gelişen teknoloji artık makineleşmeye karşı duran emek gücünün direncini kırmış ve diğer endüstri dallarında olduğu gibi tekstil endüstrisinin tüm dallarının da hızla büyümesi, emek talebinde de artışa neden olmuştur. Emek gücü talebinin artması da kırdan kente yoğun ve hızlı bir göçe neden olarak endüstri merkezlerinde ciddi bir nüfus artışına neden olmuştur. Bu nüfus artışı konut talebi ihtiyacını da arttırmıştır. Bu aşamada artık fabrika sahiplerinin daha önceden olduğu gibi işçileri çekmek için konut alanlarını inşa etme durumunu da ortadan kaldırmıştır.

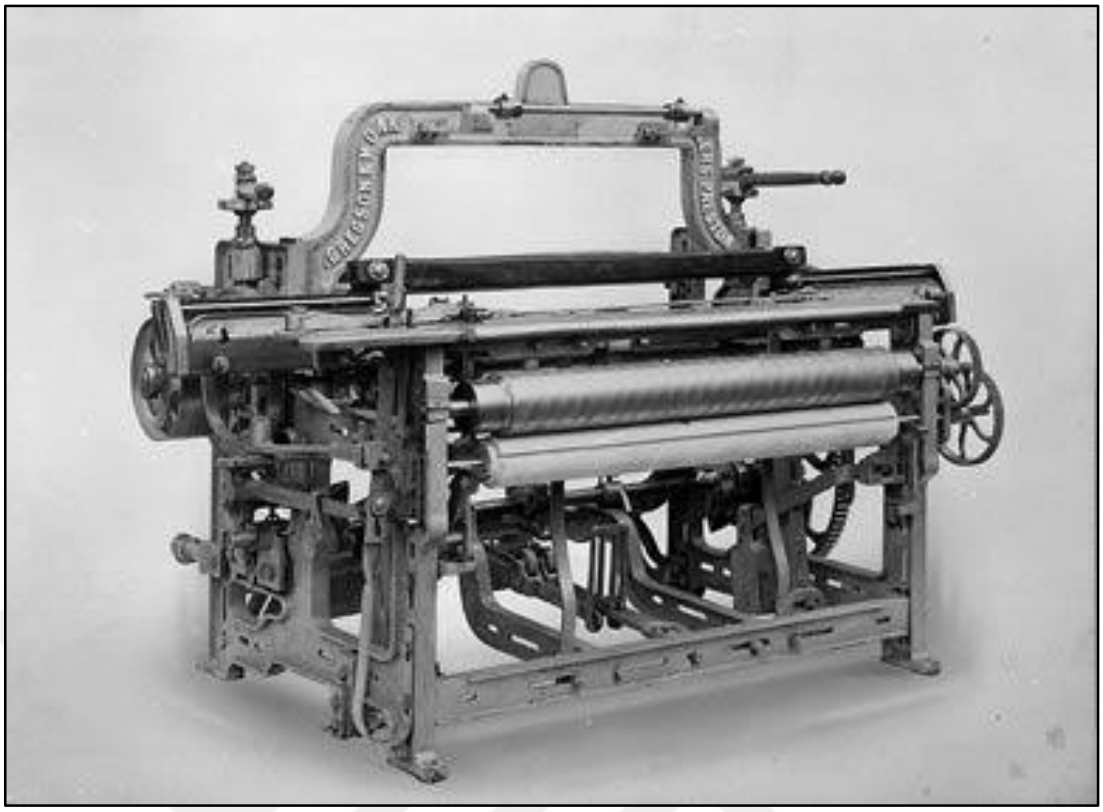

Şekil 2.3 : Elektronik dokuma makinesi (Url-2).

Zira zaten son derece yoğun iş gücü söz konusuydu ve işçilerin çoğu, daha önce fabrika sahiplerinin kurduğu işçi konutlarından çok daha kalitesiz mekânlar inşa eden ve inşaat endüstrisinin de büyük bir parçasını oluşturan emlak spekülatörleri tarafından kurulan konutlarda barınmaya başlamıştır (Palmer & Neaverson, 2000).

Sadece yukarıdaki örnek bile tek bir endüstri alanına odaklansa bile, endüstriyel bir faaliyet alanının kentsel mekân üzerinden neredeyse üç yüzyıllık müdahalesini çarpıcı bir şekilde, örnekleriyle ortaya koymaktadır. Endüstri miras kavramını anlamak için bu çarpıcı gerçeği içselleştirmek gerekmektedir.

Henry Lefebvre'ye göre "şehir olmayan (non-ville) ile karşı şehir (anti-ville); şehri fethedecek, ona nüfuz edecek, onu parçalayacak ve bu nedenle ölçüsüzce genişletecek ve toplumun kentleşmesi, sanayiden önceki şehrin kalıntılarının üzerini öretecek bir kent dokusunun ortaya çıkması bütün bunların sonucu olacaktır" (Lefebvre, 2013). Sanayiden önceki şehir dokusu ile sanayi ile beraber değişen şehir dokusunun kavranması Aristo mantığıyla değil diyalektik mantıkla mümkün olabilir. Kentsel mekânın değişimi ile ilgili diğer bölümlerde de bahsi geçecek diyalektik sentez gerekli olmanın ötesinde zaruridir. Feodal kentler ile kapitalizmin yarattığı üretim ilişkilerinin mekânsal iz düşümdeki çelişkileri ancak birinin zaferiyle sonuçlanabilir. Zira

diyalektik, çelişkilerin çatışmasından doğan yeni ve devrimci bir dokuyu ifade etmektedir. Bu noktada zafer kapitalizmin olmuş ve sanayileşmeyle ile birlikte kent dokusu da kapitalizmin ilkeleri ışığında değişmiştir. Yine Lefebvre'e göre, "her toplum biçiminin bir şehir tipi "ürettiği"; bunun da en soyut hukuki, politik, ideolojik toplumsal ilişkileri hissedilebilir hale getirerek, şehri ivedilikle, alan üzerinde görünebilir ve okunabilir bir biçimde "izah ettiği" öne sürülebilir" (Lefebvre, 2013).

Kapitalizmin küresel etkileri kent mekânı üzerinde ciddi değişimlere neden olmuştur. Endüstri alanlarının, kent içerisinde yoğunlaşması ve ekonomik faaliyetlerin kentsel mekânı işgal etmesi zamanla açık ve yeşil alanlara duyulan ihtiyacı da doğurmuştur. Bu aynı zamanda özellikle üst sınıfın kent merkezlerinden uzaklaşarak, kentlerin çeperine doğru yerleşmeleriyle sonuçlanmıştır. Ebenezer Howard'ın bahçe şehir hareketi de aslında bu kaygılardan yola çıkılarak üretilen ve banliyöleşmeyi öngören bir akımdır. Zamanla kent merkezlerindeki endüstri alanları değişen ve gelişen teknoloji, kentlerin banliyölere doğru akışıyla endüstri alanlarının atıl duruma düşmesi, endüstri mirası ile ilgili tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu atıl alanlar; taşıdığı sosyal, anıtsal, kültürel ve arazi değerleri bağlamında pek çok potansiyeli barındırmaktadır.

Değişen üretim ilişkilerinin, mekânsal ilişkileri de şekillendirdiği aşikâr. O halde tüm bu ekonomik değişiklikleri absorbe edebilecek planlama ve tasarım fikirlerinin ortaya çıkması da en büyük gereksinimler arasında olmuştur. Peyzaj şehirciliği de kentsel mekânın sürdürülebilirliği açısında endüstri miras alanlarının taşıdığı fırsatları değerlendirme eğilimden olan yeni akım planlama anlayışındandır. Bu bağlamda, endüstri miras alanları ile peyzaj şehirciliği arasındaki ilişkiyi anlamak önem arz etmektedir.

3. PEYZAJ ŞEHİRCLİĞİ VE ENDÜSTRİYEL MİRAS

3.1. Peyzaj Şehirciliği Akımının Tanımlanması

Peyzaj Şehirciliği 20.yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve 21.yüzyılın başlamasıyla şekillenip olgunlaşan bir şehircilik akımıdır. Peyzaj şehirciliği kavramı ilk olarak 1997 yılında Chicago'da Charles Waldheim tarafından ortaya atılmıştır. Waldheim'e göre "peyzaj şehirciliği, peyzajın günümüz şehirciliğinin temel yapı taşı olarak mimarinin yerini aldığı disiplinli bir yeniden düzenlemeyi tanımlamaktadır. Birçoğu için bir dizi disiplinde, peyzaj hem çağdaş kentin temsil edildiği mercek hem de inşa edildiği ortam haline gelmiştir" (Waldheim, 2006). Yatay kentleşme süreçlerinin ön plana çıkmasıyla birlikte, peyzaj kentsel mekânın sürdürülebilir kullanımı açısında büyük bir fırsat haline gelmiştir. Shane'e göre ise peyzaj şehirciliği ilk etapta terkedilmiş endüstri alanlarını içeren kent mekânlarıyla ilgilenen peyzaj ekolojisinin bir dalıdır (Shane, 2006). Peyzaj şehirciliğinin bu tanımı tezin temel girdilerinden biri olarak ele alınacaktır. Zira hızlı endüstrileşme ile birlikte kentlerde inşa edilen endüstri alanlarının, faaliyetlerini tamamlayıp "post-endüstriyel" alan statüsüne erişmesiyle birlikte bu alanların yeniden kullanımına dair en sürdürülebilir tasarımlar ancak peyzaj şehirciliğinin açtığı yol ile mümkündür. Bu iddianın usdışı olmadığını anlamayabilmek peyzaj şehirciliği kavramının derinlemesine irdelemekle mümkün olacaktır.

James Cornes, peyzaj şehirciliğini tanımlarken "peyzaj" ve "şehircilik" kavramlarının bir araya gelmesiyle oluşan tek kelimenin, tek fenomenin yarattığı çelişkiyi, yani diyalektik sentezi şu şekilde özetlemektedir: "Aynı, ama farklı; karşılıklı olarak değiştirilebilir, ancak asla tamamen çözülmemiş, hem x hem de y kromozomuna bağımlı yeni bir melez tür gibi, ebeveynlerinin farklı ifadelerini asla silkip atamaz" (Corner, 2006). Corner'ın peyzaj şehirciliğini tanımlamak için ortaya atmış olduğu, melez biyolojik bir yapı metaforu cinsiyetsiz melez bir organizmayı sembolize etmektedir. X ve Y kromozomunun tüm özelliklerini benimseyen bu organizma, kalıtsal olarak ona aktarılan özelliklerini taşımakla mükelleftir.

Bu diyalektik çelişkinin analizini yapmak peyzaj şehirciliğinin felsefesini anlamak için önemlidir. Zira Hegel'in ya da Marx'ın anladığı biçimiyle diyalektik doğanın içinde var olan derin paradoksun yarattığı devinim ve değişimdir. Bu paradoks ne kadar derin olursa olsun olumlu olanın zamanla olumsuza, olumsuz olanın zamanla olumlu olana dönüşmesiyle bir döngü yaratır ve bu döngü de doğanın özünü oluşturur. Doğada bulunan ve onun özünü oluşturan çelişkinin aynısını sosyal yaşamda ve tarihin içinde de görmek mümkün. Bundan binlerce yıl öncesindeki kent yaşamının yüz yıl önceki kent yaşamı ile arasındaki çelişki ile bugünün kent yaşamı ile yüzyıl önceki kent yaşamı arasındaki çelişki de yine aynı döngünün ürünüdür. Buradan çıkarılacak sonuç ise bu çelişkiyi fırsata çevirmenin yollarını aramaktır. Bu bağlamda peyzaj şehirciliği, geleneksel peyzaj mimarlığı ya da planlama anlayışının geleneksel söylevlerini reddetmektedir. Geleneksel kentsel tasarım ya da planlama anlayışı, peyzaj tasarımını teknoloji, sanayi, hızlı kentleşme, betonlaşma ve dikey mimari ile birlikte artan kent stresini, hava ve su kirliliğini azaltan bir araç olarak görmektedir. Peyzaj tasarımı; kent parkları, açık alanlar, kent içerisinde cadde ve sokaklarda bulunan bitkisel elemanlar, konut bahçeleri olarak görülmekteydi. Oysa peyzaj şehirciliği, peyzajı kentsel tasarımın temel katalizörü olarak ele almaktadır. Geleneksel peyzaj mimarlığının "doğaya dönüş" gibi duygusal konseptlerinin bugünün koşullarında bütünüyle mümkün olmasının pek güç olduğunu kabullenerek, kentlerin doğa ile entegrasyonunu maksimize etmeye çalışan "yeşil altyapı" sistemlerini önermektedir.

3.1.1 Yeşil altyapı ve peyzaj şehirciliği ilişkisinin endüstri mirası açısından önemi

Yeşil altyapı sistemleri ile doğayla entegrasyona girecek olan kent peyzajı estetik, teknik ve bilimsel temelleriyle gerçekçi ve ayakları yere basan bir tasarım anlayışı üretmiş olacaktır. Türk Dil Kurumunun tanımına göre altyapı "bir yerleşim yeri veya bir yapı için gerekli olan yol, kanalizasyon, su, elektrik vb. tesisatın tümüdür." Bu tanımla birlikte geleneksel disiplinlerin çizili sınırları içerisinde altyapı terimini, "gri altyapı" olarak tanımlamak mümkündür. Oysa 21.yüzyıl itibariyle ortaya çıkan yeşil altyapı ise terimin özüne inerek farklı bir perspektif kazandırmıştır: Yeşil altyapı birbiri ile entegre içerisinde olan su yolları, sulak alanlar, vahşi yaşam alanları, yeşil koridorlar, parklar, çiftlikler, ormanlar, türlerin yaşamasını destekleyen, doğal ve diğer kaynakları koruyan yaban hayatı ve açık alanlar; insan türünün yaşamı da dahil doğadaki diğer tüm canlılarının yaşamasının özünün ekosistemin bütünüyle düzgün

çalışmasına bağlı olduğunu ifade eden bir doğal yaşam destek sistemidir (Benedict & McMahon, 2006). Doğadaki tüm canlıların yaşam alanı olarak ekosistemin düzenli çalışması için gerekli tüm egtegrasyon ve koruma yeşil altyapı sistemi ile sağlanabilmenin ötesinde böylesine bir koruma anlayışı da canlı hayatının sürekliliği için kaçınılmazdır. Ahern'e göre, yeşil altyapı hibrit bir hidrolojik/drenaj ağı ile temellendirilmiş, tehlike altındaki yeşil alanları ekolojik işlevler sağlayan yapılaşmış çevre ile entegre etmektir (Ahern, 2007). Bu bağlamda yeşil altyapı, yeşil alanların korunması ve entegrasyonu için mühendislik teknolojilerinden de yararlanarak somut temellerle oluşturulmuştur. Endüstri miras alanları da, yeşil altyapı sistemlerinin hedeflerinden biri olmalıdır. Zira endüstri alanları salt mimari ya da makine kalıntılarından ibaret olmadığı geniş arazi potansiyellerine sahip olması aynı zamanda kentsel peyzaj alanları üzerinde tahrip edici etkilere sahip olmasından ötürü yeşil altyapı ve peyzaj şehirciliğinin temel çalışma konularındandır. Ahern tarafından peyzaj planlama için önerilen ABC modeli (Abiotik, Biotik ve Kültürel) yeşil altyapı sistemleri için temel ekolojik işlevleri ifade etmektedir (Çizelge 2.1) :

Çizelge 3.1 : Yeşil bir kentsel altyapının sürdürülebilirliğine katkıda bulunmak için yapılabileceklerin listesi (Ahern, 2007).

Abiyotik	Biyotik	Kültürel
Yüzey: Yeraltı suları etkileşim	Genel türler için yaşam alanı	Doğal ekosistemlerin doğrudan deneyimlenmesi
Toprağın gelişim süreçleri	Özel türler için yaşam alanı	Fiziksel rekreasyon
Hidrolojik rejimlerin onarımı	Türlerin hareket yolları ve koridorları	Kültürel tarihin deneyimi ve yorumu
Bozukluk rejiminin düzeltilmesi	Bozulmanın giderilerek gelecek sistemin sürdürülmesi	Yalnızlık ve ilham duygusu sağlama
Besin döngüsünün depolanması	Biyokütle üretimi	Sağlıklı sosyal etkileşim için fırsatlar
Karbon ve sera gazlarının tutulması	Genetik rezervlerin sağlanması	Sanatsal soyut anlatımların uyarılması
Aşırı iklimsel değişimlerin düzenlenmesi ve tamponlaması	Flora ve fauna etkileşiminin desteklenmesi	Çevresel eğitim

Ahern'in tablosuna göre yeşil altyapı sistemlerinin sürdürülebilir mekân kullanımına katkısı açıktır. Bu bağlamda, kent içerisinde hem kütlesi hem sahip olduğu arazi değeri

ve büyüklüğü düşünüldüğünde "endüstri miras" alanları peyzaj şehirciliğinin temel konularından biridir. Zira endüstri miras alanlarının yeşil altyapı ve peyzaj şehirciliğinin ilkeleri doğrultusunda yeniden kullanımı sağlamak, sürdürülebilirlik açısından çok yönlü ve katmanlı faydası olacaktır. Dönüştürülen endüstri alanı ile ilgili peyzaj onarım çalışmaları tahrip edilen doğanın eski haline şu veya bu düzeyde kavuşması ile flora ve faunanın yeniden etkileşimini sağlanmış olacaktır. Özellikle maden ocaklarında yapılacak peyzaj restorasyon çalışmaları yeraltı sularının yeniden etkileşimi için fırsat teşkil edecektir. Aynı zamanda kültürel anlamda da insanların rekreatif, sanatsal amaçlarla kullanacağı yeni mekânlar dizisi yaratılmış olacaktır. Bu mekânlar dizisinde gerçekleştirilecek etkinlikler ile kentlilerin bir araya gelip sosyalleşme pratiklerini arttırmakla beraber kentsel belleğin yeniden canlanması da sağlanacaktır. Peyzaj şehirciliği bu bağlamda, endüstriyel miras çalışmaları için önemli bir çatkıdır.

Corner'a göre peyzaj şehirciliğinin temel özellikleri olarak ölçeği kaydırma yeteneği (mimari ölçekten planlama ölçeğine kadar uzanan farklı ölçeklere cevap verme yeteneği), kentsel dokuyu bölgesel ve biyotik bağlamlarda koruma kapasitesi ile dinamik çevresel süreçlerle kent formu arasındaki ilişkiyi kurgulamaktır (Corner, 2006). İşte bu karmaşıklığı ortadan kaldırmak ve armoni yaratmak için peyzaj şehirciliği mesleki ve kurumsallaşmış ayrımların yeni sentetik bir sanatla birleştirilmesidir (Corner, 2006). Peyzaj şehirciliği, Batı kültürünün öklityen-kartezyen (Şekil 3.1) kentsel tasarım baskısına karşı fraktal-geometrinin (Şekil 3.2) bileşenlerini ön plana çıkartır. Öklityen tasarım anlayışında öncelik yapıların, cadde ve sokakların, topyekûn konut tipolojilerinin birincil önceliğe sahip olduğu bir kentsel tasarım ve planlama anlayışı sunarken fraktal-geometrik tasarım, peyzajın birincil olduğu ve büyük resmin yani peyzajın içine girdikçe dallara ayrılan bir kentsel tasarım anlayışı sunmaktadır.

Peyzaj şehirciliğinin öncülüğünde kentlerde uygulamaya geçirilecek olan yeşil altyapı sistemleri denildiğinde artık salt kent parkı, semt parkı, açık alanlar, aktif ve pasif tüm yeşil alanlar değil de aynı zamanda medeniyet, sağlıklı çevre, sosyal eşitlik, ekonomik kalkınma da ön plana çıkacaktır. Frank Llyod Wright Kuzey Amerika yerleşimi için bir organik kent modeli önerisini "Kayıp Şehirler" kitabında sunmuştur (Şekil 3.3).

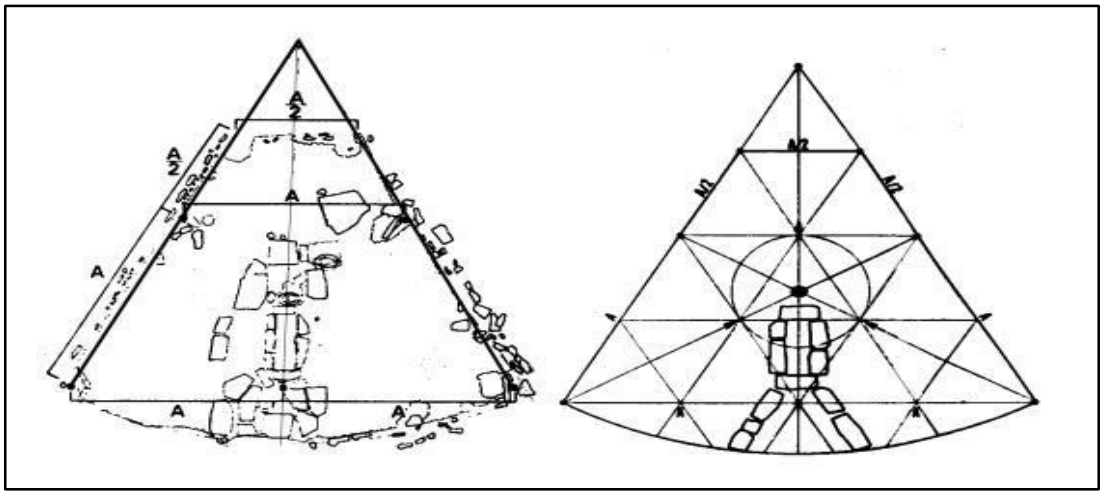

Şekil 3.1 : Öklityen-Karteyzen Geometri (Url-3).

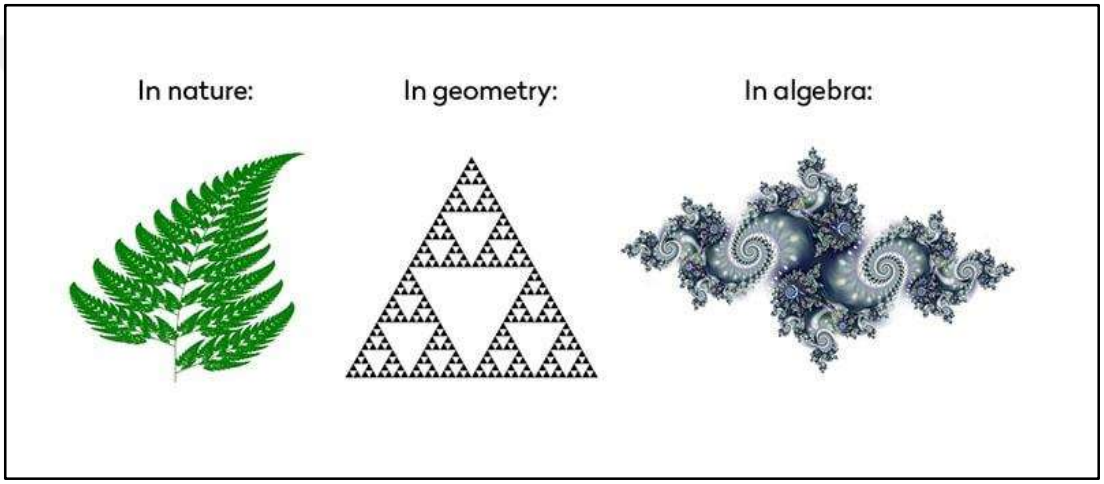

Şekil 3.2 : Fraktal Geometri (Url-4).

Bu proje peyzaj şehirciliği akımına örnek gösterecek özellikler taşımaktadır. Broadacre City Kent Modeli, kent dışı yerleşimleri için çağdaş tasarım anlayışının yolunu açmaktadır. Geleneksel kentsel tasarım akımlarında kent merkezine dayalı modeller çok popüler iken Wright bu görüşe karşı çıkarak ürettiği modelde merkeziyet anlayışına yer vermemiştir. Frank Lloyd Wright'a göre her ailenin kendine ait, tarımsal faaliyetlerini gerçekleştirebileceği alan bulunmalı ve bu yoğunluk düzeyi tüm ülkeye yayılmalıdır.

Diğer ütopyacıların aksine Wright'ın ideal kentinde kırsal ve kentsel ayrım ortadan kalkmalıdır. Yukarıda da bahsedildiği üzere kent-kır arasındaki ya da kent-peyzaj arasındaki çelişkinin kentsel mekân açısından fırsat olarak sunulması ve bu keskin olduğu iddia edilen ayrımı teknolojinin de ışığıyla, yeşil altyapı sistemleriyle ortadan kaldırmaya çalışan radikal akım peyzaj şehirciliğidir. Öyleyse Wright'ın kent modeli peyzaj şehirciliğine şu veya bu düzeyde örnek gösterilebilir (Şekil 3.4).

Şekil 3.3 : Broadacre Kent Modeli (Url-5).

Şekil 3.4 : Broadacre Kent Modeli (URL-6).

Wright'ın kentinde endüstri bölgesi yok, kentin çeperine yayılmış banliyöler yok, bir güç unsuru olan iktidar yok, köy ya da kasaba da yok. Kent için kurgulanan tüm fonksiyonlar homojen bir şekilde dağılır ve özgür, kendi kendine yetebilen, sürdürülebilir bir kent modelidir. Wright'ın kentinde bir kent merkezi ya da kentin kenarı yok, kent ulaşım ağlarının sonsuz ızgarasında her yöne uzanmaktadır.

Thompson tarafından belirlenen ve peyzaj şehirciliği akımının temsilcilerinin de sıklıkla dile getirdiği on ilke şu şekilde özetlenebilir (Thompson, 2012):

1. Peyzaj şehirciliği rijit ve somut bir olgu olarak ele alınan ve ilk duyulduğunda genellikle fiziksel mekânları, binaları çağrıştıran "kent" kavramı ile "peyzaj" kavramı arasındaki karşıtlığı fırsata çevirmektir. Kırsal alan içerisinde inşa edilen kent olarak adlandırılabilecek "rus in ubre" ilk olarak milattan önce Martial tarafından kaleme alının Epigramlar'da (Martlialis, Epigramlar bk. XII, 57, 21) rastlanır. Rus in ubre, 20.yüzyılın sonlarında peyzaj şehircilerinin tahayyül ettikleri kent tasvirinin ilk örneklerinden biri olarak kabul edilebilir.
2. Peyzajın, kentlerin en temel yapı bloğu olarak mimarlığın yerine geçmesi ilkesi belki de peyzaj şehirciliğinin en radikal ilkesi olarak gösterilebilir. Çünkü bu, bugüne kadarki kentsel tasarım yaklaşımlarının neredeyse tümünü reddeden bir dik duruştur. Peyzaj şehirciliği, bu bağlamda disiplinler arasındaki çelişkiyi, rekabeti, katılaşmış duvarları ve sınırları yıkarak geleneksel söylevlere itiraz etmektedir. Peyzaj şehirciliği, bugünün kentlerini anlamak için disiplinler arası bir girişimin önemine dikkat çekmektedir. Çünkü tarih tek bir disiplinin salt kendi perspektifi ve prensipleri doğrultusunda hazırlamış olduğu başarısız kent planlarıyla doludur. "Peyzaj şehirciliği bir ethos (kültür), bir tutum, düşünme ve harekete geçmenin bir yoludur."
3. Peyzaj şehirciliği hem zaman hem de mekânsal bağlamda geniş ölçeklerle meşguldür.
4. Peyzaj şehirciliği, fiziksel aktivitelerin gerçekleşmesi için gerekli "fiziksel olmayan" (aktörlerin bir araya getirme, izinleri alma, fon bulma) gereklilikleri bulmak için bir alan yaratır.
5. Peyzaj şehircileri, "şeylerin" neye benzediklerinden çok ne yaptıklarıyla ilgilenir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, peyzaj tasarımının kentlerin "salt" süsü olarak gören geleneksel disiplinlerin duruşuna itiraz söz konusudur.

Zira peyzaj şehirciliği üretken peyzaj yaklaşımı ile yağmur suyu kontrolü, drenaj, hava ve su kirliliğini azaltma, kent içerisindeki ve çevresindeki yaban hayatı desteklemek gibi altyapısal ve fonksiyonel özellikler de barındırmaktadır.

6. Thomson'a göre peyzaj şehirciliği peyzajı "mekanik" ya da mekaniksel değil "machinic" yani makinesel olarak görmektedir. Buradaki ince ayrım, peyzajın kent yaşamı ve doğal çevresi için ihtiva ettiği altyapısal unsurların tıpkı bir makine gibi kusursuz çalışmasıdır. Mekanik terimi otomatik ve rutinleşmiş faaliyetleri içermesi, makinesel teriminin ise doğa ile ilgili olan her şeyin bir mekanik sistemin ürünü olduğunu öngören Ortodoks materyalist anlayışı barındırmasıdır. Post modern bir akım olan peyzaj şehirciliği, tıpkı Marx gibi doğanın üstünlüğünü reddetmemekle birlikte insanın aklının doğa ile ilişkide önemli ve kurgusal bir kilit olarak kullanılması gerekliliğini öngörür. Burada amaç maddi olan ile doğal olanın birbiri üzerindeki tahakküm savaşı ya da kaygısı değil, karşılıklı rasyonel bir ilişkisidir.
7. Peyzaj şehirciliği görünmez olanı görünü kılmaktadır. Buna en güzel örnek olarak, sürdürülebilir yeşil alan tasarımları ile küresel iklim değişikliğine karşı yürütülen görünmez mücadeleyi peyzaj şehirciliği görünür hale getirmiştir.
8. Peyzaj şehirciliği "ekoloji ve karmaşa" kavramlarına karşı çıkmaz aksine kucaklar. Tasarım ve planlama doğal süreçlere karşı olmamalıdır.
9. Peyzaj şehirciliği mühendislik sistemleri ile doğa arasında kurulan sağlıklı bir ilişkiyi ifade eder. Bunlara örnek olarak sürdürülebilir kentsel drenaj sistemlerini, temiz su için arıtma tesisleri vs. gösterilebilir.
10. Peyzaj şehirciliği peyzajın yani doğanın bünyesinde ihtiva ettiği "düzeltici" olanakları belirler.

Bu bağlamda endüstriyel miras alanlarının yeniden kullanımı için kentsel ya da kırsal peyzajın düzeltici imkânlarına ihtiyacımız bulunmaktadır. Peyzaj şehirciliği, bu imkânlar temellinde hareket etmesi dolayısıyla "endüstriyel miras"ın yeniden kullanımı ya da daha iddialı bir tabirle dönüşümü söz konusu olduğunda başvurulacak temel kılavuzlardan birini teşkil etmektedir.

4. ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN DEĞİŞİMİYLE BİRLİKTE TERKEDİLEN ENDÜSTRİ ALANLARI VE KORUMA SÜREÇLERİ

Kuşkusuz insanlığın en büyük adım taşlarından biri olan Endüstri Devrimi, yalnızca üretim ilişkileri noktasında değil aynı zamanda sosyal, kültürel ve mekânsal bağlamda da kent peyzajı ve yaşam biçimleri üzerinde büyük etkiye sahip olmuştur. Tarihsel materyalizmin insanlığa öğrettiği en büyük bilimsel gerçeklerden birisi, doğanın temel döngüsü içerisinde her şeyin zamanla dönüştüğü, yok olduğu ve yerine yeni oluşumlar meydana geldiğidir. Tüm bu dönüşüm sürecinin kökeninde "şeylerin" arasındaki çelişki yatar ve bu çelişki de devinime yani dönüşüme neden olur. İşte bu çelişkinin aynısı tarihte ve hatta endüstri tarihinde görülmektedir. Endüstri devrimiyle hâkim sınıf konumuna yükselen kapitalistler, işçi sınıfını yaratarak artı değer yani sermaye fazlası üretmede başarılı oldular.

Fakat zamanla işçi sınıfının ekonomik merkezileşmeyle birlikte meydan gelen dayanışması derin çatlaklara yol açmış ve bu da sermaye sınıfının parçalanması ve böylece sınıf ilişkilerinin de parçalanmasıyla sonuçlanmıştır. Tüm bunlar esasında sınıflar arasında ekonomik çelişkinin yarattığı derin değişikliklerdir. Merkezi ekonomiden âdemi merkeziyetçi ekonomiye geçiş, salt tarihsel ya da sınıfsal bir mevzu olmamakla birlikte, meselenin özünü teşkil eden bu çelişkinin yarattığı devinimi anlamak mekânsal devimin de anlaşılmasının başat parametreleri arasındadır. Ekonomik ilişkilerin değişiminde etkili olan diğer bir faktör ise buhar gücünden daha üstün teknoloji ve enerji kaynaklarının gelişmiş olmasıdır.

Özellikle petrol yeni enerji kaynağı olarak büyük bir değere sahip olması ve lojistik desteği arttırmasından ötürü kent merkezinde merkezileşmiş endüstriyel alanların zamanla kentin çeperine ve daha da uzun zaman sonra ulusal sınırları aşarak küresel ölçekte mekânsal yayılmalara neden olmuştur. Tüm bu süreçte arkada kalan endüstri alanları "kentin cesetleri" rolüne mecbur bırakılmıştır. Bu rol 1970'li yıllarda terkedilmiş endüstri alanlarının koruma literatürüne dâhil edilmesiyle başka bir perspektife bürünmüştür. Aynı zamanda iletişim ve bilişim teknolojilerindeki çığır

açan gelişimlerle birlikte endüstriyel ekonominin pek çok alanı da atıl duruma düşmüştür.

Endüstri alanlarının terkedilmesi sürecini temsil eden ve son yılların moda kelimesi "sanayisizleşme (deindustrialisation)"dır. Rowthorn ve Ramaswamy 1997 yılında kaleme aldıkları makalede son 25 yıldır üretimdeki istihdamın toplam payının dünyanın en gelişmiş ülkelerinde azalmaya başladığını ve sanayisizleşme eğiliminin görünür olduğunu vurgulamışlardır. Özellikle; kıta Avrupası ülkeleri ile Japonya ve Doğu Asya'nın dört kaplana ekonomisi olan Çin, Kore, Japonya ve Tayvan ekonomilerinde bu eğilimin belirgin bir şekilde ortaya çıktığını ifade etmişlerdir (Rowthorn & Ramaswamy, 1997).

Sanayisizleşme sürecinin temel nedenlerinden biri olarak küreselleşmeyi göstermek mümkündür. Zira gelişmiş ülkelerdeki emek gücünün fiyatının artması kapitalistleri ucuz emek gücü arayışına sürüklemiş ve lojistik alanındaki muazzam gelişmeler ile küreselleşme bunu körüklemiştir. Yani üretimde istihdam edilen emek gücü gelişmiş ülkelerin işçi sınıfından alınıp gelişmekte olan ülkelerin işçi sınıfına aktarılmaya başlanmıştır. Bunun sonucu Avrupa ülkeleri ve Amerika'da özellikle işsizlik oranlarının artması ile sonuçlanmıştır. Üretim sektöründeki artan işsizlik yerini hizmet sektöründeki istihdamın artmasına neden olmuştur.

İngiltere'de 1946 yılında 1,8 milyon insan tarımda istihdam edilirken, 1983 bu sayı 1 milyonun altına düşmüştür. Bu tarımdaki istihdamın üretim sanayine kaydığını gösterebilir. Aynı dönemde, hizmet sektöründe istihdam 10 milyonun biraz altından 14 milyonun üzerine çıkarak önemli ölçüde artış göstermiştir. Savaş yıllarının akabinde aynı ülkede endüstrileşme alanında istihdamda artış eğilimi olmuştur. Ancak bu artış eğilimi 1950'li yıllarda durgunlaşmaya başlamış imalat ve inşaat sektöründeki artış önceki hızını kaybetmiş olsa da deva etme eğilimindedir. Bir yandan da petrolün ortaya çıkardığı rekabetten ötürü özellikle kömür madenlerinde istihdam oranlarında azalma söz konusu olmuştur. Madencilik sektöründeki işsizleşme sürecinin telafi etmek adına imalat ve inşaat sanayinde yaratılan yeni iş imkânları yaratılmış ve 1960'lı yıllara kadar mevzubahis sanayide istihdam oranları artış eğiliminde olmuştur. Bu artış eğilimi 1966 yılında pik yaparak 11,5 milyona ulaşmış ve 1984 yılına gelindiğinde sanayide istihdam edilen işçi sayısı 7 milyonun altında düşerek tarihin gördüğü en büyük çakılmayı yaşamıştır (Şekil 4.1) (Rowthorn B. , 1986).

Endüstrileşmenin başladığı ülkeden çıkıp dünyadaki duruma bakacak olursak çoğunlukla yine benzer bir manzara ile karışılacağız. Çizelge 4.1'de imalat sanayi istihdamındaki ortalama yıllık büyüme oranı üç farklı periyoda ayrılmıştır: 1956-66, 1966-73 ve 1973-83. Büyüme oranlarına bakıldığından 1956-66 yılları arasında genelde her ülkede son derece yüksek bir artış söz konusu olmuştur. 1966-73 yılları arasında ise büyüme hızı azalmakla beraber devam etme eğilim göstermiştir. Bununla birlikte bazı ülkelerde yine bu dönemde düşme eğilimi de söz konusu olmuştur. 1983 yılına gelindiğinde ise sadece evrensel bir düşüşe şahit olmaktayız. Bu üç dönemim ilki imalat istihdamının artış dönemi yani endüstrileşmenin pik yaptığı dönem, ikinci dönem ise endüstrileşmenin durgunlaştığı hatta yer yer düşme eğilimi gösterdiği geçiş dönemi, üçüncüsü ise genel bir daralma dönemidir (Rowthorn B. , 1986).

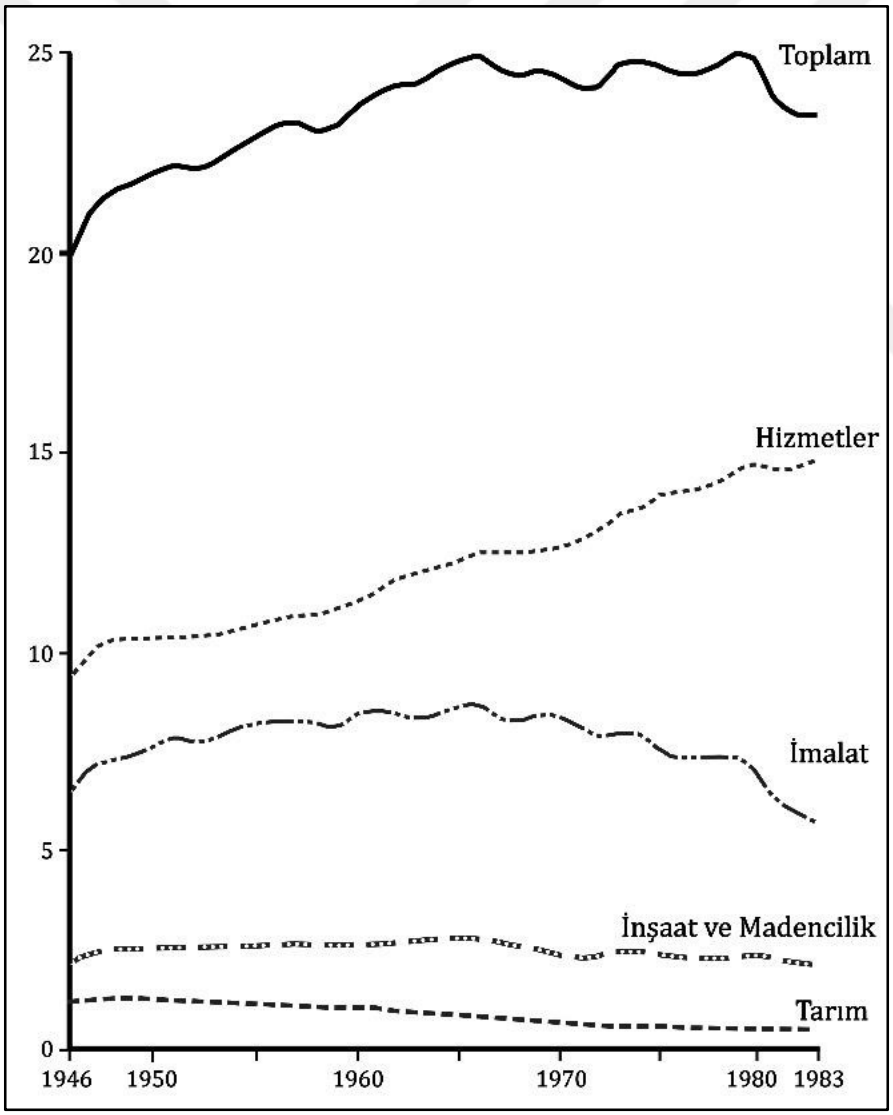

Şekil 4.1 : 1946-83 Arası İngiltere'de istihdamın durumu (Rowthorn B. , 1986).

Çizelge 4.1 : Gelişmiş kapitalist ülkelerde imalat sanayiindeki istihdamın yıllara göre büyüme oranları ((Rowthorn B. , 1986).

Ülkeler	Yıllık Değişim Oranı			Toplam Değişim Oranı	
	1955-66	1966-73	1973-83	1955-66	1966-83
İtalya	1.0	2.0	-0.9	10.3	5.3
Japonya	3.9	2.9	-0.4	47.3	18.3
Finlandiya	-	1.6	0.5	-	17.5
Austurya	-	-	-0.6	-	-
İzlanda	1.5	2.1	2.8	15.6	52.1
Fransa	0.8	0.6	-1.9	8.7	-14.0
Norveç	-	-	-0.9	-	-
Danimarka	2.2	-1.2	-1.9	24.5	-24.4
Kanada	2.4	1.4	-0.4	26.5	6.7
Lüksemburg	1.3	0.9	-2.3	14.3	-15.5
Almanya	1.2	0.2	-1.9	12.2	-16.2
İsveç	1.0	-1.3	-1.2	10.7	-18.8
İsviçre	1.7	-0.2	-2.0	18.5	-19.9
Yeni Zelenda	-	1.9	0.4	-	18.9
Hollanda	1.0	-0.8	-2.4	11.0	-25.7
Avustruralya	-	1.7	-2.7	-	-14.3
Belçika	0.6	-0.3	-3.4	7.1	-30.8
Amerika	1.3	0.7	-0.4	13.5	0.6
İngiltere	0.4	-1.2	-3.1	4.1	-33.2

Bu bilgiler ışığında kapitalizmin ve onun en büyük icatlarından biri olarak endüstrileşmenin parlayan yıldızı, 21.yüzyılın son çeyreğinde kaybolmaya başlamış ve üretim ilişkilerinde yeni bir sayfanın perdesi aralanmıştır. Kapitalizmin değişen yüzü, kentlerin de profillerini etkilemiştir. Endüstrileşme "pazarın hacmini genişletmeyi ve kentin her parçasını alınıp satılabilir bir meta haline getirmeyi hedeflemişti; örgütlü kentsel el işinden geniş çaplı fabrika üretimine geçiş ise sanayi kentlerini günde on dört saat, hatta bazen yirmi dört saat sürekli oflayıp puflayan, tangırdayan, iç gıcıklayıcı sesler çıkaran, duman salan karanlık kovanlara dönüştürdü. Önceleri suçlular için bir ceza yöntemi olarak kullanılan, köle gibi çalışılan maden ocakları, yeni sanayi işçisinin normal iş ortamı haline getirmişti" (Mumford, 1961). İşte sanayisizleşme ile birlikte oflayıp, puflayan, tangırdayan, iç gıcıklayıcı sesler çıkaran, duman salan karanlık kovanlar artık çalışmıyordu ve o korkunç, büyük görüntüleri ile kentlerin merkezlerinde terkedilmiş bir halde durmaya başlamışlardır.

Sanayisizleşme ile birlikte terkedilen endüstri alanları, artık üzerine düşünülecek yeni bir konunun, kavramlar bütününün ve yeni bir koruma anlayışının da yaratılmasına yönelik atılımların doğmasına neden olmuştur.

"Eski endüstri yapılarının korunmasına yönelik ilk farkındalık, Britanya'da ortaya çıkmıştır. Bu amaçla yürütülen, eski endüstri yapılarını araştırma, ortaya çıkarma ve kayıt altına alma işlemleri "endüstri arkeolojisi" olarak adlandırılmış, ortaya çıkarılan yapılar ise "endüstri anıtları" olarak nitelendirilmiştir. Korunan varlığın; tekil bir endüstri yapısı değil, belirli bir alanda toplanan yapı ve tesislerin tümü olduğu durumda ise, alan bir bütün olarak anılmış ve "endüstri siti" olarak tanımlanmıştır. (Saner, 2012)."

Endüstriyel alanların miras olarak kabul edilip korunma süreci ile atılan en büyük adımlardan biri yine İngiliz ekolünden Neil Cossos'un önerisiyle 1973 yılında FICCIM'in (First International Congress on the Consevation of Industrial Monuments- Birinci Uluslararası Endüstri Anıtlarını Koruma Kongresi) düzenlemesidir. Ancak İngiliz ekolünün odak noktası daha çok endüstri anıtlarının taşıdığı mimarı ve arkeolojik değeri saptayarak koruma anlayışıdır. Palmer ve Neaverson'a göre endüstriyel arkeologlar, endüstri yapılarını korumak adına tanımlama ve sınıflandırma ile o kadar ilgilendiler ki, endüstri tesislerinin salt fiziksel kalıntılarına odaklandıklarından sosyal hayattaki izdüşümü ve gelişimi noktasındaki analizlerinde sık sık başarısız olmuşlardır. Endüstrileşme sürecinde kurulan tesislerin çoğu, sanayileşme sürecinin bir parçası olan toplumsal çalkantıların ve yeniden şekillenen sınıf ilişkileri noktasında önemli kanıtlar, izler sunmaktadır. Aynı şekilde iş yerine yakın olmak için kurulan yeni yaşam alanları, emek gücüne hızlı erişilebilmek yönünde atılan büyük kapitalist adımlardan biri olmakla birlikte aynı zamanda işçi sınıfı üzerinde kurulan tahakkümü çok daha kolay bir şekilde sağlamış ve topyekûn kentlerin fiziksel çehresini değiştirmişlerdir (Palmer & Neaverson, 2000).

Ancak anıtsal olarak somut bir koruma anlayışı olsa da "endüstri mirasının" korunması yönünde atılan en büyük adımlardan biri olması bağlamında FICCIM önem arz etmektedir. FICCIM'in ardından yine aynı hedeflerle yola çıkan SICCIM (Second International Congress on the Consevation of Industrial Monuments- İkinci Uluslararası Endüstri Anıtlarını Koruma Kongresi) 2 yıl sonrasında düzenlenmiştir. Bu iki endüstri anıtlarını korumaya yönelik adımlar büyük bir evrim geçirerek daha kapsamlı ve hala "endüstri mirası" konusunda aktif çalışmalarıyla tanınan bir kuruma

TICCIH'e (The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage – Uluslararsı Endüstri Mirasını Koruma Komitesi) evrilmiştir. Burada en çarpıcı olan gelişme ise "endüstri anıtlarını koruma" kavramının "endüstri mirasını koruma kavramı" olarak değiştirilmesidir. Böylece, endüstri mirasının salt mimarı yapılardan, makine kalıntılarında ibaret olmadığı gerçeği gözler önüne serilmiştir.

Bu noktada "endüstri mirası"nın ne olduğu ve bünyesinde hangi kavramları ihtiva ettiğini, bu kavramların birbirleriyle olan ilişkisini anlamak önemlidir.

4.1 Endüstri Mirası Nedir? Kavramlar ve Tanımlar

Bu konudaki en dikkate değer tanımlamalarından biri ICOMOS'un 28 Kasım 2011 tarihli 17.Genel Kurulunda kabul edilen ICOMOS-TICCIH ortak prensipleri olarak bilinen Dublin Prensiplerinde yapılmış ve şöyle ifade edilmiştir: "Endüstri mirası, tarihi, teknolojik, sosyal, mimari veya bilimsel değeri olan endüstriyel kültür kalıntılarından oluşur. Bu kalıntılar binalar ve makineler, atölyeler, fabrikalar, maden ve işleme ve arıtma sahaları, depolar, enerjinin üretildiği, iletildiği ve kullanıldığı yerler, nakliye ve tüm altyapıları ile sosyal faaliyetler için kullanılan konut, ibadethane veya eğitim gibi yerlerden oluşmaktadır (ICOMOS, 2011)."

Kurumun yapmış olduğu tanım endüstri mirası ile ilgilenen uzmanlara şunu mesajı vermektedir: Endüstri miras sadece ihtişamlı ya da estetik görünümlü, mimari ve bir takım dönemin teknolojisiyle üretilmiş makinelerden ibaret değil. Dahası endüstri miras alanları olarak kabul edilen alanlar arasında, endüstriyel faaliyetler boyunca oluşturulmuş işçi konutları, ibadethaneler ve eğitim kurumları gibi pek çok unsuru da içiresinde barındırmaktadır. Bu bağlamda, salt görsel analizlerle endüstri mirasını anlamak yüzeysel bir çalışmanın ötesine geçemeyecektir. Sosyal ve kültürel ilişkiler, günlük hayata dair izler, kentin belleğinde iz bırakmış anılar miras niteliği taşır ve doğrudan ilgili parametreler arasındadır.

Bu noktada tanımı daha da derinleştirmede ve somut mirasın ötesindeki anlamına ulaşmada yardımcı olacak başka bir kanıt da şu şekildedir: (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) tarafından ifade edilmiştir: "Dünya üzerinde değişik türde alanlar, yapılar, kentler, yerleşimler, peyzaj ve yollar sanayi kuruluş ve üretimine tanıklık etmektedir. Birçok yerde bu miras hala kullanılır durumdadır ve sanayileşme süreci devam etmektedir. Bazı yerlerde ise, geçmişteki etkinlik ve teknolojilerden geriye

arkeolojik kalıntıları ulaşmıştır. Endüstri alanları teknoloji ve üretim süreçlerine bağlı mühendislik, mimarlık ve kent planlama ile ilgili somut miras yanında, işçilerin ve bağlı oldukları toplulukların anıları, hünerleri ve sosyal yaşamlarıyla bütünleşen soyut mirası da içerir (ICOMOS, 2011)."

2003 yılında Rusya'da toplanan TICCIH kongresinin kabul ettiği ve "Nizhny Tagil Tüzüğü "olarak bilinen sözleşmede endüstriyel miras alanları tarihi, sosyal, mimari, teknolojik ve bilimsel değere sahip endüstriyel kültürün kalıntıları olarak tanımlanmış ve bu kalıntıların; binaları, fabrikaları ve imalathaneleri, makineleri, atölyeleri, madenleri ve arıtma tesislerini, endüstri depolarını, enerji üretim, dağıtım tesislerini, ulaşım ve tüm altyapı tesisleri ile endüstriyel miras ile ilgili her türlü sosyal aktivite, konut, eğitim ve ibadet alanlarını içermektedir (TICCIH, 2003). Bu geniş kapsamlı tanım, tezin temel amacı olan "endüstri alanının fiziksel, sosyal ve çevresel etkisi" fikrini bütünüyle desteklemekle birlikte araştırmanın yolunu açmaktadır.

Nizhny Tagil Tüzüğü ve Dublin Prensipleri hem endüstri miras kavramını tanımlama anlamında hem de endüstri miras alanlarına ilişkili yapılacak bütün çalışmalar için temel metin olması bağlamında özümsenmesi zaruri olan kaynaklardandır.

4.1.1 4.1.1 Nizhny Tagil Tüzüğü

Tüzük, yukarıda bahsedilen kapsamlı endüstri miras tanımıyla başlamaktadır. Ardından endüstri mirasının değerleri, tanımlama, kayıt altına alma ve araştırma, yerel koruma, bakım ve koruma, eğitim ve öğretim, sunum ve yorumlama alt başlıklarını içermektedir. Tüm bu konular; endüstri mirasının anlama, koruma ve sürdürülebilir kullanımı için kilit kriterleri araştırmacılara sunmaktadır:

4.1.1.1. Endüstri mirasının değerleri

Endüstriyel miras kavramı başlı başına yaşamın içinden türemiştir ve yine kent yaşamının kendisini ve geçmişini ifade etmektedir. Bu nedenle endüstri mirası ile yaratılmak istenen farkındalığı anlamak için böylesine tarihe iz bırakmış alanların taşıdığı değerleri bilmek gerekmektedir. Nizhny Tagil Tüzüğüne göre endüstri mirasının değerleri şu şekildedir (TICCIH, 2003):

- Endüstriyel miras, derin tarihsel sonuçlara sahip olan ve olmaya devam eden faaliyetlerin kanıtıdır. Endüstriyel mirasın korunmasına yönelik nedenler, eşi

olmayan bu alanların tekilliğine değil, bu kanıtın evrensel değerine dayanmaktadır.

- Endüstriyel miras, sıradan kadın ve erkeklerin hayatlarının kaydının bir parçası olarak sosyal değere sahiptir ve bu nedenle önemli bir kimlik duygusu sağlar. İmalat, mühendislik, inşaat tarihinde teknolojik ve bilimsel değere sahiptir ve mimarisinin, tasarımının veya planlamasının kalitesi için kayda değer estetik değeri olabilir.
- Bu değerler yazılı belgelerde ve endüstriyel peyzaj içerisinde bulunan alanın kendisine, yapısına, bileşenlerine, makineye ve çevresine ve ayrıca insan hatıralarında ve geleneklerinde yer alan endüstrinin maddi olmayan kayıtlarına özgüdür.
- Belirli süreçlerin, alan tipolojilerinin veya peyzajların hayatta kalması açısından nadiren özel bir değer katar ve dikkatlice değerlendirilmesi gerekir. Erken veya öncü örnekler özel bir değere sahiptir.

TICCIH ve ICOMOS; endüstriyel miras alanlarının fiziksel, mimari değerinin ötesinde gündelik hayat üzerinde izleri olan ve hatta hala etkisi devam eden sosyal değerlere, teknolojik ve bilimsel değerlere de dikkat çekmektedir. Bu bağlamda soyut mirası temsil eden en önemli kentsel artefakt olarak endüstriyel alanları göstermek mümkündür.

4.1.1.2.Tanımlama, kayıt altına alma ve araştırmanın önemi

Bu çalışmanın da özü endüstriyel miras alanlarının kentsel artefakt olarak önemini ve kent yaşamı üzerindeki etkisiyle ilgili farkındalığı yaratmaktır. Bu bağlamda tüzüğün bu başlığı özenle analiz edilip anlaşılması yürütülecek bütün ilgili çalışmalar için önem arz etmektedir (TICCIH, 2003):

- Gelecek nesiller için muhafaza edilmek istenen endüstri miras alanları tanımlanarak, kayıt altına alınmalı ve korunmalıdır.
- Farklı endüstri tipolojileri ve alanları ile ilgili yapılacak etüt çalışmaları endüstri mirasının kapsamı belirlenmelidir. Bu bilgileri kullanarak, tanımlanan tüm alanlar için envanter oluşturulmalıdır. Kolayca anlaşılabilir şekilde tasarlanmalı ve kamunun erişimine açık olmalıdır. Online erişim değerli hedeflerdir.

- Kayıt altına alma, endüstriyel miras çalışmasının önemli bir parçasıdır. Herhangi bir müdahale yapılmadan önce alanın fiziksel özellikleri ve durumu ile ilgili bütünsel bir kayıt işlemi yapılmalı ve kamu arşivinde yer almalıdır. Bu işlem alanın çalışması durmadan yapılırsa pek çok bilgi elde edilebilir. Kayıtlar destekleyici dokümanların referansıyla birlikte tanımlamaları, fotoğrafları, çizimler ve video filmleri içermelidir.
- İnsanların hafızası, mümkün olduğu sürece kayıt altına alınması gereken eşsiz ve yeri doldurulamaz bir kaynaktır.
- Tarihi endüstriyel alanları ile ilgili arkeolojik incelemeler çalışmalar için temel tekniktir. Diğer tarihi ve kültürel alanlarla benzer üst düzey standartlarda gerçekleştirilmelidir.
- Tarihsel araştırma programları, endüstriyel mirasın korunması ile ilgili destekleyici politikalar için gereklidir. Pek çok endüstriyel faaliyetin birbiriyle bağlantısından ötürü uluslararası çalışmalar alanın ve dünyaca önem taşıyan alan tiplerinin tanımlanmasına yardım edebilir.
- Endüstriyel binaları değerlendirme kriterleri, rasyonel ve tutarlı standartların genel olarak kabul görmesini sağlayacak şekilde tanımlanmalı ve yayınlanmalıdır. Uygun araştırmalara dayanarak, bu kriterler hayatta kalan en önemli peyzajları, yerleşimleri, sahaları, tipolojileri, binaları, yapıları, makineleri ve süreçleri tanımlamak için kullanılmalıdır.
- Değerli olarak tanımlanan alanlar ve yapılar, bu değerin korunmasını sağlayacak kadar güçlü yasal önlemlerle muhafaza edilmelidir. UNESCO Dünya Mirası Listesi, sanayileşmenin insan kültürü üzerindeki muazzam etkisine gereken saygıyı göstermelidir.
- Önemli alanların değeri tanımlanmalı ve gelecekteki müdahaleler için kurallar belirlenmelidir. Değerleri korumak için gerekli olan her türlü yasal, idari ve finansal önlem alınmalıdır.
- Risk altındaki alanlar, riski azaltmak ve bunları onarmak veya yeniden kullanmak için uygun programları kolaylaştırmak üzere doğru önlemler alınabilecek şekilde tanımlanmalıdır.
- Uluslararası iş birliği, koordineli girişimler ve kaynak paylaşımı yoluyla endüstriyel mirasın korunması noktasında uygun bir yaklaşımdır. Uluslararası envanterleri ve veri tabanlarını derlemek için uyumlu kriterler geliştirilmelidir.

4.1.1.3.Yerel koruma

- Endüstriyel miras, genel olarak kültürel mirasın ayrılmaz bir parçası olarak görülmelidir. Tesis ve makineler, yer altı elemanları, ayakta duran yapıları, bina kompleksleri ve toplulukları ve endüstriyel peyzaj alanları korunabilmelidir. Endüstriyel atık alanları, ekolojik değerlerinin yanı sıra potansiyel arkeolojik değerleri açısından da dikkate alınmalıdır.
- Endüstriyel mirasın korunmasına yönelik programlar, ekonomik kalkınma politikalarına, bölgesel ve ulusal planlamaya entegre edilmelidir.
- Çarpıcı değere sahip alanlar bütünüyle korunmalı ve tarihsel bütünlüklerinden veya yapılarının özünden ödün verecek hiçbir müdahaleye izin verilmemelidir. Ilımlı adaptasyon ve yeniden kullanım, endüstriyel binaların hayatta kalmasını sağlamanın uygun maliyetli bir yolu olabilir ve makul yasal kontroller, teknik tavsiye, vergi teşvikleri ve hibeler ile teşvik edilmelidir.
- Hızlı yapısal değişimlerin tehdidi altındaki sanayi toplulukları, merkezi ve yerel yönetim yetkilileri tarafından desteklenmelidir. Bu tür değişikliklerden endüstriyel mirasa yönelik potansiyel tehditler öngörülmeli ve acil durum eylemlerinden kaçınmak için planlar hazırlanmalıdır.
- Önemli elemanların tahribini veya imha edilmesini önlemek için önemli sanayi bölgelerinin kapatılma süreçlerine hızlı bir şekilde yanıt verilmesi için prosedürler oluşturulmalıdır. Yetkili makamlar, önemli tehdit altındaki bölgeleri korumak için gerektiğinde müdahale edebilecek yasal yetkilere sahip olmalıdır.
- Devlet, endüstriyel mirasın korunması ve muhafazası ile ilgili sorular hakkında bağımsız tavsiyelerde bulunabilecek uzman danışma organlarına sahip olmalı ve tüm önemli davalarda görüşlerini almalıdır.
- Yerel toplulukların kendi endüstriyel miraslarının korunması süreçlerine katılımı sağlanmalıdır.
- Sivil toplum kuruluşları ve dernekler, endüstri alanların tanımlanmasında, endüstriyel mirasın koruması süreçlerine halkın katılımının teşvik edilmesinde, bilgi ve araştırmaların yaygınlaştırılmasında önemli bir role sahiptir ve bu nedenle endüstriyel miras tiyatrosunun vazgeçilmez aktörlerindendir.

4.1.1.4.Bakım ve koruma

- Endüstriyel mirasın korunması, işlevsel bütünlüğün korunmasına bağlıdır ve bu nedenle bir endüstriyel alana yapılan müdahaleler, bunu mümkün olduğunca sürdürmeyi amaçlamalıdır. Makineler veya diğer tüm bileşenler çıkarılırsa ya da bir sitenin tamamını oluşturan yardımcı elemanlar yok edilirse, bir endüstriyel tesisin değeri ve orijinalliği büyük ölçüde azaltılabilir.
- Endüstri alanlarının korunması, bu endüstri alanlarının orada inşa edilme amaçları ve o alanda meydana gelen çeşitli endüstriyel süreçler hakkında kapsamlı bir bilgi gerektirir. Bu alanlar zamanla değişmiş olabilir ancak eski kullanıma dair bütün veriler incelenmeli ve değerlendirilmelidir.
- Yerinde korumaya daima öncelikli önem verilmelidir. Bir binanın veya yapının ortadan kaldırılması ve yerlerinin değiştirilmesi, ancak alanın yıkılması, büyük ekonomik veya sosyal ihtiyaçlar gerektirdiğinde kabul edilebilir.
- Bir endüstriyel alanın korunmasını sağlamak için yeni bir kullanıma uyarlanması, özel tarihsel öneme sahip alanlar haricinde genellikle kabul edilebilir. Yeni kullanımlar, malzemenin özüne saygı göstermeli ve orijinal dolaşım ve aktivite kalıplarını korumalı ve özgün kullanımla mümkün olduğunca uyumlu olmalıdır. Önceki kullanımın yorumlandığı bir alan önerilir.
- Endüstriyel binaları adapte etmeye ve kullanmaya devam etmek enerji israfını önler ve sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunur. Endüstriyel miras, tahrip olmuş veya bozulmuş alanların ekonomik yenilenmesinde önemli bir rol oynayabilir. Yeniden kullanım anlamına gelen süreklilik, aniden ve uzun süredir devam eden istihdam kaynaklarıyla karşı karşıya olan topluluklar için psikolojik istikrar sağlayabilir.
- Müdahaleler geri döndürülebilir olmalı ve minimum etkiye sahip olmalıdır. Önlenemeyen değişiklikler belgelenmeli ve kaldırılan önemli unsurlar güvenli bir şekilde kaydedilmeli ve saklanmalıdır. Çoğu endüstriyel işlem sahaya sahanın önemini ve bütünlüğünü tamamlayacak bir katman ekler.
- Yeniden yapılanma veya bilinen bir önceki duruma geri dönme, istisnai bir müdahale olarak kabul edilmelidir ve bu yalnızca tüm alanın bütünlüğüne veya büyük bir alanın şiddetle imha edilmesi durumunda uygun olacaktır.

- Birçok eski veya kullanılmayan endüstriyel süreçte yer alan insan becerileri, eksikliği yeri dolduramayabilir, kritik bir kaynaktır. Dikkatle kaydedilmeleri ve genç nesillere aktarılmaları gerekir.
- Belgelere dayanan kayıtların, şirket arşivlerinin, yapı planlarının ve endüstriyel ürünlere ait örneklerin korunması teşvik edilmelidir.

4.1.1.5.Eğitim ve öğretim

- Endüstriyel mirasın metodolojik, teorik ve tarihsel yönleri uzmanlar tarafından mesleki eğitim, teknik ve lisans düzeyinde öğretilmelidir.
- Endüstriyel geçmiş ve miras hakkında özel eğitim materyalleri ilk ve ortaöğretim seviyesindeki öğrenciler tarafından ve onlar için üretilmelidir.

4.1.1.6.Sunum ve yorumlama

- Kamu mirası ve endüstriyel mirasa duyulan sevgi ve bu miraslara ait değerlerin takdir edilmesi onu korumanın en kesin yoludur. Kamu idareleri, önemli alanlara sürdürülebilir erişim sağlayarak ve endüstriyel alanlarda turizmi teşvik ederek, sanayi sitelerinin anlamını ve değerini yayınlar, sergiler, televizyon, internet ve diğer medya aracılığıyla aktif olarak açıklamalıdır.
- Uzman endüstriyel ve teknik müzeler ile korunmuş sanayi alanlarının her ikisi de endüstriyel mirası korumak ve yorumlamak için önemli araçlardır.
- Bölgesel ve uluslararası endüstriyel miras yolları, endüstriyel teknolojinin sürekli transferini ve bunun neden olduğu insanların büyük ölçekli hareketini vurgulayabilir.

4.1.2 Dublin Prensipleri

Dublin Prensipleri 28 Kasım 2011 tarihli ICOMOS'un 17. Genel Kurulunda ICOMOS-TICCIH iş birliği kapsamında "Endüstriyel Miras Bölgelerinin, Yapılarının, Alanlarının ve Peyzajlarının Korunması için" kabul edilmiştir. TICCIH tarafından hazırlanan ve ICOMOS tarafından da tescillenen Dublin Prensipleri bugün endüstriyel miras konusunda gelinen en üst entelektüel aşama olarak değerlendirilebilir. Dublin Prensipleri şu şekildedir (ICOMOS, 2011):

1- Tanımlama: Endüstriyel miras; çeşitli sahalar, kompleksler, alanlar ve peyzajların yanı sıra geçmiş ve devam eden endüstriyel üretim süreçlerinden, hammadde çıkarılması ve mamul maddeye dönüşmesini sağlayan makine kalıntılarından, nesnelerden ve belgelerden oluşur. Endüstriyel miras, kültürel ve doğal çevre arasındaki derin bağlantıyı yansıtır, çünkü endüstriyel süreçler - ister eski ister yeni olsun - ürünleri üretmek ve daha geniş pazarlara dağıtmak için doğal hammadde kaynaklarına, enerjiye ve ulaşım ağlarına bağlıdır. Hem maddi varlıkları - taşınmaz ve taşınabilir - hem de teknik bilgi, iş ve işçilerin organizasyonu gibi somut olmayan boyutları ve toplulukların yaşamını şekillendiren, tüm toplumlar ve genel olarak dünya için büyük organizasyonla değişiklikler getiren karmaşık sosyal ve kültürel mirası içerir.

2- Endüstriyel miras alanları, zaman içinde kullanım amaçları, tasarımları ve gelişimi açısından çok çeşitlidirler. Bunların pek çoğu; birtakım süreçleri, teknolojileri temsil ederken bir yandan da bölgesel veya tarihsel koşulları temsil eder, bazıları ise küreselleşmenin etkilediği olağanüstü temsillerini oluştururlar. Bunların dışındakiler ise birçok bileşeni birbirine bağlı, farklı teknolojiler ve geçmiş dönemlere ait karmaşık ve çoklu alanlar ve sistemlerdir. Endüstriyel mirasın önemi ve değeri, endüstriyel peyzajda, yazılı belgelerde ve ayrıca anılarda, sanatın içinde ve geleneklerde yani soyut mirası içeren kayıtlarda var olan yapılar ve alanlar ile bunların malzeme dokuları, bileşenleri, makineleri ve var olduğu ortamlardır.

I. Endüstri mirası yapılarının, sitlerinin, alanlarının, peyzajlarının belgelenmesi ve değerlerinin anlaşılması

3- Endüstriyel yapıların, sitlerin, peyzajların ve ilgili makine, ekipman, kayıtların veya soyut yönlerin araştırılması ve belgelenmesi; bu alanların tanımlanması, korunması ve mirasın önemi ve değerinin takdir edilmesi için elzemdir. Eski endüstriyel süreçlerde yer alan insan becerileri ve bilgisi, korumada kritik öneme sahip bir kaynaktır ve miras değerlendirme sürecinde dikkate alınmalıdır.

4- Endüstriyel miras alanlarının ve yapılarının araştırılması ve belgelenmesi, koruma ve yönetim için entegre bir temel sağlamak açısından bu alanların tarihi, teknolojik ve sosyo-ekonomik boyutları ele alınmalıdır. Endüstriyel

miras alanlarının veya yapılarının önemini belirlemek için disiplinler arası araştırma ve eğitim programları ile desteklenen yine disiplinler arası bir yaklaşımı gerektirir. Saha araştırmaları ve kayıtlar, tarihi ve arkeolojik araştırmalar, malzeme ve peyzaj analizi, sözlü tarih ve / veya kamu, kurumsal veya özel arşivlerdeki araştırmalar dâhil olmak üzere çeşitli uzmanlık ve bilgi kaynaklarından yararlanılmalıdır. Belge kayıtlarının, şirket arşivlerinin, yapı planlarının ve endüstriyel ürün örneklerinin araştırılması ve korunması teşvik edilmelidir. Belgelerin incelenmesi ve değerinin belirlenmesi, mirasın önemini belirlemek için ilgili oldukları sektördeki uygun bir uzman tarafından yapılmalıdır. Sosyal çevrenin ve diğer paydaşların katılımı da bu alıştırmanın ayrılmaz bir parçasıdır.

5- Hedeflenen kilit endüstriyel sektörler ve teknolojiler açısından, karşılaştırmalı bir bileşenle tek bir endüstriyel bağlam, tipolojik ve bölgesel araştırmalar; münferit yapılarda, sitlerde, alanlarda veya peyzajlarda bulunan miras değerlerini tanımada çok faydalıdır. Yapılan bu araştırmalar yerel halk, akademisyenler ve yöneticiler tarafından erişilebilir olmalıdır.

II. Endüstriyel miras yapılarının, alanlarının ve peyzajlarının etkili bir şekilde korunmasının sağlanması

6- Makine ve kayıtlı belgeler de dâhil olmak üzere, endüstriyel miras alanlarının ve yapılarının korunması ve muhafazasını sağlamak için uygun politikaların, yasal ve idari önlemlerin benimsenmesi ve yeterince uygulanması gerekir. Bu tedbirler, endüstriyel miras, endüstriyel üretim ve ekonomi arasındaki yakın ilişkiyi, özellikle şirketler ve yatırımlar, patentler gibi ticari veya fikri mülkiyet kuralları ve aktif endüstriyel operasyonlar için geçerli standartlar açısından ele almalıdır.

7- Yapıların, sitlerin, alanların, peyzajların ve bunlarla ilgili nesnelerin, belgelerin, çizimlerin ve arşivlerin veya somut olmayan mirasın entegre envanterleri ve listeleri, etkili yönetim ve koruma politikalarının ve önlemlerinin bir parçası olarak geliştirilmeli ve kullanılmalıdır. Bu alanların öneminin, bütüncül durumlarının ve özgünlüklerinin korunmasını sağlamak için yasal düzeyde görünür olarak, yeterli koruma ve yönetimden yararlanılmalıdır. Tesadüfi keşif yoluyla belirlenen endüstriyel miras

alanlarının varlığı durumunda, uygun miras dokümantasyonu ve araştırması için gerekli zamanı sağlamak için geçici olarak koruma altına alınmalıdır.

8- Miras değeri taşıyan aktif endüstriyel yapılar söz konusu olduğunda, bunların devam eden kullanımları ve işlevlerinin devam eden bir kültürel miras olmasından ötürü canlı bir üretim tesisi olarak fiziksel ve ekonomik sürdürülebilirlikleri için yeterli koşullar sağlanabilir. Doğal veya insan kaynaklı tehlikeleri gidermek adına bir takım risk azaltma stratejileri uygulanırken bu alanların spesifik ve teknik özelliklerine saygı duyulmalıdır.

9- Koruma önlemleri binalar ve binaların uhdesinde yer alan tüm nesneler için uygulanmalıdır, çünkü işlevsel bütünlük, endüstriyel miras yapılarının ve sit alanlarının önemi açısından özellikle zaruridir. Makinelerin veya diğer önemli bileşenlerin kaldırılması veya tüm sahanın bir parçasını oluşturan yardımcı unsurların tahrip edilmesi durumunda miras değerleri büyük ölçüde tehlikeye girebilir veya azalabilir. Makineler, endüstriyel nesneler veya ilgili kayıtlar gibi önemli öğelerin kaldırılmasını veya imha edilmesini önlemek için yetkililerin endüstriyel miras alanlarının ve komplekslerinin kapatılmasına hızlı bir şekilde yanıt vermesini sağlamak için yasal ve idari çerçeveler geliştirilmelidir.

III. Endüstriyel miras yapılarını, sitlerini, alanlarını ve peyzajlarını korumak ve sürdürmek

10- Uygun, orijinal veya alternatif ve uyarlanabilir yeniden kullanım, endüstriyel miras alanlarının veya yapılarının korunmasını sağlamanın en sık ve genellikle en sürdürülebilir yoludur. Yeni kullanımlarda özgün malzeme, bileşenler ve dolaşım ve aktivite modellerine saygı gösterilmelidir. Endüstriyel miras alanlarının ve yapılarının sürdürülebilir kullanımının yönetilmesinde, mirasın öneminin dikkate alınmasını ve saygı duyulmasını sağlamak için uzman becerileri gereklidir. Risk azaltma için yapılan gerekli uygulamalar, çevresel ve endüstriyel birtakım düzenlemeler fiziksel müdahaleler yoluyla uygulandıklarında, miras boyutunu hesaba katmak için uyarlamacı (adaptive) bir şekilde yapılmalıdır.

11- Mümkün olan her yerde, fiziksel müdahaleler geri döndürülebilir olmalı ve miras alanının yaşından kaynaklı değeri ile tarihsel izlere saygı göstermelidir.

Değişiklikler belgelenmelidir. Bilinen eski haline geri dönmek, eğitim amaçlı istisnai koşullar altında kabul edilebilir olmalı, kapsamlı araştırma ve belgelere dayanmalıdır. Sökme ve yeniden yerleştirme, nesnel olarak kanıtlanmış ezici ekonomik veya sosyal ihtiyaçlar tarafından belirlenen durumlarda kabul edilebilir olmalıdır.

12- Makinelerin fazla olduğu ve yeniden kullanım için kaldırılması gerekli durumlarda bu imha süreçleri kayıt altına alınmalıdır. Endüstriyel süreçlerin bir parçası olan bu nesnelerin maddi biçimleri, fonksiyonları, yerleri ve işleyiş biçimleri ayrıntılı bir şekilde belgelenmelidir. İş süreçleriyle bağlantılı kişilerin sözlü ve / veya yazılı hikâyeleri toplanmalıdır.

IV. Kamu ve kurumsal farkındalığı artırmak ve eğitim ve araştırmayı desteklemek için endüstriyel yapıların, sitlerin, alanların ve peyzajların miras boyutlarını ve değerlerini anlatan sunumlar hazırlanmalı ve yapılmalıdır.

13- Endüstriyel miras, çok boyutlu olarak aktarılması gereken bir öğrenme kaynağıdır. Yerel, ulusal ve uluslararası tarihin önemli yönlerini, zaman ve kültürlerdeki etkileşimleri göstermektedir. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yanı sıra sosyal ve sanatsal hareketlerle ilgili yaratıcı yetenekleri gösterir. Endüstriyel miras için kamu ve kurumsal farkındalık ve anlayış, başarılı bir şekilde korunması için önemli araçlardır.

14- Aktif endüstriyel miras alanlarının ziyaretleri ve faaliyetlerinin sunumu gibi programlar ve imkânların yanı sıra bu alanların tarihi, teknolojik ve endüstriyel süreçleri, endüstriyel veya şehir müzeleri ve yorum merkezleri, sergiler, yayınlar, web siteleri, bölgesel veya sınır ötesi güzergâhlar aracılığıyla, endüstriyel mirasın çağdaş toplumlar için tam anlamıyla zenginliği içinde farkındalığı, görünürlüğü ve takdiri artırmanın bir yolu olarak geliştirilmeli, sürdürülmelidir. Tüm bu süreçler özellikle, sanayileşme sürecinin majör bir şekilde gerçekleştiği ve bu sürecin en iyi şekilde aktarılabileceği miras alanları için gerçekleştirilmelidir. Mümkün olan her yerde, mirasın araştırılması ve korunması alanındaki ulusal ve uluslararası kurumlar, bu alanların genel halk ve profesyonel topluluklar için eğitim tesisleri olarak kullanması yönünde yetkilendirilmelidir.

Dublin prensiplerinin bize öğrettiği en büyük gerçek bu tezin de problematik gördüğü bir durumu işaret etmektedir. Prensipler, endüstri mirasını somut ve soyut miras olarak bütüncül bir şekilde ele almış ve disiplinler arası bir araştırmanın zaruri olduğu gerçeğini pek çok kez dile getirmiştir. Endüstri miras alanlarının yapısal unsurları, makineler ve o makineleri fonksiyonları ve işleyişleri ile tüm fiziksel süreçlerin kayıt altında alınmasını belirttiği gibi insanların anılarında yer alan sözlü ya da yazılı hikâyelerin de belgelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Yani Dublin prensipleri, hem fiziksel hem de fiziksel olmayan değerleriyle endüstri alanlarını bütüncül olarak ele almış ve yapılan çalışmalarda da bu gerçeğin ön planda olması gerektiğini belirtmiştir. Aynı zamanda endüstriyel gelişim sürecine dâhil olan tüm paydaşlar ile kamu ve özel sektör iş birliğini ön görmektedir. Miras alanlarının sürdürülebilir kullanımı için yeniden kullanımını önermekle birlikte bu kullanım için gerekli altyapının hazırlık sürecinde de aynı koruma özeninin gösterilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bütün bunlara ek olarak sürecin hepsinde çok önemli bir parametre olarak "endüstriyel peyzaj"ı da ön plana çıkartmakta ve başat unsurlardan biri haline getirmektedir. Bu bağlamda endüstriyel miras alanları ile ilgili yapılacak bütün çalışmalarda Dublin prensipleri temel bir kılavuz olarak kullanılabilir.

Endüstri mirasından bahsedilince salt, endüstriyel faaliyetler boyunca çalışmış ancak daha sonra işlevini yitirmiş makineler, mimarı yapılar, peyzaj alanları değil, topyekûn bir "endüstriyel kültürden" bahsetmek bu kavramı anlamak için zaruridir.

Kültürel miras yönetimi, yalnızca mevcut miras değerine sahip türleri ya da kullanım düzeylerini belirlemek değil aynı zamanda bu yönetim biçiminin amacı mevcut kültürün de zenginleştirilmesidir. Bu bağlamda endüstriyel mirasın yeninden kullanımı için çalışan yöneticilerin, akademisyenlerin temel görevi sadece bu miras türlerini belirlemek değil, mevcut kültür üzerindeki değeri ve faydasını tespit ederek bu yeni kültürün kentliler üzerindeki etkisini analiz etmektir. Zira bundan yıllar önce bir kültür olan ama zamanla üretim ilişkilerinin önemli ölçüde değişmesi, bir zaman devrimci niteliği olan bu endüstri kültürünü öldürüp yerine çok daha yeni bir kültür yaratmıştır. Endüstri mirasının peşinden koşan insanların kulağa tuhaf gelecek kadar çarpıcı bir görevi vardır; bir mezar kazıcısı edasıyla ölen bir ruhu çağırmak. İşte bunu yaparken de o dönemin yaşam biçimini, bu kültürün dönemi için getirdiği ilişkiler biçimini dikeyde ve yatayda anlamak gerekmektedir.

Endüstriyel arkeoloji kavramı; geniş bir akademik çevrenin ürettiği kapsamlı bir zemine oturtulmuş süreci tarihleyen kavramsal olgularla, mirasın salt artefaktlarına dayanarak fikir ve yöntem üreten bu alanın tarihçileri arasındaki uzlaşmayı ifade eder. Süreci profesyonel olarak ele almanın yolu hem kalıntıların özünü inceleyen arkeolojik süreç ile tüm bu süreci belirli bir sistem içerisinde tanımlayan kavramlarla ifade etmek, endüstriyel miras yönetimim temel düsturlarından biridir. Alfrey ve Putnam'ın betimlemesine göre "tarih ve arkeolojiyle endüstri mirasın bir araya gelmesiyle oluşan "endüstriyel arkeoloji" artık modern zamanın sosyo-ekonomik evrimsel süreç içerisinde geldiği noktayı anlamaya yarayan adeta bir "küratör" niteliği taşımaktadır. (Alfrey & Putnam, 1992)" Ancak endüstriyel arkeoloji, toplumu ve insanı herhangi bir çalışmanın salt bir objesi olarak ele almasından ötürü günlük çalışma yaşamıyla ilgili deneyimlere başvurmaktan çok mimarı anıtların ya da makine kalıntılarının fiziksel analizini yapmaya eğilimlidir. Bu bağlamda endüstri mirasını anlamak için başvurulması gereken bir alan olarak "endüstriyel arkeoloji" tek başına derinlemesine bir çalışma için yeterli gözükmemektedir. Bir endüstriyel mirasın özünü anlamak için, materyallerin ve çalışma hayatına dair deneyimlerin ve kültürün incelenmesi disiplinler arası bir çalışmayı şart koşar. Endüstri miras alanının keşfedilmesi, farkındalık yaratılması ve sağlıklı bir süreç içerisinde yeninden kullanılması için disiplinler arası bir yaklaşımla ve akademik temelleri olan bir gündemle ele alınması gerekmektedir. Endüstri mirasıyla ilgili koruma yaklaşımının mevcut koruma anlayışıyla ele alınması bazı engellere neden olabilmektedir. Bu bağlamda endüstriyel koruma kavramı derinlemesine irdelenmeyi hak etmektedir. En yaygın bilinen anlayışla koruma; kent peyzajı içerisinde yok olmaya yüz tütmüş, yüksek mimarı ve kültürel değere sahip dahası kültürel peyzaj niteliği sergileyen alanların, belirli bina tiplerinin, tipolojilerinin ve kent için önemli nirengiler olan yapıların sıradan ve başıboş gelişim sürecinden uzaklaştırılıp belirli bir strateji içerisinde korumayı öngörmektedir. Ancak koruma literatürü ile ilgili yapılan en büyük eleştirilerden birisi "görünümün" diğer tüm parametrelerin önüne geçme eğiliminin yüksek olmasıdır. Alışılagelmiş koruma anlayışları için üretilen prosedürler ya da kriterler, endüstri miras alanının korunması söz konusu olduğunda yıkıcı etkilere sahip olabilir. Özellikle "koruma" kavramında görsel değerin diğer tüm değerlerin önüne geçtiği iddia edildiğinde bunun bariz bir şekilde gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Çünkü terkedilmiş endüstri alanları belirli bir estetik kaygısı içerisinde, mimari bir stille tasarlanmış olmayabilir hatta korkunç görüntüsüyle ürkütücü de olabilir. Bu

bağlamda, mevcut koruma anlayışının sınırlarını aşan bir yaklaşıma ihtiyaç olduğu kesindir. Sadece estetik ilkesini göz önüne alıp endüstriyel peyzajı, makinelerle ilgili kalıntıları ya da çalışma hayatına dair izleri geri planda tutarak yapılacak bir çalışmanın sağlıklı sonuçlar doğurmayacağı iddia edilebilir, dahası her bir eleman için ayrı ayrı üretilecek koruma kriterlerini uygulamak da pek çok soruna yol açabilir. Bu bağlamda, belki de "bütüncül yaklaşıma" duyulan ihtiyaç konusunda en hassa bölgeler, ruhları yeniden çağrılan endüstri miras alanlarıdır. Şayet endüstriyel alanın orijinal kullanımı ve fonksiyonu yok olmuş ise koruma anlayışı bu alanın salt tarihsel değerine odaklanarak, sağ kalmış yapıyı ve dokuyu korumak için çalışır, daha önceki fonksiyonunu sürdürmek için değil. Ancak bütüncül bir tasarım anlayışı, mekânın tarihsel değişikliğini ekonomik çeşitlilikle de birleştirerek aslında alanın ekonomik kullanıma dair sürdürülebilir bir anlayış benimseyebilir. Ancak eski alanın eski ekonomik faaliyetlerini yeniden çağırma arzusu pek çok zaman hüsrana uğramıştır. Çünkü zaten bitmiş olan bazı sektörleri uyandırmaya çalışmak geçmişi yüzyıllarca tersine çevirmek anlamı taşımaktadır. Buradaki temel ironilerden biri şudur; endüstri alanının yapısal unsurları hala hayatta kalmış hatta ciddi anlamda değişikliklere uğramasa bile "endüstri mirasının" en temel kaynaklarından biri olarak "endüstri peyzajı" yüzyıl içerisinde değişmiş yeni biçimlere bürünmüş olabilir. İşte ciddi anlamda varlığını sürdüren ve ciddi anlamda değişikliğe uğramış bu unsurlarla armoni içerisinde bir koruma anlayışı ancak "uyarlamacı yeniden kullanım" (adaptive re-use) ile tanımlanabilir. Ekonomik bir yenileme ile bir koruma etiği arasındaki ittifak olarak tanımlanan bu kavram, endüstri miras alanı için önem arz eden tüm parametrelerin göz önüne alınarak çelişkilerden uzak bir koruma anlayışını yaratır. Bu noktada değinilmesi gerek en çarpıcı kavramlardan bir diğeri ise" endüstriyel peyzajdır". Zira endüstri mirası için arkeoloji, tarih, sosyoloji, kültür gibi kavramlar nasıl ki büyük bir değere sahip ise endüstri alanının içerisinde doğduğu, büyüdüğü ve hatta pek çok zaman tahrip ettiği "peyzaj" da o kadar önemlidir. Endüstriyel peyzaj, insanoğlunun endüstriyel faaliyetleri geliştirmesi amacıyla kentsel ve kırsal peyzaj içerisinde yapmış olduğu sistematik çalışmaların ürünüdür. Endüstriyel peyzaj, endüstri faaliyetlerinin çoğunlukla tahribatına maruz kalmakla birlikte bu faaliyetlerin temel hammaddelerini sağlamak görevi de üstlenmiştir. Fakat endüstriyel peyzajın sınırlarını çizmek ve anlamak tek tek binaların ya da grup halinde yapı tipolojilerini anlamaktan çok daha zordur ve bu nedenle endüstriyel peyzajın korunmasına dair adımlar çok daha kapsamlı çalışmaları öngörmelidir. Çırpıcı çayırı örneğinde de göreceğimiz üzere,

endüstriyel faaliyetler pek çok açıdan kent üzerinde yıkıcı etkiye sebep olmakla birlikte Çırpıcı çayırında da olduğu gibi su kaynakları, çayır alanları, açık yeşil alanlar ve pek çok açında kent peyzajı üzerinden olumsuz etkilere neden olmuştur. Endüstriyel peyzaj kavramı da insanın endüstri faaliyetleri amacıyla doğal ya da tarımsal alanlarda sistematik bir şekilde insan düşüncesinin ürünü olan faaliyetlerin yapılması sonucu ortaya çıkmıştır. Tüm bu kavramların ardından endüstriyel mirası anlamak, yeniden işlevlendirmek ve korumak için anlaşılması ve tek tek değil de bir arada değerlendirilmesi gereken kavramlar şu şekilde özetlenebilir: Endüstriyel peyzaj, endüstriyel arkeoloji ve sit, endüstriyel mimari, endüstriyel tarih ve bellek. Bu parametrelerin her biri kendi içerisinde ayrı ayrı anlamlar barındırmakla birlikte hepsi bir araya geldiğin bir "endüstriyel kültür" kavramını oluşturmaktadır ki işte bu kavram endüstriyel korumanın temel hareket noktasını teşkil etmelidir (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 : Endüstriyel kültür.

5. ÇALIŞMA ALANI: ZEYTİNBURNU ÇIRPICI ÇAYIRI

5.1 Çalışma Alanının Konumu

Zeytinburnu, Trakya'nın güneydoğusunda, Çatalca Yarımadası'nın Marmara Denizi'ne bakan yamaçlarının, bu denizle birleştiği yerdedir (Şekil 5.1). Denize olan yakınlığından ötürü ilçenin genelinde nemli hava hâkimdir. Deniz yüksekliği ortalama 30-35 metredir.

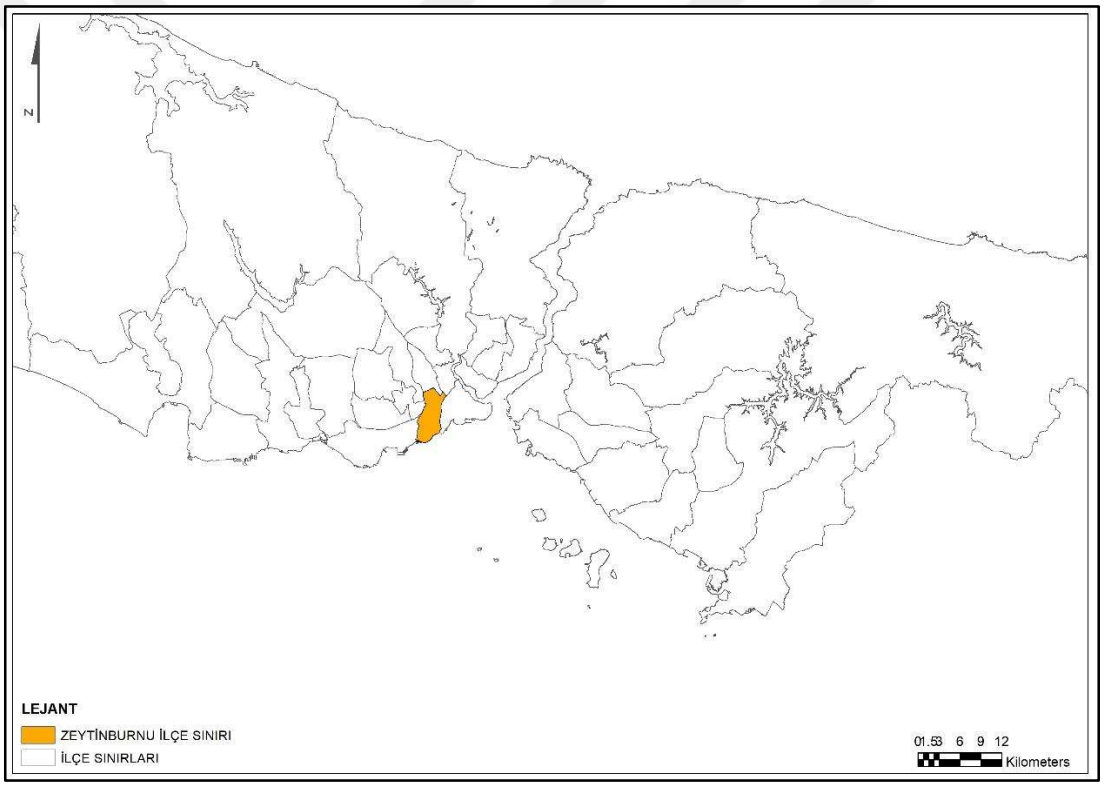

Şekil 5.1 : Zeytinburnu ilçesinin coğrafi konumu.

Zeytinburnu ilçesinin en önemli komşularından biri tarihi yarımadadır ve Fatih belediyesi ile de surlarla ayrılır. Sur dibindeki Yedikule Bostanları da ilçeyi cazibe merkezi haline getiren kültürel peyzaj örneklerindendir. Doğusunda Fatih, batısında Bakırköy ve Güngören, kuzeyinde Bayrampaşa ve Eyüp, güneyinde Marmara Denizi bulunmaktadır. Güney kısmı, Yedikule'den Yenimahalle'deki Sümerbank Fabrikası'na kadar düz bir ova görünümündedir. Daha önce bitki örtüsü bodur ve çalılıklarla kaplı olan ilçe toprakları, günümüzde yerleşim ve sanayi alanı olmuştur.

İlçe topraklarının güneyden kuzeye uzunluğu 5,5 km, doğu-batı doğrultusundaki genişliği 2,5 km'yi bulmaktadır. Zeytinburnu, İstanbul Havalimanı'na 48 km. mesafededir. İlçe toprakları, 29 derece doğu boylamı ve 41 derece kuzey enlemi üzerinde bulunmaktadır. Bu enlem ve boylam dereceleri üzerinde yaklaşık olarak bir dikdörtgene benzeyen şekliyle 11,39 km2'lik yer kaplamaktadır. Bu alanıyla Zeytinburnu, İstanbul'un 39 ilçesi içerisinde 34. Sırada yer almaktadır. Sirkeci-Florya sahil yolu ilçenin güneyinden Avrupa ve Asya kıtasını bağlayan uluslararası E-5 Karayolu da ilçe sınırları içerisinden geçmektedir. İlçenin güneyinden İstanbul'u Avrupa'ya bağlayan demiryolu geçmekte olup; Marmaray ve Avrasya Tüneli de Zeytinburnu merkezlidir (Zeytinburnu Belediyesi Stratejik Planı, 2020-2024) (Şekil 5.2).

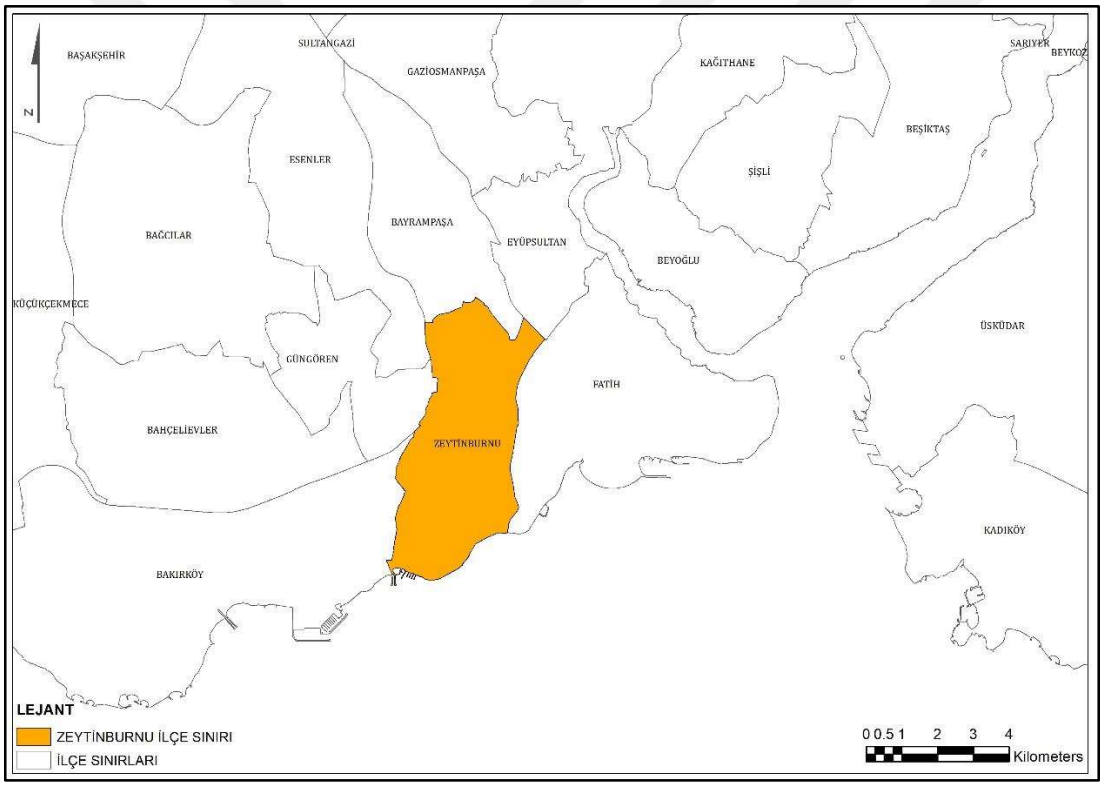

Şekil 5.2 : Zeytinburnu ilçesinin komşu ilçelerle ilişkisi.

Zeytinburnu ilçesinin Maltepe, Merkezefendi, Seyitnizam, Telsiz, Kazlıçeşme, Yenidoğan, Gökalp, Beştelsiz, Yeşiltepe, Nuripaşa, Sümer, Veliefendi ve Çırpıcı olmak üzere 13 mahallesi bulunmaktadır. Zeytinburnu'nun endüstriye dair izleri mahallelerin isimlerine dahi yanmıştır. Örnek vermek gerekirse bugünkü Telsiz Mahallesi ismini, şimdi üzerinde 100. Yıl Ticaret Lisesi'nin olduğu alanda bulunan 1960'lı yıllardaki büyük telsiz alıcılarından adını almaktadır.

Kuşkusuz Zeytinburnu ilçesinin tamamı ekonomik izler taşımakla birlikte bu tez çalışması kapsamında; endüstri mirası açısından derin izlere sahip olan; fiziksel, sosyal, kültürel değişikliklerin son derece net ayrımlarla ortaya çıkan Çırpıcı mahallesi eski ismiyle Çırpıcı Çayırı çalışılacaktır. Bu bağlamda, Çırpıcı çayırı ilçedeki diğer tüm mahalleleri ve bölgeleri temsil eden bir prototip olarak ele alınacak ve fiziksel, morfolojik, sosyolojik dönüşümü ile endüstrileşme ilişkisini anlatan analizler bu alanı kapsayacaktır (Şekil 5.3).

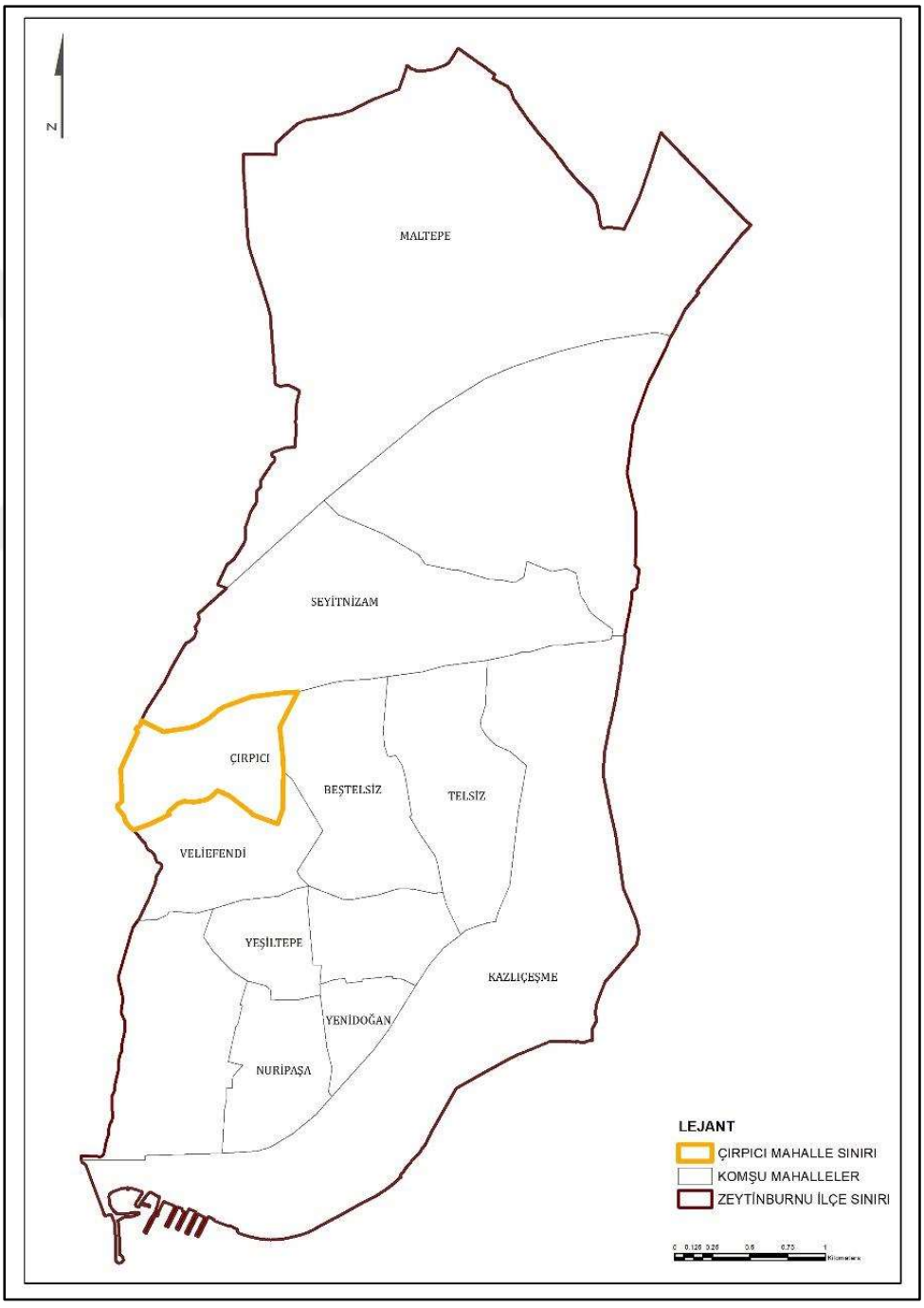

Şekil 5.3 : Zeytinburnu İlçesi, Çırpıcı mahallesinin konumu.

5.2 Çalışma Alanının Nüfusu

Zeytinburnu ilçesi, 1953 yılına kadar doğusunda kalan alanlar ile Fatih, batısında kalan alanlar ile de Bakırköy ilçesine bağlı bir bölgeydi. Ancak hem ilçede gelişen endüstri faaliyetlerini hem de İstanbul'un genel anlamda uğradığı göç dalgasından 1946 yılı itibariyle mevzubahis ilçe de etkilenmiş ve nüfus artışı yaşanmıştır. 1 Eylül 1957 tarihinde ise Zeytinburnu İstanbul'un 14. İlçesi olmuştur. Bu nedenle nüfus bilgiler ile ilgili 1965 yılı sayımında itibaren elde edilen bilgiler dikkate alınacaktır.

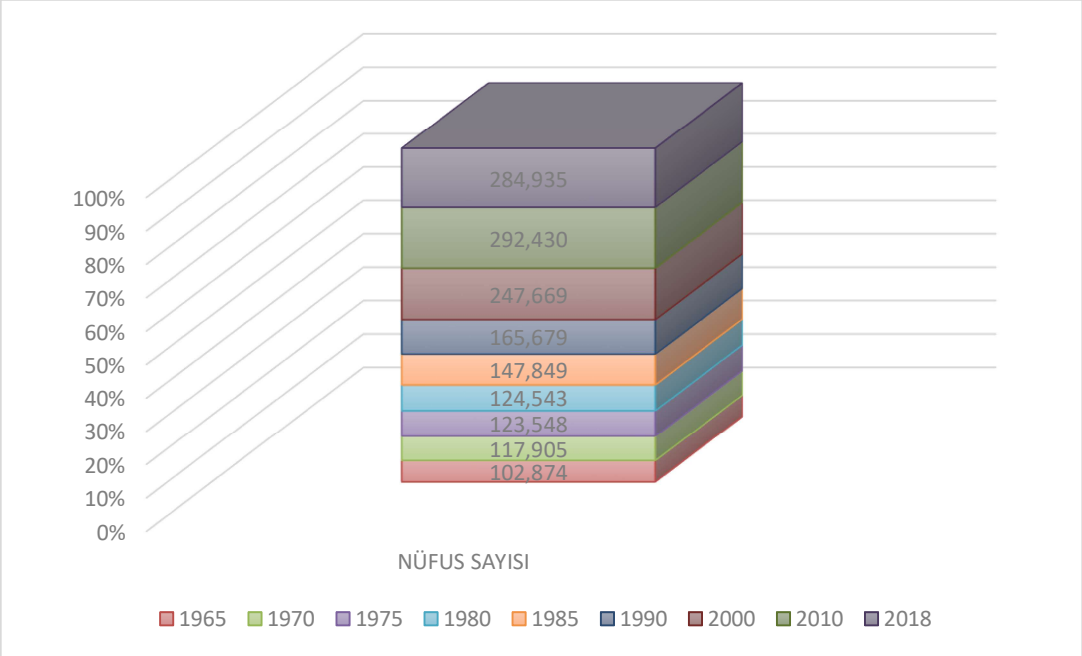

Şekil 5.4 : Yıllara göre nüfus oranları (TÜİK).

Zeytinburnu'nun ilçe olmasıyla birlikte ciddi bir nüfus artışı yaşadığını görebiliyoruz. İlçe olmasının akabinde yapılan 1965 sayımında nüfusu 102,874 kişi olarak belirlenmiştir. 2000 yılına gelindiğinde ise bu rakam 247.669 ve 2018 yılında ise 284.935 olarak kaydedilmiştir. Her ne kadar 2010 yılından sonra ilçe nüfusunda nispi bir azalma söz konusu olsa da 2018 yılındaki nüfus sayısı 1965 yılının nüfus sayısının yaklaşık üç katıdır. Kuşkusu genel anlamda İstanbul'un aynı yıllarda maruz kaldığı kırdan kente göç dalgası etkisini Zeytinburnu üzerinde de ciddi anlamda göstermiştir (Şekil 5.4).

1965 yılındaki sayımdan elde edilen verilere göre Zeytinburnu ilçesinin kadın nüfus sayısı 46.416 iken erkek nüfusu 56.485 oranındadır. 2018 yılına gelindiğinde ise kadın nüfusu 142.883 erkek nüfusu ise 142.052 olarak kaydedilmiştir (Şekil 5.5). Bu

bağlamda ilçedeki kadın ve erkek nüfus arasındaki farkın İstanbul ve hatta Türkiye geneline uygun olacak şekilde büyük bir oranda olmadığını söylemek mümkündür.

Zeytinburnu ilçesinin mahallerinin neredeyse hepsinde tarihsel süreç içerisinde ciddi artışlar olduğunu gözlemlemek mümkündür (Şekil 5.7). Nüfus bakımından bugün en kalabalık mahaller olarak Sümer ve Telsiz öne çıkmaktadır. Sümer ve Telsiz'den sonra günümüzde en çok nüfus sahip mahalleler Çırpıcı ve Nuripaşa'dır (Şekil 5.6)

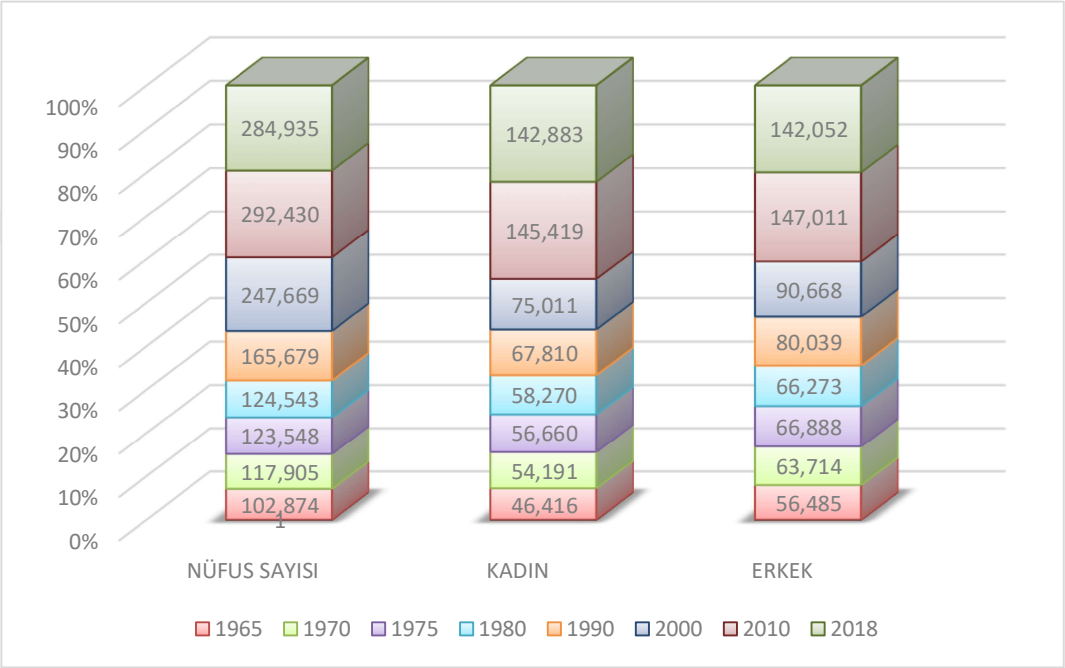

Şekil 5.5 : Nüfusun cinsiyetlere göre dağılımı (TÜİK).

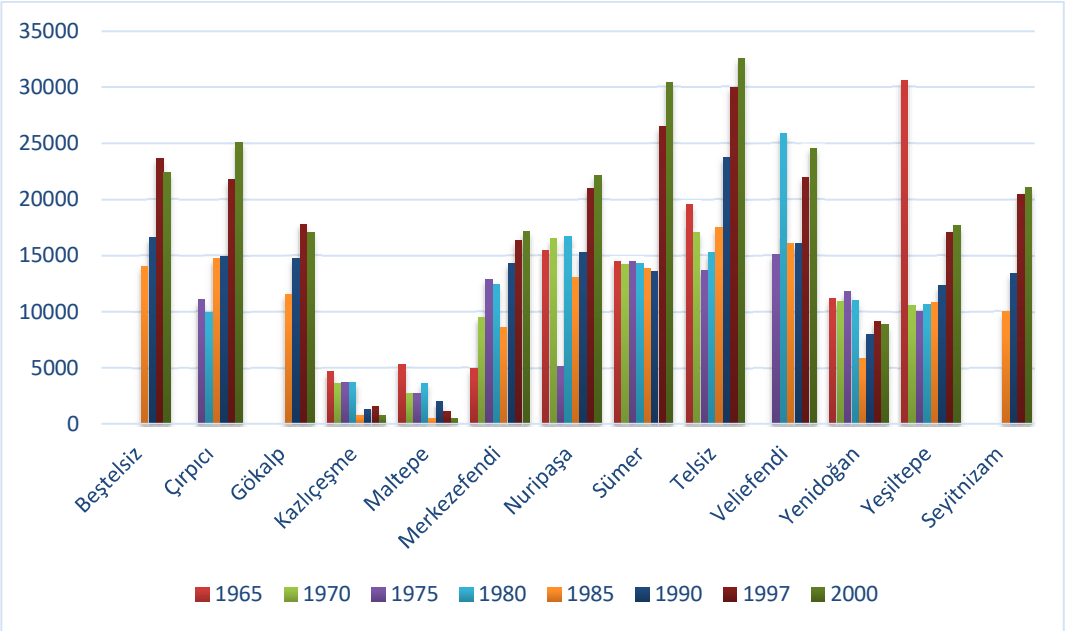

Şekil 5.6 : Mahallelere göre nüfus bilgileri (TÜİK).

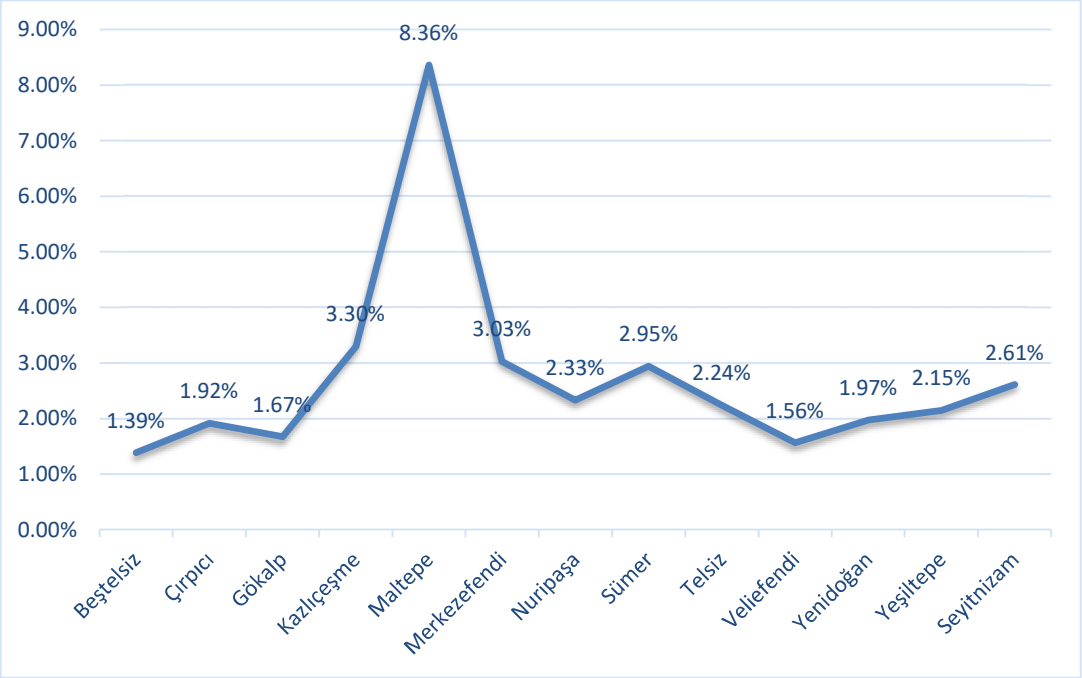

Şekil 5.7 : 1985 ile 2019 yılları arasındaki nüfus artış hızı (TÜİK, 1960-2018) , (Murat & Ersöz, 2005).

5.3 Demografik Yapı

Nüfusun yaş grupları, cinsiyet dağılımı, eğitim, sosyo-kültürel ve ekonomik bağlamlarda analizini yapmak bir bölgenin fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını belirlemek ve dahası fiziksel, sosyal, ekonomik anlamında bölgenin gelişim süreci ile ilgili önemli datalar oluşturmaktadır. Aynı zamanda tüm bu bilgiler kentin gelecek plan kararları ve uygulamaları için de doğru adımlar atılması, doğru ekonomik atılımları yapmak aynı zamanda sağlıklı bir kentsel gelişim açısından da önem arz etmektedir. Murat ve Ersöz'e göre "nüfusun yaş grupları itibariyle dağılımı, bir ülke veya bölgenin sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını, eğilimlerini ve sosyal fonksiyonlarını belirlemek açısından en azından nüfusun miktarı ve artış hızı kadar üzerinde durulması gereken bir konudur. İnsan gücü ve eğitim planlamasının sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi, yatırımların dengeli bir biçimde yönlendirilebilmesi açısından nüfusun yaş grupları itibariyle dağılımının tam olarak bilinmesi özel bir önem arz etmektedir" (Murat & Ersöz, 2005).

Zeytinburnu, Çırpıcı mahallesi özelinde bu çalışmaya da veri oluşturması bağlamında, nüfus yaş gruplarına dağılımında çalışma çağında bulunan yaş grubunun özel olarak altını çizmek gerekmektedir.

Murat ve Ersöz, 15-65 yaş grubunda olan insanların çalışma çağında bulunan yaş grubu olarak kategorize ederken 0-14 yaş grubu ile 65 yaş üstünü çalışma çağının dışında bulunan yaş grubu olarak kategorize etmektedir (Murat & Ersöz, 2005)

TÜİK verilerine göre 2018 yılsonu itibarıyla, Türkiye nüfusu 82 milyon 3 bin 882 iken bunun 22 milyon 920 bin 422'sini çocuk nüfusu oluşturuyor. Hane halkı işgücü araştırması sonuçlarına göre, 2017 yılında 15-17 yaş grubundaki çocukların işgücüne katılma oranı yüzde 20,3 iken bu oran 2018'de yüzde 21,1'e yükseldi (TÜİK, 1960-2018). Dolayısıyla bu veriler doğrultusunda işgücüne katılma taban yaşı olarak 15 yaşını almak, çocuk işçiliğin yaygın olduğu ülkelerde yapılan çalışmalar açısından olağan hatta zorunlu kabul edilmektedir.

Zeytinburnu özelinde ise, "genç nüfus olarak nitelendirilen 15-24 yaş grubundaki kesimin toplam nüfus içindeki payı ise %20'ler civarında olmasına karşın, bu grubun oranının ülke ve İstanbul geneline göre Zeytinburnu'nda biraz daha yüksek olduğu görülmektedir" (Murat & Ersöz, 2005). Çalışma nüfusun fazla olması bir kentin, bir kentsel bölgenin ekonomik durumu hakkında bilgi verebilir. Çocuk yaşta çalışma nüfusun da fazla olması o bölgedeki en popüler fonksiyonların endüstrileşme ile ilişkilendirilmesi sonucunu doğurabilir. Bu bağlamda Zeytinburnu ve Çırpıcı'nın işgücü potansiyeli ve yaş grubuna göre nüfus dağılımı ile ilgili analizler önemli veriler oluşturmaktadır.

1990 yılına ait nüfus verilerine bakıldığında İstanbul'da çalışan nüfus olarak; 15-24 yaş aralığının 1.542.846 kişi, 25-64 yaş aralığındaki nüfusun 3.309.793 kişi olduğu görülmektedir. Aynı dönemde Zeytinburnu'ndaki durum ise 15-24 yaş Aralığının 39.234, 25-64 yaş aralığının 73.300 olduğu gözükmektedir. 2000 yılına ait verilerde ise İstanbul'da 15-24 yaş aralığının 2.102.668 kişiden oluştuğu, 25-64 yaş aralığının 4.809.070 kişi olduğu biliniyor. Aynı tarihlerde Zeytinburnu nüfus verilene göre 15-24 yaş aralığı 54.786, 25-64 yaş aralığı 117.152'dir (Şekil 5.8 ve Şekil 5.9) ((Murat & Ersöz, 2005). Bu verilere bakıldığı zaman Zeytinburnu'nda yaşayan insanların işgücüne katılım payının yüksek olduğu açıktır. Bunun Zeytinburnu'ndaki tarihsel süreç içerisindeki endüstriyel faaliyetlerle ilişkisi olduğu da iddia edilebileceği gibi, aynı faaliyetlerin nüfusun bu bölgede yoğunlaşmasını sağlamış olabileceği öngörüler arasındadır.

“TUİK 2008 verilerine göre ise Zeytinburnu nüfusunun dörtte biri 15 yaş altındaki çocuklardan oluşurken, çalışma çağındaki nüfus olarak kabul edilen 15-64 yaş grubundaki nüfusun toplamı 203,594 kişidir ve toplam nüfusun 288,058 olduğu göz önüne alındığında çalışma çağındaki nüfusun toplam nüfus içindeki payı %70 civarındadır. Yaşlı nüfus olarak nitelendirilen 65 yaşın üstündeki nüfus ise 12,696 kişidir ve toplam nüfustaki payı %4,5’tur (TÜİK, 1960-2018).

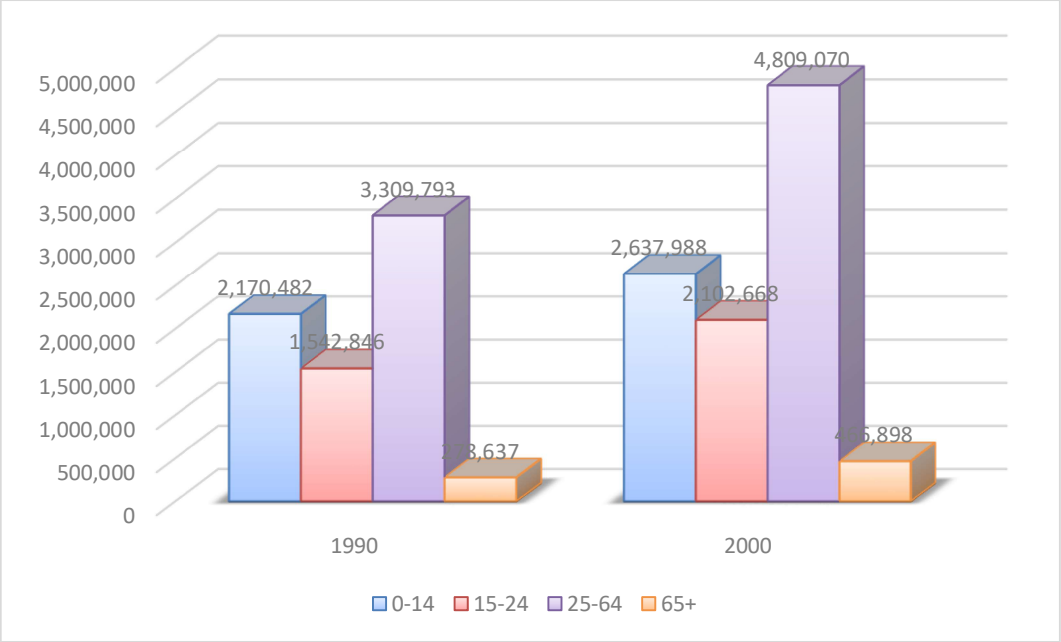

Şekil 5.8 : İstanbul nüfususun 1990 ve 2000 yıllarına ait yaş gruplarına göre dağılımı (TÜİK).

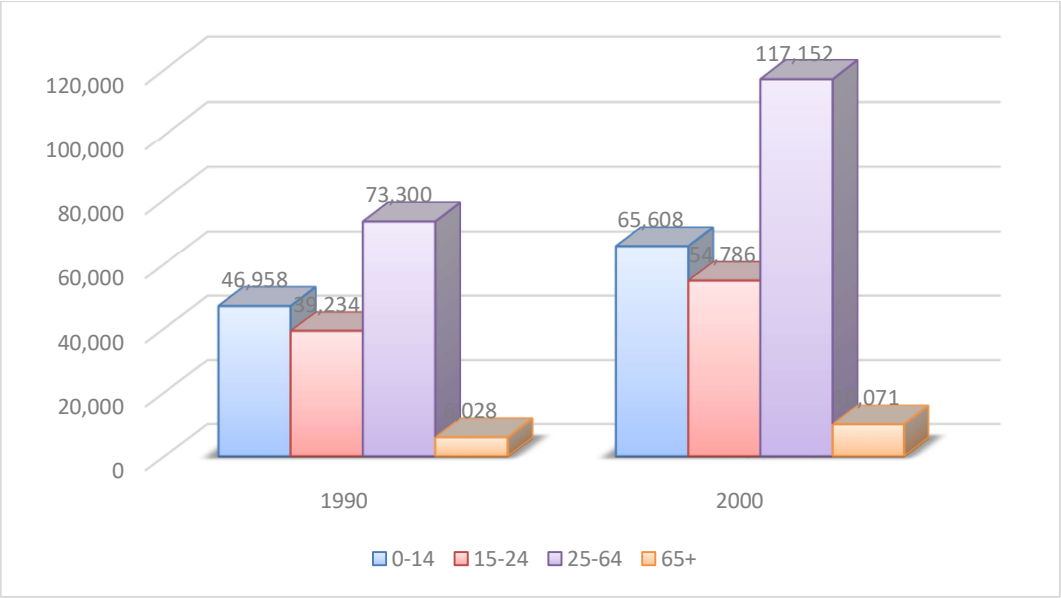

Şekil 5.9 : Zeytinburnu’nun 1990 ve 2000 yıllarına ait yaş gruplarına göre dağılımı (TÜİK).

Zeytinburnu ilçesinin 2000 yılına ait nüfus verilerinin yağ gruplarına göre mahallelere dağılımı yine 15-64 yaş aralığı olan çalışan nüfusun dağılımında büyük oranda homojenlik ortaya çıkmaktadır. Çalışan nüfusunun en yoğun seyrettiği mahalle olarak Maltepe Mahallesi öne çıkmaktadır. Buna ek olarak Çırpıcı da dâhil olmak üzere diğer tüm mahallelerde çalışan nüfus oranının dağılımın hemen hemen aynı düzeydedir (Şekil 5.10) (Murat & Ersöz, 2005).

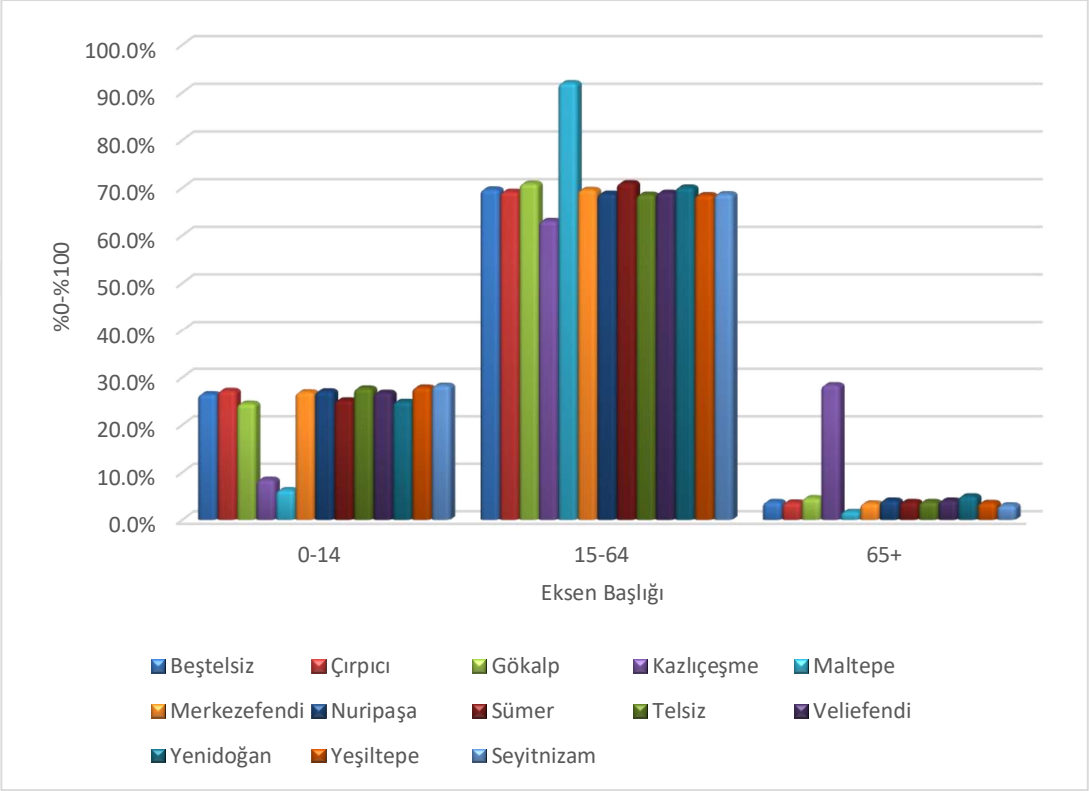

Şekil 5.10 : Zeytinburnu'nun 2000 yılına ait nüfus verilerinin mahallelere göre yaş gruplarına dağılımı (TÜİK).

Cinsiyete göre nüfus dağılımına bakılacak olursa Zeytinburnu, 1960 ile 2000 yılları arasında erkek ve kadın nüfus arasında nispi bir fark olduğu gözlemlenebiliyor. Kadın ve erkek nüfus arasındaki fark 2000 yılı itibariyle oldukça azalmanın yanı sıra 2018 yılına ait son veriler kadın nüfusunun erkek nüfusunun önüne geçtiği gözlemlenebiliyor (Şekil 5.11).

Zeytinburnu özelinde verilen bu rakamlar esasında Zeytinburnu'ndaki durumun Türkiye genelinde büyük oranda farklılaşmadığını ancak endüstrileşme süreci boyunca hem çalışan nüfusun hem de çalışan erkek nüfusun Zeytinburnu'nda yoğunlaştığını görebiliyoruz.

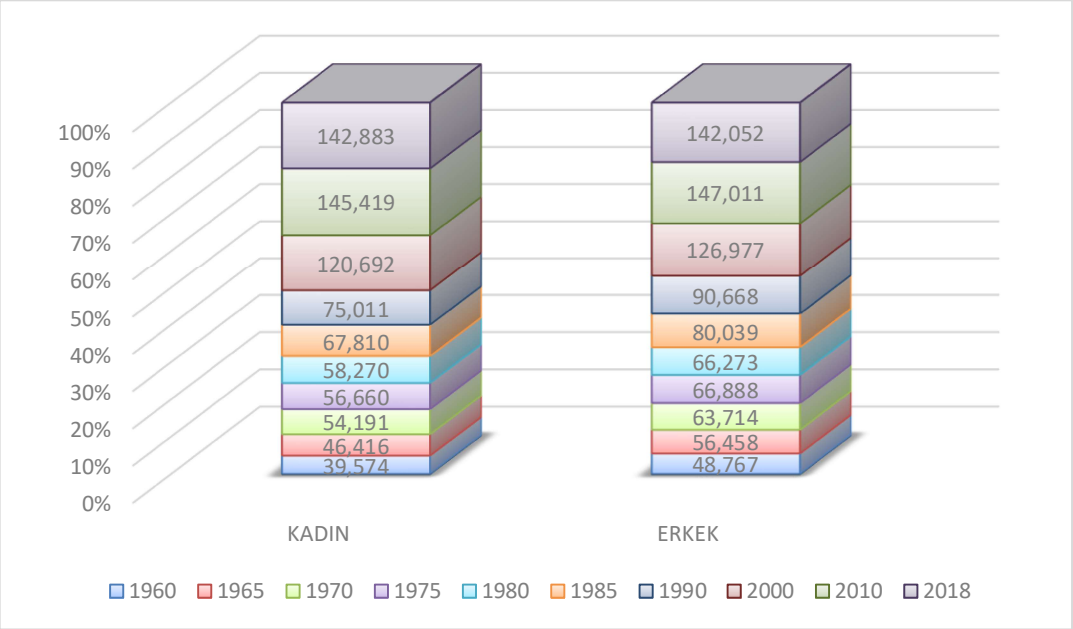

Şekil 5.11 : Zeytinburnu ilçesine ait nüfus verilerinin cinsiyetlere göre dağılımı (TÜİK).

5.4 Çalışma Alanında Yaşayan İnsanların Eğitim Durumu

Eğitim durumu ile yapılacak analizler özellikle salt fiziksel çevrenin dönüşümü değil, sosyal ve kültürel atmosferin de değişimini ele alan çalışmalarda önemli veriler ortaya koymaktadır. Murat ve Ersöz'e göre özellikle kalkınma çabası içerisinde olan rekabet gücü elde etmeye çalışan her ülke emek gücünün kitlesel yoğunlaşmasından çok sanayileşme ve modernleşme ile birlikte kalifiye bir emek gücüne ihtiyaç duyar. (Murat & Ersöz, 2005). Bu bağlamda, endüstrileşme ile paralel olarak yoğunlaşan nüfusun ilkel endüstri faaliyetlerinden teknolojik üretim alanlarına geçişle birlikte eğitim durumunun da aynı düzeyde artmış olması gelişmiş ülkelerin temel hedef ve beklentilerindendir.

Zeytinburnu ilçesi ile ilgili elde edilen veriler altı farklı eğitim düzeyini gösterecek şekilde kategorize edilmiştir. Bunlar okul bitirmeyenler, okuryazarlar, ilkokul, orta ve dengi okullardan, lise ve dengi okullarda, yükseköğretim kurumlarından mezunlar şeklindedir (Şekil 5.12). Bu kategorizasyon doğrultusunda ortaya çıkan en yüksek grup okuryazar grubudur. Bu bağlamda ilçenin eğitim düzeyinde düşük seviye bu kategorizenin öne çıkmasıyla belirginleşmektedir. Buna karşılık, üniversite mezunu insan sayısının az olması da aynı şekilde eğitim düzeyinin düşük olduğunu işaret etmektedir. TÜİK istatistiklerine ait güncel verilere baktığımızda ise, özellikle lisans

mezunu sayısında artış görülmekle birlikte yüksek lisans ve doktora eğitimine sahip insan sayısında da artış olduğu görülmektedir (Şekil 5.13).

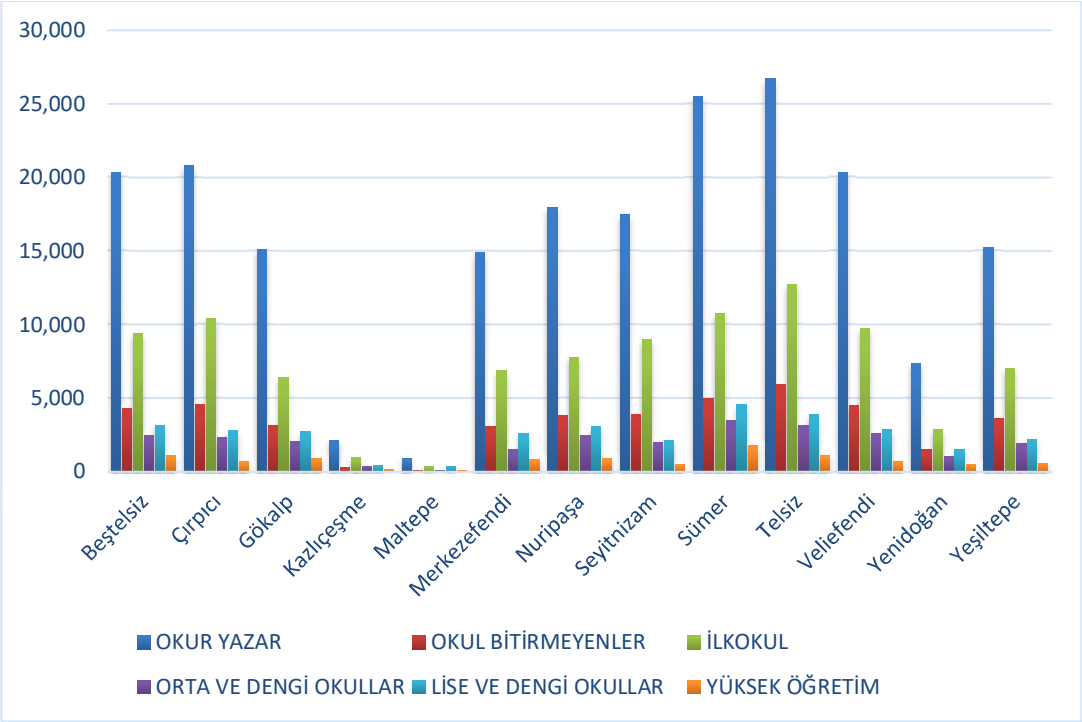

Şekil 5.12 : Zeytinburnu ilçesinin 2000 yılına ait eğitim duruma ile ilgili veriler (TÜİK).

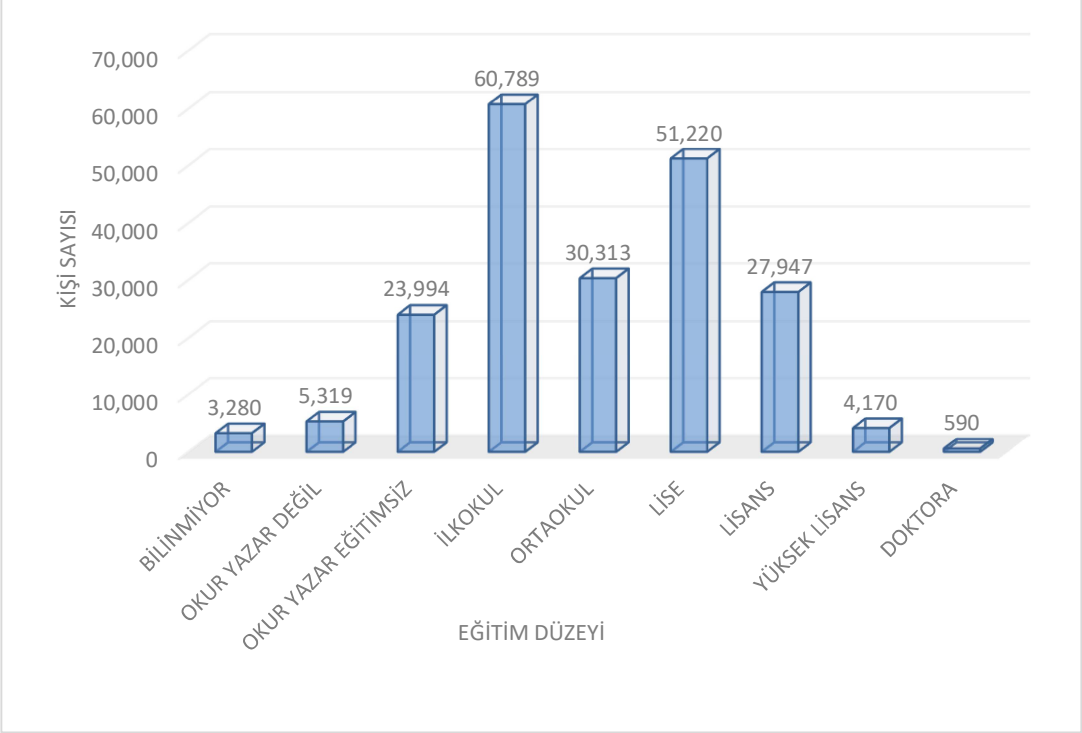

Şekil 5.13 : Zeytinburnu ilçesinin 2018 yılına ait eğitim durumuna ilişkin veriler (TÜİK, 2018).

5.5 Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı

1990 ve 2000 yıllarına ait sektörlere göre nüfus dağılımına bakılacak olursa Zeytinburnu özelinde 2000 yılına ait sanayi sektöründe çalışan insan sayısında nüfus artışına oranla düşüş görülmektedir. 1990 yılında, henüz Zeytinburnu'nda endüstri faaliyetlerinin hızlı olduğu dönemde hizmet sektöründe çalışan insan sayısı ile sanayi sektöründe çalışanlar arasındaki belirli bir fark söz konusudur. Sanayi sektöründe çalışan insan sayısı 2000'li yıllara gelindiğinde azalma eğilimi göstermekler birlikte, hizmet sektörü ve sanayi sektörünün çalışan sayıları arasındaki farkın da ortadan kalktığını hatta eşitlendiğini görebilmekteyiz (Şekil 5.14 ve Şekil 5.15).

Sanayileşme sürecinin 20.yüzyılın sonları itibariyle azalıp yerini hizmet sektörüne bırakmaya başlaması gelişen teknoloji ve bilimsel faaliyetler ile yeni üretim biçimlerinin de ortaya çıkmasının ürünüdür. Nitekim işgücüne duyulan ihtiyaç gelişen teknolojiyle birlikte üretilen yeni ve gelişmiş makinelere bırakmaya başlamıştır. Bu bağlamda, tüm bu adımlar endüstri alanlarının zamanla terkedilmesinin de önünü açan etkenlerden olmuştur.

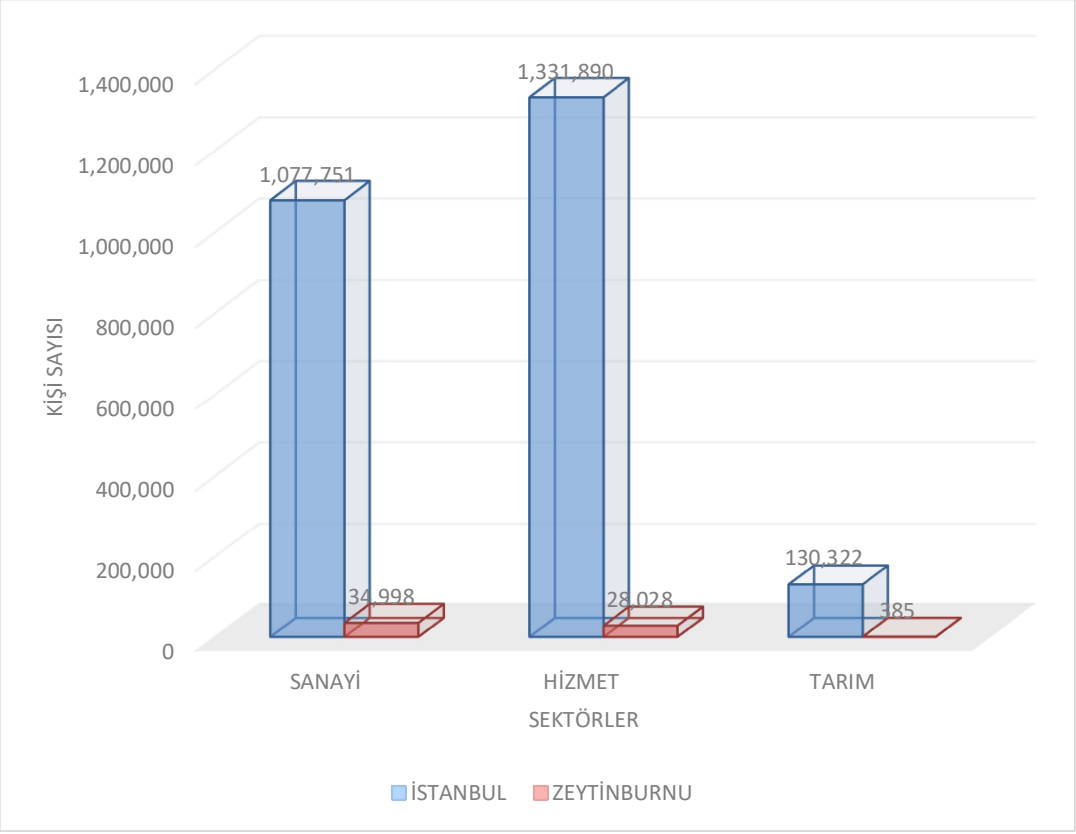

Şekil 5.14 : 1990 yılına ait İstanbul ve Zeytinburnu'nda istihdam edilen nüfusun sektörlere göre dağılımı (TÜİK).

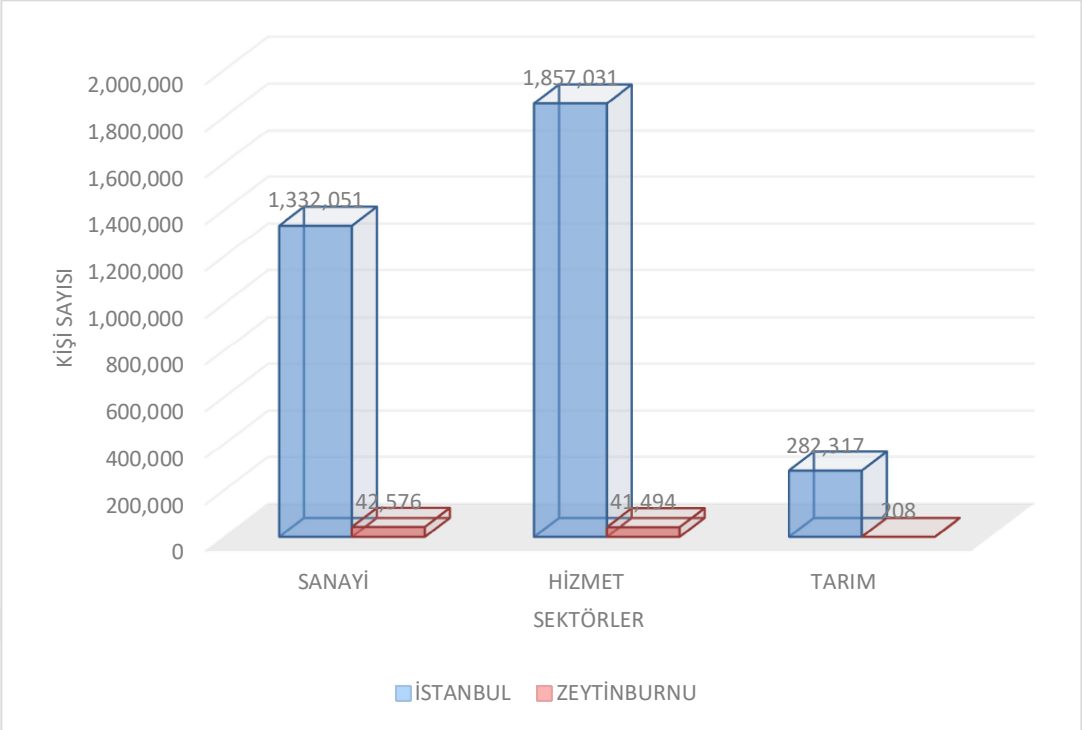

Şekil 5.15 : 2000 yılına ait İstanbul ve Zeytinburnu'nda istihdam edilen nüfusun sektörlere göre dağılımı (TÜİK).

5.6 Zeytinburnu, Çırpıcı Çayırının Tarihçesi

Zeytinburnu bölgesi ve Çırpıcı Çayırı, üç büyük imparatorluğa başkentlik yapmış insanlık tarihinin gördüğü en önemli şehirlerden biri olan İstanbul'un kapısı niteliği taşımıştır. Bu nitelik hem pagan kültüründe hem Bizans kültüründe hem de Osmanlı kültüründe devam etmiş, çeşitli başka biçimlere de bürünmüştür. Bu bağlamda Zeytinburnu ve Çırpıcı Çayırı'nın tarihçesini üç ayrı tarihsel dönem olarak ele alınacaktır.

5.6.1 Roma ve Bizans dönemi

Bizans kaynaklarında Zeytinburnu Hebdemon'un bir uzantısı olarak sur dışında kalan bir dış mahalledir. Yine aynı kaynaklarda "Yedinci Mil Taşı" anlamındaki Hebdomon, 1540'lı yıllarda İstanbul'a gelen Rönesans aydını Gilles tarafından günümüzdeki "Ayvansaray" civarı olarak belirtilmiş ve bu görüş uzun yıllar hâkim olmuştur. Ancak 19.yüzyılın sonlarına doğru Millingen'in araştırmaları vesilesiyle Hebdomon'un sınırlarının bugünkü Zeytinburnu olduğu kesinleşmiştir (Özbayoğlu, 2003). Tarihsel kaynaklar ile günümüz Zeytinburnu sınırlarının birebir örtüşmesi beklenemez. Ancak

nihai çalışmalar, kaynaklarda Hebdomon olarak geçen yerin bugünkü Zeytinburnu civarı olduğunu doğrulamaktadır.

Sur dışında kalan Zeytinburnu; Roma, Bizans ve Osmanlı döneminde sosyal, dini, kültürel ve en önemlisi askeri anlamda önemli bir konuma sahiptir. Tarihte Hebdomon olarak geçen Zeytinburnu, sur dışında kalmasından ve mekânsal potansiyelinden ötürü; askerlerin talim yaptığı, tören yürüyüşlerinin yapıldığı, acil durumlarda topyekûn halkın toplandığı ve hatta Bizans Dönemi'ndeki saygın kiliselerden biri olan Meryem Ana Kilisesi'nin de yer aldığı önemli bir merkezdir (Özbayoğlu, 2003). Bu noktada Zeytinburnu yani eski ismiyle Hebdomon önemli imparatorluklara başkentlik yapmış İstanbul'u pek çok anlamda besleyen ve şehrin giriş kapısı niteliği taşıyan bir mekândır. Bizans döneminde hem şehre yakın olması hem de mekânın taşıdığı potansiyellerden ötürü askeri talim alanı olarak da kullanılmıştır. Tüm bunlara ek olarak Çırpıcı çayırı da tarihi süreç içerisinde insanların rekreasyonel ihtiyaçlarına hizmet etmiştir. Çırpıcı çayırı yakınında, Osmanlı döneminde fildamı olarak anılacak 2 km uzunluğunda ve 600 m genişliğinde bir sarnıç, Bizans'ın altın çağında (5. Ve 6. Yüzyıllar) inşa edilmiştir (Şekil 5.16, Şekil 5.17, Şekil 5.18).

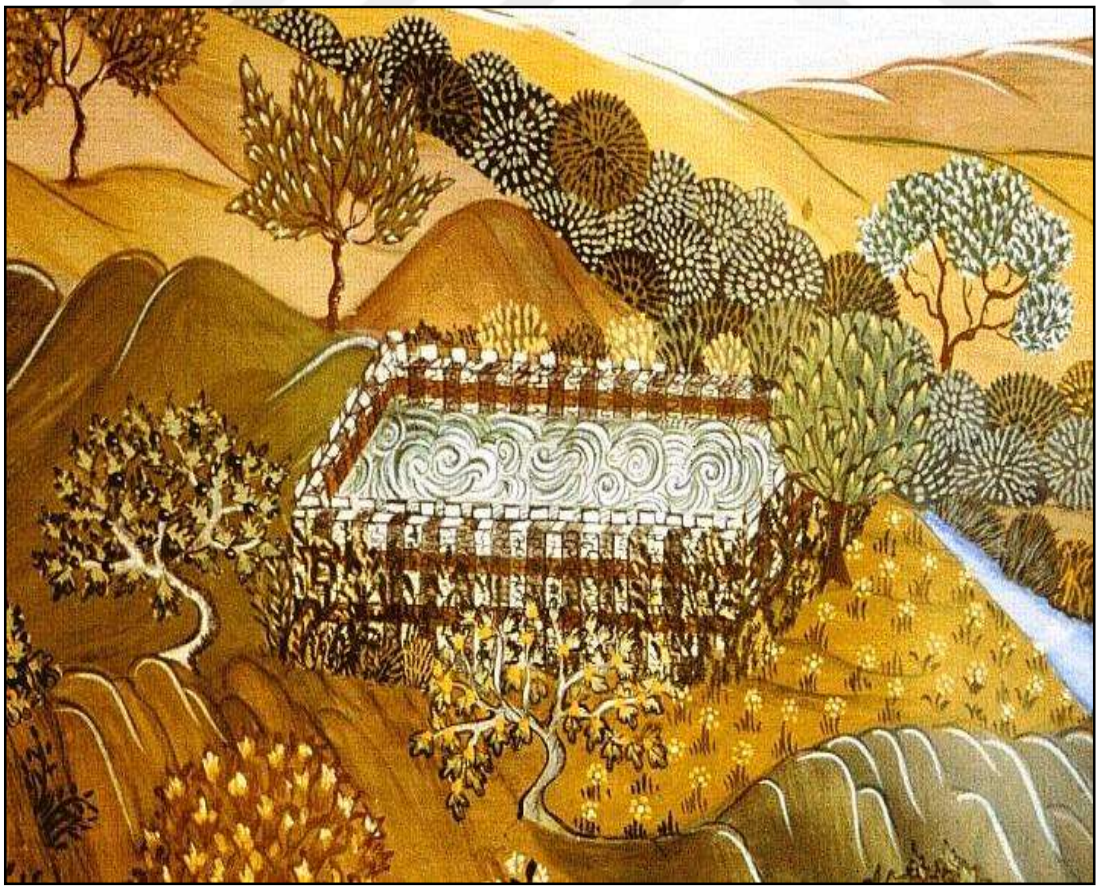

Şekil 5.16 : Fildamı Sarnıcı temsil eden bir minyatür (URL-7).

Şekil 5.17 : 1960'lı yıllara ait Fildamı Sarnıcına ait bir fotoğraf (URL-8).

Şekil 5.18 : Fidami Sarnıcının mevcut durumu (URL-9).

Kaynaklar Hebdomon'un Bizans döneminde meydana gelen İstanbul depremlerinde de toplanma alanı olarak kullanıldığını işaret etmektedir. Chronican Pascale'de, 447 yılında şiddetli bir deprem sonucunda surların dahi yıkıldığını, bu nedenle insanların şehri boşaltarak Zeytinburnu civarına sığındıklarını anlatılıyor. Aynı şekilde 450

yılında meydana gelen depremde İmparator'da dâhil olmak üzere topyekûn halkın Zeytinburnu'na kaçtığı bilinmektedir. Roma İmparatorluğunun en önemli ticaret yollarından biri olarak kabul edilen "Via Egnatia" da Küçükçekmece üzerinden geçerek İstanbul'a ulaşır (Eyice, 1978). Roma dönemindeki döneminde MÖ 2.yüzyılda inşa edilmiş olan bu yol bugünkü Arnavutluk, Makedonya, Yunanistan ve Türkiye topraklarından geçmektedir (Şekil 5.19) (Özbayoğlu, 2003).

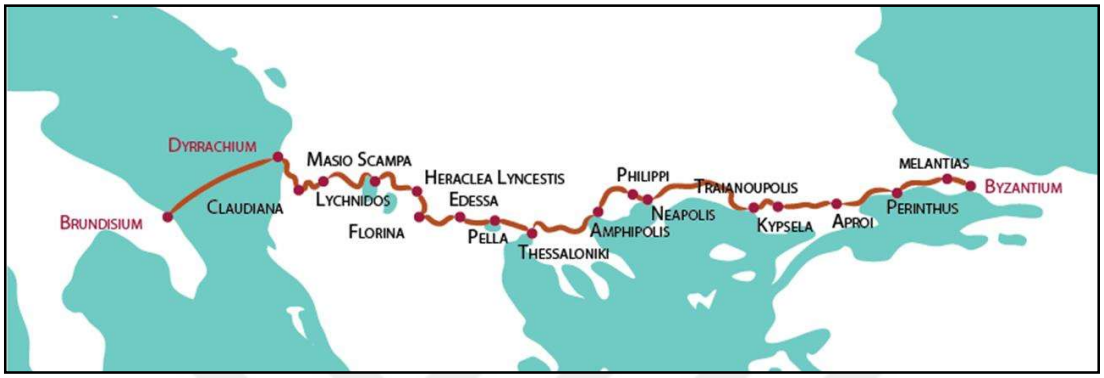

Şekil 5.19 : Via Egnatia ticaret yolu (URL-10).

Bir kentin giriş kapılarından biri olarak Zeytinburnu'nun şahit olduğu tarihsel olaylar, yaşanmışlıklar kentin belleği üzerinde izlere sahip olmuştur. Bu öyle bir bellek ki ayaklarını yere vurarak, coşkuyla kente gelen askerlerin gürültüsünü binlerce yıl sonra aynı yerde inşa edilecek fabrikaların gürültüsüne terk edecektir.

5.6.2 Osmanlı döneminde Zeytinburnu ve Çırpıcı çayırı

Tıpkı Bizans döneminde ve hatta daha öncesinde de önemli bir bölge konumunda olan Zeytinburnu, Osmanlı İmparatorluğu döneminde de hem tarımsal faaliyetler açısında önem kazanmış hem de ihtiva ettiği tekkeler ve o tekkelerin mülkü olan bağ ve bahçeler ile rekreasyon amaçlı kullanımı ön plana çıkmıştır. Aynı zamanda askeri tatbikatlar, hareketler açısından da oldukça etkin rol oynamıştır.

Özvar'a göre "geçmişi Bizans dönemine kadar inen Zeytinburnu, muhitinde barındırdığı çiftlikler, bağlar, camiler, tekkeler ve sonraları bir sanayi kompleksi içinde yer alan fabrikalarıyla, Cumhuriyet döneminde olduğu gibi, Osmanlılar zamanında da bu ülke için tarihî bir önem taşımıştır" (Özvar, 2003).

Osmanlı döneminde Çırpıcı ve Davutpaşa'daki ilk yerleşimlerinin izleri Yıldırım Bayezid dönemine kadar dayanır. Yıldırım Bayezid'in Rumeli'ye geçerken ilk otağını burada kurduğu bilinmekle birlikte büyük yapılaşmalar henüz gerçekleşmemiştir. Bu dönemde mevzubahis olan alan daha çok atların otlatılması amacıyla kullanılmıştır.

Aslında burada en dikkat çekici nokta, Zeytinburnu bölgesinin İstanbul'un önemli girişlerinden biri olmasından mütevellit Osmanlı Devleti için fetihten önce dahi kilit noktalardandır. Tıpkı Yıldırım Bayezid gibi II.Murad, İstanbul'un fethi için hareket geçtiğinde aynı bölgeyi karargah olarak kullanmıştır. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethi için hareket geçtiğinde ve yine aynı bölgeye geldiğinde şöyle söylemiştir: "Babalarımız bizden evvel bu işi görecek yeri bulmuşlar" (Şekil 5.20).

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethi sırasında beraberinde getirdiği ve İstanbul'un surları yıkma maharetine sahip toplar ve Osmanlı Ordusu Çırpıcı Çayırı ve Davutpaşa'da konuşlanmıştır. Bu bağlamda Çırpıcı Çayırı, İstanbul'un fethine de iz bırakmış Osmanlı İmparatorluğu açısından oldukça ehemmiyetli bir mevki haline gelmiştir. III. Mehmet zamanında İstanbul'dan çıkıp Davutpaşa'da karargâh kuruduğu gün, zafer için yapılan dualarda, zafere şevk ile gidildiğini göstermek için yapılan oyunlarda bulunmak üzere gelenlerin sayısı, ordu sayısının iki üç katı fazla olduğu biliniyor (Şekil 5.20).

Bu bağlamda, Çırpıcı çayırı ve yakın çevresinin askeri açısından statejik önemini görmekteyiz. Hem şehrin bir giriş kapısı, hem de askeri geçiş törenlerine imkan tanayan geniş bir arazi bütünüdür. Bunlara ek olarak İstanbul'un fethi için girişilen her çabada da önemli rol oynamış, nihayetinde Fatih Sultan Mehmet için fethin kilit bölgelerinden biri haline gelmiştir. Roma ve Bizans döneminde de askeri geçit törenleri söz konusu olduğunda Çırıpıcı ve Veliefendi çayırları uğrak noktalar olmuştur ve bu durum Osmanlı İmparatorluğu döneminde de sürdürülmüştür.

Çırpıcı Çayırı ve özellikle 1483 yılında II. Bayezid'in veziri Davut Paşa tarafından inşa ettirilen Davutpaşa Kışlası, Rumeli Seferlerine çıkan Osmanlı Padişahlarının karargâhı haline gelmiştir (Şekil 5.21). Rumeli'ye sefere çıkacak olan padişahlar burada karargâh kurdurur ve halk için çeşitli eğlenceler tertip ettirirdi. Özellikle Çırpıcı çayırında halkın bir araya gelmesiyle düzenlenen bu etkinliklerde askerler de yeteneklerini gösteren etkinliklere imza atmışlardır. Nihayetinde Çırpıcı çayırı özellikle Osmanlı'nın ilk döneminde askeri açıdan oldukça önemli bir konuma sahip olmakla birlikte pek çok seferin başlangıcına da şahitlik etmiştir. Çayırın bir doğal değer olarak ön plana çıkmasının yanında, askeri açıdan da kullanlan bir bölge olarak ortaya çıkması çayırın tarihçesi açısından önem arz etmektedir.

Bakırköy

ÇIRPICI ÇAYIRI

Çırpıcı Çayırı

Yıldırım Beyazıt zamanında Orduyu Hümayun atlarının otlatıldığı yer olan Çırpıcı Çayırı İstanbul kuşatımında Fatihin süvarilerine karargâh olmuş, kendisi Otağ-ı Hümayununu surların gerisinde, Çırpıcı'da kurdurmuştu.

Küçükçekmece de dahil olmak üzere Bakırköy, Çırpıcı, Davutpaşa, Osmanlılar devrinde Eyüp mevleviyetine dahil bulunmakta idi. Çırpıcı dediğimiz bugün *Velieffendi* çayırı olan yere de o zamanda Davutpaşa çayırlığı denilirdi ki, Eyübün güney batısında bulunurdu.

Bizanslılar devrinde olduğu kadar Osmanlılar devrinde pek mühim olaylara sahne olan bu bölge kâh şahane otağların, kâh binicilliğin, kâh eğlencenin, kâh akla, hayale gelmedik cinayetlerin yerleştiği bir yer olmuştu.

Le Bas ise "Küçük Asya„ya dair yazdığı kitabında Bakırköyü Megar'ların tesis ettiğini ve bu şehre kendi kabilelerinin ismini izafe ettiklerini bildirir, ki mantık da bunu kabul eder. Bunu eski ismi ile Megar köy diye adlandırmamız eski Turani bir kabileyi de yada vesile olacaktır.

Çırpıcı ile *Davutpaşa* bölgesinde Osmanlıların ilk konuklaması *Yıldırım Bayazıd* zamanında olmuştur. İstanbulu dört tarafından kuşatmağa ve sade denizden nefes aldırtmağa muvaffak olan Yıldırım, kendi iradesile ve yardimiyle Bizans tahtına oturttuğu imparator *İhtiyar Yuanis*den ahdına tevfikan asker ve para istediği vakit, Haçlılar seferine hazırlanmış bulunuyordu. Rumeliye geçtiği zaman ilk otağını burada kurduFakat *ihtiyar Yuanis*in gevşek davrandığını görür görmez, hemen buradan kendisine haber gönderdi: "*Ahdın ordu ile beraber cezyeni hemen kendin otağu hümayunuma getiresin*„

Bunun üzerine ihtiyar imparator, bilâhare kendi yerine geçen oğlu *Emanueli* göndermişti. Ve Bayazıd da kendisini burada huzuruna kabul eylemişti.

Yıldırım Bayazıd tarafından burada büyük binalar vücuda getirilmemiş ise de Çırpıcı çayırının orduyu hümayun süvarilerine bir melce olarak konulduğu ve burada padişaha mahsus atların otlatıldığı yazılır.

Böylece bu mıntıka daha İstanbul fethedilmeden evvel Osmanlılarca çok mühim bir yer olarak kabul edilmişti.

Murat II. de İstanbulu muhasara ettiği zaman ayni yerde karargâhını kurmuştu. 1452 de Fatih Boğazkesendeki ordugâhından çıkarak zamanlarda, Rumeli seferlerine çıkarlarken otağlar Çırsurlar önüne geldiği zaman, istikşafatın nereden gayet güzel yapılabileceğini araştırmış ve nihayet:

— Babalarımız bizden evvel bu işi görecek yeri bulmuşlar! demişti.

Edirneden beraberinde getirdiği 300 kental sıkletinde olan ve 600 gülle ağırlığında taş gülle atan top burada muhafaza altına alınmıştı. Yedikuleden tâ Çırpıcı çayırının nihayetlerine kadar her yerde karınca gibi Osmanlı askeri kaynıyordu.

Sayısı yüz bine varan Türk süvarisine Çırpıcı bir karargâh olmuştu. Bunlar ordunun gerisinde bulunuyordu. Bunlar gibi Türk ordusu erkânı harbiyesinin karargâhı da Çırpıcıya kurulmuştu.

Fatih bütün harekât devam ettiği müddetçe harbi Davutpaşadan idare etmişti. Balıklı Ayazmanın bulunduğu yerde Kayserlere mahsus saraylar mevcut iken bunlara ehemmiyet vermemiş, otağı hümayunu buraya kurdurmuştu.

Fetihten sonra ise gerek Davutpaşa, gerek Çırpıcı büyük bir ehemmiyet aldı. 1483 de İkinci Bayazıdın veziri *Davut* paşa, bugün bile hâlâ maruf olan *Davut* paşa kışlasını bina ettirdi. "Davut paşa sahrası kurbündeki Çırpıcı otlakgâhı da istaplı hümayuna tahsis edildi„ fakat birçok Çırpıcı çayırında kurulurlardı.

Padişahın veya ordunun Rumeli seferlerine çıkışlarında burada karargâh kurmak bir âdet hükmünü almıştı. Karargâh kurulduğu günü kurbanlar kesilir, civardaki fakir fukaraya tevzi olunur, çırpıcı çayırında askerî oyunlar tertip edilirdi. Çırpıcı çayırı bu merasimin bir cünbüş yeri halini almıştı. (**)

Tarihte en tantanalı otağların ve karargâhların kuruldukları vardır.

Üçüncü Mehmet zamanında (Ferhat paşa) 1003 senesinde İstanbuldan çıkıp *Davutpaşa*'da karargâh kurduğu günü orası bir âlem olmuştu. Zafer için yapılan dualarda, zafere şevk ile gidildiğini göstermek için yapılan oyunlarda bulunmak üzere gelenlerin sayısı, ordu sayısının iki üç misli fazla idi.

Küme küme günlerce meyhane takımları çalmış, si.

(Lütfen sahifeyi çeviriniz)

7

HAMMER : *Fatih Sultan Mehmedin, İstanbulu kuşattığı zaman tam yüz bin atlısını Topkapı ve (Altınkapı) önünde bulunan tepelerin ardındaki Çırpıcı çayırında barındırdığını yazmaktadır.*

(*) Bakşrköy, eski Makrı ismini, meneşelerinin Yunanlı olduğu çok şüpheli olan fakat büyük Sitlerden bir kabile olduğu muhakkak bulunan Megar'lardan almıştır. Büyük ansiklepodi Milättan önce 674 tarihinde Kadıköyü bu halkın bina ettiğini söyledikten sonra denizci olan bu halkın Kadıköy karşısındaki Marmara sahillerinde, koloniler kurduklarını anlatır.Ve Bizansı da diğer gelen muhacirlerle beraber bina ettiklerini söyler. (La grande Encgclopédie T. XI ve P 1071).

Şekil 5.20 : Osmanlı döneminde Çırpıcı çayırından bahseden tarihi belge (URL-11).

Şekil 5.21 : Davutpaşa Kışlası (URL-12).

İstanbul'un fethi ile birlikte, Fatih Sultan Mehmet uzun yıllar hayalini kurduğu şehre hükmetmeye başlamasının akabinde İstanbul için yeni yerleşim ve imar planlarının hazırlanmasına öncülük etmiştir. Fetihten sonra kurulan ilk yapılardan biri olarak Yedikule surları da bu girişimlerin somut örneklerindendir (Şekil 5.22) (Aksel, 1994). Yine bu bölgede "derici"lik sektörünün başlangıcı olarak kabul edilen ilk tabakhaneleri kurdurmuştur. Osmanlı tarihinde Zeytinburnu, dericiliğin merkezi olmakla birlikte deri sanayinin kent yaşamı üzerinde derin etkileri söz konusu olmuştur. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u dünyanın cazibe merkezi haline getirme arzusundan ötürü şehir içindeki ticaret akışını olumlu yönde etkileyecek pek çok girişimde bulunulmuştur. Çırpıcı ve Zeytinburnu bölgesi de bu girişimlerden doğrudan etkilenen yerlerdendir. Bu bağlamda hem fetih sırasında üstlendiği fonksiyon hem de fetih sonrası kentsel gelişim ve yeni kent politikaları açısından üstlendiği yeni ticari, tarımsal ve rekreatif fonksiyonlar, Çırpıcı Çayırı'nın önemini yüzyıllarca korumuştur.

Zeytinburnu mevkiinde açılan tabakhanelere ek olarak Fatih Sultan Mehmet yine aynı bölgede bugünkü adıyla Kazlıçeşme Fatih camiini inşat ettirmiştir. Aksel'e göre Osmanlı'nın Zeytinburnu üzerindeki ilk yerleşime dair izleri de böylece başlamıştır (Aksel, 1994). Mevzubahis camiinin inşası ile ilgili pek çok rivayet olsa da bunlardan en önemlisi, fetih sırasında askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş olmasıdır.

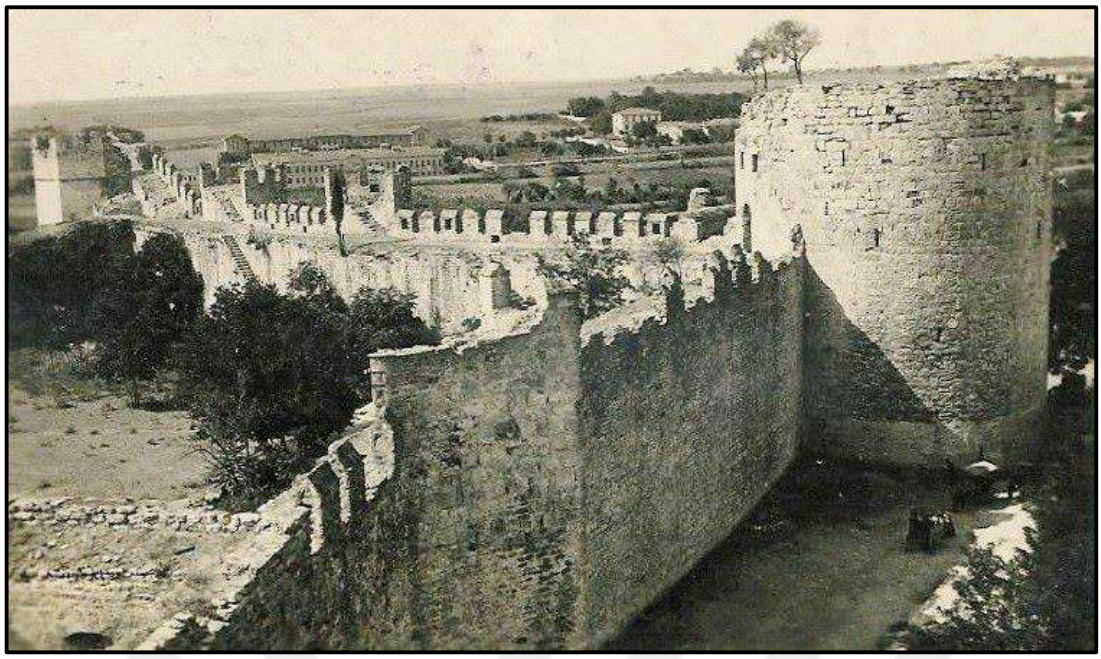

Şekil 5.22 : Yedikule surları (URL-13).

Zeytinburnu ile ilgili, en önemli tarihsel kaynaklardan birisi kuşkusu Osmanlı Devleti'nin büyük gezgini olan Evliya Çelebi'nin kaleme aldığı "Seyahatnamedir". Evliya Çelebi, kitabında Zeytinburnu'nun mamur bir semt olduğunu; bir camii ve yedi mescidi, bir hanı ve bir hamamı, yedi çeşmesi ve üç tekkesi ve pek çok sayıda işyerinin ve yine çok sayıda dericinin mevcut olduğunu kaleme almıştır. (Evliya Çelebi, Seyahatname, Cilt 1, s. 391; Özvar, 2003).

19.yüzyılın son dönemine kadar Zeytinburnu'nun uzun bir süre nüfus yoğunlaşması yaşamamasındaki en temel sebeplerden biri semt mevkiinde bulunan bağ, bahçe, çiftlikler ve çayırlardır. Uzunca bir süre buralar değerli yerler olarak görülüp, korunmuş ve yapılaşmayı önlemiştir. Özellikle Çırpıcı Çayırı da insanların rekreatif amaçlı kullanımına uzun yıllar hizmet etmiştir. Bu arazilerin uzun periyotta korunmasını sağlayan şey Osmanlı devletinde "vakıf arazisi" statüsüne sahip olmasındandır (Özvar, 2003).

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, 1840'lı yıllarda devletin müdahalesiyle fabrikalaşma noktasında önemli ve büyük adımlar atılmıştır. Devlet eliyle fabrikaların kurulması yönündeki adımlar Sultan "III. Selim'in askeri-sınaî tesislerde; tophane, tersane, baruthane, tüfekhane gibi sanayi kuruluşlarında gerçekleştirdiği atılımlarla başlar ve 1804 senesinde Beykoz bölgesinde kurulan Yün ve Kâğıt Fabrikaları ile devam eder" (Kırlı, 2017). 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı fabrikalaşma konusunda önemli bir katalizör olmuş ve sanayileşme

hareketleri 19.yüzyılın ortaları itibariyle başlamıştır. Toydemir'e göre, Osmanlı Devleti dışındaki ülkelerin hızla sanayi adımları atarak gelişmesi Osmanlı İmparatorluğu'nun güç kaybetmesini hızlandırmıştır. Hatta öyle ki artık kendini savunacak gücü kaybetmiştir. Bu sebepten ötürü, endüstri ve askeri alanda ıslahatlar zaruri hale gelmiştir (Toydemir, 1954).

Bu fabrikalaşma hareketinden en çok etkilenen bölgelerden biri de kuşkusuz Zeytinburnu olmuştur. Zeytinburnu-Bakırköy hattının Osmanlı İmparatorluğu tarafından bir sanayi tesisi haline getirilmesinin sebepleri arasında bölgenin taşıdığı potansiyel yatmaktadır. Sanayi tesisin kurulmasında yer seçimi önem arz etmektedir. Bu seçimde en dikkat çekici olan noktalardan birisi de seçilecek alanın yerleşim yerlerine yakınlığı, ilişkisidir. Bu ilişkide esas olan, sanayi tesisi için gerekli emek gücünü karşılayacak bir yerleşim bölgesi olmakla birlikte aynı zamanda pazara yakınlıktır. Üretilen ürünlerin pazarda satışı için ulaşım ağlarına da yakınlık bir diğer kriterler arasındadır. Tüm bunlara ek olarak, su kaynakları bakımından Zeytinburnu-Bakırköy hattının sahip olduğu zenginlik de önemli bir parametredir. Dünyada sanayi tesislerine bakıldığında her zaman dere, su kenarlarına inşa etme noktasında talebin yoğunluğu görülecektir. Bunun en çarpıcı örneği olarak, bugün endüstri alanlarının yeniden kullanımı ve kentsel mekâna kazandırılması ile ilgili de en büyük örneği teşkil eden Almanya'daki Ruhr nehrini gösterebiliriz. Ruhr nehri, bir endüstri nehri haline getirilmişse de şimdi ise bir endüstri mirası nehri halindedir. Tüm bu parametreler göz önüne alındığında Zeytinburnu'nun endüstrileşme noktasında tıpkı Haliç, Beykoz gibi önemli potansiyele sahip olduğu açıklığa kavuşmaktadır.

Osmanlı Devleti'ndeki en zaruri endüstrileşme adımı savunma sanayi ile ilgili olmuştur. Zira yaklaşan dünya savaşının ayak sesleri ve Osmanlı İmparatorluğu'nu çevreleyen savaş çığlıkları bu yönde atılacak bir adımı zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda, dönemin silah sanayi açısından en önemli hammadde olan "demir üretimi" açısında oldukça gelişmiş tesisler Zeytinburnu sınırları içerisinde inşa edilmiştir. Ancak Zeytinburnu'nun ihtiva ettiği büyük araziler, bağ, bahçe ve tarım alanlarından ötürü salt ağır metal sanayine değil aynı zamanda hem tekstil, iplik hem de ziraat faaliyetlerinin gerçekleştirildiği üretim sahaları da inşa edilmiştir. Bu bağlamda Osmanlı döneminde Zeytinburnu sınırları içerisinde inşa edilmiş en önemli sanayi tesisleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Küçük Demir Fabrikası

2. Büyük Demir Fabrikası
3. Veliefendi Basma Fabrikası
4. Ziraat Talimhanesi

5.6.2.1 Küçük Demir Fabrikası ve Büyük Demir Fabrikası

Osmanlı İmparatorluğu'nda özellikle Sultan II.Mahmud döneminde başlayarak Tanzimat fermanıyla hız kazanan endüstrileşme hareketinin önceliği silah sanayi ve buna bağlı olarak da demirin hammaddesi olarak üretilmesi olmuştur. Bu amaçla inşa edilen Bakırköy Baruthanesi oldukça başarılı bir adım olsa da zamanla yetersiz kalmaya başlamıştır. Bunun en büyük sebeplerinden biri gerekli metal aksan, makine, aletler konusunda dışa bağımlılığın devam etmesi olarak görülebilir. Bakırköy Baruthanesinde meydana gelen yetersizlik durumu Tophane-i Amire ve Tüfekhane-i Amirede görülmüştür. Bu sebepten ötürü Bakırköy Baruthanesinde 1836-1837 yılları arasında gerçekleştirilen revizyon çalışmaları sırasında "gerek baruthanelerin ve gerek devlete ait diğer sanayi tesislerinin üretim süreçlerinde ihtiyaç duydukları çeşitli makine, mekanizma, alet ve edevat gibi gereksinimleri karşılamak üzere, Bakırköy Baruthanesi dâhilinde bir "Demir Fabrikası" kurulması fikri gündeme geldi" (Kırlı, 2017). Küçük Demir Fabrikasının kurulması konusunda en büyük aktörlerden biri Bakırköy Baruthanesinin de yöneticisi olan Barutçubaşı Ohannes Dadyan olmuştur. Sultan II. Mahmud'un direktifiyle Avrupa'ya uzun bir keşif için gönderilen Ohannes Dadyan, Baruthane kompleksinin dâhilinde bir demir fabrikası kurulması önerisini padişaha iletip onay almış ve 1837 yılında "vapur-ı hümayunların kazan ve edevatının imal ve tamirini Dersaadet'te (eski ismiyle saadet kapısı, İstanbul) yapmak ve böylece hem zamandan tasarruf edip hem de dışarıya kaynak aktarımını önlemek" amacıyla kurulmuştur (Yıldırım, 2015). Fabrikanın kurulması akabinde bünyesinde 1842 yılında inşasına başlanan bir zırhlı gemi, 1848 yılında padişahın da katılımıyla deniz indirilmiştir (Yıldırım, 2015).

Barutçubaşı Ohannes, 1842 yılında İzmir Çuka Fabrikasında alet ve edevat alması için Londra'ya gönderilmiş ve bu ticari seyahatinin dönüşünde de padişah tarafından ondan daha büyük vazife istenmiştir. Bu vazife; daha kapsamlı, üretim kapasitesi çok daha yüksek ve teknolojik "büyük demir fabrikası"nın inşasıdır (Yıldırım, 2015)

Bu konu ile ilgili "Avrupa'da bulunan Barutçubaşı ve Miralay Bekir Bey'e, yapılacak bu büyük demir fabrikası ile ilgili mütalaaları (etüt, görüş, yorum) soruldu (Toydemir, 1954). Bu talep üzerine gelen yorumlar şu şekildedir:

1. Fabrikanın bir sermayedara imtiyaz verilerek inşa edilmesi. Fabrikanın bulunduğu arazi ve binalar da sahibi imtiyazında olacaktır. Bu şekilde kabul olunması durumunda; öteden beri Osmanlı İmparatorluğu'nu ile ilgili politikası malum olanlar tarafından devletin sınai ve terakki kalkınması hoş görülmeyip, huzursuzluk ortamı yaratılacaktır. Bu durumun da uygun olmayacağı belirtilmiştir.
2. Bir diğer yorum da fabrikanın işler bir şekilde devlete teslim edilmesi için bir müteahhitte verilmesi. Diğer bir görüş ise fabrikanın başta küçük tutularak zaman içinde genişletilmesi. (Toydemir, 1954)

Fabrikanın inşasına karar verilmesinin akabinde kurulacak yer olarak İstinye Körfezi, Baltalimanı, Beykoz-Sultaniye Çayırı ve Hünkariskelesi, Çubuklu ve Zeytinburnu öngörülmüş ve nihayetinde Zeytinburnu'nda inşasına karar verilmiştir. Böylece verilen bu kararın akabinde "Avrupa'dan mütehassıslar(uzmanlar) getirilmiş ve Baruthane Silindirhanesi civarında, küçük demir fabrikası yakınında inşaata başlandı (Toydemir, 1954). Zeytinburnu'nda inşa edilmesi kararının ortaya çıkmasında bazı somut koşullar etkili olmuştur. Bunlar İstanbul Zeytinburnu'nun İstanbul adaları ve Beykoz, Karamürsel civarında bulunan demir madenlerine yakın mesafede olması, Karadeniz sahilinde Kilyos-Ergene Deresi ve Akpınar çevresiyle Ereğli'deki kömür madenlerine olan ulaşım kolaylığı, İstanbul Azatlı civarındaki ateş tuğlası ve toprağı ve aynı zamanda Zeytinburnu civarında bulunan kireç ve çakmaktaşıdır (Toydemir, 1954). Nihayetinde tüm bu koşullar göz önüne alınarak kurulan Zeytinburnu Büyük Demir fabrikası diğer adıyla Zeytinburnu Fabrika-i Hümayun, Toydemir'e göre "yüksek fırını, potnik fırını, çeşitli hadde (Madenleri tel durumuna getirmek için kullanılan ve türlü çapta delikleri olan çelik araç.TDK) işleri yapacak Haddehane, Tesviyehane, Çilingirhane, büyük ve küçük buharlı Şahmeranlı Demirhane, Dökümhane, Modelhane, buhar makineleri, Dinkhane (fes imalathanesi), beş adet mancınık; 13, 15, 17 arşın (8,84m, 10,2m, 11,56m) yükseklikte üç baca, yedi yüz işçi barındıracak bir bina, fabrika idare binası, deniz kenarına üzerine demiryolu döşenmiş ve Korvet gemileri yanaşabilecek yere kadar uzanan bir iskele ve bir de vinç"ten ibarettir (Toydemir, 1954) (Şekil 5.23).

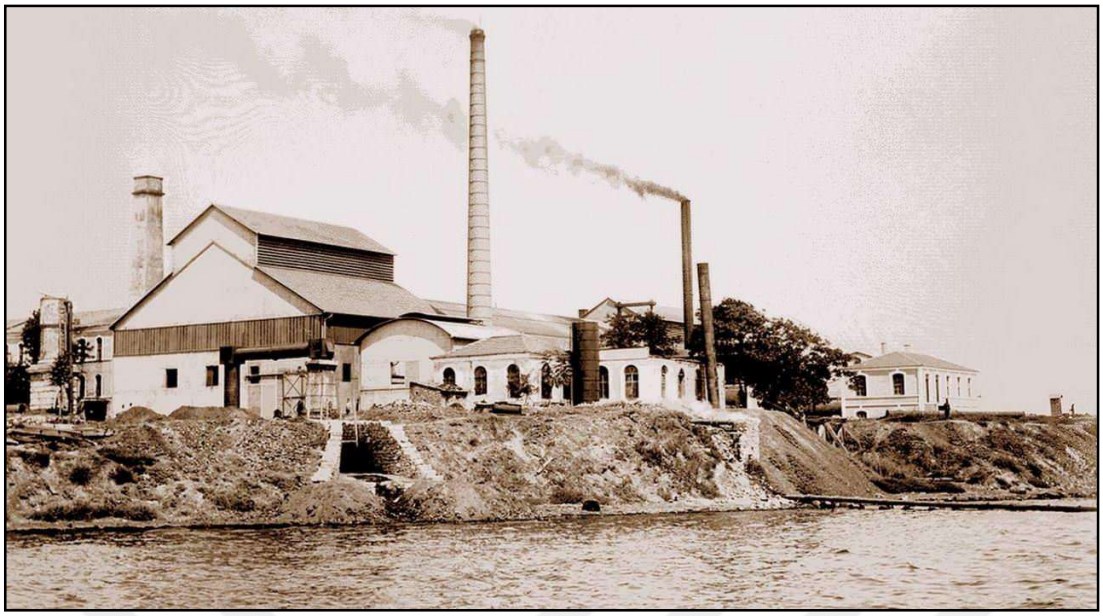

Şekil 5.23 : Zeytinburnu Demir Fabrikası (URL-14).

Candemir'e göre "Zeytinburnu Fabrika-i Hümayunu kompleks bir sanayi birimiydi ve içerisinde rokethane, baruthane, fişekhane, güllehane, çelikhane, haddehane, demirhane ve eğehane bulunmaktaydı. Bu sanayi tesisi zaman içerisine bir hayli geliştirilmiş ve yapılan yatırımlarla da oldukça büyüyerek çok önemli malzeme ve teçhizat imal etmeye başlamıştır (Candemir, 2014)." Zeytinburnu Fabrika-i Hümayunu'unda, ilk inşa edilen yapılardan biri Dökümhane'dir. Ardından Fişekhane inşa edildi. Yukarıdaki bilgiler ışığında Osmanlı Döneminde 'ki en büyük endüstri adımlarından biri olarak Zeytinburnu Büyük Demir Fabrikası'nı gösterebiliriz. Bu fabrika; Osmanlı Devleti'nin modern, tam kapasite çalışan, seri üretim yapabilen ve çağın gerekliliğine ayak uydurabilen fabrikalarından biri olmuştur. Zeytinburnu Demir Fabrikası ile ilgili bugüne ulaşan tarihi fotoğraflar, fabrikanın teknik düzeyi ve donanımını gözler önüne sermekle birlikte, kent belleğindeki izini de çarpıcı bir şekilde sunmaktadır.

Literatür araştırmasında yer alan Dublin Prensiplerinin bahsettiği temel konulardan birisi "kayıt altına alma" mevzusudur. Endüstriyel miras alanlarının salt yapısıyla değil de içerisinde yer alan makine ve ekipmanları ile birlikte tescil altına alınması Dublin Prensiplerinin dikkat çektiği konular arasındadır. Kayıt altına alma işlemi, makinelerin hangi işlerde kullanıldığını da içermelidir ve bu bağlamda eğer makine ya da makine parçaları kaybolmuş ise eski fotoğrafları ile işlevi tespit edilip belgelenebilecektir. Aşağıdaki fotoğraflar bu nedenle, koruma süreçlerinde başvurulması gereken önemli belgeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 5.24 : Zeytinburnu Fabrika-i Hümayun ihtivasında bulunan Mavzek Fişek Fabrikası (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi).

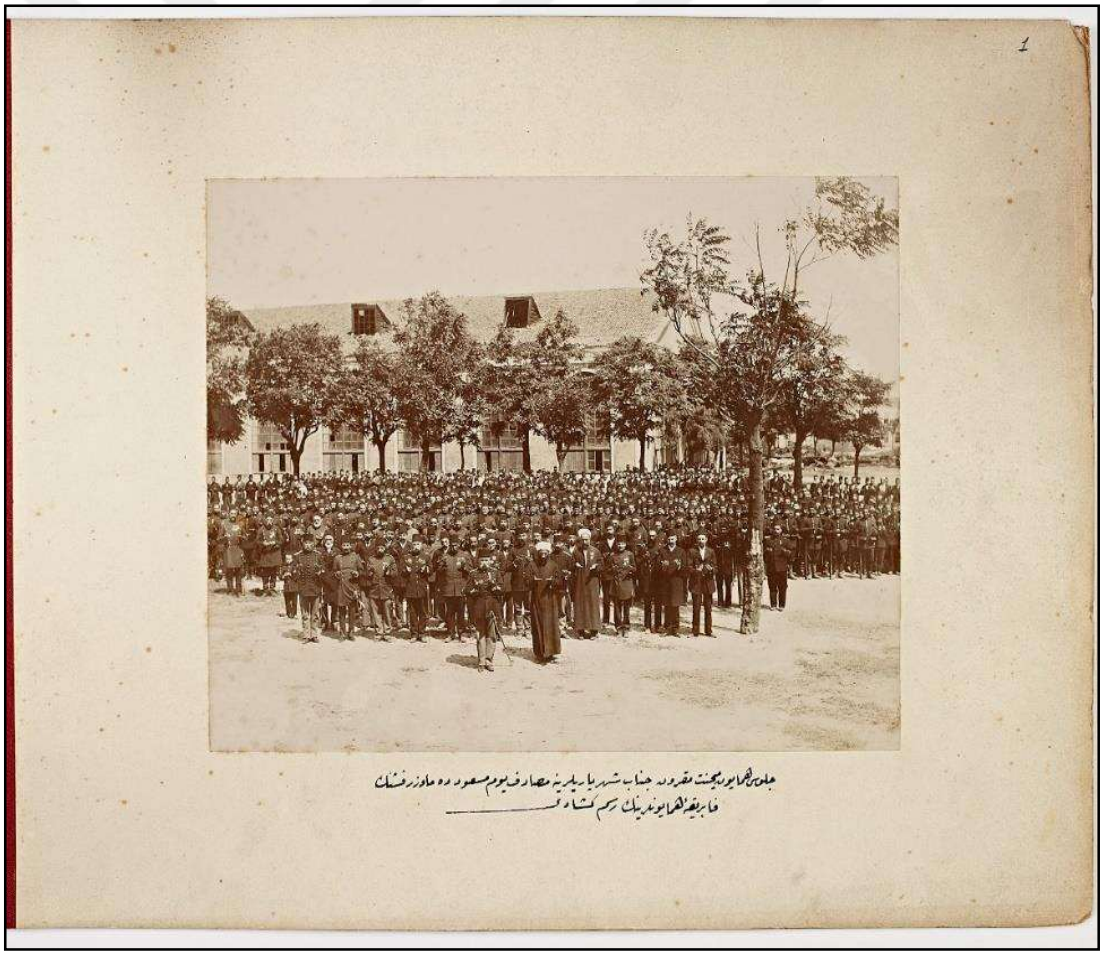

Şekil 5.25 : Zeytinburnu Fişek Fabrikası (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi).

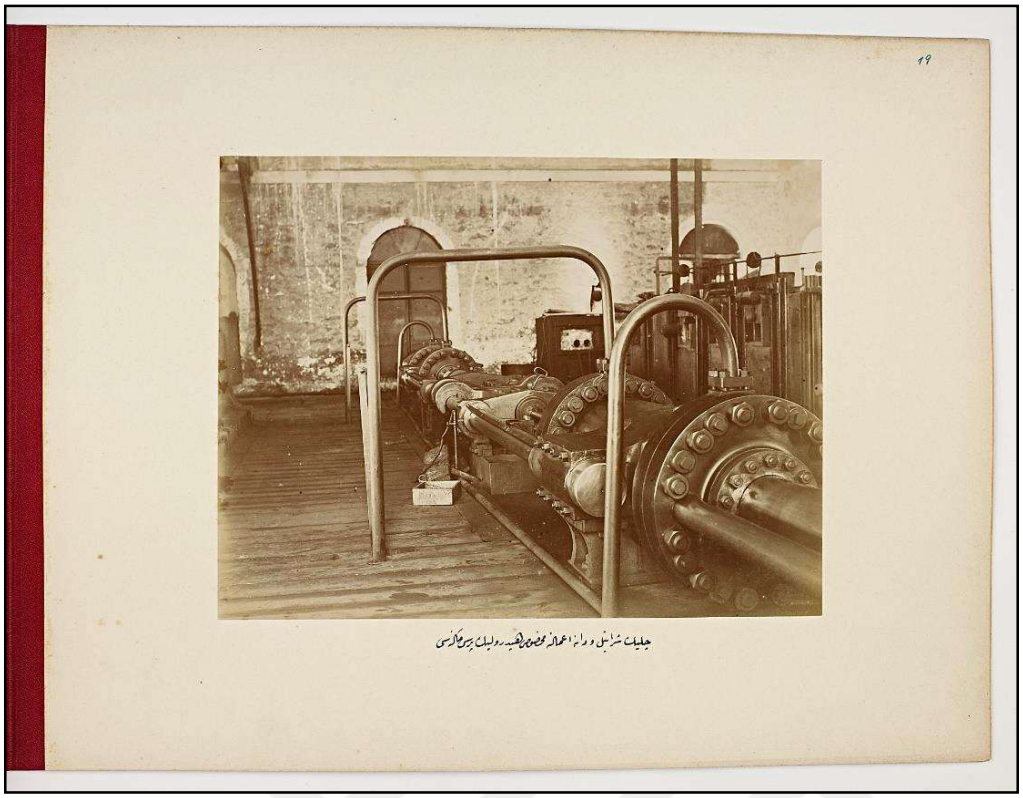

Şekil 5.26 : Çelik şarapnel ve tane imaline mahsus hidrolik pres (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi).

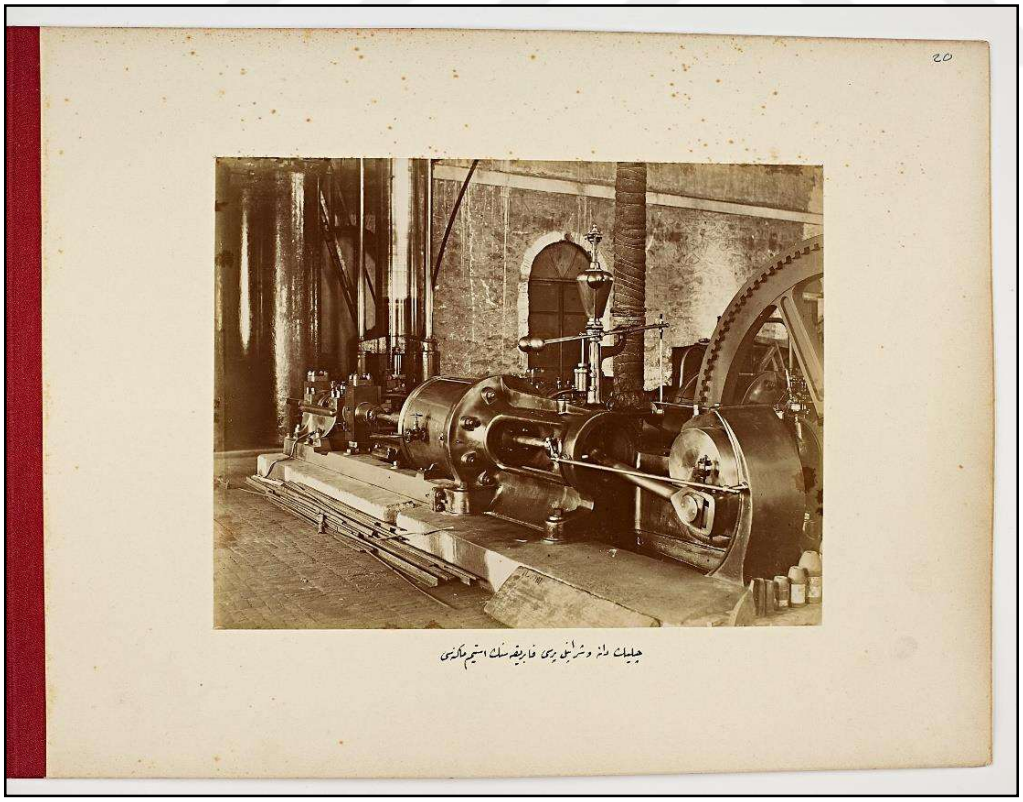

Şekil 5.27 : Çelik tane ve şarapnel fabrikasının istim makinesi (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi).

Şekil 5.28 : Kurşun çekirdeği ve nikelli çelikten mamul kurşun gömleği imalathanesi (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi).

Şekil 5.29 : Mavzer fişek kovanları imalathanesinin bir kısmı (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi).

Şekil 5.30 : Mavzer fişek kovanları imalathanesinin heyet-i umumiyesi (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi).

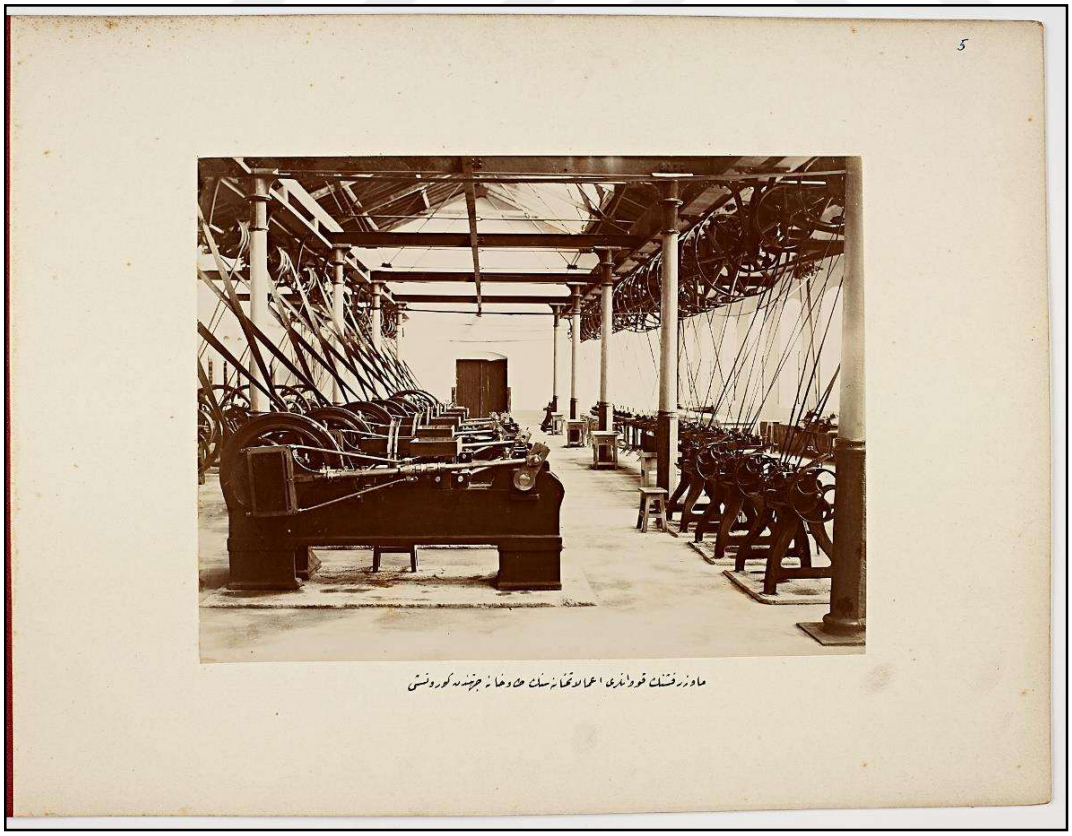

Şekil 5.31 : Mavzer fişek kovanları imalathanesinin tavhane cihetinden görünüşü (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi).

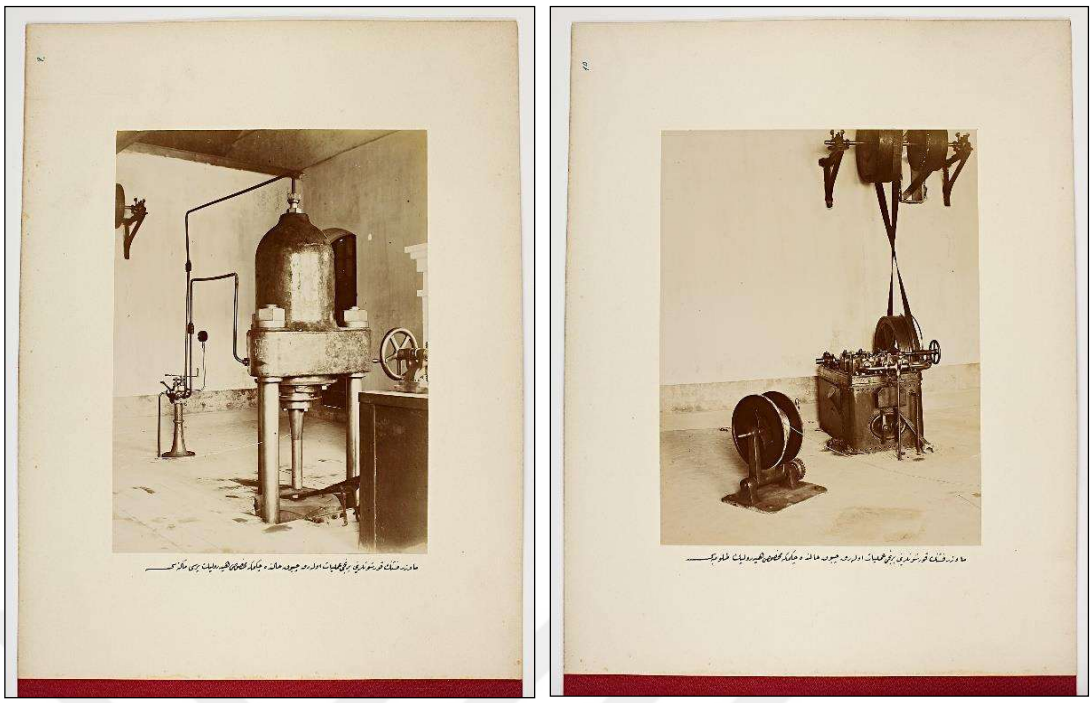

Şekil 5.32 : Solda mavzer fişek kurşunlarını birinci ameliyat olarak çubuk halinde çekmeye mahsus hidrolik presi makinesi, sağda mavzer fişek kurşunlarını birinci ameliyat olarak çubuk halinde çekmeye mahsus hidrolik tulumbası (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi).

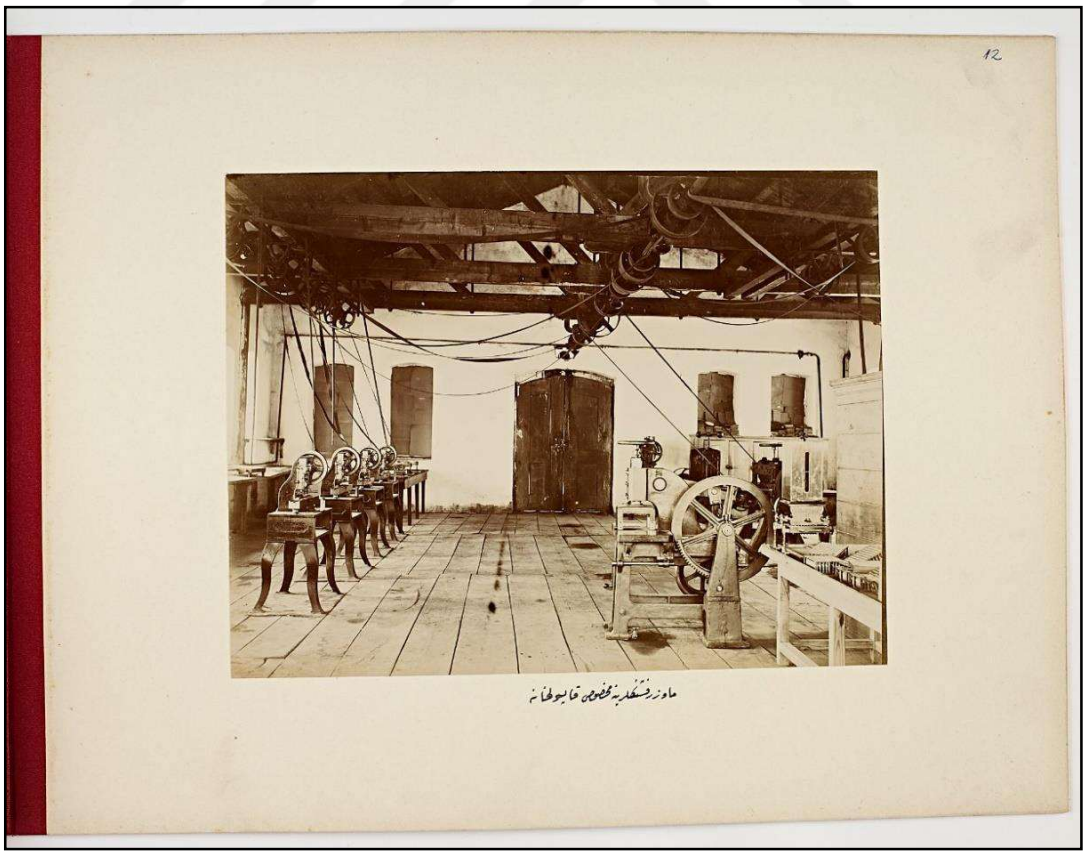

Şekil 5.33 : Mavzer fişeklerine mahsus kapsülhane (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi).

Şekil 5.34 : Mavzer fişeklerine mahsus nikel kaplamalı çelikten mamul şarjör imalathanesi (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi).

Şekil 5.35 : Müceddeden inşa olunan rıhtıma vazedilen istim ile müteharrik on beş tonluk maçuna (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi).

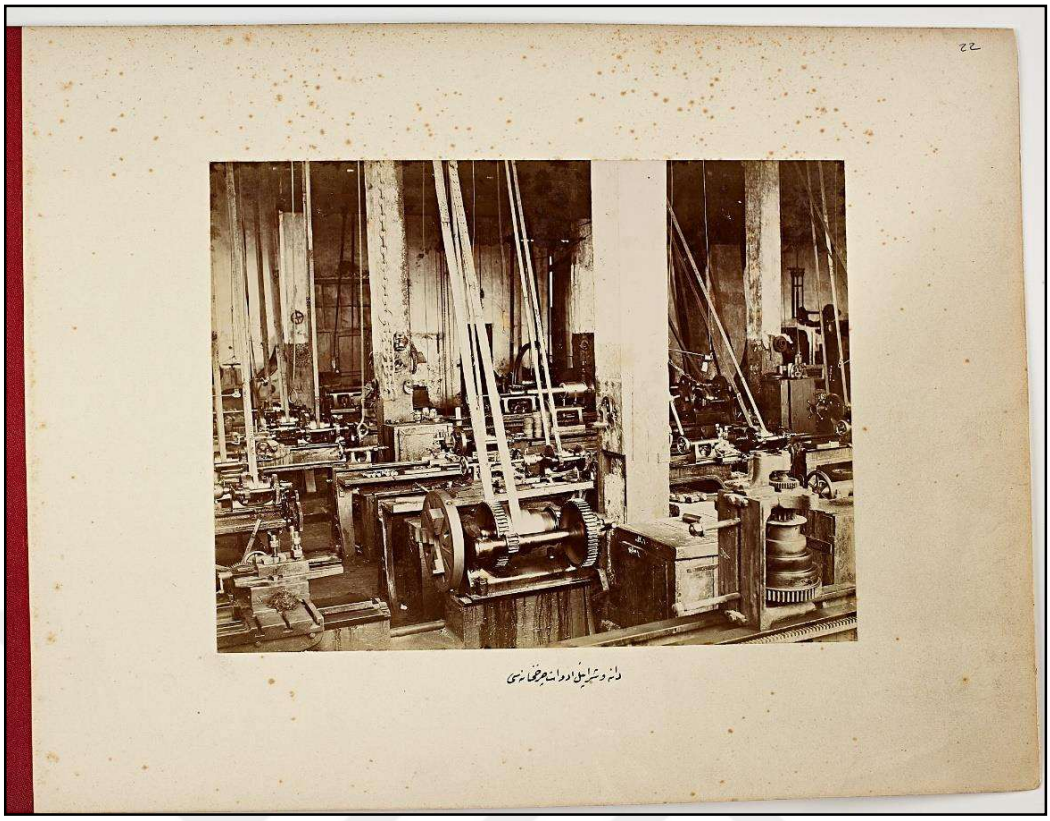

Şekil 5.36 : Tane ve şarapnel edevat çarkhanesi (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi).

Şekil 5.37 : Tane ve Şarapnel Fabrika-i Hümayunları (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi).

Şekil 5.38 : Umum Fişek Fabrika-i Hümayunlarının edevat çarkhanesi (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi)

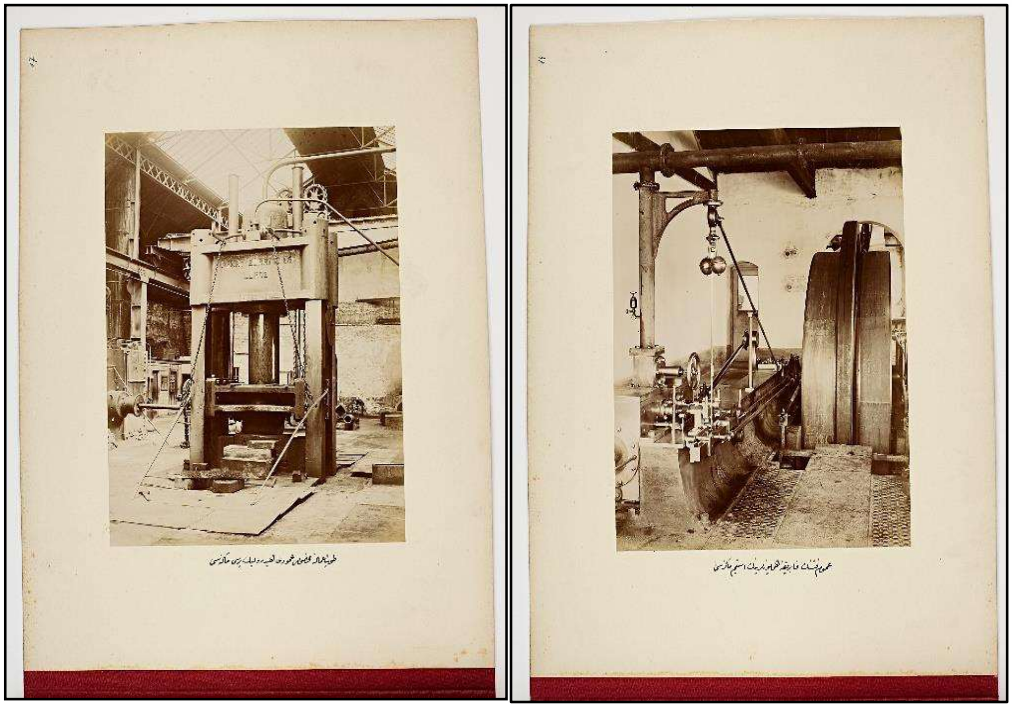

Şekil 5.39 : Solda top imaline amudi hidrolik presi makinesi, sağda umum fişek fabrika-i kümayınlarının istim makinesi (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi).

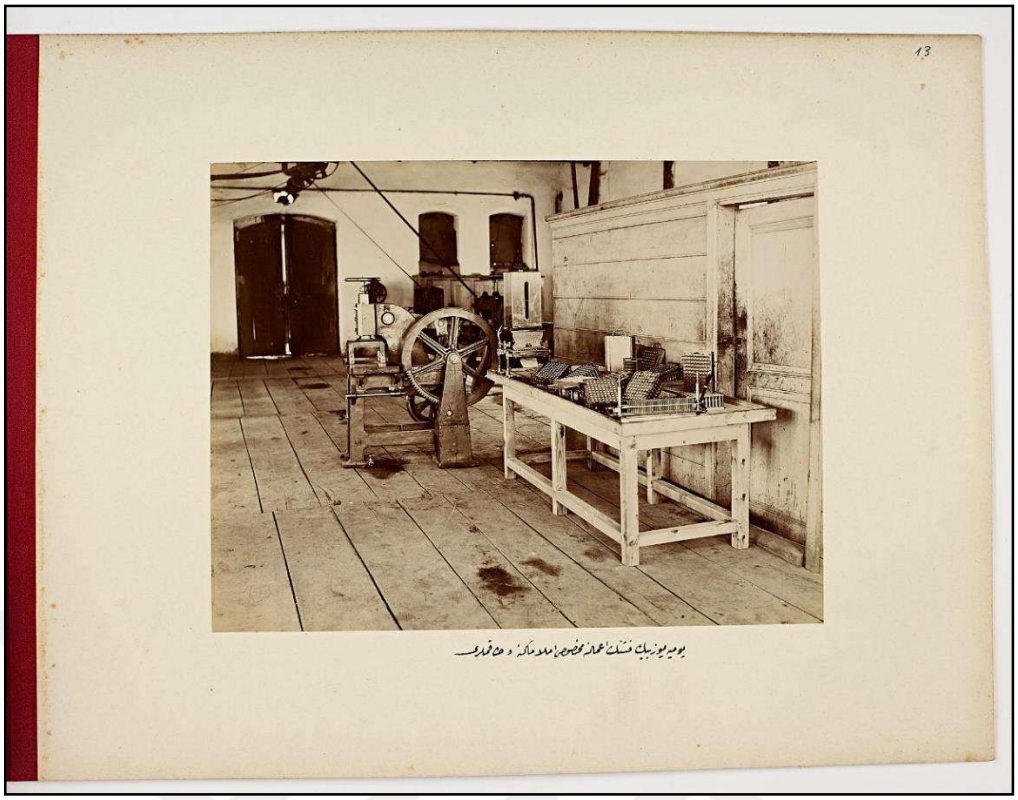

Şekil 5.40 : Yevmiye yüz bin fişek imaline mahsus imla makine ve takımları (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi).

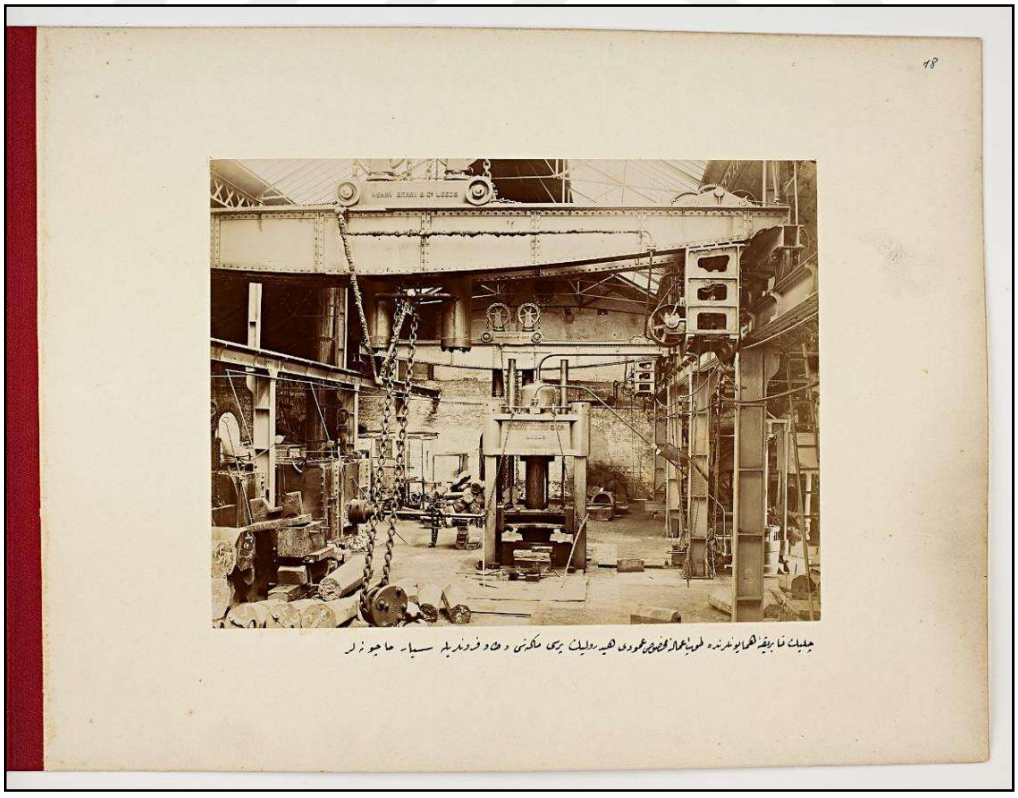

Şekil 5.41 : Çelik fabrika-i hümayunlarında top imaline mahsus amudi hidrolik pres makinesi ve tav fırınlarıyla seyyar maçuna (II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi).

Kuşkusuz böylesine kapsamlı bir tesis Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük sanayi atılımlarından biridir ve bugün hala Büyük Demir Fabrikasının izlerini kentte bulmak mümkündür. Şekil 5.42'de görüldüğü üzere 1961 yılında halen fiziksel olarak ayakta duran Büyük Demir Fabrikasından geriye kalan tek endüstriyel iz, Fişekhane yapısı olmuştur.

Şekil 5.42 : Büyük Demir Fabrikasının yıkılmadan önceki sınırları (1961 Halihazır haritası)

Fişekhane restorasyonunun akabinde ayakta duran yapı bugün kentlilere lokanta, kültür ve sanat merkezi, toplu konut olarak hizmet vermektedir. Fişekhane Büyük Demir fabrikasının sadece bir tesisini oluşturmaktadır. Diğer yapıların büyük çoğunluğu günümüze ulaşamamıştır. Özellikle tarihi fotoğraflarda da sıkça karşımıza çıkan makineler de yapılarla birlikte yok olmuştur. Büyük Demir Fabrikasının inşa edildiği arazide bugün konut, organik semt pazarı, yemek içme mekânları, sosyal tesis, iş yerleri olmak üzere pek çok yapı grubunu ve fonksiyon alanlarını içeren bir toplu konut alanı bulunmaktadır (Şekil 5.43, Şekil 5.44, Şekil 5.45). Uyarlamacı yeniden kullanım, endüstri miras alanları ile ilgili öneri yeni fonksiyonlar ile sürdürülebilir kullanım olarak bilinmekle birlikte, yapının fiziksel kalıntılarını da sergileyen ve önemini anlatan bir süreç olmalıdır. Bu noktada Fişekhane ile ilgili yapılan çalışmanın uyarlamacı yeniden kullanımın sınırlarını aştığını söylemek mümkündür. Mekânı bir

cazibe yeri haline getirerek kentlinin kullanımına sunmak bir alternatif olarak ortaya çıkabilir ancak burada önemli olan nokta, yapının çevresi ile ilişkisini bir kentsel bellek mekân olarak ele almaktır. Ticari kaygıların ötesinde mekânın özünü teşkil eden sosyokültürel kaygıların da ön plana çıkması zaurîridir.

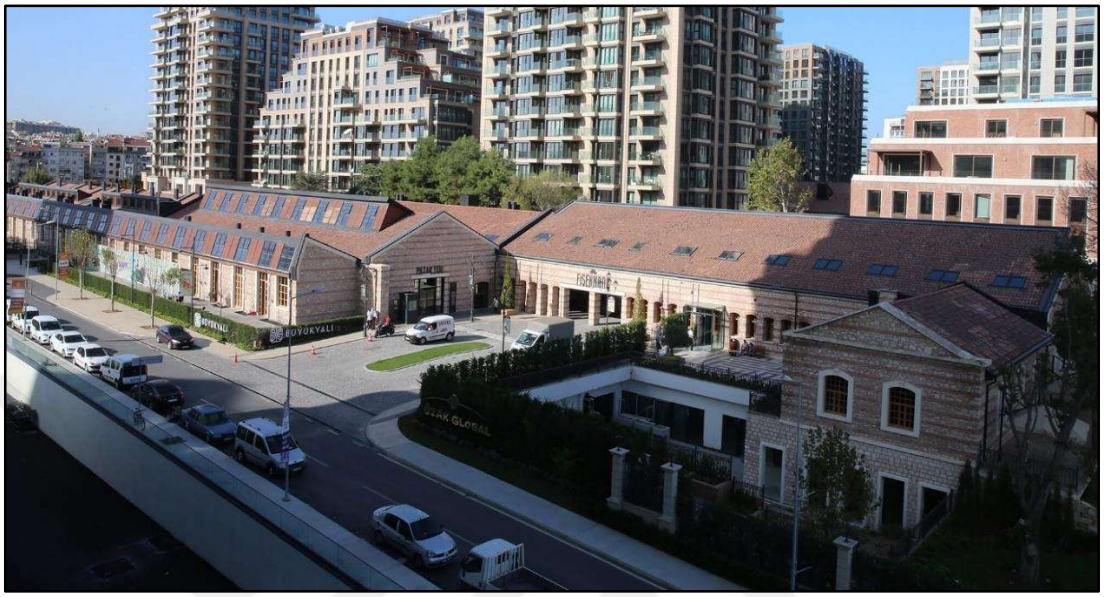

Şekil 5.43 : Büyük Demir Fabrikasının meşhur yapılarından Fişekhane'nin günümüz görüntüsü (URL-15)

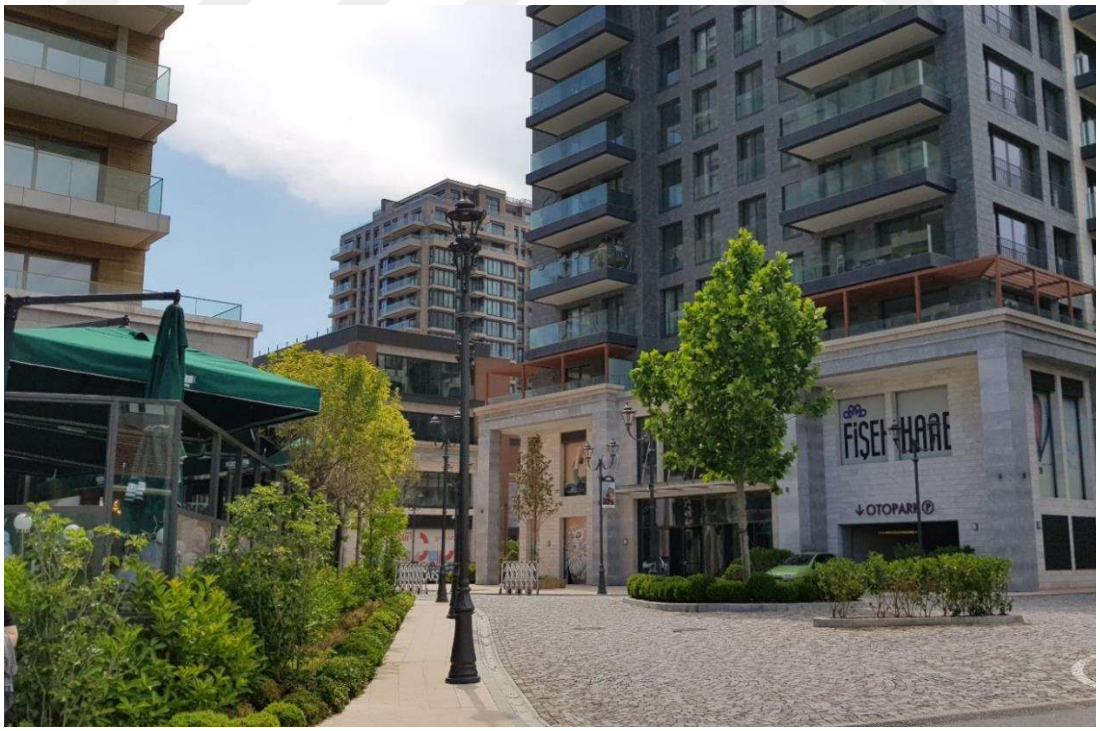

Şekil 5.44 : Büyük Demir Fabrikası alanında inşa edilen toplu konut

Şekil 5.45 : Büyük Demir Fabrikasının günümüzdeki durumu.

5.6.2.2 Veliefendi Basma Fabrikası ve Ziraat Talimhanesi

Osmanlı İmparatorluğu'nun erken kapitalist adımlarına maruz kalan Zeytinburnu, salt ağır demir sanayiinin çarkları arasında kalmamakla birlikte tekstil sanayinin de etkisine maruz kalmıştır. Esasında bölgenin tarihinde, kültüründe de yatan tekstil çalışmalarının modern sanayi birimleri haline gelmesi tarihin akışı açısında olağan bir süreçtir. Veliefendi'de inşa edilmiş olan Basma fabrikası, hem Veliefendi hem de bir sonraki bölümde detaylıca anlatılacak olan Çırpıcı Çayırı'nın geçmiş izlerinin tezahürü niteliğindedir.

TDK sözlüğünde "basma" kelimesi "Üzerinde bası ile yapılmış renkli biçimler bulunan pamuklu kumaş" olarak tanımlanmıştır. Bu tanım, Basma Fabrikası'nın ne için kurulduğunu da arı duru ifade etmektedir. Lapavitsas ve Cakiroglu, 19. Yüzyıl boyunca devlet desteğiyle atılan sanayi adımları arasında Zeytinburnu Demir Fabrikası olduğu gibi, 1840'lı yıllarda kurulmaya başlanan Veliefendi Basma Fabrikası da mevcuttur (Lapavitsas & Cakiroglu, 2019).

Basma Fabrikası başlangıç olarak yaklaşık 1000 m²'lik bir yüzey alanına kurulması ve iki katlı olması öngörülmüş olsa da daha sonra bir kat daha eklenmiştir. Osmanlı Arşivindeki pek çok kayıt fabrikanın kuruluş tarihi olarak 27 Mayıs 1845 yılını işaret

etmektedir. “27 Mayıs 1845 tarihinden 12 Eylül 1847 tarihine kadar Basma Fabrikası için alınan eşya listesi, 1845 yılının başlarında Basma Fabrikası’nın yapılması kararının alındığını göstermektedir (Kırlı, 2017). Fabrikanın imalatı boyunca yaşanan aksaklıklar ve mali sıkıntılara rağmen nispeten süreç hızlıca tamamlanıp 1848 yılında mart ayı itibariyle üretime başlanmıştır (Kırlı, 2017).

1850’li yıllarda Basma Fabrika-I Hümayun’da; basma, kirpas, basma mendil, çorap, eldiven, fanila, ipek gömlek, elbiselik tülbent, kasarlı pamuk çorap gibi mamuller üretilmekteydi. Üretim değeri açısında basma birinci sırada yer alırken ikinci sırada kir pas yer almaktaydı. Anca daha sonra kir pas üretimi Kırım Savaşı’yla birlikte basma üretiminin önüne geçmiştir (Kırlı, 2017).

Tanzimat dönemindeki sanayi hamlelerinin en önemlilerinden birisi de kuşkusuz Ziraat Talimhanesidir. 1847 yılında kurulan Ziraat Talimhanesi, aynı zamanda ziraat eğitimine dair ilk izlerdendir. Okulun kuruluş amacı, Yedikule’de inşa edilmiş olan bez dokuma fabrikası için gerekli hammadde olan pamuğun yetiştirilmesi adına zirai adımların atılmasıdır. Ziraat Talimhanesi, Yeşilköy’deki Ayamama çiftliğinde inşa edilmiştir (Kömür, 2010).

Kırlı’ya göre Ziraat Talimhanesinin kurulmasına Basma Fabrikası’nın hammaddesi olan pamuğun temini meselesi esnasında yapılan değerlendirmeler sonucunda karar verildi. Basma Fabrikası için ithal edilecek makinelerin standartlarının yerli cins pamuğun yapısına uygun olmaması nedeniyle fabrikanın hammaddesinin temininde dışa bağımlı olmamak veya yerli pamuk kullanımı sebebiyle üretimde kalite sorunu ile karşılaşmamak amacıyla Avrupa’dan getirtilen makinelere uygun nitelikte pamuğun Osmanlı topraklarında da yetiştirilmesi için harekete geçilmesi kararına varıldı. (Kırlı, 2017).”

1847 açılan Ziraat Talimhanesi, 1848 yılında teorik ve pratik dersleri de ihtiva eden ders programıyla eğitime başlamıştır. İyi cins pamuk üretmeyi amaç edinen okulun “ders programında; hesap, coğrafya, geometri, felsefe, yol ve köprücülük, biyoloji, hayvanat, ziraat, bahçıvanlık, baytarlık, şeker üretimi, ipek böcekçiliği, yün hayvanı üretimi alanına yönelik dersler bulunmaktaydı (Sarıkaya, 2017).”

Veliefendi Basma Fabrikasının 1961 yılı hâlihazır haritasında görüldüğü gibi oldukça geniş bir alan üzerine ve Veliefendi Hipodromu’na çok yakın bir konumda inşa edilmiştir (Şekil 5.46)

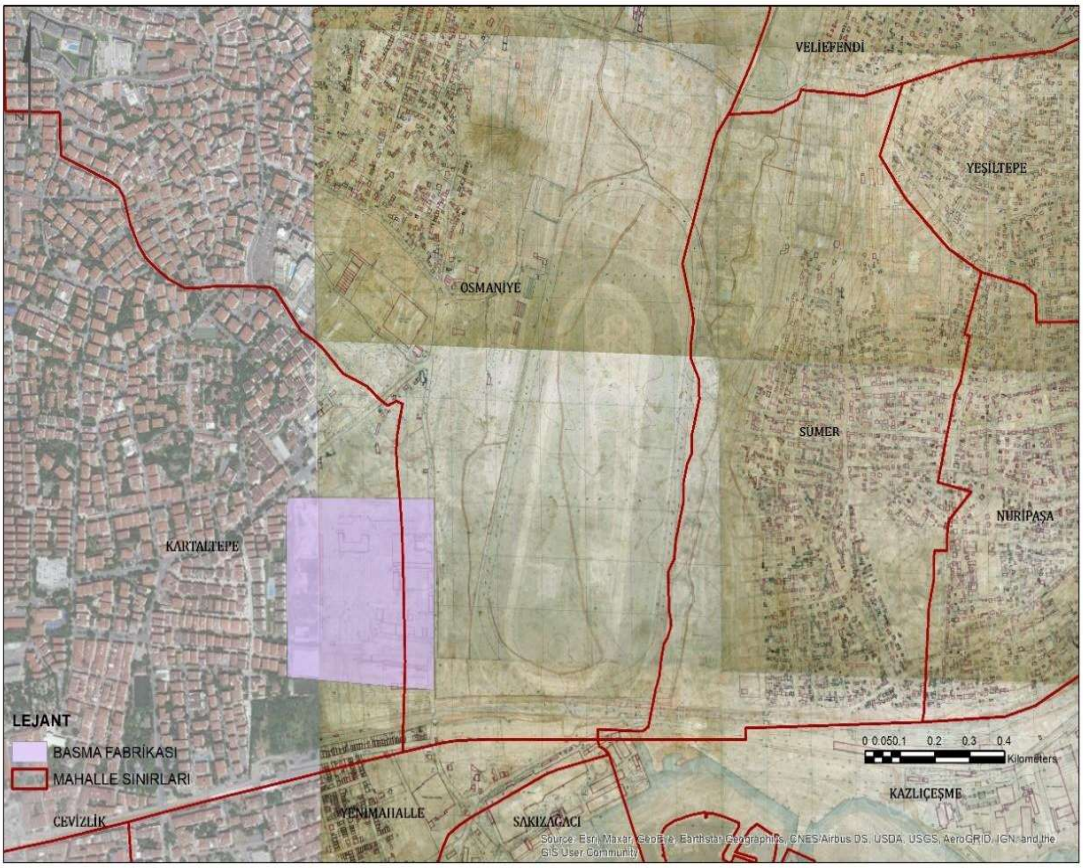

Şekil 5.46 : 1961 yılı halihazır haritasına işlenen Veliefendi Basma Fabrikasının konumu.

Basma fabrikasından arta kalan yapılar ve anılar Şekil 5.45 ve Şekil 5.48'deki fotoğraflarda ifade edilmiştir.

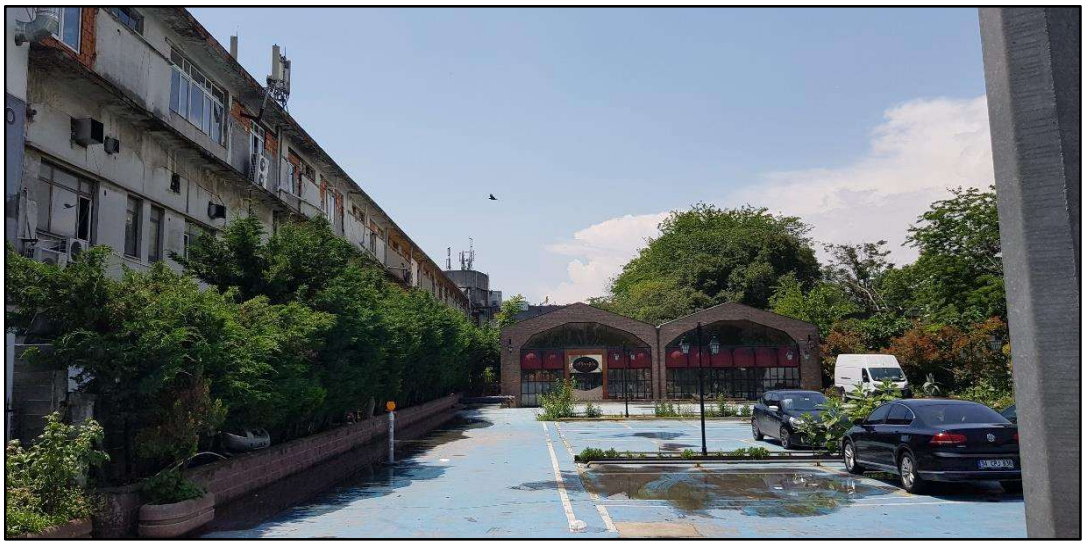

Şekil 5.47 : Basma Fabrikasının inşa edildiği bölgelerde arta kalan endüstri izleri.

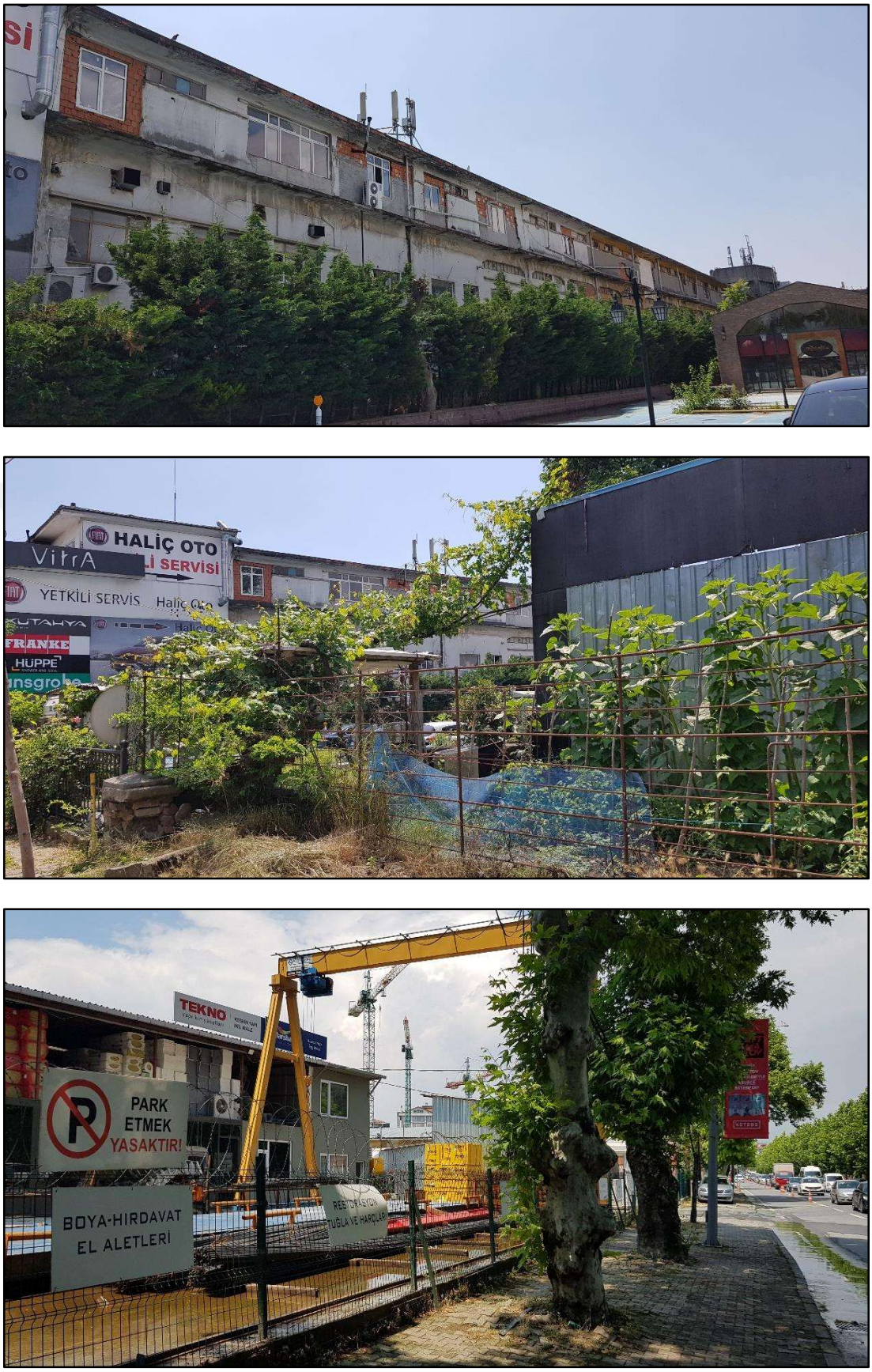

Şekil 5.48 : Basma Fabrika alanının mevcut durumu.

Şekil 5.49 : Basma Fabrikası bölgesinden arta kalan endüstri izleri.

5.6.3 Tarihe iz bırakan Çırpıcı çayırı

Türki Dil Kurumu'nun tanımına göre "çırpıcı" kelimesi, kumaş işlerini, boyaları tutsun diye deniz suyunda çırpan kimse anlamına gelmektedir (TDK). Candemir'e göre özel olarak yapılmış taş havuzlarda kilim, tülbent, keçe ve benzeri ürünleri suda çırparak yıkayıp temizleme mesleği ile uğraşan kişilere denilmektedir. Kelimenin Arabça karşılığı, "Kassâr"dır. Eski kayıt ve belgelerimizde de Kassâr olarak geçmektedir (Candemir, 2014). Kassâr kelime anlamı ise halı, kilim vb. yıkayan kimse, çırpıcı demektir (URL-14).

Çırpıcı çayırına isim veren şey de işte bu çırpma fonksiyonundan gelmektedir. Yüzyıllar boyunca Çırpıcı deresi; halı, kilim, tülbent ve pek çok tekstil ürünlerinin

çırpıldığı yer olmasından mütevellit derenin bu işlevi zamanla bir kültür, aidiyet oluşturarak isimleşmiştir. Bu çırpma işlevi zamanla yerini tekstil ve deri sanayinin dumanı tüten fabrikalarına bırakacaktır. Bu süreç salt mekanın fiziksel dönüşümünün tezahürüyle ifade edilemez; buna ek olarak bir insan grubunun yaşam biçimi üzerindeki derin değişiklikler yani tarihi, kültürel ve sosyo-ekonomik değişimleri de anlamak gerekmektedir.

Bir önceki bölümde de anlatıldığı gibi Zeytinburnu ile ilgili Osmanlı Devleti'nin ilk izlerini fetih sonrası yürütülen iskân kararlarında bulmak mümkündür. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u özellikle ticari anlamda bir çekim merkezine haline getirme çabaları bu kararların sebeplerindendir. Bu bağlamda, "fetih sonrası yürütülen iskân politikası sonucu Anadolu'nun değişik bölgelerinden gelerek Silivri Kapısı'na ve Çırpıcı çayırının çevresindeki köylere yerleşen boyacı ailelerinin ipleri, yünleri, çuha, yazma, pamuklu, kilim, keçe ile halı türünden kumaş ve dokumalarının Çırpıcı deresinin sularında yıkayıp parlattıkları dile getirilmektedir" (Candemir, 2014).

Çırpıcı Çayırı'nda yürütülen tekstile dayalı bu çalışmalar uzun yıllar boyunca bölgenin temel çalışma alanı olacak hatta günümüze kadar da tekstil sanayine dair izlerini devam ettirebilecektir. Tekstil sanayine ek olarak Çırpıcı çayırı ve civar bölgeleri deri sanayinin de merkezi konumunda olmuştur. Evliya Çelebi'nin kayıtlarında da bundan bahsedilmektedir. Fetih sonrası Çırpıcı çayırı ve tüm Zeytinburnu'nda Fatih Sultan Mehmet'in yeni kent politikaları doğrultusunda dericiler yani eski ismiyle "debbağlar" iskân edilmiştir.

Öncelikle Çırpıcı çayırında uzunca yıllar faaliyet gösteren tekstil sanayi ile ilgili izlere odaklanacak olursak, bu noktada mutlaka "basmacı" esnafından ve "basmacılık" faaliyetinden bahsetmek gerekmektedir. Akbil'e göre "basmacılık"; "çeşitli desenlerin tahta kalıp, fırça ve kalem gibi geleneksek araçlar vasıtasıyla boyaların pamuklu kumaş üzerine basılarak veya elle çizilerek işlenmesi sanatıdır" (Akbil, 1970). Osmanlı döneminde basmacılık mesleği özellikle 16.yüzyıldan sonra geniş bir satın alma gücüne sahip tekstil alanı haline gelmiştir. Zira basmacılar kadınların kullandıkları tülbentten, erkeklerin sarıklarına ve hatta evde kullanılan tekstil ürünlerinde kadar önemli ve geniş çaplı üretim alanına sahip olmuştur.

Çırpıcı çayırı da basmacı esnafının faaliyetlerini yürütmek için önemli bir üretim mekânı haline gelmiştir. Bu süreçte yaşanan bazı olayları belgeleriyle birlikte

anlatmak tarihi anlamak açısından önemlidir. Zira basmacı esnafı, üretim faaliyetlerini gerçekleştirirken yaşadıkları bazı sorunlara ek olarak "kaçak yapılaşmaları" ile de ün salmışlardır. Bu sorunlardan biri 21 Aralık 1768 tarihinde Basmacı Esnafının yazdığı bir şikâyet dilekçesinde anlatılmıştır (Şekil 5.50):

"Bizler Saray-ı Cedid-i Amire'de, yani Topkapı Sarayı'nda bulunan rahmetli ve kendisine mağfiret olunmuş Gazi Sultan Ahmed Han–toprağı iyi ve temiz olsun-hazretlerinin kütüphanesine ait vakıfların gelir kaynaklarından olan musakkafâtdan Darüssaade Ağası gözetimindeki Fazlı Paşa Sarayı'nda ve Langa Yenikapısı dışında bulunan Basmacı esnafı kullarıyız. Tarafımızdan imal edilen tülbentleri yıkayarak parlatmak için Çırpıcı Çayırı denilen yere götürmek amacıyla kullandığımız iki yük hayvanı (beygir) Fazlı Paşa Sarayı vakfından ve üç yük hayvanı (beygir) dahi Langa Yenikapısı'nın olup, bunların tülbentlerimizi yüklenerek, söz konusu yere gitmek üzere geliş ve gidişleri esnasında, Mekkarî Başı ve görevlendirdiği kethüda beş adet yük hayvanımıza rastladıkları yerde yüklerini indirip boşalttıktan sonra, hayvanları (beygirleri) alıp götürmüşlerdir. Bundan dolayı tülbentlerimiz kayba uğrayıp, zarar görmüştür. Birçok yönden özrümüze sebep olacak kabahatımız bulunmakla beraber, yüce merhametlerinden rica ediyoruz ki, Sultan III. Ahmed Kütüphanesi vakfını zarardan korumak için beşer adet yük hayvanımızı (beygirimiz) Mekkârî Başı ve kapu kethüdâlarının gördükleri yerde yüklerimizi indirip boşaltmamalarını ve herhangi bir şekilde müdahale etmemelerni temin edecek ferman rica ve niyaz ediyoruz denilerek, nihaî kararın devlete bırakıldığını ifade eden saygı cümleleri ile belgeye son verilmiştir" (Candemir, 2014).

Burada şikâyet edilen grup mekkarîlerdir. Mekkarîler o dönemde tüccarların mallarını bir yerden başka bir yere taşıyan kişiler olarak bilinir. Günümüzdeki tezahürü ise nakliye şirketleridir. Bir mekkarî başının kendilerinin sahip olduğu beygirleri çalmakla suçlayarak şikâyet etmektedirler. Dilekçede "birçok yönden özrümüze sebep olacak kabahat" işlediklerini ifade eden basmacı esnafı haklıdır. Zira bu dilekçe konusunda haklı olmaklar birlikte dönemin imar kurallarını ve yasasını ihlal eden kaça yapılaşmalarıyla da ünlüdürler. Bu konu ile ilgili belgeler de basmacı esnafının iskân ihlallerini doğrular niteliktedir. Bu belgeler, inşa edilen kaçak yapıların yıktırılması konuları ile kamusallaştırılıp basmacı esnafına kira olarak verilmesi konularına kadar uzanan belgelerdir (Şekil 5.51).

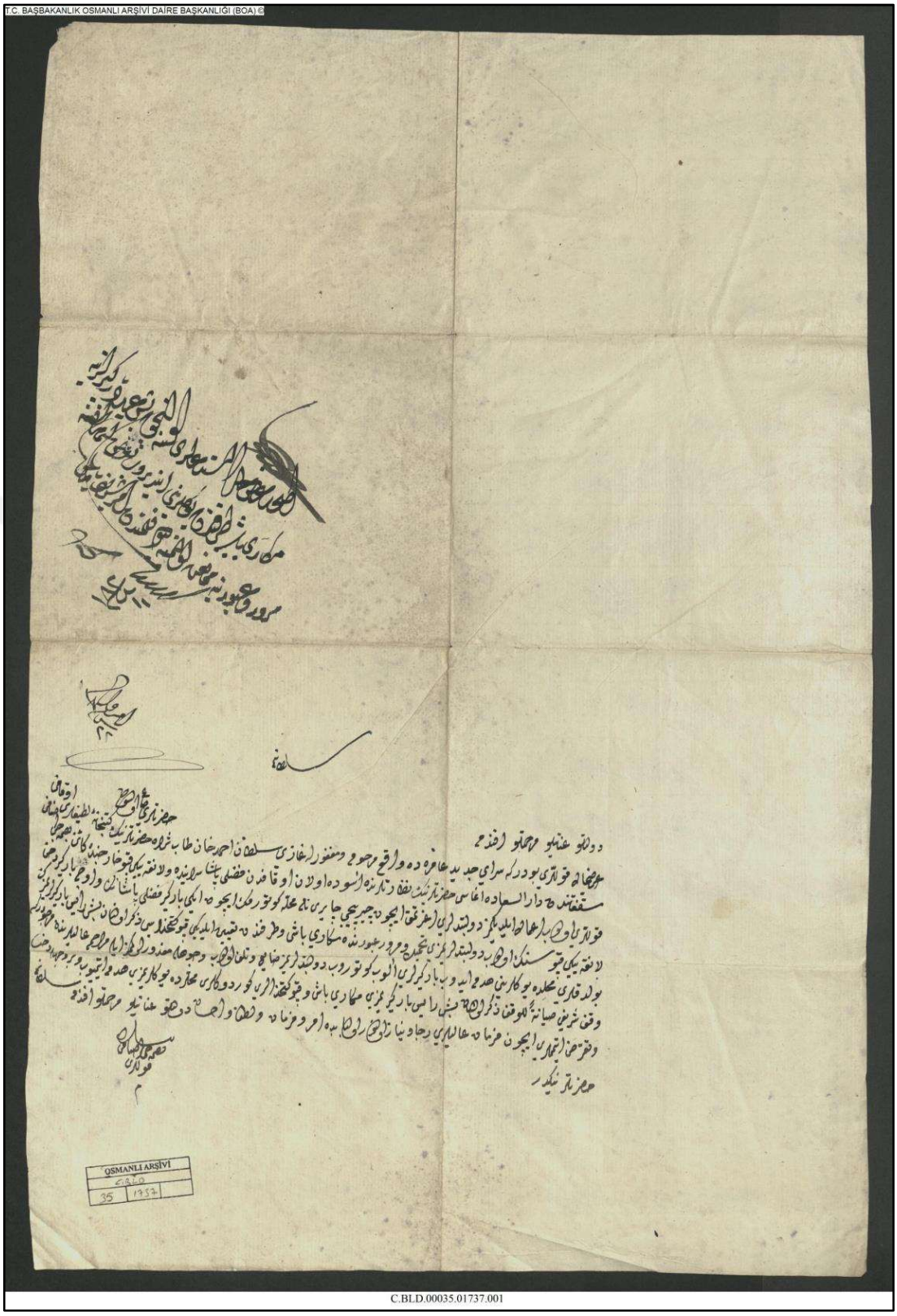
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)©
OSMANLI ARŞİVİ
C.BLD.00035.01737.001

Şekil 5.50 : 21 Aralık 1768 tarihinde Basmacı Esnafının yazdığı bir şikâyet dilekçesi (DABOA, C. BLD, 35/1737).

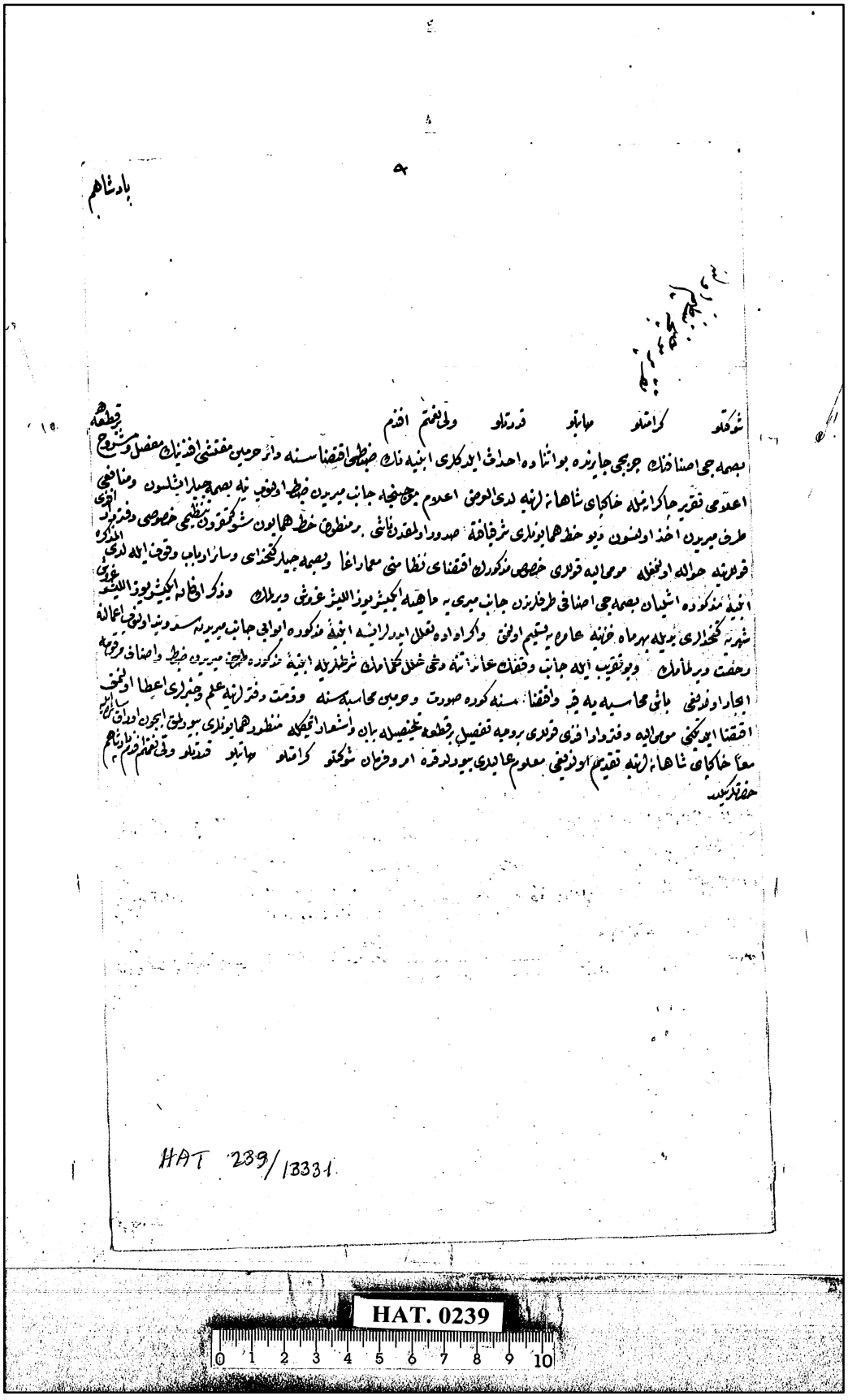

Şekil 5.51 : Basmacı Esnafının Çırpıcı Çayırı'nda İnşa Ettikleri Binanın Hukukî Durumu (DABOA, HAT, 239/13331).

Candemir'in çevirisine göre padişaha hürmet cümlelerinden sonra metnin sadeleştirilmiş hali şu şekildedir:

"Basmacı esnafının Çırpıcı Çayırı'nda bu sıralarda inşa ettikleri binalara el konulması gerektiğine dair Haremeyn Müfettişi'nin ayrıntılı ve açıklamalı ilamı takririmle birlikte siz padişahımın ayak toprağına sunulduğunda ilamına uygun olarak mirî [devlet hazinesi] tarafından el konulup yine Basmacılar işlesin, geliri mirî tarafından alınsın diye hatt-ı hümayunlar çıkarıldığından dolayı, büyüklük ve yüceliğin kendisine ulaştığı [padişahımın] hatt-ı hümayununda söylenildiği üzere düzenlenmesi Defterdar kullarına havale olunduğundan, kendisine ima edilen [Defterdar] kulları zikredilen konunun nizamının [yasal prosedürünün] gerektirdiği işleri Mimar Ağa ve Basmacılar Kethüdası ve diğer bilirkişilerle görüştüğünde söz edilen binalarda işleyen Basmacı esnafı taraflarından mirî tarafına aylık 250'şer kuruş verilmesi ve söz konusu 250'şer kuruşun aylık olarak kethüdaları eliyle her bir ay Hazine-i Amire 'ye teslim edilmesi ve eğer bunu yerine getirmekte kusurlu davranırlarsa sözü geçen binalara mîrî tarafından el konulması ve belirtilen esnaf kiracı olduğu Baş-muhasebe'ye kaydedilmeleri ve gereğine göre suret çıkarılması ve Haremeyn Muhasebesi'ne ve zimmet defterlerine ilmühaberleri verilmesi gerektiği kendisi ima edilen Defterdar kulları ayrıntılı bilgi veren bir bir kıta telhisle bildirmek ve beyan etmekle birlikte padişahın görmesi için diğer evrakla birlikte padişahın ayak toprağına sunulduğu yücelik sahibi [padişahımın] bilgisi dâhilinde olduğunda emir ve ferman…" (Candemir, 2014).

Bir başka tarihi kaynakta da Basmacı esnafı tarafından imal edilen tülbentlerin Çırpıcı çayırında bulunan derede yıkadıkları ve serip kurutmaları karşılığında da hazineye belirli bir miktar bedel ödeyecekleri şekilde mülk sahibi vakıf tarafından kiraya verildiği belirtilmektedir. Buna karşın buradaki araziler üzerine sadece tülbent serip kurutmak üzere Basmacı esnafına zimmet edilmesine rağmen bahsi geçen arazilerde yine aynı esnaflar tarafından izinsiz yapılan binaların da kanuna uygun olmadığı vurgulanmaktadır. Burada bulunan binaların, isimleri kayıtlı kişilere verilmediğinden kiracıların da belirsiz olması kiralama işleminin de doğruluğunu gölgelemiştir. Bunlara ek olarak hâlihazırda arazide kiracıymış gibi var olan ve faaliyet gösteren Basmacı esnafına ise yeniden kiraya verilmemiştir. Tüm bu nedenlerden ötürüdür ki Basmacı esnafının hukuksuz ve izinsiz bir şekilde faaliyetlerini sürdürdüğü araziler hazineye ait olmasından dolayı hukuka uygun kabul edilmemektedir. Bu nedenle İslam

hukukuna uygun olacak şekilde kaçak yapıların yıkılıp enkazının kaldırılarak sahiplerine verişmesi belirtilmiştir (Candemir, 2014) (Şekil 5.52). Belgenin tam metni şu şekildedir (Candemir, 2014):

"Padişahım,

Şevketlü Kerametlü Mehâbetlü Veliyy-i ni'metim Efendim Hazretleri Basmacı esnâfının Çırpıcı Çayırı'nda bu esnâda ihdâs ettikleri ebniyenin zabtı iktizâsına dâ'ir Haremeyn Müftüsü Efendi'nin mufassal ve meşrûh i'lâmı takrīr-i çâkerânemle hāk pây-ı şâhânelerine lede'l-arz i'lâm mûcebince cânib-i mîrîden zabt olunub yine Basmacılar işlesün menâfi'i taraf-ı mîrîden ahz olunsun deyü hatt-ı hümâyûnlar şeref yâfte-i sudûr olmakdan nâşî ber-mantûk-ı hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn tanzîmi husûsu Defterdâr Efendi kullarına havâle olunmağla mûmâ-ileyh kulları husûs-ı mezkûrun iktizây-ı nizâmını Mimar Ağa ve Basmacılar Kethüdâsı vesâ'ir erbâb-ı vukūf ile lede'l-müzâkere ebniye-i mezkûrede işleyen Basmacı esnâfı taraflarından cânib-i mîriye mâhiyye ikiyüz ellişer ğurûş verilmek ve zikrolunan ikiyüz ellişer ğurûşun şehriye kethüdâlârı yediyle beher mâh Hazîne-i Āmire'ye teslîm olunmak ve eğer edâda ta'allül ederler ise ebniye-i mezkûre taraf-ı mîrîden zabt ve esnâf-ı merkūme îcâr olunduğu Baş-muhâsebe'ye kayd ve iktizâsına göre sûret ve Haremeyn Muhâsebesi'ne ve zimmet defterlerine ilm ü haberleri i'tâ olunmak iktizâ eylediğini mûmâ-ileyh Defterdâr Efendi kulları ber-vech-i tafsîl bir kıt'a telhîsle birlikte beyân ve iş'ār etmekle manzûr-ı hümâyûnları buyurulmak içün evrâk-ı sâ'ire ile ma'an hāk pây-ı şâhânelerine takdîm olunduğu ma'lûm-ı ālîleri buyuruldukda emr ü fermân şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü veliyy-i ni'metim efendim Pâdişâhım efendim Hazretlerinindir" (Candemir, 2014)

Basmacı esnafının bir faaliyet alanı olmasının yanı sıra Çırpıcı çayırının pek çok fonksiyonu da bulunmaktadır. Örneğin; Çırpıcı çayırının askeri işlerde sahip olduğu potansiyel uzun yıllar Osmanlı Devleti'nde kullanılmıştır. İstanbul Kültür Sanat Ansiklopedisinden elde edilen verilere göre Avrupa yani Batı'ya sefere çıkan her padişah için Çırpıcı Çayırı mutlaka bir durak olmuştur. Bu seferler için suyu oldukça fazla olan Çırpıcı deresini geçmek için köprüler inşa edilmiştir. Bunların en eskisi, eski Topkapı yolu üzerinde kurulan Genç Osman Köprüsüdür. Bu köprüler dışında Mevlevihane ve Silivrikapı köprüleri de inşa edilmiştir (İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, 1982).

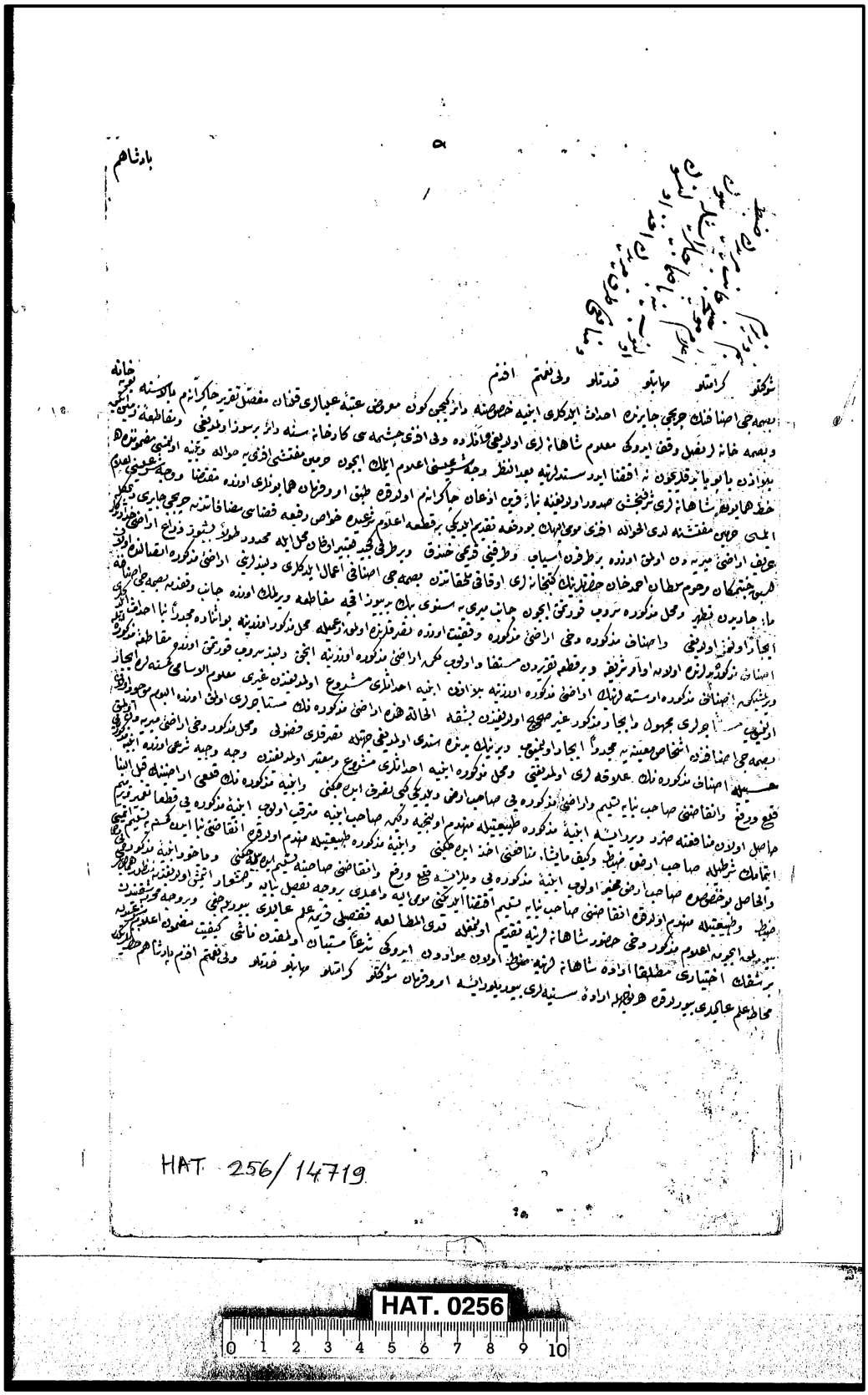

Şekil 5.52 : Basmacı Esnafının İnşa Ettiği Binanın Yıktırılması Ve Enkazının Kaldırılmasına Dair Prosedür (17 Haziran 1798) (DABOA, HAT, 256/14719).

Çırpıcı çayırı bazı askeri meselelerin geçtiği yer olmakla birlikte aynı zamanda değişik olayların da yaşandığı bir bölge olmuştur. Örneğin, padişahların tahtta indirilmesi için yürütülen siyasi ve askeri faaliyetlerin merkezidir. Hatta bu özelliğinden ötürü Osmanlı Hanedanı tarafından uğursuzluğuyla bilinmektedir. Sultan IV. Mehmed'in (1648-1687) tahttan indirilip yerine kardeşi Sultan II. Süleyman'ın (19687-1691) geçirilmesi olayı olarak bilinen "Sancak Vakasında", Edirne'den Sadrazam olmak arzusuyla yola çıkan Siyavuş Paraş ordugâhını Çırpıcı'da kurmuştur.

Sancak Vakası esnasında Sultan II. Süleyman'a karşı ayaklanan askerlerin şehre girilmesine izin verilmemesinden ötürü Çırpıcı Çayırı'nda konaklamış ve ihtiyaçlarını buradan karşılamışlardır. Bu olayın bir benzerini de III. Selim döneminde görmek mümkündür. Rusçuklu Alemdar Mustafa Paşa Sultan III. Selim'i tahtan indirmek üzere isyancılarla birlik olup Topkapı Sarayı'nı basmıştır. Bu baskın öncesinde İstanbul'a girmeden Çırpıcı çayırında konaklamıştır. Milis bölüğünün büyük bir kısmıyla daha sonra Silivri ve Belgrad kapılarından İstanbul'a girmiş kalan askerleri de Çırpıcı çayırındaki ordugâhta bırakmıştır. Aynı şekilde Sultan Abdülaziz'in 1876 yılında hükümet darbesiyle devrilmesinde de bu bölge ve çevresi etkin rol oynamıştır. Padişahı tahttan indirmeye çalışan Midhat Paşa bu planlarını Çırpıcı Çayırı'nda inşa ettirdiği köşkte düzenlemiştir. Aynı zamanda Yenikapı Mevlevihanesi ile de iletişime geçip Mevlevihane öğrencilerinin ayaklanmasını sağlamıştır (Candemir, 2014).

Görüldüğü üzere Çırpıcı Çayırı Osmanlı döneminde askeri açıdan pek çok olaya şahitlik etmiştir. Bunların yanında, askeri talimler ve etkinlikler için kullanıldığına dair örnekleri de mevcuttur. 16 Nisan 1836 yılında II. Mahmut döneminde kaleme alınan bir belgede bir Süvari Alayı'nın Veliefendi'den Büyükçekmece geçişinden bahsedilmektedir (Şekil 5.53).

Belgenin anlattığına göre Rumeli Valisi'nin kontrolü altında bulunmakla görevlendirilmiş bir tımarlı süvari "asâkir-i mansûre" alaylarından Topal Hüseyin Bey komutasında hareket edeceği bildirilmekle birlikte, bunun nasıl gerçekleştireceği konusundan da bahsedilmiştir (Candemir, 2014). Çırpıcı ve Veliefendi Çayırları konumlarının askeri açıdan önemi aşikârdır. Zira fetih sonrasındaki faydaları ve Osmanlı'nın son döneminde kadar ki hizmetlerine bakıldığında bunu açıkça görmek mümkündür. Şekil 5.5.53'te yer alan belgenin çevirisi ise şu şekildedir (Candemir, 2014):

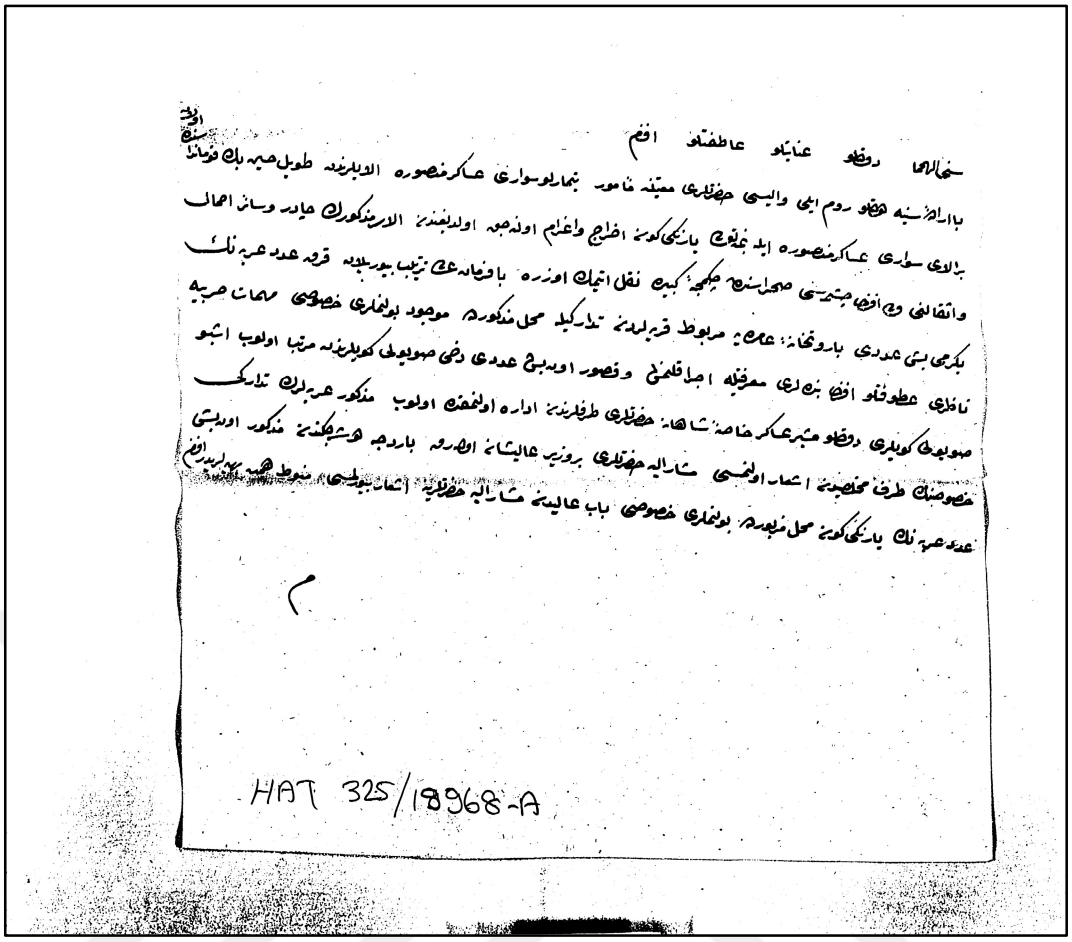

Şekil 5.53 : Süvari Alayının Veliefendi'den Büyükçekmece'ye Hareketi (DABOA, HAT 325/18968-A).

"Seniyyü'l-himemâ Devletlü İnâyetlü Ātıfetlü Efendim

Bâ-irâde-i seniyye devletlü Rumeli Vâlîsi Hazretleri ma'iyyetine me'mûr tîmârlu süvârî asâkir-i mansûre alaylarından Topal Hüseyin Bey kumandasında olan bir alay süvârî-i asâkir-i mansûre ile bi-mennihi te'ālâ yarınki gün ihrâc ve i'zâm olunacak olduğundan alay-ı mezkûrun çadır vesâ'ir ahmâl ve eskālini Veliefendi Çeşmesi sahrâsından Çekmece Kebîr'e nakletmek üzere bâ-fermân-ı ālî tertîb buyurulan kırk [40] aded arabanın yirmibeş [25] adedi Bârûthāne-i Āmire'ye merbût karyelerden tedârükile mahal-i mezkûrda mevcûd bulunmaları husûsu Mühimmât-ı Harbiye Nâzırı atûfetlü Efendi bendeleri ma'rifetiyle icrâ kılınmış ve kusûr on beş [15] adedi dahi Suyolu köylerinden müretteb olub işbu Suyolu köyleri devletlü Müşîr-i Asâkir-i Hāssa i Şâhâne Hazretleri taraflarından idâre olunmakda olub mezkûr arabaların tedârükü hususunun taraf-ı muhlisiyyûna iş'ār olunması müşârün-ileyh hazretleri bir Vezir-i ālîşân olarak bâridce düşeceğinden mezkûr onbeş aded arabanın yarınki gün mahal-i

mezbûrda bulunmaları husûsu Bâb-ı Ālî'den müşârün-ileyh hazretlerine iş'ār buyurulması menût-ı himmet-i behiyyeleridir efendim" (Candemir, 2014).

Askeri faaliyetlerin ve etkinliklerin yanı sıra, Çırpıcı çayırı, sahip olduğu doğal güzellikleri, şehre çok yakın olması ve aynı zamanda Çırpıcı deresinden ötürü İstanbul halkı için yüzyıllarca mesire yeri olarak hizmet etmiştir. Elbette askeri meselelerin zamanla ön plana çıktığı devirler olmakla birlikte Çırpıcı Çayırı'nın en temel fonksiyonlarından biri sosyal faaliyetler, geziler, piknikler ve Hıdırellez kutlamaları için bir merkez oluşudur. 22 Mayıs 1842 tarihli bir Osmanlı hükümdarlığına ait bir belgede Kaymakam Paşa, Veliefendi ve Çırpıcı Çayırlarında düzenlenecek eğlenceler için padişahtan izin talep etmektedir (Şekil 5.54). Bu belge, Çırpıcı Çayırı'nın mesire yeri olarak kullanımına dair yazılı nadir belgeler arasındadır. Candemir'e göre bu belgede bahsi geçen "vakkas" (okçular) ve "sâzendegah"ın (çalgıcılar) her sene çeşitli oyunlar ve sanatsal aktivitelerin yapılmasının bir gelenek olduğu ifade edilmiştir. Bu minvalde bu belge, Çırpıcı Çayırı'nın bir mesire yeri olarak isminin zikredildiği nadir belgelerden biridir (Candemir, 2014). Burada önemli olan nokta; bu belgenin, sanatsal ve kültürel etkinlikler için izin almak adına kaleme alınmasın yanı sıra, bu tip etkinliklerin mazisi olduğunu yani bir aidiyet, gelenek olduğunu anlatmasıdır. Bugün bu gelenekten geriye kalan küller düşünüldüğün, endüstrinin yarattığı tahribatı gidermek için atılan adımlarda, işte tüm bu yaşanmışlıklar derin bir düşünce süzgecinden geçirilmelidir. Belgenin orijinal metni şu şekildedir (Candemir, 2014):

"Seniyyü'l-himemâ Kerîmü'ş-şiyemâ Devletlü İnâyetlü Atûfetlü Efendim Hazretleri

Beher sene Rûz-ı Hızır hulûlunda Veliefendi ve Çörekçi Çeşmesi ve Çırpıcı Çayırı ve Silahdâr Ağa Çeşmesi ve Karaağaç ve Kırkağaç nam mesîrelerde ba'zı rakkās ve sâzendegânın haymezen ikāmet olmaları mu'tâd olduğundan bu sene dahi sâbıkları vechile ruhsat i'tâsı husûsu kolbaşıları tarafından niyâz ve istirhâm olunmuş olmağla bi'l-istîzân muvâfık-ı irâde-i sâmiye-i vekâlet-penâhîleri buyurulur ise keyfiyetin savb ı âcizîye iş'ārı bâbında irâde efendimindir"

Çırpıcı Çayırı, baharın gelişinin habercisi olan Hıdırellez kutlamalarında çok uzun yıllar ev sahipliği yapmıştır. Kuşkusuz bunda dair Osmanlı arşivinde yazılı kayıtlar bulunmakla birlikte bugün Zeytinburnu'nda yaşayan insanların hafızasında canlandırılabilecek kadar güncel bir konudur. 4 Mayıs 1892 yılına kaleme alına bir başka belgede, Çırpıcı ve Veliefendi Çayırları'nda düzenlenecek Hıdırellez

kutlamalarında güvenliğin sağlanması için asker görevlendirilmesi hususundan bahsedilmektedir (Candemir, 2014) (Şekil 5.55):

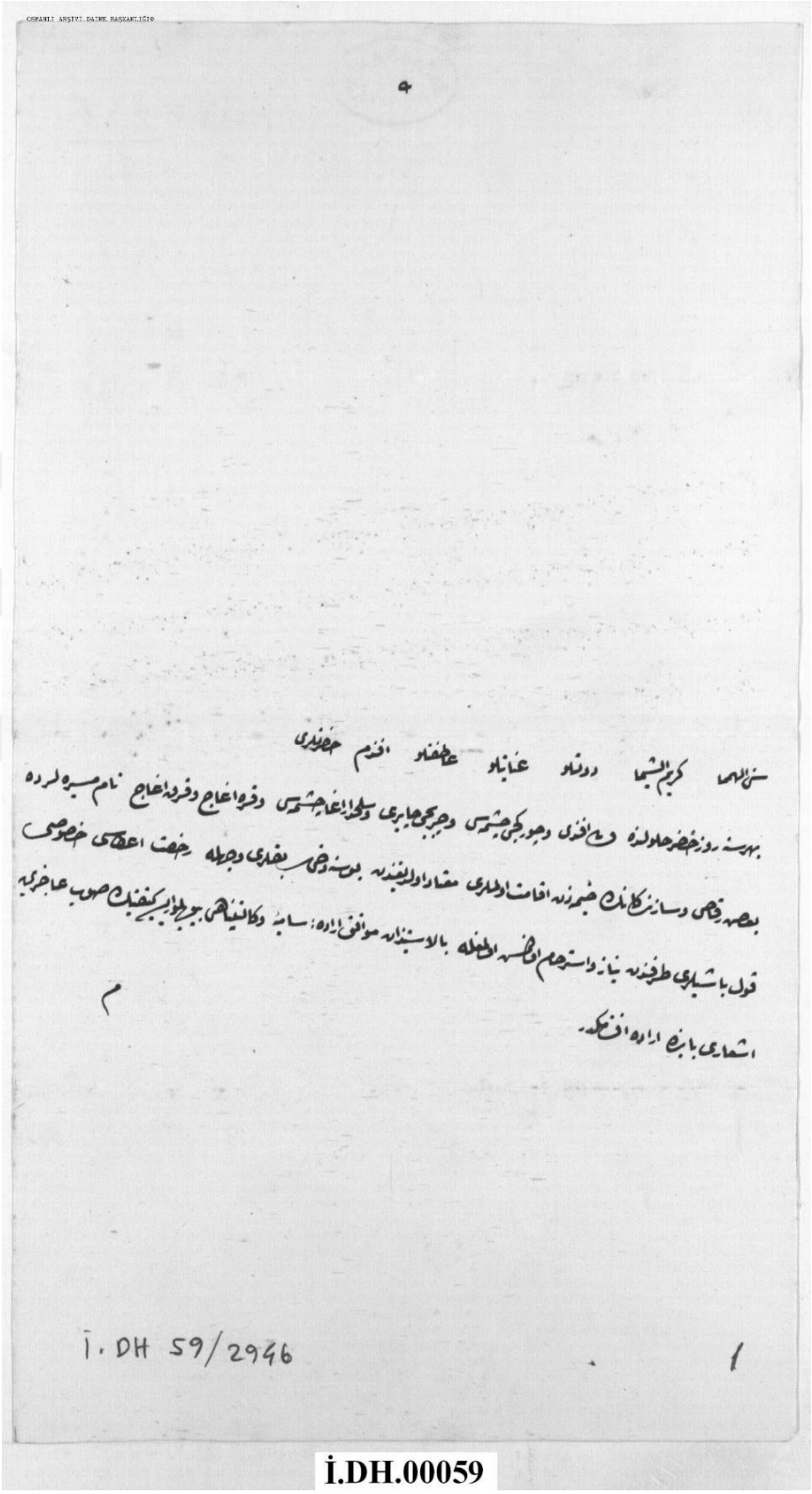

Şekil 5.54 : Çırpıcı ve Veliefendi çayırlarında yapılacak eğlenceler için izin talebi (DABOA, İ. DH, 59/2946).

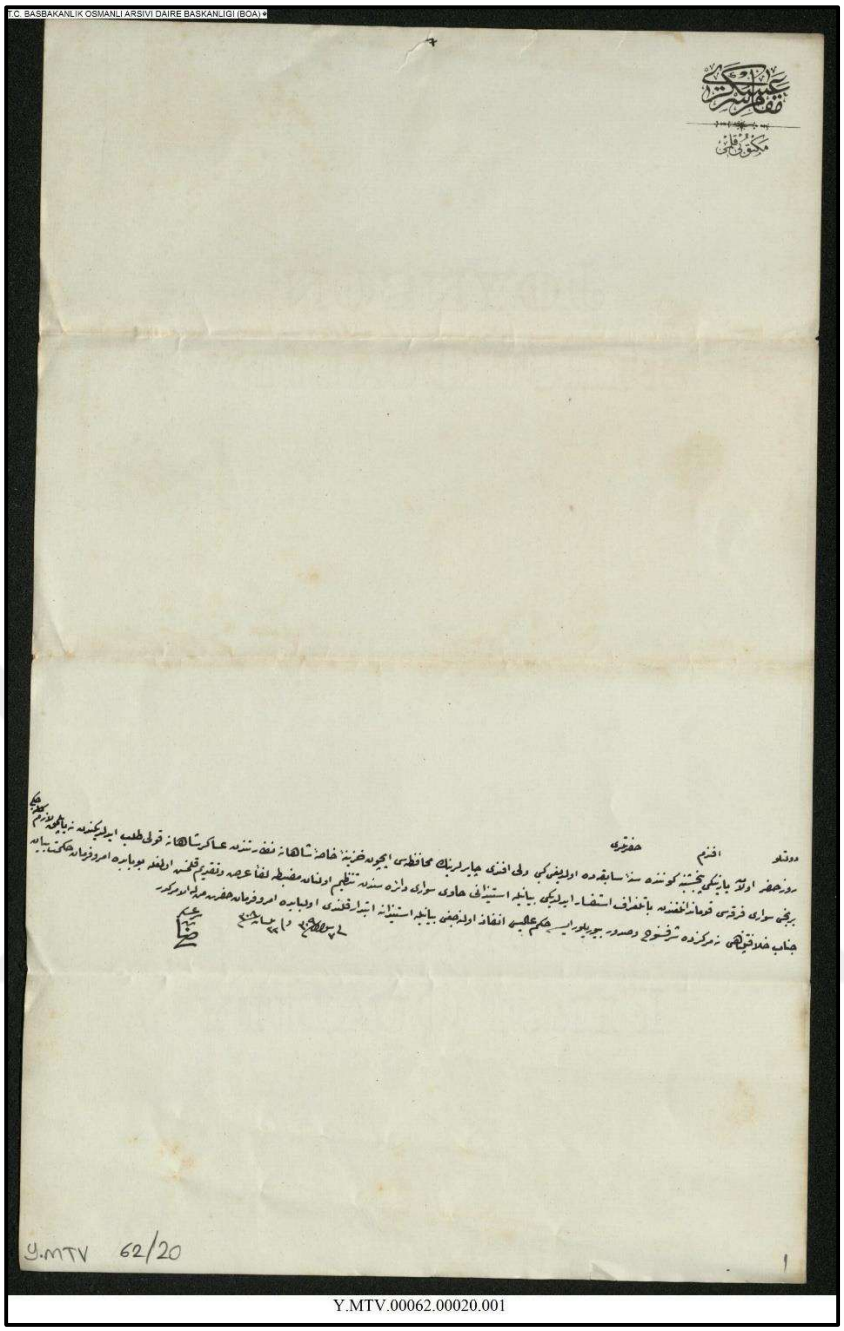

Şekil 5.55 : Hıdırellez gününde Çırpıcı çayırında asayişin sağlanması için asker görevlendirilmesi (DABOA, Y. MTV, 62-20).

"Devletlü Efendim Hazretleri,

Rûz- Hızır olan yarınki pencşenbih gününde sene-i sâbıkda olduğu gibi Veliefendi çayırlarının muhâfazası Hazîne-i Hâssa-i Şâhâne Nezâreti'nden asâkir-i şâhâne kolu taleb edildiğinden neyapılmak lâzım geleceği Birinci Süvârî Fırkası Kumandanlığı'ndan bâ-telğraf istifsâr edildiği beyânıyla istîzânı hâvî Süvârî Dâ'iresi'nden tanzîm olunan mazbata leffen arz ü takdîm kılınmış olmağla bu bâbda amr ü fermân-ı hikmet-beyân-ı cenâb-ı hilâfet-penâhî ne merkezde şeref-sünûh ve

sudûr buyurılur ise hükm-i ālîsi infâz olunacağı beyânıyla istîzâna ibtidâr kılındı ol bâbda emr ü fermân Hazret-i men-lehü'l-emrindir fî 7 Şevval sene 309 ve fî 22 Nisan sene 308

Ser-asker"

Tıpkı Hıdırıllez etkinlikleri, çeşitli sanatsal faaliyetler gibi Osmanlı'nın son döneminde Çırpıcı okul gezilerine de şahitlik etmiştir. Bir ya da bir kaç okul bir araya gelerek, faytonlarla konvoy yaparak Çırpıcı'ya hareket edip günübirlik piknik yapabilme imkânın sahip olmuşlardır.

Bu bağlamda diğer tüm fonksiyonlarının yanında Çırpıcı Çayırı'nın rekreatif hizmetini gösteren en çarpıcı etkinliklerden biri de bu pikniklerdir. 26 Haziran 1905 tarihli Osmanlı belgesinde Hadikatu'l-Maarif Mektebi'nin Çırpıcı Çayırı'nda gerçekleştirdiği ilk gezi kaleme alınmıştır (Şekil 5.56). Bu belge okul müdürünün Çırpıcı Çayırı'nda gerçekleştirmek istedikleri gezi için izin talebini içerene bir arzuhaldir (dilekçe):"

"Devletlü Efendim Hazretleri,

Sâye-i ma'ārif-vâye-i Hazret-i pâdişâhî'de gün-be-gün terakkī etmekle müftehir mektebimiz şâgirdânını bu kere hulûl eden mevsim-i sayfdan istifâde emeliyle Haziran-ı Rûmî'nin onbeşinci çehâr-şenbih günü araba ile Çırpıcı mesiresine götürülmek arzûsunda bulunduğumuzdan istid'ā-yı ācizânemizin is'āfına müsâ'ade-i celîle-i cenâb-ı nezâret-penâhîleri şâyân buyurulmak bâbında emr ü fermân Hazret-i men lehü'l-emrindir

Pul üzerinde

Fî 6 Haziran sene 321 fî 6 Haziran sene 321

Fatih'de Yeni Çeşme'de kâ'in Hadîkatü'l-Ma'ārif Mektebi

Müdîr Mu'āvini"

Müdür muavinin kaleme aldığı izin yazısı nihayetinde Şekil 5.56'deki belgede olumlu karşılık bularak talebelerin güvenliği ve uygun saatte geri dönmek koşulu belirtilerek izin talebi onaylanmıştır. 26 Haziran 1905 tarihli Hadikatu'l Maarif Mektebi talebesinin birinci Çırpıcı gezisi ile ilgili olarak Maarif Nezareti'nin Zabtiye Nezareti'ne yazdığı yazının tam metni şu şekildedir (Şekil 5.57) (Candemir, 2014):

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

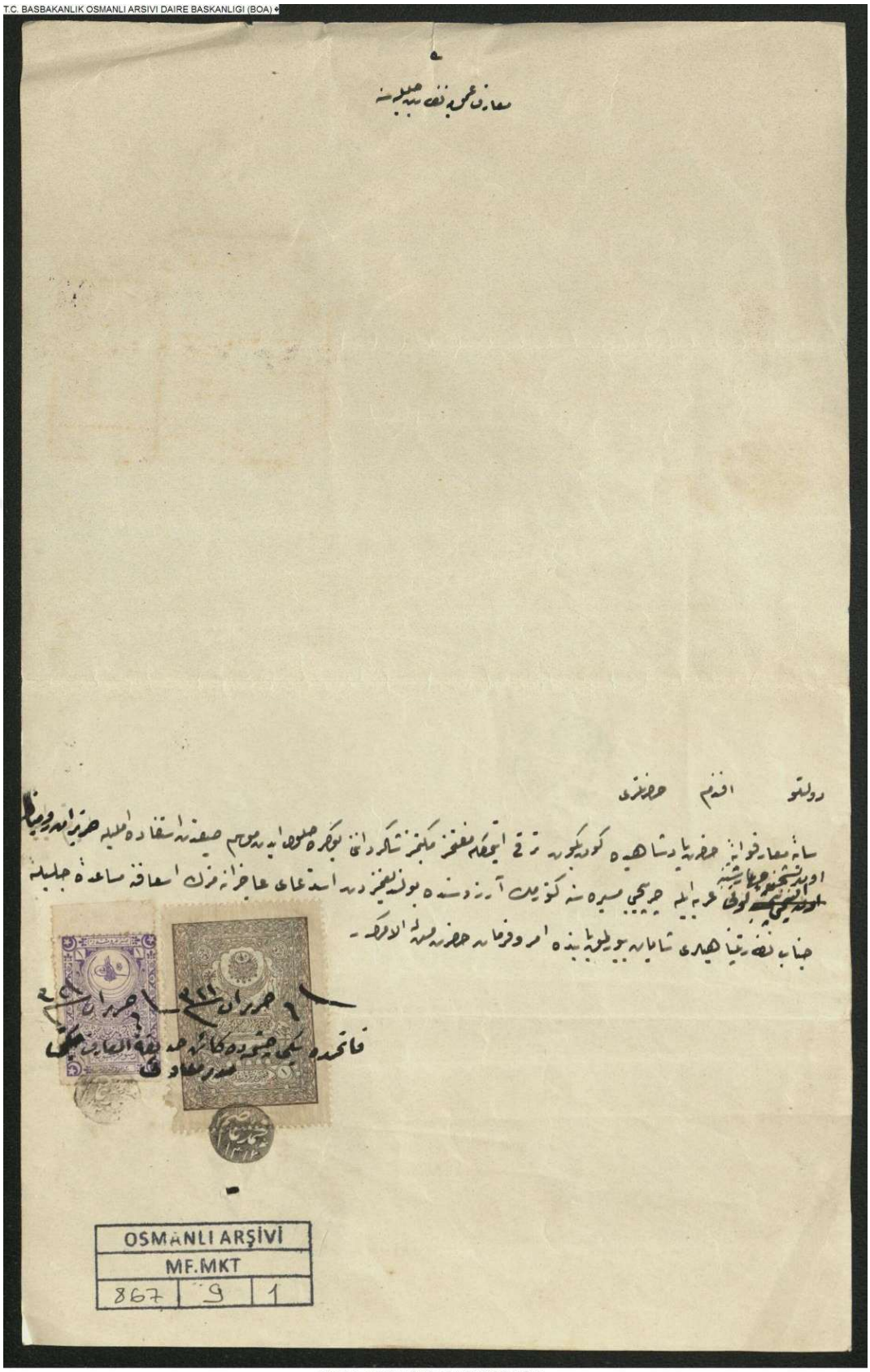

OSMANLI ARŞİVİ
MF.MKT
867 | 9 | 1

MF.MKT.00867.00009.001

Şekil 5.56 : 26 Haziran 1905 tarihli Hadikatu'l-Maarif Mektebi Müdürünün yazdığı izin dilekçesi (DABOA, MF. MKT., 867/9)

“Zabtiyye Nezâret-i Celîlesi”ne

Fatih civarında Yeniçeşme’de kâ’in Hadîkatu’l-Ma‘ārif Mektebi talebesinin şehr-i hâl-i Rûmî’nin onbeşinci çehârşenbih günü arabalarla berây-ı tenezzüh Çırpıcı mesîresine götürülmelerine ruhsat itaâsı istid‘āsını hâvî mekteb-i mezbûr Müdîr Mu‘āvini Mehmed Asım imzâ ve mührüyle verilen arzuhal mekâtib-i āliye ve husûsiyye müfettişiliğine lede’l-havâle mekteb-i mezkûr şâgirdânının emsâli mekâtib telebesi gibi Çırpıcı mesîresine götürülmelerine mahzûr olmadığından yalnız azîmet ve avdet esnâsında ve mahal-i mezbûrda müsâmaha-kârâne ahvâlden tevakkī edilerek kemâl-i sükûnetle gidilüb gelinmek ve telebesinin peder ve validelerinden ve akribâ’ ve ta‘allukātından kimse da‘vet edilmemek ve mahal-i mezkûrdan akşâm üzeri vakt ü zemânıyla hareket edilüb sâ‘at onbuçuk ve nihâyet onbir râddelerinde Dersa‘ādet’e avdet olunmak ve şâgirdân mubassır ve hademe vesâ’itleriyle hānelerine teslîm kılınmak ve nezâret-i âcizî namına me’mûren mekâtib-i āliye ve husûsiyye müfettişlik mu‘āvin-i sânîsi Tahsîn Efendi dâ‘īleriyle Teftîş-i Mekâtib Hey’eti ketebesinden rıf‘atlü Rıza Efendi ve nezâret-i celîle-i âsafânelerinden dahi me’mûr edilecek bir zât hâzır bulunmak şerâ’itiyle ruhsat-ı matlûbenin i‘tâsı muvâfık-ı usûl ve emsâl olduğundan nezâret-i celîle-i âsafânelerince ta‘yîn olunacak me’mûrun yevm-i mezkûr sabâhı mekteb-i mezbûra i‘zâmı husûsunun savb-ı ālî-i dâverîlerîlerine inbâsı ifâde kılınmış olmâğla iktizâsının îfâsına himem-i aliyye-i nezâret-penâhîleri der-kâr buyurulmak bâbında”

Çırpıcı Çayırı’nda ki tekstil sanayine ve diğer iş kollarına dair faaliyetler her zaman sorunsuz ilerlememiştir. Bu çalışmalar sırasında meydana gelen iş kazaları söz konusu olmuş ve yazılı kayıtlara geçmiştir. 21 Nisan 1910 yılına ait bir belgede Çırpıcı Çayırı’nda bulunan bir halı yıkama deposunun çökmesi sonucu dört işçinin yaralanmasına ve daha sonra ölümle sonuçlanmasına dair bir belge bulunmaktadır.

Bu iş kazası, 20.yüzyılda hala basmacı esnafının bölgede faaliyetlerine devam ettiğinin bir göstergesi olması açısında önemli. Candemir’e göre bu mevcudiyet sadece tülbent, yazma gibi üretilen ürünlerin değil aynı zamanda halıların da yıkanması suretiyle var olmuştur. Bu belgede sözü geçen yer halı tüccarı Hacı Fehmi Ali Bey’e ait halı yıkamak amacıyla inşa edilen bir depodur ve burada meydana gelen bir kazanın ölümle sonuçlanan üzücü bir hikayesi vardır (Candemir, 2014).

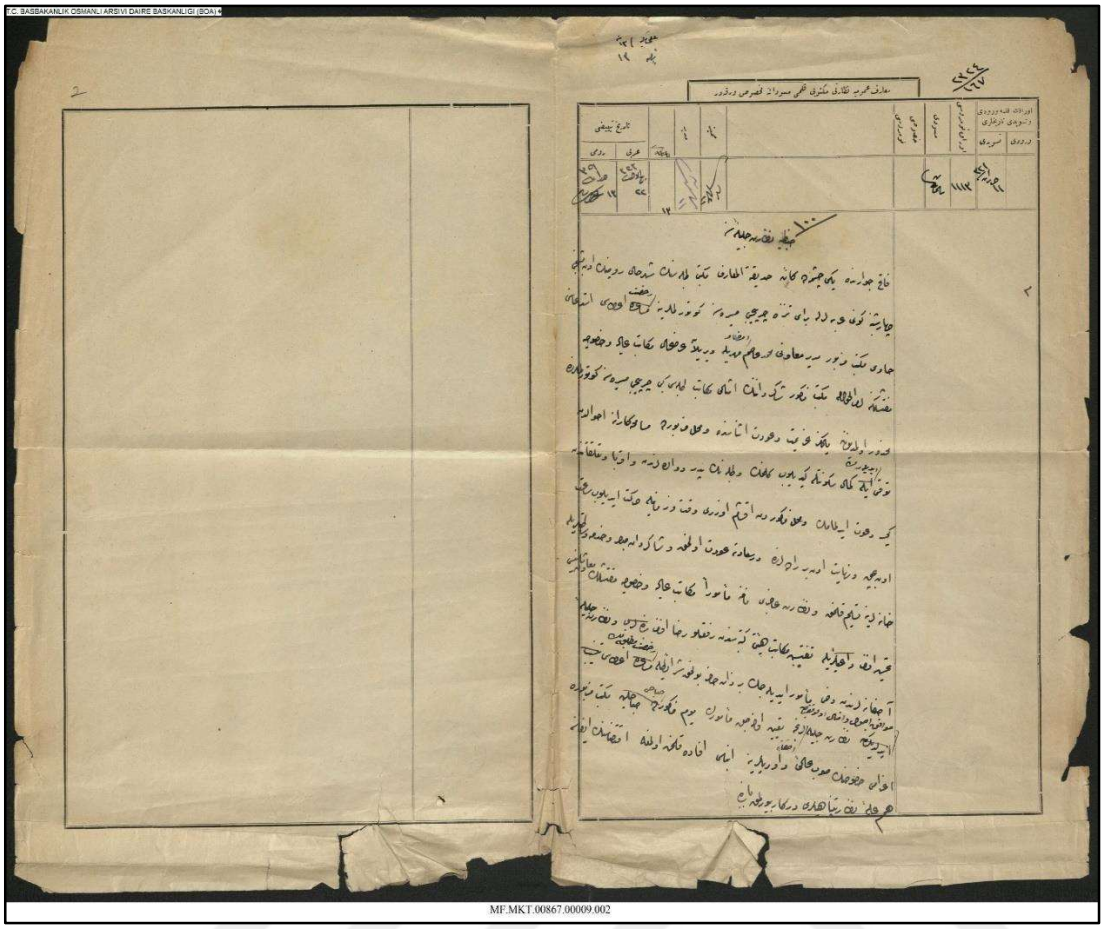

Şekil 5.57 : 26 Haziran 1905 tarihli Hadikatu'l Maarif Mektebi talebesinin birinci Çırpıcı gezisi ile ilgili olarak Maarif Nezareti'nin Zabtiye Nezareti'ne yazdığı yazı (DABOA, MF. MKT., 867/9)

Zeytinburnu tarihçe yazınında mütemadiyen karşımıza çıkan en önemli konulardan biri Çırpıcı çayırının uhtesinde müdafa ettiği su kaynaklarıdır. Zaman zaman asker talimlerine ve geçişlere, zaman zaman eğlence ve okul gezilerine, zaman zaman da büyük demir fabrikası gibi, basmacı ve derici esnafı gibi çok çeşitli iş kollarından faaliyetlere ev sahipliği yapmış olan Çırpıcı uhtesinden su kaynaklarından ötürü de ön plana çıkmıştır. Osmanlı arşivindeki kaynaklar Zeytinburnu civarında inşa edilmiş olan Büyük Demir Fabrikasının su ihtiyacının Çırpıcı çayırından karşılandığı görebilmekteyiz. 29 Haziran 1903 tarihli söz konusu kaynağın (Şekil 5.58) tam metni şu şekildedir (Candemir, 2014):

"Devletlü Efendim Hazretleri,

Zeytunburnu Fabrika-i Hümâyûnu'na câri mâ-i lezîzin adem-i kifâyesi hasebiyle Çırpıcı çayırında kâ'in menba' maslağı kurbundaki diğer suyun otuz sekiz bin beşyüz seksen ğurûş [38580] masrafla mezkûr Fabrika-i Hümâyûn'a isâlesi mukaddemâ bi'l-

istîzân şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i Hazret-i Padişâhî mantûk-ı celilinden olduğu hâlde işbu suyun cereyânı içün Fabrika-i Hümâyûn meydânına yapılan çeşme ile buna müte'allik boru vesâ'ireden dolayı fazla sarf olunan on dört bin ikiyüz seksen altı ğurûş on yedi paranın [14286,17] üçyüz onbeş [315]senesi inşâ'ât tertîbinden mahsûbu husûsuna dâ'ir Tophāne-i Āmire Müşîriyyet-i Celîlesi'nden tezkiresi arz u takdim kılınmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i Hazret-i hilâfet-penâhî şeref-sudûr buyuruluyor ise mantûk-ı münîfi infâz olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkim kılındı efendim fî 15 rebiülevvel sene 321 fî 29 Mayıs sene 319 Sadrazam"

"Mar'ûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki Resîde-i dest-i ta'zim olub melfûfiyle manzûr-ı ālî buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-müte'allik buyurulmuş olmağla ol babda emr ü fermân Hazret-i veliyyü'l-emrindir fî 3 Rebiülâhir sene 321 ve fî 16 Haziran sene 319 Ser-Kâtib-i Hazret-i Şehriyârî"

Tüm bu kaynaklar Zeytinburnu ve Çırpıcı çayırının hem Roma, Bizans hem de Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde önemini göz önüne sermektedir. Çırpıcı çayırı askeri geçitlere, çatışmalara şahit olmuş zaman zaman büyük İstanbul depremlerinde toplanma alanı fonksiyonunu üstlenmiştir. Çayırın güzelliğinden mahrum kalmak istemeyen İstanbullular için yüzyıllarca mesire alanı olarak hizmet etmiş; okul gezilerinin, Hıdırellez kutlamalarının parçası olmuştur. Bununla beraber zengin su kaynaklarının olmasından ötürü Basmacı esnafı için vazgeçilmez bir faaliyet alanı olmuş ve basmacı esnafının kültürü zamanla büyük bir tekstil endüstrine doğru evrilecektir. Yine zengin su kaynaklarıyla burada tüm endüstriyel faaliyetleri destelemiştir. Bu kaynaklar ve verilerden yola çıkarak Çırpıcı çayırının, yüzyıllarca süren bir cazibe merkezi olduğunu söylemek mümkündür.

Görüldüğü üzere Çırpıcı çayırı Osmanlı İmparatorluğu boyunca zaman zaman şehirde yaşayan insanların eğlenebildiği bir sayfiye yeri, rekreasyon alanı, genç ve çocukların piknik alanı, dereleri ve doğal güzellikleri ile bir cazibe mekanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda uhdesinde barındırdığı bağ bahçeleri de bu güzelliğin bir parçasıdır. Tüm bunların yanında Basmacı esnafının faaliyetlerini yürüttükleri ve bu faaliyetleri yürütürlerken inşa ettikleri kaçak yapılarla da gündeme gelen bir alandır. Bütün bunlara ek olarak bölgede inşa edilen Küçük ve Büyük Demir Fabrikasının ise temel su kaynağını sağlayan bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

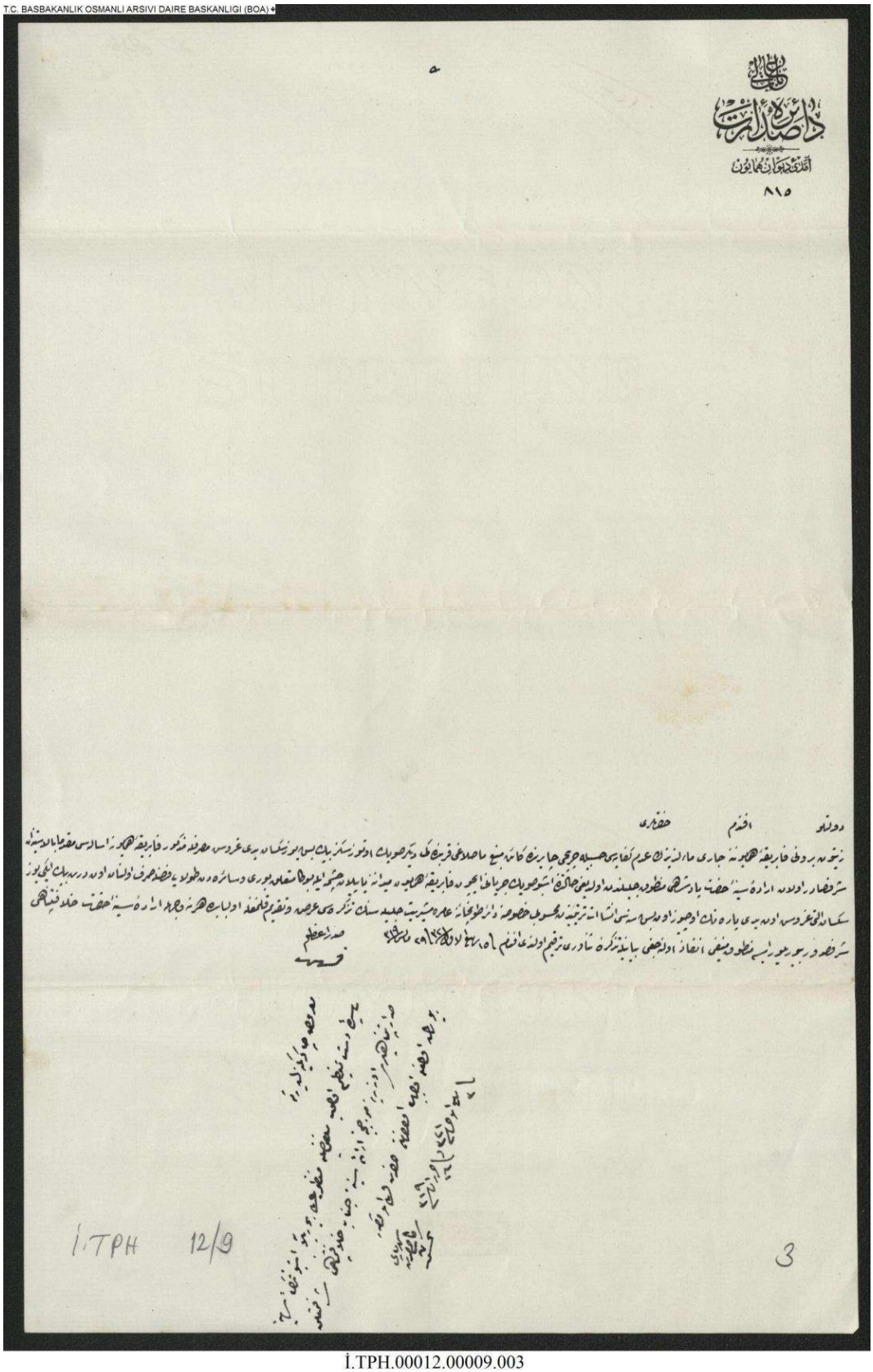

İ.TPH.00012.00009.003

Şekil 5.58 : Zeytınburnu Fabrıka-I Hümayunu'na Çırpıcı Çayırı'ndan su akıtılması amacıyla ishale hattının kurulması ile ilgili 29 Haziran 1903 tarihli belge (DABOA, İ. TPH,12-9).

5.6.4 Cumhuriyet döneminde Zeytinburnu ve Çırpıcı çayırı

Roma ve Osmanlı İmparatorluğu'nda pek çok açıdan iz bırakan Çırpıcı Çayırı ve daha genel ölçekte Zeytinburnu, iki imparatorluk süreci boyunca ihtiva ettiği bazı kentsel fonksiyonları, zenginlikleri barındırmış ve sürdürmeye çalışmışsa da endüstrileşmenin ağar faaliyetlerinden nasibini de almıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Zeytinburnu bölgesinde henüz iç kısımlara doğru yaygın bir kentleşme olmamakla birlikte, sahil boyunca endüstrileşme faaliyetleri ile ilgili yapıları görmemiz mümkündür. Kemali Söylemez oğlunun 1925 yılını gösterir üst ölçekli İstanbul haritasında Zeytinburnu'nun sahil ve bir miktar iç kısmı endüstri bölgesi olarak gözükmekle birlikte; Zeytinburnu, Bakırköy ve Yeşilköy'deki iskân durumunun 1 hektara düşen maksimumum kişi sayısının 100 olduğunu göstermektedir (Şekil 5.59). Üst ölçekli bir harita olmakla beraber henüz Cumhuriyetin ilk yıllarında Zeytinburnu'nda hala yoğun bir yapılaşma olmadığını görebiliriz.

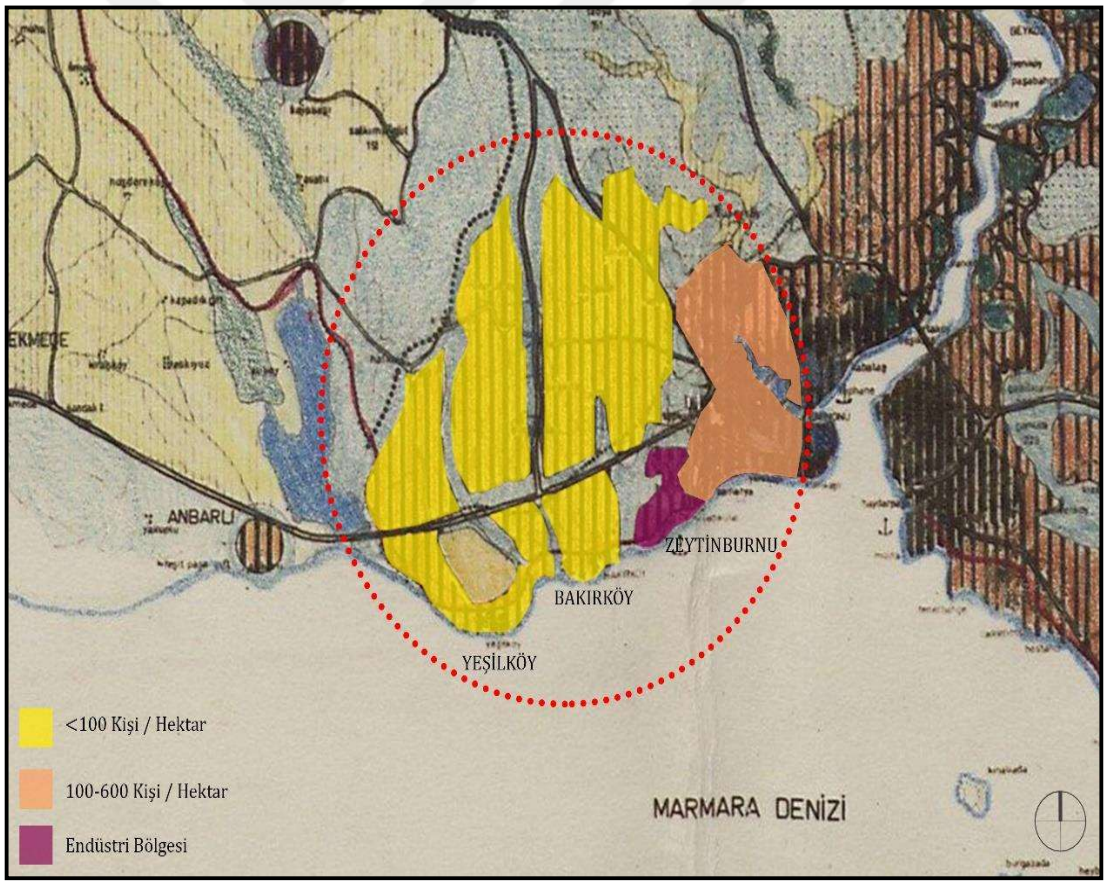

Şekil 5.59 : İstanbul Bölge Planlaması Yardımcı Bir Araştırma Kapsamında Kemali Söylemezoğlu Tarafından Hazırlanan İstanbul Haritası (Salt Araştırma).

Yine aynı kalemden çıkan ve İstanbul'un 1925 yılı ile 1925-1955 yılları arasındaki meskûn sahaları gösterir haritaya baktığımızda kıyı sınırı boyunca Zeytinburnu'nda endüstrileşme izlerini 1925 yılında görebiliyoruz. Nihayetinden 1955 yılına gelene kadar da meskûn sahaların Zeytinburnu'nun iç kısmında doğru ilerlediğini analiz edebilmekteyiz (Şekil 5.60).

Çırpıcı Çayırı yerleşim açısında henüz işgale uğramamıştır ancak tarihsel görevlerini ve fonksiyonlarını sürdürmekte geri durmamıştır. Örneğin 9 Haziran 1930 günkü Cumhuriyet gazetesinde Arapların bayram kutlamalarının Çırpıcı Çayırında yapıldığı yazılmıştır. Gazete kupüründe, kutlama, şu şekilde anlatılır: *"Cumartesi günü dolmacı Arapların bayramı idi. Araplar Çırpıcı çayırına giderek hep bir arada eğlenmişlerdir. Bunları görmek üzere bir kısım halk da çayırda toplanmışlardır…"* (Cumhuriyet Gazetesi, 1930) (Şekil 5.61).

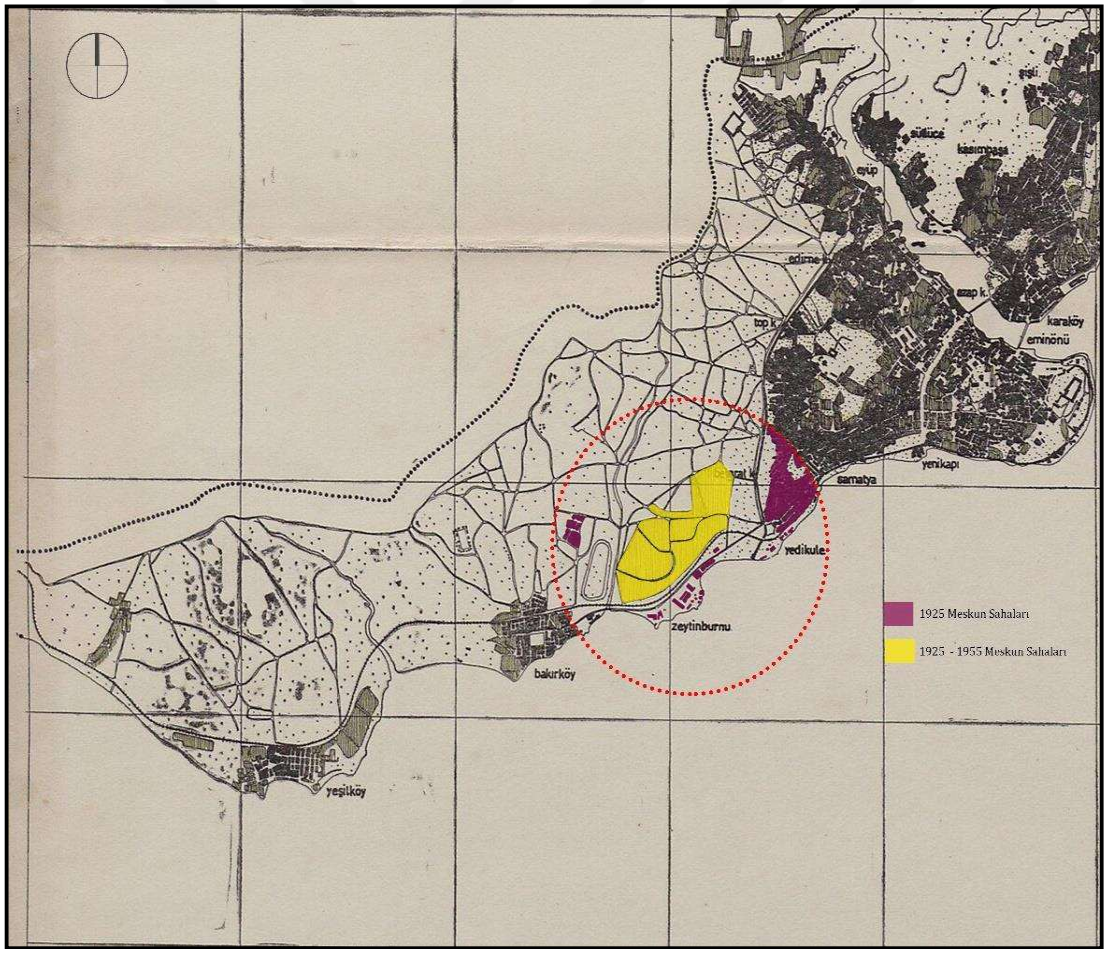

Şekil 5.60 : Kemali Söylemezoğlu tarafından hazırlanan İstanbul'un 1925-1955 yılları arasındaki meskun sahaları gösterir harita (Salt Araştırma).

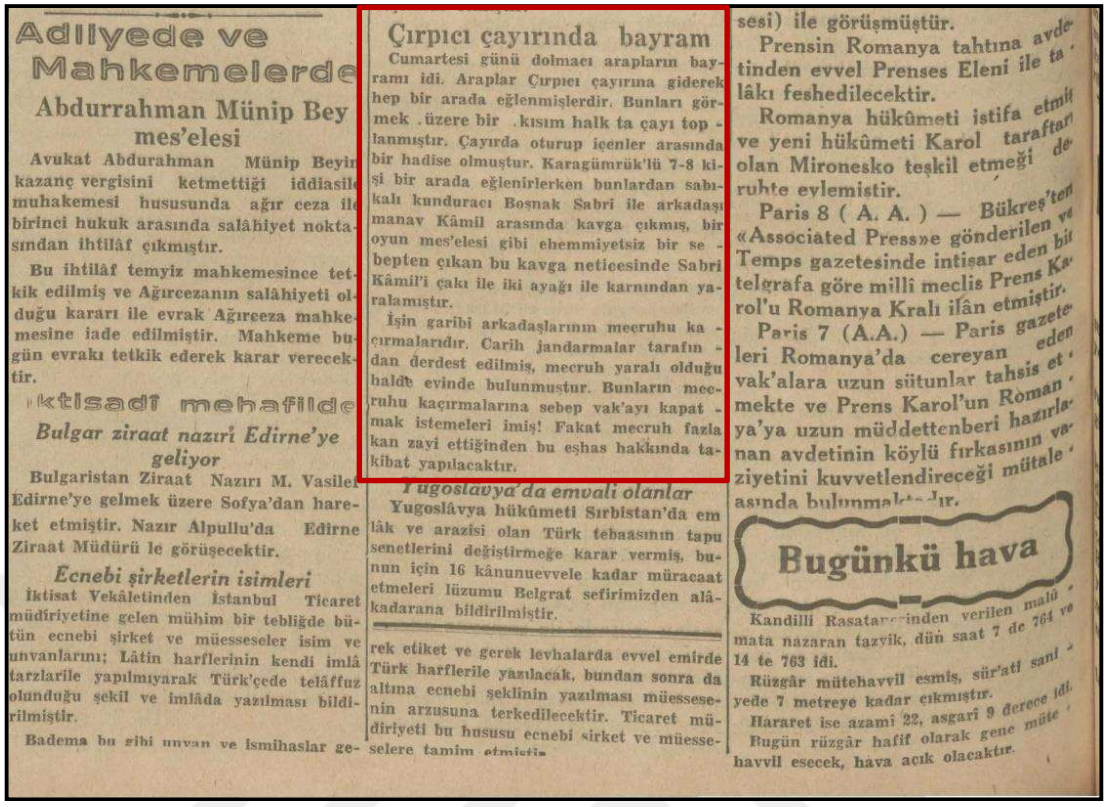

Adliyede ve Mahkemelerde

Abdurrahman Münip Bey mes'elesi

Avukat Abdurahman Münip Beyin kazanç vergisini ketmettiği iddiasile muhakemesi hususunda ağır ceza ile birinci hukuk arasında salâhiyet noktasından ihtilâf çıkmıştır.

Bu ihtilâf temyiz mahkemesince tetkik edilmiş ve Ağırcezanın salâhiyeti olduğu kararı ile evrak Ağırceza mahkemesine iade edilmiştir. Mahkeme bugün evrakı tetkik ederek karar verecektir.

İktisadî mehafilde

Bulgar ziraat nazırı Edirne'ye geliyor

Bulgaristan Ziraat Nazırı M. Vasilef Edirne'ye gelmek üzere Sofya'dan hareket etmiştir. Nazır Alpullu'da Edirne Ziraat Müdürü le görüşecektir.

Ecnebi şirketlerin isimleri

İktisat Vekâletinden İstanbul Ticaret müdiriyetine gelen mühim bir tebliğde bütün ecnebi şirket ve müesseseler isim ve unvanlarını; Lâtin harflerinin kendi imlâ tarzlarile yapılmıyarak Türk'çede telâffuz olunduğu şekil ve imlâda yazılması bildirilmiştir.

Badema bu gibi unvan ve ismihaslar gerek etiket ve gerek levhalarda evvel emirde Türk harflerile yazılacak, bundan sonra da altına ecnebi şeklinin yazılması müessesenin arzusuna terkedilecektir. Ticaret müdiriyeti bu hususu ecnebi şirket ve müesseselere tamim etmiştir.

Çırpıcı çayırında bayram

Cumartesi günü dolmacı arapların bayramı idi. Araplar Çırpıcı çayırına giderek hep bir arada eğlenmişlerdir. Bunları görmek üzere bir kısım halk ta çayı toplanmıştır. Çayırda oturup içenler arasında bir hadise olmuştur. Karagümrük'lü 7-8 kişi bir arada eğlenirlerken bunlardan sabıkalı kunduracı Boşnak Sabri ile arkadaşı manav Kâmil arasında kavga çıkmış, bir oyun mes'elesi gibi ehemmiyetsiz bir sebepten çıkan bu kavga neticesinde Sabri Kâmil'i çakı ile iki ayağı ile karnından yaralamıştır.

İşin garibi arkadaşlarının mecruhu kaçırmalarıdır. Carih jandarmalar tarafından derdest edilmiş, mecruh yaralı olduğu halde evinde bulunmuştur. Bunların mecruhu kaçırmalarına sebep vak'ayı kapatmak istemeleri imiş! Fakat mecruh fazla kan zayi ettiğinden bu eşhas hakkında takibat yapılacaktır.

Yugoslavya'da emvali olanlar

Yugoslâvya hükûmeti Sırbistan'da emlâk ve arazisi olan Türk tebaasının tapu senetlerini değiştirmeğe karar vermiş, bunun için 16 kânunuevvele kadar müracaat etmeleri lüzumu Belgrat sefirimizden alâkadarana bildirilmiştir.

sesi) ile görüşmüştür.

Prensin Romanya tahtına avdetinden evvel Prenses Eleni ile talâkı feshedilecektir.

Romanya hükûmeti istifa etmiş ve yeni hükûmeti Karol taraftarı olan Mironesko teşkil etmeği deruhte eylemistir.

Paris 8 (A. A.) — Bükreş'ten «Associated Press»e gönderilen ve Temps gazetesinde intişar eden bir telgrafa göre milli meclis Prens Karol'u Romanya Kralı ilân etmiştir.

Paris 7 (A.A.) — Paris gazeteleri Romanya'da cereyan eden vak'alara uzun sütunlar tahsis etmekte ve Prens Karol'un Romanya'ya uzun müddettenberi hazırlanan avdetinin köylü fırkasının vaziyetini kuvvetlendireceği mütalâasında bulunmaktadır.

Bugünkü hava

Kandilli Rasatanesinden verilen malûmata nazaran tazyik, dün saat 7 de 764 ve 14 te 763 idi.

Rüzgâr mütehavvil esmiş, sür'ati sanîyede 7 metreye kadar çıkmıştır.

Harareti ise azamî 22, asgarî 9 derece idi.

Bugün rüzgâr hafif olarak gene mütehavvil esecek, hava açık olacaktır.

Şekil 5.61 : Çırpıcı çayırında Arapların kutlamalarını anlatan 9 Haziran 1930 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi (Cumhuriyet Gazetesi, 1930).

Aynı şekilde tıpkı Osmanlı İmparatorluğu'nda yüzyıllarca Hıdrellez kutlamalarının merkezi olan Çırpıcı çayırı, aynı fonksiyonunu Cumhuriyetin ilanından sonra da devam ettirmeyi başarmıştır. 7 Mayıs 1930 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer alan haberde (Şekil 5.62) Veliefendi ve Çırpıcı Çayırlarında ve İstanbul'un diğer pek çok mesire yerinde Hıdrellez kutlamaları yapılmıştır: *"Dün İstanbul cihetinde Veli Efendi, Çırpıcı çayırı gibi mesire mahalleleri de rağbet görmüştür* (Cumhuriyet Gazetesi, 1930).

Kentin belleğine işlemiş gerçeğini izini sürerken başvurulan pek çok parametlerden biri de yazılı kaynaklara bakmaktır. Gazete haberleri günlük yaşama dair pek çok tarihsel kaynağın daha az önemsediği detayları içerebilir. Örneğin; bu haberde Çırpıcı çayırının bir mesire mahallesi olarak anılması yazılı kaynaklarda karşımıza ilk defa çıkan bir olgudur. Çırpıcı çayırı bir alanı olarak çoğu kaynakta anılsa da bir mesire mahallesi ya da semti algısı işin başka bir yönüyle ele almamız gerçeğini de doğuruyor. Zira henüz ilçe olmayan Zeytinburnu'nun müstakbel mahallesi olarak Çırpıcı çayırı insanların belleğinde yaşam alanı yahut iskan sahası olarak canlanmaya başlamıştır.

Gazi çiftliğinde

(Başmakaleden mabait)

Ortadaki eser bu kadar dar bir zamana sığamıyacak kadar büyüktür. Zaten Gazi'nin en farık vasfı da bu değil mi? Onun vücude getirdiği eserlerin hangisini yapıldıkları zamana sığdırmak mümkündür? Bu gayrimümkün yalnız onun elinde mümkün oluyor.

Evvelki gün Gazi nümune çiftliğ-i ni ziyaret etmiş olanlar ömürlerinin en mes'ut bayramını yaşamış oldular. Bu çiftlik Türk vatanının istikbalinin aynasıdır.

YUNUS NADİ

danımızda cezbeli bir haz var.

Yedi senelik hayat tarihimiz, dinmiyen bir şevkin, sinmiyen bir zevkin ulvî gayeye akısını nakle diyor. «Cumhuriyet» kütlenin sesine ses uydurarak yürümek gibi çetin bir sahada muzaffer mahsuller almış olmakla müftehirdir.

«Cumhuriyet» kendimin diye ele aldığı okuyucuları için, ihtiyaçları ve onların çareleri için bütün sahifelerini bir mücahede destanı

Hıdırellez ...

(Birinci sahifeden mabait)

çayırlara gidenlere sokaklarda, iskelelerde sık sık tesadüf ediliyordu.. Bugünün güzelliğinden istifade etmek ve biraz temiz bahar havası almak istiyen herkes haline göre eğlenmeğe gidiyordu. Dün Haliç vapurları iskelelerinde müthiş bir kalabalık görülüyordu. Kâhtane'ye oldukça rağbet gösterilmiş ve karadan otomobil, araba ile gidenlerden maada Haliç'te sandal safası yapanlar da epeyceydi.

Kâhtane çayırına dolaşanlar ağaç altlarında sepetlerini açıp gramofon kurup eğlen...r de çoktu.

Çayırda eğlenti ve içki âlemleri vur patlasın, devam ediyordu.

Düne İsta... cihetinde Veli Efendi Cırpıcı çayırı gibi mesire mahalleri de rağbet görmüştür. Avrıca Boğazici'nde, Anadolu sahillerinde, Adalarda tenezzühe gidenler de çoktu. Hasılı bu senenin hıdrellezi de söyle böyle eğlen...li geçti.

Şekil 5.62 : 7 Mayıs 1930 tarihli Cumhuriyet Gazetesi Hıdrellez Kutlama Haberi (Cumhuriyet Gazetesi, 1930).

Yine aynı yıllarda gazetelerde ilan edilen "Çırpıcı çayırında ya da yakınında bulunan pek çok arazi satış" haberleri de bu gerçeği yansıtmaktadır. 5 Nisan 1935 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer alan taksitle ve pazarlıkla satılık arazi başlıklı haberi şu şekildedir: *"Bakırköy Çırpıcı ve Veliefendi Çörekçeşmesi civarında 36 harita numaralı 8464 metro murabbaı arazi"* (Cumhuriyet Gazetesi, 1935) (Şekil 5.63).

Benzer bir haber de yine Cumhuriyet gazetesinin 14 Mayıs 1935 tarihli gazetesinde yer almaktadır. Taksitle satılık arazi başlıklı haber şu şekildedir: *"Bakırköyünde Çırpıcı ve Veliefendi Çörekçi çeşmesi civarında 49 harita numaralı (1) hektar 3575 metro mürabbi arazi"* (Cumhuriyet Gazetesi, 1935) (Şekil 5.64).

Taksitle ve pazarlıkla satılık arazi

Esas No.	Mevkii ve nev'i	Depozito Lira
599	Bakırköyünde Çırpıcı ve Veliefendide Çörekçiçeşmesi civarında 36 harita numaralı 8464 metro murabbaı arazi.	75
600	Gene orada 37 harita numaralı 7248 metro murabbaı arazi.	65

Yukarıda yazılı iki parça arazi sekiz taksitle ve pazarlıkla satılacaktır. İsteklilerin 8 nisan 1935 pazartesi günü saat onda şubemize gelmeleri. «77» (1690)

Taksitle Satılık Köşk:

Esas No.	Mevkii ve nev'i	Depozito Lira
642	Büyükadada Nizamda Sefer Oğlu köşklerinden ayrılma 3 parsel numaralı 1920 metro murabbaı Kuleli köşk.	1400

Yukarıda yazılı köşk ilki peşin olmak üzere sekiz senevî ve müsavi taksitle satılmak üzere açık arttırmaya konulmuştur. İhale 17 nisan 1935 çarşamba günü saat onda yapılacktır. İsteklilerin şubemize gelmeleri. «87» (1714)

1510 No. M. Kemal

AKAY

İŞLETMESİ

Müdürlüğünden:

Halen tatbik edilmekte olan kış tarifesinde 1 nisan 935 tarihinden itibaren her hafta perşembe günleri köprüden

Saat	Dakika	
19	15 te	Adalar ve Kartal Pendiğe
20	30 da	Kadıköy ve Haydarpaşa
17	40 da	Moda - Kalamış - Caddebostanı-Suadiye - Bostancı - Maltepeye

Cuma günleri Köprüden:

8	15 te	Adalar ve Kartal - Pendiğe
9	50 de	Kadıköy ve Haydarpaşaya
8	45 te	Moda - Kalamış - Caddebostanı-Su - adiye - Bostancıya

Şekil 5.63 : 5 Nisan 1935 tarihli Cumhuriyet Gazetesi Çırpıcı Çayırında Yer Alan Satılık Arazi Haberi (Cumhuriyet Gazetesi, 1935).

Emlâk ve Eytam Bankası ilânları

Taksitle Satılık Arazi

Esas No.sı	Mevkii ve nev'i	Depozito Lira
612	Bakırköyünde Çırpıcı ve Veliefendide Çörekçi çeşmesi civarında 49 harita numaralı (1) hektar 3575 metro murabbaı arazi.	120

Yukarıda yeri yazılı arazi ilki peşin olmak üzere sekiz senevî ve müsavi taksitle ve pazarlıkla satılacaktır. Geri bırakılan taksitler için faiz alınmaz. İsteklilerin 18 mayıs 1935 cumartesi günü saat onda şubemize gelmeleri. «116» (2611)

Bursa Belediyesinden:

250 armatür eksiltmesi Muhammeni 562,5 lira

Bursanın umumî tenviratı için iki yüz elli armatür, müddeti on gün uzatılarak açık eksiltmeye konulmuştur. Eksiltme ve ihalesi 19/5/935 günü saat 15 te yapılacaktır. İstekliler, şartları anlamak için her iş günü muhasebeye ve eksiltme saatinden önce de 43 liralık muvakkat teminatını 2490 sayılı kanuna göre yatırarak Belediye Encümenine gelsinler. (2606)

Üstünde ince bir tabaka (Krem Pertev) taşıyan bir cilde ne soğuk ve ne de sıcak hiç bir şey yapamaz.

KREM PERTEV'İ kullananlara sorarsanız size bunu söyliyeceklerdir.

Sahip ve Başmuharriri Yunus Nadi
Umumi neşriyatı idare eden Yazı işleri Müdürü: Hikmet Münif

Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi - İstanbul

Şekil 5.64 : 14 Mayıs 1935 tarihli "taksitle satılık arazi" başlıklı Cumhuriyet gazetesi haberi (Cumhuriyet Gazetesi, 1935).

Buna benzer pek çok satış ilanı, aynı dönemde hatta ilerlen birkaç 10 yıl boyunca görmek mümkündür. Bu denli yoğun satışın yapılması yoğun talep ürünün olduğu gerçeğine dayanır. Bakırköy, Çırpıcı ve Veliefendi'ye 1930'lardan itibaren artan

talebin nedeni hem arazi değerinden ötürü, hem sayfiye yeri olması ve kente yakın olması ile kentin gelecek yapılaşmasının da bir parçası olduğudur.

Osmanlı döneminde Büyük Demir Fabrikasının su ihtiyacının Çırpıcı çayırından karşılandığını dair belgeleri incelemiştir. Çırpıcı çayırının ihtiva ettiği deresi yani su potansiyeli ile tarihin pek çok aşamasında ön plana çıktığı bilinmektedir. Öyle ki su temini yönünde çırpıcının fonksiyonu değişmemiş süregelmiştir. 29 Ağustos 1939 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki Bakırköy'de su işi başlıklı haberi şu şekildedir; "*Bakırköy'ün su ihtiyacının temini için Çırpıcı çayırında artezyen kuyuları açılmıştı. Son zamanlar yapılan tecrübeler, burada bol miktarda su bulunduğu kanaatini vermiştir. Yalnız daha derin sondajların yapılabilmesi için büyük makineler celbine lüzum görülmüştür. Makineler satın alındıktan sonra tecrübelere devam edilecektir.*" (Cumhuriyet Gazetesi, 1939) (Şekil 5.65).

ŞEHİR İŞLERİ

Bakırköyde su işi

Bakırköyün su ihtiyacının temini için Çırpıcı çayırında arteziyen kuyuları açılmıştı. Son zamanlarda yapılan tecrübeler, burada bol miktarda su bulunduğu kanaatini vermşitir. Yalnız daha derin sondajların yapılabilmesi için büyük makineler celbine lüzum görülmüştür. Makineler satın alındıktan sonra tecrübelere devam edilecektir.

Tehir edilen inşaat

Harbiye ile Şişli arasında bir tretuvar yapılacaktı. Bu tretuvarın 32.000 liraya çıkacağı anlaşılmış, fakat bütçede tahsisat mevcud olmadığından inşaatın gelecek seneye tehiri karargir olmuştur.

Harbiyede yıkılmasına başlanan dükkânlar

kabul edilmiş bulunan taahhüdata ğayir olduğuna» hükmetmiş ve Sov Fransa ittifak muahedesinin batta mefsuh olduğunu kararlaştırmıştır. kova misakı Almanyanın Japonya lan taahhüdatını bozmuş olduğu Fransa ile Sovyetler arasındaki it da feshetmiştir. Bunların bir başl olup daha başka birçok anlaşma ve liklere de nihayet vermesi ihtimal d lindedir.

Muharrem Feyzi TOG

VİLÂYET

Başvekâlet Müsteşarını ziyareti

Başvekâlet Müsteşarı Vehbi, dün li ve Belediye Reisi Lûtfi Kırdarı zi

Şekil 5.65 : 29 Ağustos 1939 tarihli Cumhuriyet gazetesi Bakırköy'de su işi başlıklı haberi (Cumhuriyet Gazetesi, 1939).

Çırpıcı çayırının ihtiva ettiği su potansiyeli o denli fazladır ki 1947 yılına gelindiğinden çok daha kapsamlı bir su tesisi dönemin belediye başkanı ve valisi olan Lütfi Kırdar tarafından açılışı yapılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1947) (Şekil 5.66).

Çırpıcıda açılan kuyular

Şimdilik şehre 20 bin metre mikâbı su veren tesisat dün törenle açıldı

Çırpıcı çayırındaki su tesislerinden bir görünüş ve Dr. Lûtfi Kırdar dünkü törende söylevini verirken

— Yazısı 3 üncü sahifemizde —

Şekil 5.66 : Çırpıcı çayırında dönemin valisi ve belediye başkanı olan Lütfi Kırdar tarafından açılan su tesisi ile ilgili 12 Ağustos 1947tarihli Cumhuriyet gazetesi haberi (Cumhuriyet Gazetesi, 1947).

Gazete haberinin detayları ise şu şekildedir: "Çırpıcı çayırındaki su tesislerinin işletmeye açılması münasebetiyle dün bir tören yapılmıştır. Davetliler saat beşte otobüsle Çırpıcı çayırına gitmişlerdir. Davetliler arasında Korgeneral Muharrem Mazlum, İstanbul Komutanı Asım Tınaztepe, Vali muavini İsmail Hakkı Bayral, Emniyet Umum Müdürü Ahmed Demir, Belediye muavini Said Koçakla Vilayet ve Belediye erkânı ve Şehir Meclisi ve pek çok davetliler hazır bulunuyordur. Vali açılış törenin bu tesisler hakkında izahat vermiş ve demiştir ki:

İstanbul'umuzun umumi ihtiyacına nazaran şimdilik küçük bir tesis olan ve bugüne kadar bir milyon lira sarf edilerek meydana getirilen bu yeni eser, dört artezyen kuyusu ile on altı kilometrelik bir isale şebekesi ve bir terfi merkezini ihtiva etmektedir.

Bu yeni kaynaklarla şehir sularına halen ilave edebildiğimiz miktar günden daha 7000 metreküptür. Uygulamaya başlayana projelerimize göre daha 13 bin metreküp su almak kararındayız, bu suretle artezyen kuyuları şehre günde ceman 20.000 metreküp su ekleyeceklerdir. Bu 20.000 metreküp su ile şehrin umumi sarfiyatı 80.000 metreküpe çıkmış olacaktır. Su sarfiyatının bundan sonra da artacağına inandığımız içindir ki daha büyük, daha esaslı bir proje üzerine çalışmaktayız. Bu projeye göre

şehir, bir boru şebekesiyle Terkos gölüne ikinci defa bağlanacaktır. Daha şimdiden İngiliz ve Fransız fabrikalarına sipariş edilen 21 kilometrelik borunun sevkiyatına başlanmak üzeredir. Polonya'ya sipariş edilen 23 kilometrelik borunun da imaline başlandığını haber almış bulunuyoruz. Yeni su kaynaklarımızın sevgili İstanbul'umuza ferahlık ve esenlik getirmesini dilerim… (Cumhuriyet Gazetesi, 1947) (Şekil 5.67)

Çırpıcıda açılan kuyular

Çırpıcı çayırındaki su tesislerinin işletmeye açılması münasebetile dün bir tören yapılmıştır. Davetliler saat beşte otobüslerle Çırpıcı çayırına gitmişlerdir. Davetliler arasında Korgeneral Muharrem Mazlum, İstanbul Komutanı Asım Tınaztepe, Vali muavini İsmail Hakkı Baykal, Emniyet Umum müdürü Ahmed Demir, Belediye muavini Said Koçakla Vilâyet ve Belediye erkânı, ve Şehir Meclisi ve pek çok davetliler hazır bulunuyordu. Vali açılış töreninde bu tesisler hakkında izahat vermiş ve demiştir ki:

«— İstanbulumuzun umumî ihtiyacına nazaran şimdilik küçük bir tesis olan ve bugüne kadar bir milyon lira sarfedilerek meydana getirilen bu yeni eser, dört arteziyen kuyusile on altı kilometrelik bir isale şebekesi ve bir terfi merkezini ihtiva etmektedir.

Bu yeni kaynaklarla şehir sularına halen ilâve edebildiğimiz miktar günde daha 7000 metreküpdür.

Uygulanmağa başlayan projelerimize göre bu sahadan daha 13 bin metreküp su almak kararındayız. Bu suretle arteziyen kuyuları şehre günde ceman 20.000 metreküp su ekliyeceklerdir. Bu 20,000 metreküp ile şehrin umumî sarfiyatı 80,000 metreküpe çıkmış olacaktır. Su sarfiyatının bundan sonra da artacağına inandığımız içindir ki daha büyük, daha esaslı diğer bir proje üzerinde çalışmaktayız. Bu projeye göre şehir, bir metre kutrunda geniş demir bir boru şebekesile Terkos gölüne ikinci defa bağlanacaktır.

Daha şimdiden İngiliz ve Fransız fabrikalarına sipariş edilen 21 kilometrelik borunun sevkiyatına başlanmak üzeredir.

Polonyaya sipariş edilen 23 kilometrelik borunun da imaline başlandığını haber almış bulunuyoruz.

Yeni su kaynaklarımızın sevgili İstanbulumuza ferahlık ve esenlik getirmesini dilerim.»

Bundan sonra tesisler gezilmiş ve bir çardak altında hazırlanan büfede misafirler ağırlanmıştır.

---

düğümüz şekle göre, mesaisi istihsale müessir olan kısma prim verilecekmiş. Bunların kimler olduğunu çalışmaları neticesinde değil, kadroya göre (!) tayin etmişler. Bu tayinde göze çarpan hususiyet şudur:

Fabrikada, ambarda veya mağazada olsun olmasın bütün müdürler ve şefler ve onların bir kısım maiyeti prim almakta, mukayyid gibi küçük memurlar prim almamaktadırlar.

İşin esasını kurcalarsak, böyle makam üzerine -yani falan memuriyetin primi var, falanın yok- diye bir liste yapmanın prim mantığile münasebeti yok. O makam sahibi, istihsalde müessir olsa da, olmasa da prim alacak diye evvelden karar vermek pek isabetli değildir; değildir ama bu yol tutulmuş, böyle gidecek.

Şimdi burada bir haksızlık başlıyor.

Evvelâ her yerde bu gibi zam ve primler yüksek derecelere verilip küçükler ihmal edilmek bizde âdet oldu. Böyle kararları veren heyet azalarının biraz daha diğerkâm olmalarını istemek ve onlara küçük memurların daha fazla muavenete muhtac bulunduğunu hatırlatmak lâzım geliyor. Kaldı ki meselâ bir müessesenin levazım müdürü prim alıyor da o levazımı sevkeden şoför veya hizeden ambar memuru veya kaydeden mukayyid almıyor. Ne hikmet bilinmez! Ne ise tekrar o davaya dönmiyelim. Şimdi bir hâdise var: Vaktile iktısadî teşekkül mensublarına zam yapılırken, bunlar prim alırlar diye zam ölçüsü dar tutulmuştu. Bugün o sistem, yani bütün mensublara prim vermek usulü kaldırılarak yalnız bir kısmına prim verilmek sistemi kabul edildiğine göre vaktile iktısadi devlet teşekküllerine mensubdur prim alır diye az zam gören; bugün de primden mahrum kalan müstahdemler ne olacak?

Bir adalet; bir mantık ve bir idare hukuku varsa bunun halledilmesi lâzımdır. Ama belki de, bütçede tahsisat yok! diye bu iş kazaya bırakılır. Bizde o da mümkündür hattâ muhtemeldir.

B. FELEK

Şehrimize gelen Amerikalıların Atinada yaptığı müsabakalar

1948 Londra olimpiyadı hazırlıkları vesi-

Şekil 5.67 : Çırpıcı çayırında dönemin valisi ve belediye başkanı olan Lütfi Kırdar tarafından açılan su tesisi ile ilgili 12 Ağustos 1947 tarihli Cumhuriyet gazetesi haber (Cumhuriyet Gazetesi, 1947).

Kemali Söylemozğlu'nun her iki üst ölçekli haritalar bize bugünkü Zeytinburnu'nun çoğunlukla kıyı kesiminin endüstri faaliyet alanları ile dolu olduğunu göstermektedir. İstanbul'un tarih yazımında önemli belgeler olarak bilinin ve Pervititch tarafından hazırlanan sigorta haritaları içerisinde Kazlıçeşme'nin de verileri yer almaktadır. 1939 yılındaki mevcut durumu gösterir Kazlıçeşme Pervititch haritalarına baktığımızda bölgede; büyük tekstil fabrikalarının yanında, debbağhaneler ile kürek ve lastik fabrikaları ve bilumum endüstri alanlarını görebiliriz. Kazlıçeşme'de kurulan bazı fabrikalar salt bir fabrika olarak değil de bir yaşam alanı olarak kurgulandığını görebiliriz. Örneğin, İplik Türk fabrikası yemekhanesi, depoların, yemek hanesi ve "ameleler yuvası" yani işçi konutları ile çok büyük bir alana yayılan bir üretim tesisidir (Şekil 5.68). Burada "amele yuvaları" ise endüstriyel bir faaliyetin kentin yaşam alanı olarak yeniden kurguladığı ve bu yönde çok çeşitli müdahaleler maruz bıraktığı hipotezini ispatlamaktadır. Kazlıçeşme, dönemin Zeytinburnu bölgesi için bir prototip sunmakla birlikte tezine temel hipotezlerinden birini de ispatlamaktadır.

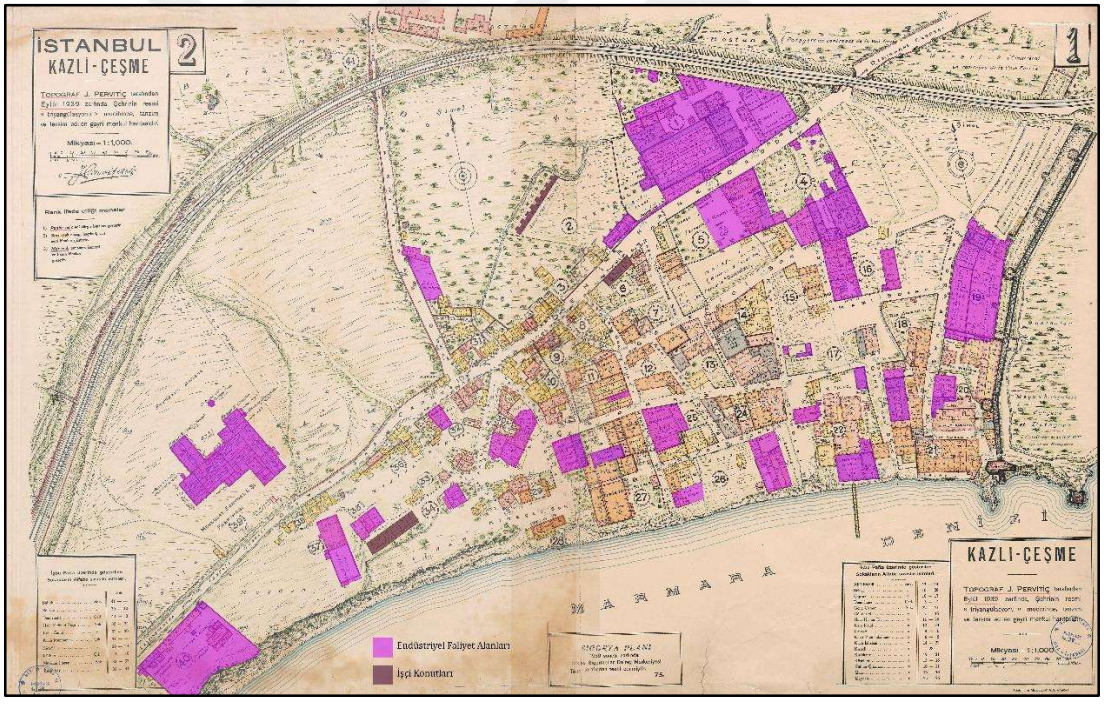

Şekil 5.68 : Kazlıçeşme Pervititch Haritaları.

Kazlıçeşme'den başlayarak Çırpıcı'ya doğru ilerleyen kentsel gelişimi, Zeytinburnu'nun barındırdığı kentsel potansiyeller düşünüldüğünde kaçınılmazdır. 1953 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından Zeytinburnu "nahiye" yani günümüz Türkçesiyle bucak olarak ilan edilmiştir. Söz konusu işlem için hazırlanan olurun metni şu şekilde ifade edilmektedir: "*İstanbul Vilayetinden Fatih Kazasına bağlı*

Samatya Nahiyesi mıntıkası dâhilinde Zeytinburnu gecekondu sahasında (Zeytinburnu) adiyle yeniden bir Nahiye kurularak Bakırköy Kazasına bağlanmasına dair, hazırlanan esbabı mucibe layihası, kroki ve karar ilişik olarak sunulmuştur. Gereğini yüksek müsaadelerini saygılarımla arz ederim." (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi) (Şekil 5.69)

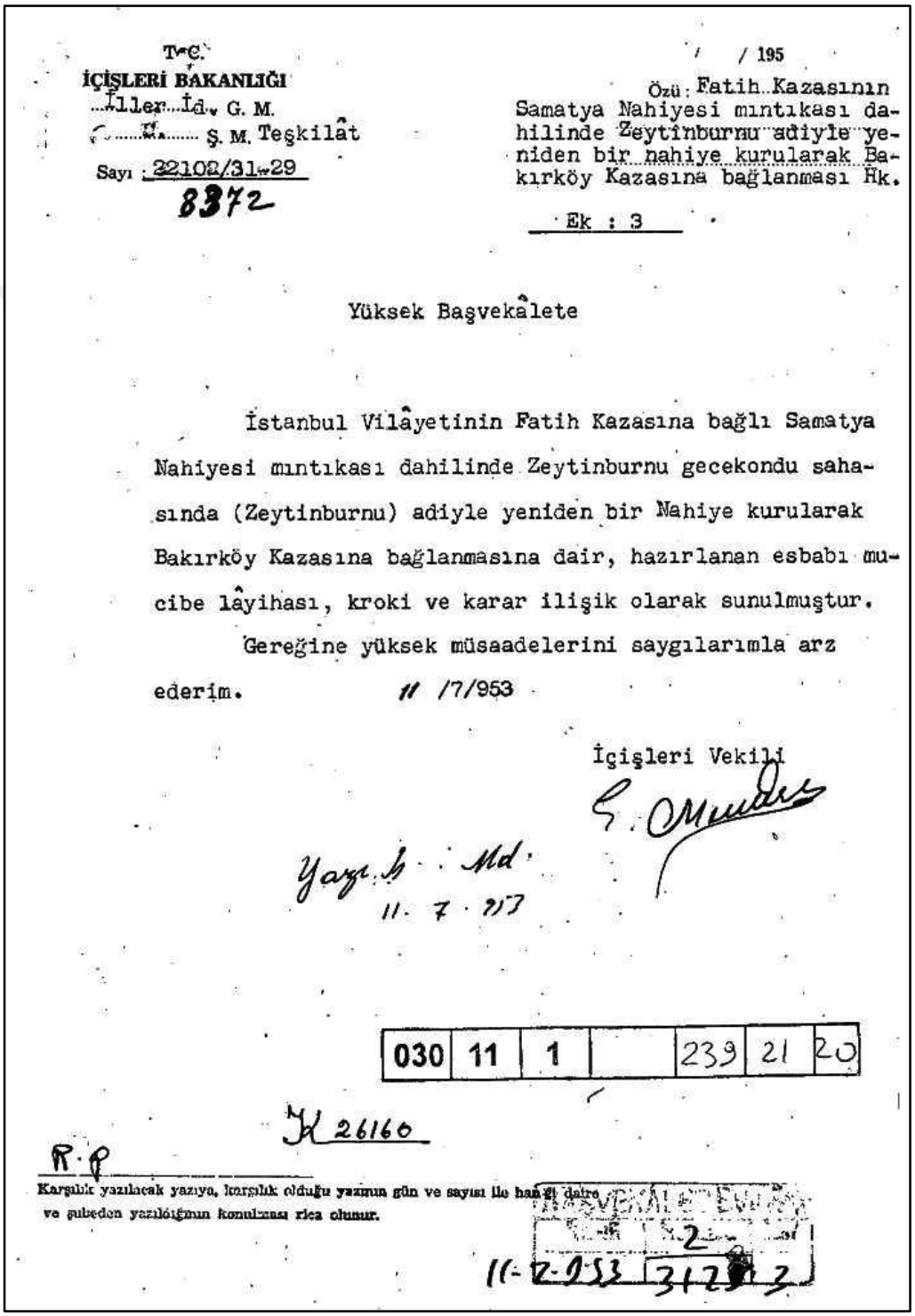

T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
İller İd. G. M.
Ş. M. Teşkilât
Sayı : 22102/31-29
8372

/ / 195

Özü : Fatih Kazasının Samatya Nahiyesi mıntıkası dahilinde Zeytinburnu adiyle yeniden bir nahiye kurularak Bakırköy Kazasına bağlanması Hk.

Ek : 3

Yüksek Başvekâlete

İstanbul Vilâyetinin Fatih Kazasına bağlı Samatya Nahiyesi mıntıkası dahilinde Zeytinburnu gecekondu sahasında (Zeytinburnu) adiyle yeniden bir Nahiye kurularak Bakırköy Kazasına bağlanmasına dair, hazırlanan esbabı mucibe lâyihası, kroki ve karar ilişik olarak sunulmuştur.

Gereğine yüksek müsaadelerini saygılarımla arz ederim. 11 /7/953

İçişleri Vekili
S. Muder

Yazı İ. Md.
11. 7. 953

030	11	1		239	21	20

K 26160

R.P

Karşılık yazılacak yazıya, karşılık olduğu yazının gün ve sayısı ile hangi daire ve şubeden yazıldığının konulması rica olunur.

11-7-953 3128

Şekil 5.69 : Zeytinburnu'nun yeni bir Nahiye olarak belirlenmesine yönelik hazırlana yazı (DABCA, BTDB, 239-21-20).

Yazı ekinde teslim edilen "esbabı mucibe layihası" yani gerekçe raporunda İstanbul İdare Heyeti 09.10.1951 tarih ve 154 sayılı kararında, Zeytinburnu gecekondular sahasının daha önceden meskûn olmayan bir bölge iken 1947 yılında itibaren hızla kentleşmeye başladığı ve raporun hazırlandığı tarihte 6000 den fazla gecekondunun ve 50.000 den fazla nüfusun hâlihazırda bulunduğu çarşı, Pazar ve elektrik gibi temel yerel hizmetlere sahip olduğu ve 10 km'lik geniş bir sahaya yayılmış olmasından mütevellit hem kent halkının hükümetle temasını arttırmak hem de daha önce bağlı bulunduğu Samatya Nahiyesi tarafından emniyetinin sağlanmasında zorluk yaşanıyor olmasından ötürü yeni bir Nahiye ilan edilmesi gerektiği belirtilmiştir (Şekil 5.70). Sınır tespiti için hazırlanan tutanakta da batı sınırı olarak Çırpıcı deresi kabul edilmişti (Şekil 5.71).

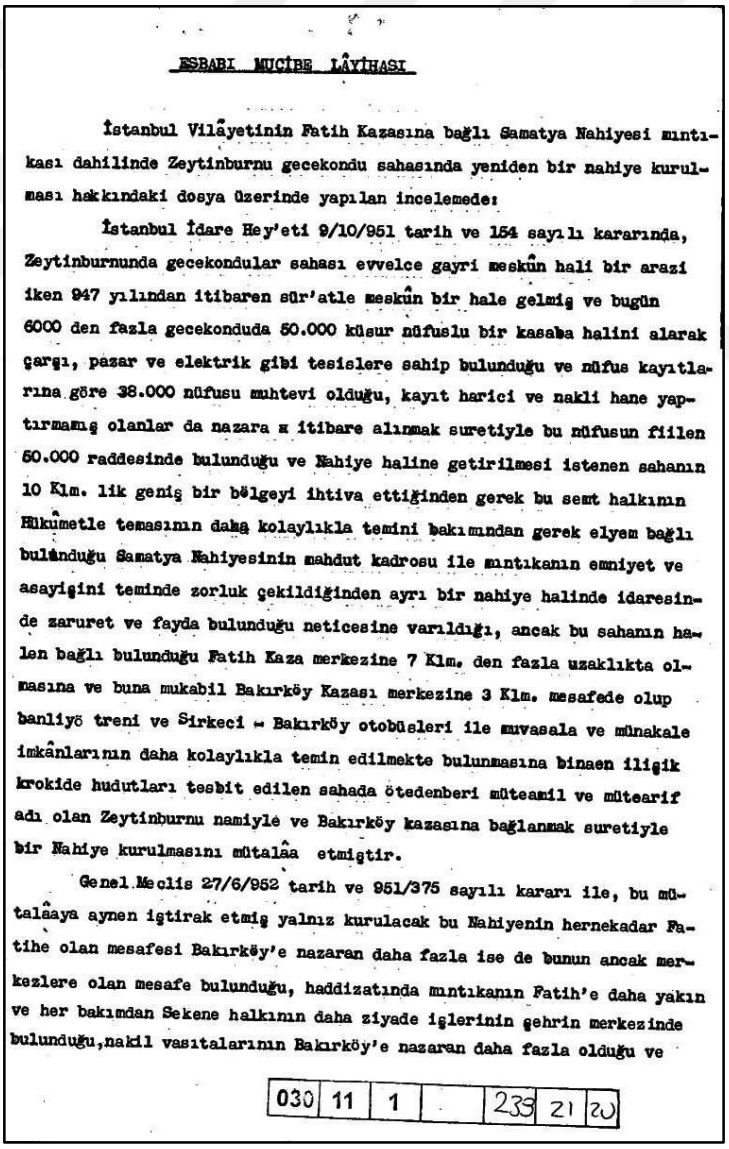

ESBABI MUCİBE LÂYİHASI

İstanbul Vilâyetinin Fatih Kazasına bağlı Samatya Nahiyesi mıntıkası dahilinde Zeytinburnu gecekondu sahasında yeniden bir nahiye kurulması hakkındaki dosya üzerinde yapılan incelemede:

İstanbul İdare Hey'eti 9/10/951 tarih ve 154 sayılı kararında, Zeytinburnunda gecekondular sahası evvelce gayri meskûn hali bir arazi iken 947 yılından itibaren sür'atle meskûn bir hale gelmiş ve bugün 6000 den fazla gecekonduda 50.000 küsur nüfuslu bir kasaba halini alarak çarşı, pazar ve elektrik gibi tesislere sahip bulunduğu ve nüfus kayıtlarına göre 38.000 nüfusu muhtevi olduğu, kayıt harici ve nakli hane yaptırmamış olanlar da nazara itibare alınmak suretiyle bu nüfusun fiilen 50.000 raddesinde bulunduğu ve Nahiye haline getirilmesi istenen sahanın 10 Klm. lik geniş bir bölgeyi ihtiva ettiğinden gerek bu semt halkının Hükûmetle temasının daha kolaylıkla temini bakımından gerek elyem bağlı bulunduğu Samatya Nahiyesinin mahdut kadrosu ile mıntıkanın emniyet ve asayişini teminde zorluk çekildiğinden ayrı bir nahiye halinde idaresinde zaruret ve fayda bulunduğu neticesine varıldığı, ancak bu sahanın halen bağlı bulunduğu Fatih Kaza merkezine 7 Klm. den fazla uzaklıkta olmasına ve buna mukabil Bakırköy Kazası merkezine 3 Klm. mesafede olup banliyö treni ve Sirkeci - Bakırköy otobüsleri ile muvasala ve münakale imkânlarının daha kolaylıkla temin edilmekte bulunmasına binaen ilişik krokide hudutları tesbit edilen sahada ötedenberi müteamil ve mütearif adı olan Zeytinburnu namiyle ve Bakırköy kazasına bağlanmak suretiyle bir Nahiye kurulmasını mütalâa etmiştir.

Genel Meclis 27/6/952 tarih ve 951/375 sayılı kararı ile, bu mütalâaya aynen iştirak etmiş yalnız kurulacak bu Nahiyenin hernekadar Fatihe olan mesafesi Bakırköy'e nazaran daha fazla ise de bunun ancak merkezlere olan mesafe bulunduğu, haddizatında mıntıkanın Fatih'e daha yakın ve her bakımdan Sekene halkının daha ziyade işlerinin şehrin merkezinde bulunduğu, nakil vasıtalarının Bakırköy'e nazaran daha fazla olduğu ve

030 | 11 | 1 | | 239 | 21 | 20

Şekil 5.70 : Zeytinburnu'nun Nahiye ilan edilmesi hususunda hazırlanan gerekçe raporu (DABCA, BTDB, 239-21-20).

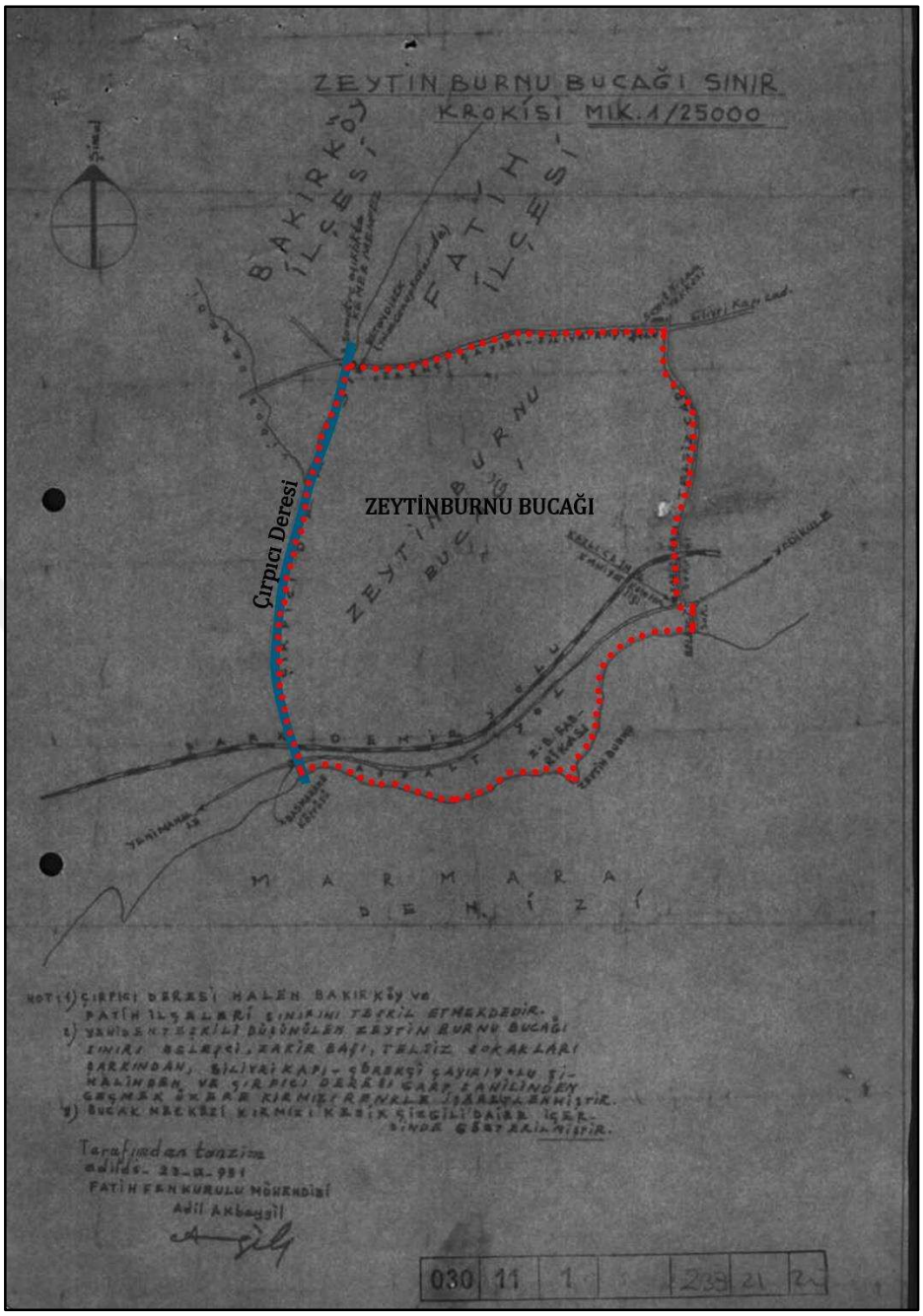

Şekil 5.71 : Zeytinburnu Nahiyesi için belirlenen sınır tespit krokisi (DABCA, BTDB, 239-21-20).

Nihayetinde yeni bir bucak ilan edilen Zeytinburnu 1957 senesinde ilçe olarak ilan edilmiş ve hızlı kentleşmeden nasibini almıştır. Yukarıdaki bilgi ve belgeler ışığında Zeytinburnu2nun bir endüstri semti olduğu ve yaşayanlarının de işçi sınıfının ağırlıkta olduğu söylenilebilmektedir. Bu bağlamda Zeytinburnu'nun ve buna ek olarak Çırpıcı çayırının kentsel gelişimi endüstriyle doğrudan ilişkili bir şekilde ilerlemiştir. Bu bağlamda Zeytinburnu'nun önce Nahiye ardından 1957 yılında İstanbul'un bir ilçesi olarak ilan edilmesinin başka sebeplerinden biri de buradaki işçi sınıfı devletin

kontrolü altında tutmaktır. 1962 yılında yayınlanan "İstanbul ve Polis" adlı bir fotoğraf albümünde de Zeytinburnu'nun kentsel gelişimi İstanbul Emniyeti'nin gözlemlediği konular arasındadır. Genel anlamda İstanbul'un 1950 yılından itibaren yoğun göçe maruz kaldığı ve kentsel gelişmenin de buna paralel olarak arttığından bahsedilmektedir. O yılların kentsel gelişimine yönelik hazırlanan üst ölçekli bir haritada Zeytinburnu'nun 1962 senesindeki meskûn yerlerinin durumu belirtilmiştir. Bu haritadan yola çıkacak olursak 1960lı yıllarda Zeytinburnu'nun ciddi manada kentsel gelişmenin yaşandığı temel semtlerden biri olduğunu görmekteyiz (Şekil 5.72). Aynı fotoğraf albümünde Zeytinburnu'nun toplam 94 km uzunluğunda 309 adet sokağının olduğundan bahsedilmektedir (Salt Araştırma) (Şekil 5.73).

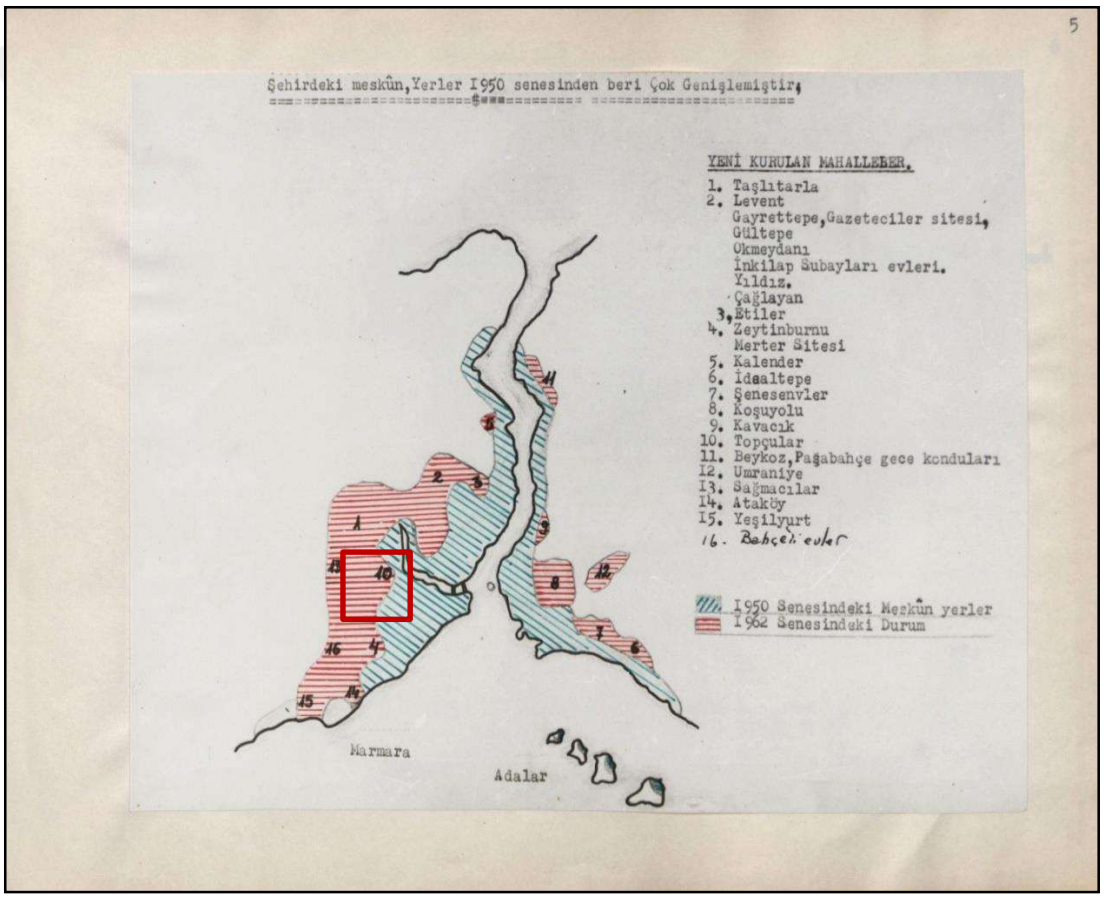

Şekil 5.72 : "İstanbul ve Polisi" isimli fotoğraf albümünde 4 numaraları olarak işaretlenmiş Zeytinburnu'nun 1962 yılındaki meskûn sahaların durumu (Salt Araştırma).

Eski gazete kupürleri, tarihi fotoğraflar bir kentin sosyal yaşamı ile ilgili tarihsel dönüşümünün analizi ile ilgili önemli ipuçları veriyor olmasına rağmen, fiziksel çevrenin dönüşümünü anlamamız tarihi bazı haritaların analiz edilmesi ile mümkündür. Yukarıdaki kaynaklardan Cumhuriyetin ilk döneminden itibaren,

Zeytinburnu ve Çırpıcı'nın kentsel gelişim bağlamında önemli bir kent çeperi olarak ön plana çıktığını görebilmekteyiz. Osmanlı İstanbul'unun önemli bir giriş kapısı olan Kazlıçeşme'de başlayan endüstrileşme faaliyetleri ile birlikte kentin artan nüfusu ve iş gücünün de birikmesiyle birlikte kentsel ve endüstriyel gelişim Çırpıcı çayırına ulaşmıştır. Cumhuriyetin akabinde de bu süreç hızla devam etmiştir. Keza, İstanbul'a iş aramak umuduyla artan kırsal göç de kentin plansız ve son derece hızlı bir şekilde büyümesiyle sonuçlanmış ve pek çok bölgede Zeytinburnu gibi gecekondu semtleri ortaya çıkmıştır. Elbette siyasi bazı beklentiler de gecekondu semtlerinin oluşmasının önünü açmıştır. "İstanbul ve Polisi" adlı fotoğraf albümünde 1960'lı yıllara gelindiğinde Zeytinburnu'nda yoğun bir kentleşmenin başladığı belirtilmektedir.

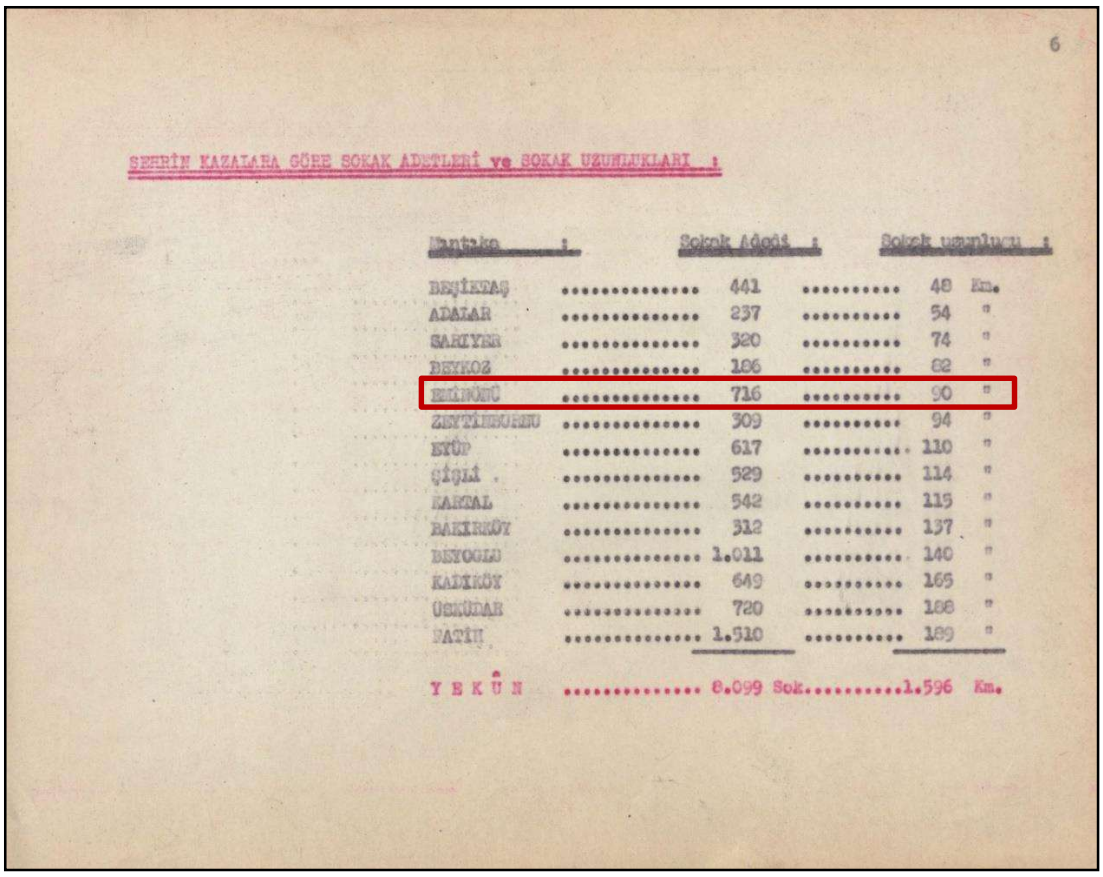

6

ŞEHRİN KAZALARA GÖRE SOKAK ADETLERİ ve SOKAK UZUNLUKLARI :

Kaza	Sokak Adedi	Sokak uzunluğu
BEŞİKTAŞ	441	48 Km.
ADALAR	237	54 "
SARIYER	320	74 "
BEYKOZ	186	82 "
BEŞİKTAŞ	716	90 "
ZEYTİNBURNU	309	94 "
EYÜP	617	110 "
ÇİFTLİ	529	114 "
KARTAL	542	115 "
BAKIRKÖY	312	137 "
BEYOĞLU	1.011	140 "
KADIKÖY	649	165 "
ÜSKÜDAR	720	188 "
FATİH	1.510	189 "
Y E K Ü N	8.099 Sok.	1.596 Km.

Şekil 5.73 : "İstanbul ve Polisi" isimli fotoğraf albümünde yer alan İstanbul ilçelerinin sokak sayıları (Salt Araştırma).

5.6.5 Zeytinburnu ve Çırpıcı çayırının sözlü tarih ve kent hafızasındaki yeri

Bir kentin, sosyal çevrenin, toplumun deneyimlediği ancak yazılı tarihe konu olmayan bazı olaylar, durumlar, fikirler nesilden nesile sözlü tarih vasıtasıyla aktarılır. Bu aktarımlar bazen çocuklara anlatılan hikâyeler bazen kent efsaneleri bazen de insanların belleklerinde yaşayan anılar olarak karşımıza çıkar. Kentleri, yaşayan canlı

bir organizma olarak görme yaklaşımı işte bu kentsel belleğin önemini vurgulamaktadır. Tıpkı insanlar gibi kentlerin de hafızası vardır ve bu kentsel belleği oluşturarak, bellek mekânlar üzerinde kendini tezahür eder.

Zeytinburnu Çırpıcı çayırı bölgesinde yaşayan insanlarla, Zeytinburnu Belediyesi tarafından açık uçlu ve serbest konuşma şeklinde görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler daha sonra Zeytinburnu Anı Defteri olarak kitaplaştırılmıştır. Bölge sakinlerinin, anılarında yaşayan Zeytinburnu ve Çırpıcı çayırı ile ilgili- bu tez çalışmasına da girdi olacak- önemli bilgiler bulunmaktadır. Zamansal ve mekânsal bağlamda bölgenin dönüşümünü, değişimini analiz etmek için sözlü tarihin aktarımlarına başvurmak önemlidir. Zira zamanın sırları, salt yazılı tarihle değil hatta belki daha geniş düzeyde sözlü tarihle aktarılmaktadır.

Nitel analiz yöntemleri arasından en önemlilerinden biri olarak görüşmeler için veri analiz aşamaları: deşifre, kodlama, araştırmacı günlüğü yazımı ve kategori oluşturmak basamaklarından oluşmaktadır (Çelik; Baykal; Kılıç Memur, 2020). Yapılan görüşmeler Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları tarafından deşifre edilerek metne aktarımı gerçekleştirilmiştir. Bundan sonraki adım olarak kodlama süreci gelmektedir. Kodlar; görüşmelerden elde edilen verilerin anlamlı bir bütün olacak şekilde belirli parçalara ayrılarak bu parçaların, araştırmanın bağlamına da oturacak şekilde bir bütün olarak değerlendirilmesi için geliştirilmektedir. Kodlar sayesinde, görüşme metni ilk soyutlama adımından geçmektedir. Zira sosyal araştırmaların en önemli hedeflerinden birisi hedef grubunu “anlamak ”tır ve bunun temeli de sözlü verinin rafine edilmesinden geçmektedir. Bu nedenledir ki 1990'lardan beri nitel araştırmalarda, görüşme insanların dünyayı nasıl anlamlandırdıklarına dair bilgileri genişletme imkânı verdiği için ana yöntem olarak kullanılmaktadır (Seidman, 2013). Kodlama sistemi, deşifrenin anlamlı parçalara ayrılarak bu parçalar arasında bütünlük(anlamsal) sağlamaya çalışmaktır (Miles ve Huberman, 2016). Zira, sosyal araştırmaların temel hedefi olarak yapılan görüşmeleri içselleştirerek anlamak çıkarmak belirli soyutlama adımlarını gerektirmektedir. Bu soyutlama adımları deşifre edilen ham metni irdelemenin, üzerine düşünmenin ve detayları içerisinde okuma yapmanın yollarını araştırmacıya sunmaktadır. Bu bağlamda kod sistemi ham metni rafeni bilgiye çevirmek için başvurulan başat soyutlama adımlarından biridir. Kodlar çeşitli tiplere ayrılırlar. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Şekil 5.74 : Kod sınıfları (veriler: Çelik; Baykal; Kılıç Memur, 2020).

Yukarıda tabloda bahsedildiği şekilde metni kodlara ayırmanın akabinde, kodun metin içindeki yoğunluğu ve ağırlığı hakkında araştırmacıya bilgi vermesi açısından ne sıklıkla geçtiğine bakmak gerekir (Miles ve Hubermann, 2016). Bu nedenledir ki görüşmelerde bahsi geçen her kod için bir puanlama sistemi yapılmıştır. Nihayetinde hangi kodun ön plana çıktığı anlaşılacaktır. Kodlama sisteminin akabinde daha üst bir çatkı olarak kategoriler oluşturularak hangi kodun hangi kategoriyle eşleştiği belirlenir. Kategoriler ortak fikirlerden oluşan birçok kodu içeren geniş bilgi üniteleridir. Bunlar, araştırma sorularına cevap olarak ortaya çıkan temel örüntü, bulgu veya soyutlama olarak düşünülebilir (Corbin ve Strauss, 2008; Merriam, 2009).

Zeytinburnu Anı Defterinde yer alan görüşmeler arasından, çalışma alanı hususunda ilgili 25 röportaj seçilerek, belirlenen kod ve akabinde kategorilere göre sınıflandırılmıştır. Bu tez çalışması kapsamında yapılan görüşmelerin, analizi için geliştirilen kod sınıfları şu şekildir:

- Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması
- İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amele yuvaları
- Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi
- Gecekondulaşma, gecekondu hayatı
- Sportif faaliyetler ve kent mekânının bu faaliyetlerdeki rolü
- Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı, kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması
- Komşuluk ilişkileri ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi
- Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması
- Anılarda yaşayan bellek mekânların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü

Kodları bir araya getiren ve soyutlayarak anlamsal bütünlere ayıran kategoriler ise şu şekilde belirlenmiştir:

- Endüstrileşme ve kentleşme
- Kentsel bellek, bellek mekanları
- Sosyokültürel yapı ve komşuluk ilişkileri
- Eğitimsel, sportif, bilişsel ve kültürel gelişim
- Doğal çevre ve kentsel peyzaj

Öncelikle yapılan görüşmelerde yukarıda belirlenen kodların izleri aranmıştır. Her bir kod sınıfı için puanlama sistemi uygulanacaktır. Buna göre bir kodun metin içerisinde bahsedildiği her durum bir puan olacaktır. Böylece hangi kodun ön plana çıktığını hangisinin ise arka planda kaldığının analizi yapılmış olacak. Nihayetinde kategorilere ayrılırken de rafine edilmiş kodlar bir bütün halinde soyutlandırılacaktır.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 1 **(Doğum Tarihi/Yeri: Çankırı, 1939)**	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekon-dulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
Ben 13 yaşında İstanbul'a geldim. Kazlıçeşme'de deri fabrikaları vardı. Bu deri fabrikalarında bizim hemşerilerden çok çalışan vardı. Ben de orada çalışan dayımın oğlu Süleyman Sülek'in yanına geldim. Onunla birlikte 5-6 sene bekâr odasında kaldık, 2.5 lira yevmiyeyle çalışırdık. 17.5 lira haftalık alıyordum. O paradan gene para arttırıyorduk. Deri fabrikasında bir tane ustamız vardı. O derileri işlerdi. Biz de derileri oraya, buraya taşırdık. Fâtih Sultan Mehmed İstanbul'u fethettiği zaman ilk karargâhı Kazlıçeşme'ye kurmuş. İstanbul'daki en eski tarihî cami Kazlıçeşme'deki camidir. Bak, her camilerin minaresine bak, sağ taraftadır, Kazlıçeşme'deki caminin minaresi sol taraftadır. Niçin? Ezan okunduğu zaman İstanbul'dan biraz daha duyulsun diye. Cami fabrikaların içinde, yolun üstündeydi. Fabrikalar dediğim, Kazlıçeşme'den Zeytinburnu'na 135 fabrika vardı. 135 fabrikanın hepsi böyle iç içeydi. Daracık sokaklar leş gibiydi, pislikten çöpten geçilmezdi. Çeşme yolun üstünde, şimdi olduğu yerdeydi. Fakat oranın suyu Çırpıcı'dan geliyormuş. Fâtih Sultan Mehmed İstanbul'u fethettiği zaman o suyu Çırpıcı'dan getirmişler. Böyle kendiliğinden akıntı olarak değil, Aksu Fabrikası'nın olduğu yerde suyu çırptırarak getirirlermiş. Yani denizdeki dalgalar gibi, yükselmesini sağlayarak Kazlıçeşme'yi aşırtmışlar. Buralarda çamurdan gezilmiyordu. 85. Sokak'tan yukarıya gece korkudan gidemezdi. Her taraf ekin tarlasıydı. Bazı evlerin bahçelerinde kuyular vardı mesela, o kuyular hâlâ durur. Biz orada kovayla su çekiyordur. Benim evim Seyitnizam'a biraz daha yakındı, buradan oraya kadar kovayla su çekiyordum. Böyle akar çeşmeyi nerede buluyorsun? Sonradan sokaklara akar çeşme koydular. Ona da giderdik ama sıra gelmezdi. Komşuluk ilişkilerimiz çok iyiydi. Birbirimize gider gelirdik. Kıskançlık falan bilmezdik. Çocuklar birbirlerinin evine gider, komşuların evinde yer içerdi. Cenaze olunca herkes gelirdi. Özellikle Çankırılılar'ın cenazesi çok kalabalık olurdu. Çünkü bizde cenazeyi duyan nerede olursa olsun gelirdi.	***...Kazlıçeşme'de deri fabrikaları vardı. Bu deri fabrikalarında bizim hemşerilerden çok çalışan vardı…*** ***...Deri fabrikasında bir tane ustamız vardı. O derileri işlerdi. Biz de derileri oraya, buraya taşırdık…*** ***Cami fabrikaların içinde, yolun üstündeydi. Fabrikalar dediğim, Kazlıçeşme'den Zeytinburnu'na 135 fabrika vardı.***	***...Ben de orada çalışan dayımın oğlu Süleyman Sülek'in yanına geldim. Onunla birlikte 5-6 sene bekâr odasında kaldık...***	***...Daracık sokaklar leş gibiydi, pislikten çöpten geçilmezdi…*** ***...Buralarda çamurdan gezilmiyordu. 85. Sokak'tan yukarıya gece korkudan gidemezdi....***			***...Her taraf ekin tarlasıydı. Bazı evlerin bahçelerinde kuyular vardı mesela, o kuyular hâlâ durur. Biz orada kovayla su çekiyordur...***	***...Komşuluk ilişkilerimiz çok iyiydi. Birbirimize gider gelirdik. Kıskançlık falan bilmezdik. Çocuklar birbirlerinin evine gider, komşuların evinde yer içerdi…***		***...Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u fethettiği zaman ilk karargâhı Kazlıçeşme'ye kurmuş. İstanbul'daki en eski tarihî cami Kazlıçeşme'deki camidir. Bak, her camilerin minaresine bak, sağ taraftadır, Kazlıçeşme'deki caminin minaresi sol taraftadır. Niçin? Ezan okunduğu zaman İstanbul'dan biraz daha duyulsun diye...*** ***...Çeşme yolun üstünde, şimdi olduğu yerdeydi. Fakat oranın suyu Çırpıcı'dan geliyormuş. Fâtih Sultan Mehmed İstanbul'u fethettiği zaman o suyu Çırpıcı'dan getirmişler. Böyle kendiliğinden akıntı olarak değil, Aksu Fabrikası'nın olduğu yerde suyu çırptırarak getirirlermiş...***
PUANLAMA	3	1	2	0	0	1	1	0	2

Şekil 5.75 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 7-1.

İlk katılımcının Şekil 5.75'te yer alan görüşmesinde ön plana çıkan KOD-1, KOD-3 ve KOD-9 olmuştur. 13 yaşında İstanbul'a gelen katılımcı o tarihlerde, yani 1950'li yıllarda Kazlıçeşme'de deri sanayinin hakimiyeti olduğundan bahsetmektedir. Aynı dönemin -bu tez çalışması kapsamında da incelenen- Kazlıçeşme Pervititch haritalarında da bu gerçekle karşılaşmak mümkündür. Kazlıçeşme'nin hem yazılı hem sözlü tarihinde dericilik sanayinin hakim olduğunu görmemizle birlikte, Kazlıçeşme Pervititch haritalarında kayıt altına alınan "amele yuvaları" bulunmaktadır. Birinci katılımcı KOD-2'de de görebildiğimiz üzere 5-6 sene kadar bekar odasında kaldığını belirtmektedir. Yani Osmanlı sonu Cumhuriyetin ilk dönemine tekabül eden yazılı kaynaklarda kayıt altın alınmış amele yuvaları, 1950'li yıllarda bekar odasına evrilir ve sözlü tarihle aktarımı devam eder.

Birinci katılımcı İstanbul'a ilk geldiğinde dericilik alanında çalıştığından bahsetmektedir. Aynı zamanda, o dönemlerde Kazlıçeşme'den Zeytinburnu'na 135 fabrika olduğunu aktarmaktadır. Bir sonraki bölüm haritalarında endüstrileşmenin Zeytinburnu ve Çırpıcı özelinde ne denli geniş ölçeklere kadar yayılmış olduğunu farklı tarihlerde karşılaştırılmak suretiyle anlatılacaktır ancak sözlü tarih, yazılı tarihe konu olan bu gerçeği de bize ispat etmektedir.

Birinci katılımcının değindiği diğer bir önemli nokta ise fiziksel çevrenin son derece kalitesiz olmasıdır. Zeytinburnu endüstrileşme ile birlikte yaşadığı nüfus yoğunluğunu bünyesinde ihtiva edecek kadar gelişmiş bir kentsel çevreye o dönemde sahip değildi. Bir işçi semti olduğu düşünüldüğünde, dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi ilk kurulduğu dönemlerde bakımsız bir fiziksel çevre manzarasıyla karşılaşmak mümkündür. Aynı zamanda, mevcut haritalara bakıldığında da henüz gelişmiş bir kentsel morfolojik doku gözükmemektedir. Buna ek olarak birinci katılımcı, bölgenin ekin tarlalarıyla dolu olduğunu söylemektedir. Ve evlerin oldukça büyük bahçeleri olduğundan bahsetmiştir. Buradan anlaşılan; 1950'li yıllarda Zeytinburnu'nun İstanbul'a yakın bölgelerinde ağırlıklı olmak üzere yoğun bir endüstriyel faaliyetin var olduğu ancak bölgenin doğasında yer alan çayır motifinin henüz kaybolmadığıdır.

Tüm fiziksel zorluklara karşın komşuluk ilişkilerine bağlılık o dönemlerde devam etmektedir. İnsanların aktif olarak birbirlerini ziyarete gidip geldiğini, insani ilişkilerin sürekliliğini birinci katılımcının görüşmesinden analiz edebilmekteyiz.

Tarih yazımına konu olmayan bazı hikayeler meşhur tabirle kent efsanesi olarak nesiller boyunca aktarılır. Birinci katılımcının Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u

işgalinin akabinde Kazlıçeşmede inşa ettiği camiinin minaresinin, diğer tüm camilerin aksine solda olduğunu, yani İstanbul'a yakın olduğunu söylemektedir. Bunun sebebinin de ezan okunduğunda sesin İstanbul'dan işitilmesi olduğunu ifade etmektedir. Literatür araştırması ve Zeytinburnu'nun tarihinde bölgenin endüstri bölgesi olarak seçilmesinin temel sebeplerinden birinin, İstanbul pazarına yakınlığı olduğu belirtilmiştir.

Zeytinburnu'nda inşa edilen bir camiinin dahi amacı ibadete başlamadan kendi varlığını İstanbul'a kanıtlamaktır. KOD-9 bellek mekanları ön plana çıkartmaktadır. Kazlıçeşmedeki camii bu bellek mekanlardan biridir. Diğer bir bellek mekan ise Çırpıcı çayırının su kaynaklardan beslenen ve Zeytinburnu'nun iç bölgelerine kadar uzandığı anlaşılan "yol üstünde (yeri belirsiz) var olan çeşme"dir. Osmanlı İmparatorluğu'nda Basmacı esnafının Çırpıcı deresinde, kıyafetlere boyaları "çırpmak" suretiyle işlediklerini ve bu nedenle bölgenin adının Çırpıcı çayırı olarak süregeldiğini bilmekteyiz. Ancak birinci katılımcının aktardığı bilgiye göre Fatih Sultan Mehmed'in Kazlıçeşmeye suyu çırpıtarak getirmesi de Çırpıcı çayırının filolojik geçmişi hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Bir kentsel fonksiyonun o kentin günlük yaşam dili üzerindeki etkisinin aşikâr olduğu ortadır.

1961 yılında Zeytinburnu'na gelen ikinci katılımcı ile yapılan görüşmede ön plana KOD-3 çıkmaktadır (Şekil 5.76). Katılımcı çamurlu sokaklardan şikayet etmekle birlikte fırın, sinema vb. temel kentsel ihtiyaçların eksikliğinden yakınmaktadır. Buna ek olarak, Zeytinburnu nüfusunun yarısından fazlasının, fabrikalarda çalıştığından bahsetmektedir. Bu fabrikalar arasında aktardıkları şunlardır: Mensucat Santral, Derby Lastik Fabrikası, Bozkurt Fabrikası, Aksu Fabrikası ve onun da yanında yer alan ismini hatırlayamadığı bir başka tesis daha.

Özellikle tekstil sektörünün ön planda oluşundan bahsetmektedir. İkinci katılımcı, fabrika hayatının yanında yeşeren kırsal yaşam biçiminin de süregelişini aktarmıştır: Mandıracılık faaliyetlerinin aktif olarak var olduğu, öyle ki buradan elde edilen sütlerin İstanbul'un büyük pastanelerine satıldığı aynı zamanda çiftçilik faaliyetlerinin de devam ettiği bahsi geçen konular arasında olmuştur. Bağ ve bahçe kültürünün o dönemde hala var olduğunu ve hatta temel besin kaynağı olarak hayatın merkezinde yer aldığını katılımcının aktarımlarından öğrenebiliyoruz. Bu bağlamda, yazılı kaynaklarda da karşımıza çıkan çayırın doğal değerlerinin önemi sözlü tarih vasıtasıyla da aktarılmıştır.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 2 (Doğum Tarihi/Yeri: Konya, 1945)	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
İlk gelişim 1961'de Şabanağa'yaydı. Şabanağa, Dikilitaş 7. Sokak. O zaman su yok, fırın yok, sinema yok. Kocamustafapaşa'ya sinemaya gittiğimiz günler oldu. Kilisenin orada, mezarlıkların içinde Rum Vakfı'na ait bir fırın vardı. Teneke arabayla, at arabasıyla Zeytinburnu'na ekmek gelirdi. Babam İkinci Dünya Savaşı'nda Davutpaşa'da askerliğe gidiyor, 4 yıl askerlik yapıyor. Bitirdikten sonra memlekete dönüyor. Ceddim burada esnafmış. Dedemin babası Tahtakale'de büyük tüccar, kuru gıda tüccarıymış. Aslım İstanbul'a tâ padişahlık döneminde gelmişler. Sonradan babama "Gel, bir arsa çevirelim sana, sen de kalırsın", demişler. Babam, "Çamurun içinde ne işim var?" demiş. Sonra o zamanın parasıyla 500 liraya Şabanağa'daki gecekonduyu almış. Ben o sırada köyde hafızlık okuyordum. Annemi, 9 yaşında 3. Sınıfta kaybetmştim. Babam buraya üvey annemle gelmişti. Gecekonduyu alınca beni de çağırdı. Zeytinburnu'nun yüzde 60'ı fabrikada çalışıyordu o zamanlar. Çünkü Zeytinburnu'nun etrafı hep fabrikaydı. Mensucat Santral çok büyük fabrikaydı, Derby Lastik Fabrikası çok büyük fabrikaydı, Bozkurt Fabrikası, Aksu Fabrikası, onun yanında da mermercinin fabrikası vardı, adını hatırlayamadım. Kumaş dokuma büyük bir iştir. Ben yeni geldim gecekonduya, adamın biri sokakta bağırıyor: "Tazee …" "Bu taze ne" diye üvey anneme sordum. "Oğlum, yoğurt satıyor, taze diye bağırıyor" dedi. Gece akşam üzeri gelirdi, akşam namazından sonra gelirdi. Taze süt de satardı, yani ineklerden yeni sağılmış. Biliyorsunuz, çiftlik vardı şu pasajın olduğu yerde. Mandalar vardı, İstanbul'un büyük pastanelerine manda sütü veriyorlardı. Buralar, şu üst kısım tarlaydı geldiğimizde, ileri kısımda bağlar vardı. Tepebağı'nın adı oradan kalma. Caminin olduğu yerde dut bahçesi vardı, dutluk vardı. 30-40 tane dut ağacı vardı. Ben komşularımdan çok borç aldım, hepsini zamanında ödedim. Hatta bu evi yaparken sıkıştım. Komşunun biri de baktı, beni iyi görmedi. Dedi ki: "Sıkıntın ne?" "Ustalar hemen para istiyor" dedim. Çıkarıverdi, "Ben bugün gidecektim çarşıya, ama şu parayı al" dedi. Almadım, "Sağ ol" dedim. Fakat o söz! Komşum hâlâ sağ. Bu sözü sebebiyle her zaman saygım vardır ona karşı	***Zeytinburnu'nun yüzde 60'ı fabrikada çalışıyordu o zamanlar. Çünkü Zeytinburnu'nun etrafı hep fabrikaydı. Mensucat Santral çok büyük fabrikaydı, Derby Lastik Fabrikası çok büyük fabrikaydı, Bozkurt Fabrikası, Aksu Fabrikası, onun yanında da mermercinin fabrikası vardı, adını hatırlayamadım. Kumaş dokuma büyük bir iştir.***		***…O zaman su yok, fırın yok, sinema yok… …Teneke arabayla, at arabasıyla Zeytinburnu'na ekmek gelirdi… …Babam, "Çamurun içinde ne işim var?" demiş…***	***…"Gel, bir arsa çevirelim sana, sen de kalırsın", demişler. Babam, "Çamurun içinde ne işim var?" demiş. Sonra o zamanın parasıyla 500 liraya Şabanağa'daki gecekonduyu almış. Ben o sırada köyde hafızlık okuyordum. Annemi, 9 yaşında 3. Sınıfta kaybetmştim. Babam buraya üvey annemle gelmişti. Gecekonduyu alınca beni de çağırd…***		***…Biliyorsunuz, çiftlik vardı şu pasajın olduğu yerde. Mandalar vardı, İstanbul'un büyük pastanelerine manda sütü veriyorlardı. Buralar, şu üst kısım tarlaydı geldiğimizde, ileri kısımda bağlar vardı. Tepebağı'nın adı oradan kalma. Caminin olduğu yerde dut bahçesi vardı, dutluk vardı. 30-40 tane dut ağacı vardı…***	***… Ben komşularımdan çok borç aldım, hepsini zamanında ödedim. Hatta bu evi yaparken sıkıştım. Komşunun biri de baktı, beni iyi görmedi. Dedi ki: "Sıkıntın ne?" "Ustalar hemen para istiyor" dedim. Çıkarıverdi, "Ben bugün gidecektim çarşıya, ama şu parayı al" dedi…***		***…Buralar, şu üst kısım tarlaydı geldiğimizde, ileri kısımda bağlar vardı. Tepebağı'nın adı oradan kalma…***
PUANLAMA	1	0	3	1	0	1	1	0	1

Şekil 5.76 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 11-14.

Şekil 5.77'de yer alan üçüncü katılımcının görüşmesini incelediğimizde ise eğlence ve spor aktivitelerinin ön plana çıktığını görmekteyiz. Zeytinburnu'nda özellikle genç nüfusun temel eğlencesinin hafta sonları yapılan futbol maçları olduğunu anlatmaktadır. Bu faaliyetleri için kullanılan mekan ise Zeytinburnu'nun geçmiş yüzyıllar boyunca en özgün unsurlarından biri olarak var olan bağlardan biridir: Arnavut Bağı. Bahsedilen alan hiçbir tarihi yazılı kaynaklarda bahsedilmemektedir. Tam olarak harita üzerinde nerde olduğu tespit edilen bu alan sportif aktiviteler için kullanılan bir mekanın, kentin belleğinde yer alan temel unsurlardan biri olması hiç de şaşırtıcı değildir. Kuşkusuz Arnavut Bağı bir bellek mekandır ve o dönemde yaşayan insanların anılarında ayakta durmaktadır. Aynı katılımcı, düğün salonu mevcut olmadığından düğünlerin evlerin bahçesinde yapıldığından bahsetmektedir. Komşuluk ilişkilerinin en yüksek düzeyde olduğu böylesine bir dönemde bir evin bahçesinin düğün salonuna çevrilmesi mahalle kültürünün tüm canlılığıyla ayakta olduğunu göstermektedir.

Şekil 5.78'de yer alan röportajda ön plana KOD-1 ve KOD-3 çıkmaktadır. KOD-1'e konu olan açıklamalar arasında en önemlisi cam fabrikasıdır. Yine yazılı kaynaklarda karşımıza çıkmayan bir çalışma tesisinden bahsetmektedir. Kendisiyle aynı köyden gelen insanların neredeyse hepsinin hayatının bir döneminde çalıştığı cam fabrikası isminde bir sanayi tesisini anlatmıştır. Üstelik buradaki çalışma koşullarının çok kötü olduğunu, öğünün verilmediğini herkesin yemeğini evinden getirmek zorunda kaldığını aktarmaktadır. Ardından Mensucat fabrikasında da çalıştığından bahsetmektedir. Sümer Mahallesi ismini Sümer Fabrikasından geldiğinden bahsederken, dil ve kentin ne denli iç içe olduğu anlaşılmaktadır. Kentsel bellek sözlü tarihle aktarılırken kentlinin dilinin yaşadıkları çevreye, mekana ne denli etki ettiğini görebilmekteyiz. Diğer katılımcılara benzer olarak, ulaşım sıkıntılarından fiziksel çevrenin olumsuz yönlerinden bahsetmekle birlikte su ihtiyacının kamusal çeşmelerden karşılandığını anlatmaktadır. Bir kentsel bellek mekanı olarak bugün yerini bilemediğimiz orta çeşmeden bahsetmektedir. Kentlinin, acı olsun tatlı olsun mecburen buradaki sudan ihtiyaçlarını karşıladığını anlatmaktadır. Orta çeşme aradan onlarca yıl geçmiş olmasına rağmen kentlinin belleğinde yaşamaya devam ediyor.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 3 **(Doğum Tarihi/Yeri: Kazak Türkü, 1956)**	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
1966 senesinde Zeytinburnu'na geldik. Akrabalarımız, arkadaşlarımız buradaydı. Zeytinburnu o zaman gecekondu semtiydi. Evlerimizde çeşmelerimiz yoktu, sokaklarda çeşmeler vardı. Düğünler olurdu, düğün salonu yok tabii, mahalleye davulcular, zurnacılar gelirdi. Bir bahçede hep beraber komşularla, akrabalarla düğün yapardık. Ben küçük oğluma sünnet düğünü yapmak istedim ama imkân yoktu. Konyalı bir arkadaşım vardı, "Ben müzisyenim, sen bir bahçe ayarla, ben ufak bir şarkıcı çocuk var, onu getireyim. Mahalleliyi al gel, bir limonata yap, pastaya da lüzum yok, sadece limonatayla orada idare ederiz. Masa kur, ben geleyim" dedi. Hakikaten öyle güzel bir düğün yaptık ki bütün mahalle neşelendi. O zamanlarda böyle mahallemizde fotoğraf çeken bir ağabeyimiz vardı. "Benim de kıyağım olsun size, ben de bunu kameraya çekeceğim" dedi. Belki benim çocuğun o sünnet düğünü hâlâ kayıtlı. Eğlencemiz de fazla yoktu. O zaman Türkiye mahrumiyet senelerinde… Biz arkadaşlarla beraber iş yerlerinde çalışıyoruz, hafta sonu beraber oluyoruz. Ama hafta sonları beraber olduğumuz zaman sadece top oynuyoruz. Zeytinburnu'nda zaten bir tane top sahası vardı, Arnavut Bağı olarak geçiyordu.				***…Zeytinburnu o zaman gecekondu semtiydi…***	***…Eğlencemiz de fazla yoktu. O zaman Türkiye mahrumiyet senelerinde Ama hafta sonları beraber olduğumuz zaman sadece top oynuyoruz. Zeytinburnu'nda zaten bir tane top sahası vardı, Arnavut Bağı olarak geçiyordu…***		***Düğünler olurdu, düğün salonu yok tabii, mahalleye davulcular, zurnacılar gelirdi. Bir bahçede hep beraber komşularla, akrabalarla düğün yapardık. Ben küçük oğluma sünnet düğünü yapmak istedim ama imkân yoktu.***		
PUANLAMA	0	0	0	1	1	0	1	0	0

Şekil 5.77 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 22-24.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 4 (Doğum Tarihi/Yeri: Tekirdağ, 1939)	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
Zeytinburnu'na, Çorlu Seymen Köyü'nden 1951 senesinde geldim. Ben ilkokulun 2. sınıfındayken rahmetli babam aldı burayı, bizi getirdi. Şurada aşağıda yaşlı bir Tatar amca vardı, onun evine geldik. Bir müddet orada oturduk. Ondan sonra yukarı kiraya taşındık. Çorlu Seymen Köyü'nden İstanbul Zeytinburnu'na gelip de cam fabrikasına girmeyen yoktur. Taş iskelede cam fabrikası vardı. Seyfi Üstün diye biri vardı. Onun nezaretinde cam fabrikasında gece vardiyalı çalışırsın. Yemek yok fabrikada, evden katıp götürürsün helva, zeytin, peynir ne varsa. Biz köyden buraya geldik, günde 5-10 ekmek yemeye başladık. Demir Ali, babamın 10-11 çocuğu vardı. 10-11 ekmek yiyoruz. Rahmetli birkaç tane daha kardeşimle birlikte cam fabrikasına girdik. Ben işin sigortalı mı, sigortasız mı olduğunu hiç düşünmemiştim. Buraya bizden daha önce gelmiş köylülerimiz vardı, rahmetli oldular şimdi. Bana dediler ki: "Ağabey, biz seni Santral Mensucat'a almayı düşünüyoruz" "Tamam" dedim. Biraz gittim geldim kapısına işe girene kadar. Sene 1953'ün 4. ayıydı. İşe girdim. 360 kuruş yevmiye… O zamanlar kiremitli bir tane ev yok, var diyen yalan söyler. Sur dışında ilk gecekondulaşma Zeytinburnu Sümer Mahallesi'ydi. Sümer Mahallesi de ismini Sümerbank Fabrikası'ndan almadır. Çeşme de pek nadir, şurada yine büyük bir hayvan besleyen bir ahır vardı, orada bir çeşme vardı. Osmaniye'de orta çeşme diye bir yer vardır, hâlâ yeri mevcuttur, ama suyu akmıyor. Orta çeşmenin çok güzel suyu vardı. Burada ama tatlı, ama acıydı. Millet ne yapsın, yok, mecburen onu kullanırdı. Topkapı'dan buraya faytonla gelirdik biz, araba yok. Neresinde inerdik onu bilemeyeceğim şimdi, Zeytinburnu'nun içine girdin mi öyle Arnavut kaldırımı diye yollar vardı. Şimdiki yollar nerede, yok öyle bir şey.	***….Çorlu Seymen Köyü'nden İstanbul Zeytinburnu'na gelip de cam fabrikasına girmeyen yoktur. Taş iskelede cam fabrikası vardı. Seyfi Üstün diye biri vardı. Onun nezaretinde cam fabrikasında gece vardiyalı çalışırsın. Yemek yok fabrikada, evden katıp götürürsün helva, zeytin, peynir ne varsa…*** ***..Buraya bizden daha önce gelmiş köylülerimiz vardı, rahmetli oldular şimdi. Bana dediler ki: "Ağabey, biz seni Santral Mensucat'a almayı düşünüyoruz" "Tamam" dedim…*** ***…Sümer Mahallesi de ismini Sümerbank Fabrikası'ndan almadır…***		***…O zamanlar kiremitli bir tane ev yok, var diyen yalan söyler…*** ***…Topkapı'dan buraya faytonla gelirdik biz, araba yok. Neresinde inerdik onu bilemeyeceğim şimdi, Zeytinburnu'nun içine girdin mi öyle Arnavut kaldırımı diye yollar vardı. Şimdiki yollar nerede, yok öyle bir şey…***	***…Sur dışında ilk gecekondulaşma Zeytinburnu Sümer Mahallesi'ydi …***		***…Çeşme de pek nadir, şurada yine büyük bir hayvan besleyen bir ahır vardı, orada bir çeşme vardı...***			***…Osmaniye'de orta çeşme diye bir yer vardır, hâlâ yeri mevcuttur, ama suyu akmıyor. Orta çeşmenin çok güzel suyu vardı. Burada ama tatlı, ama acıydı. Millet ne yapsın, yok, mecburen onu kullanırdı…***
PUANLAMA	3	0	2	1	0	1	0	0	1

Şekil 5.78 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 27-28.

Beşinci katılımcı da ön plana çıkan KOD-1 olmuştur (Şekil 5.79). Katılımcı ebeveynlerinin fabrikada çalıştığını ve özellikle babasının çimento fabrikasında çalıştığını belirtmektedir. Çevresinde yaşayan neredeyse herkesin temel çalışma alanının fabrikalar olduğunu aktarmaktadır. Gecekondulaşmanın had safhada olduğunu, okula gidip gelişlerde ayakkabılarının çamur içerisinde kaldığından bahsetmektedir. Genel anlamda fiziksel çevrenin yaşamak için çok elverişli olmamasına rağmen hayatlarını sürdürmekte olduklarını görebiliyoruz. Bu kötü koşullara rağmen; evlerin genellikle bahçeli olmasından ötürü bahçe, komşuların bir araya geldiği, piknik yaptığı, sohbetler ettiği bir rekreasyon ve etkinlik merkezi haline gelmektedir. Zeytinburnu'nun tarihinde bağcılık ve bahçecilik kültürü her zaman var olmuştur. Cumhuriyet döneminde ise o bahçeler yine aynı faaliyetlerin sürdürüldüğü alanlar olmanın yanı sıra kentliler için bir sosyalleşme mekanı olma rolüne de bürünmüştür. Bahçe birkaç evin ortak açık alanı olarak halı, kilim yıkama gibi işler için de elverişli olduğundan kullanılmaktadır.

Şekil 5.80 yer alan altıncı katılımcı ile yapılan görüşmede de ön plana KOD-1 ve KOD-3 çıkmıştır. Katılımcı, çevrelerinin fabrikalarla çevrili olduğundan bahsetmektedir. Bunlar Kazlıçeşme'de yer alan deri fabrikaları, Yenimahalle'deki Enboy Fabrikası ve Mensucat Fabrikasıdır. Zeytinburnu'nun bir işçi semti olduğundan hatta kuruluşun bu fabrikalardan ötürü olduğunu aktarmaktadır. Katılımcı, bu tez çalışması kapsamında yapılan literatür taramasında da bahsedildiği üzere bir tarihsel gereceği gözler önün sermiştir. Kapitalizmin merkezileşme döneminde, sanayi tesislerinin yüksek emek gücü ihtiyacından ötürü inşa edilen tesislerinin yakın çevresi bir işçi semti haline gelmiştir. Zeytinburnu'nda da aynı gerçeğin yaşandığını altıncı katılımcı ile yapılan görüşmeden anlayabilmekteyiz. Yine aynı kişi fiziksel koşulların yetersizliklerine rağmen komşuluk ilişkilerinin hat safhada olduğunu aktarmıştır. Kötü çalışma koşullarının, kötü bir fiziksel çevrenin getirdiği binlerce soruna rağmen kentliler arasındaki dayanışma, komşuluk ilişkilerinin son derece gelişmiş olmasından ileri gelmektedir. Bu bağlamda, sözlü tarih vasıtasıyla aktarılan komşuluk ilişkileri ve dayanışma kültürü kentlinin hafızasına kazınmış durumdadır ve soyut bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcı fiziksel çevre ile ilgili görüşlerini dahası hatırladıklarını aktarmış olmakla birlikte sosyal hayata dair anılarını da aktarmıştır. Bu nedenle fiziksel çevre sosyal yaşamı şekillendirirken, sosyal yaşam da fiziksel çevreyi şekillendirir ve karşılıklı ilişki içerisindedirler.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 5 **(Doğum Tarihi/Yeri: Rumeli, 1949-1954)**	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı
Buralar o zamanlar hep çamurdu. Okula giderken ayakkabılarımız çamur için de kalır, okula girmeden önce çeşmede yıkardık ayakkabılarımızı. Zeytinburnu'nda ilk olarak baraka okullarında okudum. Yunanistan'dan gelmiştik, yabancılık çekiyordum. Alışamadan da çocukluğumuz geldi geçti işte. Evden okula, okuldan eve, babamız-annemiz fabrikada çalışıyordu. Babam çimento fabrikasında çalışıyordu. Gecekondularda pencerelerden yağmur girerdi. Çocuklar camları kırarlardı. O zaman camcılar vardı, hemen gelir takarlardı. Tabii soğuk oluyordu. Damdan sular yere akardı. Evin ortasına kovalar koyardık, böyle sular evin içine akmasın da kovanın içine aksın diye. O zamanlar marketler yoktu, bakkallardan alırdık. Burada her çeşit her yörenin insanları vardı. Mesela Arnavut vardı, Giresunlu vardı, Trabzonlu vardı, Bayburtlular vardı. Ekseriyet Bayburtlular vardı, komşularımız Bayburtlu'ydu. İyi insanlardı. Fabrikalar vardı burada, herkes fabrikada çalışıyordu. Çocuklar okula gidiyordu, çocuklarla pek fazla ilgilenemiyordu insanlar. İşinde-gücündeydi herkes. Bu arsanın içinde üç aile oturuyorduk biz, ortası bahçeydi. O bahçede piknik yapardık. Halı, kilim yıkardık. Biri geldiğinde kilimleri serer otururduk. Sen yapmışsın bir şey, ben çayı yaparım, bir sofra kurar otururduk hemen. Bizim bahçemizi çok beğeniyorlardı, çünkü hep çiçek ekiyorduk. Fesleğen ekerdik, hanımeli ekerdik. Bir de düzayak olduğu için buraya gelmeyi daha çok tercih ediyorlardı. Komşularımız, "Burası park gibi" derdi.	***…Evden okula, okuldan eve, babamız-annemiz fabrikada çalışıyordu…*** ***..Babam çimento fabrikasında çalışıyordu…*** ***…Fabrikalar vardı burada, herkes fabrikada çalışıyordu…***		***…Buralar o zamanlar hep çamurdu. Okula giderken ayakkabılarımız çamur için de kalır, okula girmeden önce çeşmede yıkardık ayakkabılarımızı …***	***…Gecekondularda pencerelerden yağmur girerdi. Çocuklar camları kırarlardı. O zaman camcılar vardı, hemen gelir takarlardı. Tabii soğuk oluyordu. Damdan sular yere akardı. Evin ortasına kovalar koyardık, böyle sular evin içine akmasın da kovanın içine aksın diye…***		***…Bizim bahçemizi çok beğeniyorlardı, çünkü hep çiçek ekiyorduk. Fesleğen ekerdik, hanımeli ekerdik…***	***…Bu arsanın içinde üç aile oturuyorduk biz, ortası bahçeydi. O bahçede piknik yapardık. Halı, kilim yıkardık. Biri geldiğinde kilimleri serer otururduk. Sen yapmışsın bir şey, ben çayı yaparım, bir sofra kurar otururduk hemen…***		
PUANLAMA	3	0	1	1	0	1	1	0	0

Şekil 5.79 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 29-30.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 6 **(Doğum Tarihi/Yeri: Giresun, 1935)**	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
1954 yılında İstanbul'a kaçak geldim Giresun'dan, param yoktu. Ordu'dan gemiye bindik, Samsun'da biletimiz yok diye bizi attılar, motorcular dediler ki: "Bize 10 lira verirsen, sizi tekrar gemiye atarız." Böylece tekrar gemiye attılar bizi, Zonguldak'a kadar geldik. Zonguldak'ta bir arama yaptılar, baktılar ki yine bilet yok. Birçoğumuzu bulaşık yıkamaya, temizliğe gönderdiler, ama ben o arada yırttım, öylece İstanbul'a geldik. Ondan sonra sene 1956 yılında Beştelsiz Mahallesi'ne geldik. Burada rahmetli annem o günün parasıyla 850 liraya gecekondu aldı. Gecekonduya geldik, ben bir gece yattım, askerlik için Sivas'a, Sivas'tan da Erzurum'a gittim. İzne geldiğimde evi bulamadım. O kadar gecekondu yapılmış ki bizden sonra, mahalle birkaç misli büyümüş. Evi arıyorum, bulamıyorum. En küçük biraderim, sobanın külünü almış, çamurlu yerlere döküyorlar, insanlar oradan geçsin diye. Bir baktım birader, onunla evi bulabildim. Kimsesi olmayanlar bizim evde konaklardı. Onlara rahmetli annem hizmet ederdi. Geçmişteki ilişkiler, komşuluk ilişkileri, insanlık ilişkileri farklıydı. Zeytinburnu'nda su sorunumuz çoktu. Osmaniye'de bir akarsu vardı, Osmaniye'ye giderdi vatandaş, Kazlıçeşme çeşmesi vardı dericilerin içinde, oraya giderdi. Onun yakınında Veliefendi çeşmesi vardı. Buralardan gidip de kovalarla, tenekelerle su alır, onunla gelip evde ihtiyaç giderirlerdi. Öyle günlerimiz oldu. Yol diye bir şey yoktu. Komşuluk ilişkileri çok iyiydi. Hiç bilmem ki ben o mahallede durduğum sürece böyle bir kavga edelim, birbirimize girelim… Zeytinburnu'nda çevremizde fabrikalar çoktu. Deri fabrikaları Kazlıçeşme'deydi, Yenimahalle'de Enboy diye bir fabrika vardı, yine Kazlıçeşme'de deri fabrikası vardı, Mensucat Santrali vardı. Zeytinburnu tamamen işçi kesimi olduğu için çevrede de fabrikalar vardı. Genelde de Zeytinburnu'nun kuruluşu bu fabrikalardan ileri geliyor, gelen burada iş buluyordu. Ben 1954 yılında geldiğim zaman Derby Lastik Fabrikası'na girdim, aşağı yukarı 5-6 ay çalıştım orada, rahmetli annem de geldi sonra, beraber çalıştık. Genelde bizim çalıştığımız yerlerde gündüz gelip gidiyorduk, ama vardiyalı olan fabrikalar vardı. Araç yoktu, yani öyle tabana kuvvet gider gelirdik işe… Pazar kurulurdu bir tane, herkes oraya giderdi. Patatesini, soğanını, vesairesini o pazardan alırdı. Seyyar arabalar vardı el arabaları, o arabalardan ihtiyaçları alışveriş ederdik.	***…Zeytinburnu'nda çevremizde fabrikalar çoktu. Deri fabrikaları Kazlıçeşme'deydi, Yenimahalle'de Enboy diye bir fabrika vardı, yine Kazlıçeşme'de deri fabrikası vardı, Mensucat Santrali vardı…*** ***…Zeytinburnu tamamen işçi kesimi olduğu için çevrede de fabrikalar vardı. Genelde de Zeytinburnu'nun kuruluşu bu fabrikalardan ileri geliyor, gelen burada iş buluyordu…*** ***…Ben 1954 yılında geldiğim zaman Derby Lastik Fabrikası'na girdim, aşağı yukarı 5-6 ay çalıştım orada…***		***…En küçük biraderim, sobanın külünü almış, çamurlu yerlere döküyorlar, insanlar oradan geçsin diye…*** ***...Zeytinburnu'nda su sorunumuz çoktu…*** ***…Yol diye bir şey yoktu…*** ***…Araç yoktu, yani öyle tabana kuvvet gider gelirdik işe…***	***…Burada rahmetli annem o günün parasıyla 850 liraya gecekondu aldı…*** ***…İzne geldiğimde evi bulamadım. O kadar gecekondu yapılmış ki bizden sonra, mahalle birkaç misli büyümüş. Evi arıyorum, bulamıyorum…***			***…Kimsesi olmayanlar bizim evde konaklardı. Onlara rahmetli annem hizmet ederdi. Geçmişteki ilişkiler, komşuluk ilişkileri, insanlık ilişkileri farklıydı…*** ***…Komşuluk ilişkileri çok iyiydi. Hiç bilmem ki ben o mahallede durduğum sürece böyle bir kavga edelim, birbirimize girelim…***		***…Kazlıçeşme çeşmesi vardı dericilerin içinde, oraya giderdi. Onun yakınında Veliefendi çeşmesi vardı…*** ***…Pazar kurulurdu bir tane, herkes oraya giderdi…***
PUANLAMA	3	0	4	2	0	0	2	0	2

Şekil 5.80 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 31-34.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 7-8 (Evli Çitf) **(Doğum Tarihi/Yeri: Çorlu, 1927-1934)**	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve haycanlık faaliyetlerinin devamlılığı, kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
Katılımcı 7: 1927 doğumluyum, Zeytinburnu'na 1954 senesinde geldim. Daha evvel Mecidiyeköy'de oturdum. Ben evvela 1952 senesinde geldim. Burada Sümerbank'ın yanında cam fabrikası vardı, oraya girdim, çalıştım 3 ay, baktım hanımı getirsek bakamayacağız. Döndüm gittim köye… Köye gittikten sonra bana herkes "İş yapacak olsaydın İstanbul'da iş yapardın," demeye başladılar. **Katılımcı 8:** Mahalleye geldik, kimseyi tanımıyoruz. Bir amcamızın hanımı var, kızı vardı orada, onlarla görüşüyorduk. Ondan sonra çeşmeye suya giderken, kuyuya suya giderken diğer komşularla tanıştık. Mahallede herkes birbirini tanırdı. Ayağımızda lastik ayakkabı vardı. Suya onlarla gidemiyorduk, her yer çamurdu çünkü. Erkekleri bekliyorduk, çizmelerini giyip su taşımaya gidiyorduk. Diz boyu çamurdu. Ayağını bastığında lastik ayağından çıkar çamurda kalırdı. **Katılımcı 7:** Zeytinburnu'na geldim, her taraf çamur… Rüstem ağa kuyu yapmıştı, o kuyudan su alıyorduk veya sakalar Aksu'dan su getiriyorlar, satın alıyorduk, içiyorduk. Vargeller geçiyordu, daha o zaman çimento fabrikası vardı. Mahallemizde vargeller ta Çırpıcı'dan Zeytinburnu Çimento Fabrikası'na toprak taşıyorlar, çimento yapıyorlardı. Herkes çalışıyordu çünkü yoldan geçeni fabrikaya işçi alıyorlardı. Okumuş- yazmış mı diye sormuyorlardı. İş sahası genişti. Mesela, çimento, çimentonun yanında Dilberzadeler vardı, ondan sonra askeri fabrika, ondan sonra Derby, Derby'nin yanında Fuat Bey, daha aşağıda Kazlıçeşme deri fabrikaları... Köyden gelen hemen işe başlardı. Herkesin birbirine saygısı vardı. Cenazesine gidersin, bir şeyler yapar götürürsün. O insan o anda acısıyla yapamaz diyerek gücün neye yettiyse, mesela bir tencere dolma yaparsın, bir tencere fasulye pişirirsin, ama et alamazsan etsiz pişirirsin veya bir tencere pilav yaparsın, götürürsün… Gücün neye yeterse, evinde neyin varsa…	***…Burada Sümerbank'ın yanında cam fabrikası vardı, oraya girdim, çalıştım 3 ay…*** ***…Vargeller geçiyordu, daha o zaman çimento fabrikası vardı. Mahallemizde vargeller ta Çırpıcı'dan Zeytinburnu Çimento Fabrikası'na toprak taşıyorlar, çimento yapıyorlardı…*** ***…Herkes çalışıyordu çünkü yoldan geçeni fabrikaya işçi alıyorlardı…*** ***…Mesela, çimento, çimentonun yanında Dilberzadeler vardı, ondan sonra askeri fabrika, ondan sonra Derby, Derby'nin yanında Fuat Bey, daha aşağıda Kazlıçeşme deri fabrikaları...***						***…Ondan sonra çeşmeye suya giderken, kuyuya suya giderken diğer komşularla tanıştık. Mahallede herkes birbirini tanırdı…*** ***…Herkesin birbirine saygısı vardı. Cenazesine gidersin, bir şeyler yapar götürürsün….***		***…Rüstem ağa kuyu yapmıştı, o kuyudan su alıyorduk veya sakalar Aksu'dan su getiriyorlar…***
			…her yer çamurdu çünkü… ***…Zeytinburnu'na geldim, her taraf çamur…***						
PUANLAMA	4	0	1	0	0	0	2	0	0

Şekil 5.81 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 42-45.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 9 **(Doğum Tarihi/Yeri: Bilecik, 1945)**	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvanclık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
Babam Bilecik'te Gölpazarı'ndayken köyleri dolaşarak ticaret yapardı. O zaman çerçi derlerdi bunlara, belli bir zaman sonra buraya göç etmek durumu hasıl oldu. 1954 senesi yaz ayında açık bir kamyonun içinde eşyalarımızla beraber iki kardeşim, ben ve annem-babam buraya geldik. Tabii küçücük bir yerden çok büyük bir yere gelince biz birden afalladık. Her taraf ağaçlık, istasyona kadar olan evlerin hepsi bir çiçek bahçesi, bir meyve bahçesi, o kadar güzeldi. Yağmur yağdığı zaman işin biterdi. Caddeye imkânı yok adım atamazsın. Ayağını bastığında, ayakkabın orada kalır. Öyle bir haldeydik… Isınmak için kömür alıyorduk senede 250 kg, ısınma işimizi öyle hallediyorduk. Su işi de eziyetliydi. Evlerde su tesisatı olmadığı taşıma suyuyla elini yüzünü yıkarsın. Gecekondular derme çatma. Banyo yok, mutfak yok, hiçbir şey yok, öyle zorluklar içindeydik. Yazın geldik, sonbaharda okula başladık. 3. sınıfa ben burada başladım. Eski Kazlıçeşme İlkokulu vardı, zaten bu civarda başka bir okul yoktu. Oraya kaydolduk, her gün yayan gider gelirdik. Tabii vasıta yok, Zeytinburnu'nda yol yok ki vasıta olsun… Taksi yok, minibüs yok, trafik yolu yok.. Bir tek Yenidoğan içinden geçen eski bir yol vardı. O zaman bir tek belediye otobüsleri geçerdi oradan. İşte onlarla buradan Yedikule'ye, Yedikule'nin içinde surların yanında tramvay vardı, ona binerdik. Oradan da Aksaray, Laleli, artık nereye gidiyorsak giderdik. Seneler geçti. Komşularla içli-dışlı olmaya başladık. Komşuluk ilişkileri fevkalade güzel, birbirine bağlılık, birbiriyle yardımlaşma, hâl hatır sormalar… Evler hep bahçeli olduğu için muhakkak böyle bahçede sohbet edilecek sedir veya çardak olurdu. Bütün mahallenin kadınları, kızları hepsi toplanırlar, gelirler, bahçede oturulardı. Hikayeler anlatılırdı. Buraya gelenler göçmenler var, Bulgaristan göçmeni var, Yunanistan göçmeni var, Romanya göçmeni var, Arnavutlar var, var da var… Civardalar hepsi, bir aradayız zaten. Herkes bir şey anlatırdı. Biz Zeytinburnu'na geldiğimizde havası çok pisti. Bir çimento fabrikası vardı, onun çıkarmış olduğu o beyaz bir duman olurdu. İnsanın sağlığına da zarar veriyordu. Onun yanında Et Balık Kurumu vardı, oradan çıkan o kokulara dayanmanın imkânı yoktu. Az ileride de deri fabrikaları vardı. Orası zaten bir alemdi. Onun için Zeytinburnu'na kimse gelmek istemezdi. Bakkaldan daha çok sinema vardı Zeytinburnu'nda. Her gün bir sinemaya giderdik. Haftanın 7 günü arkadaşlarla 15 kişi birden sinemaya gidiyorduk. Orada filmi seyrediyor, eğlenip ondan sonra çıkıyor, saat kaç olduysa evlerimize gidiyorduk.	***…Bir çimento fabrikası vardı, onun çıkarmış olduğu o beyaz bir duman olurdu…*** ***…Onun yanında Et Balık Kurumu vardı, oradan çıkan o kokulara dayanmanın imkânı yoktu. Az ileride de deri fabrikaları vardı…***		***…Yağmur yağdığı zaman işin biterdi. Caddeye imkânı yok adım atamazsın. Ayağını bastığında, ayakkabın orada kalır. Öyle bir haldeydik...*** ***…Gecekondular derme çatma. Banyo yok, mutfak yok, hiçbir şey yok, öyle zorluklar içindeydik...*** ***…her gün yayan gider gelirdik. Tabii vasıta yok, Zeytinburnu'nda yol yok ki vasıta olsun… Taksi yok, minibüs yok, trafik yolu yok...*** ***…Biz Zeytinburnu'na geldiğimizde havası çok pisti…***			***…Her taraf ağaçlık, istasyona kadar olan evlerin hepsi bir çiçek bahçesi, bir meyve bahçesi, o kadar güzeldi…***	***…Komşularla içli-dışlı olmaya başladık. Komşuluk ilişkileri fevkalade güzel, birbirine bağlılık, birbiriyle yardımlaşma, hâl hatır sormalar…***	***…Evler hep bahçeli olduğu için muhakkak böyle bahçede sohbet edilecek sedir veya çardak olurdu. Bütün mahallenin kadınları, kızları hepsi toplanırlar, gelirler, bahçede oturulardı…*** ***…Bakkaldan daha çok sinema vardı Zeytinburnu'nda. Her gün bir sinemaya giderdik. Haftanın 7 günü arkadaşlarla 15 kişi birden sinemaya gidiyorduk…***	
PUANLAMA	2	0	4	0	0	1	1	2	0

Şekil 5.82 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 49-52.

Şekil 5.81'de ev bir çiftle aynı anda yapılan görüşme (yedinci ve sekizinci katılımcı) KOD-1 ve KOD-7'nin ön plana çıktığı izlenmektedir. 20.yüzyılın ortalarında - önceki katılımcılardan farklı olarak- çimento fabrikası ile cam fabrikasının da bölgede var olduğundan bahsetmişlerdir. Zeytinburnu Çimento Fabrikasının ihtiyacı olan toprağın, bölgenin en önemli doğal unsurlarından biri olan Çırpıcı çayırından temin edildiğini, buradan fabrikaya toprak taşındığını anlatmaktadırlar. Diğer katılımcılarla benzer bir şekilde neredeyse çalışan insanların hepsinin fabrikalarda istihdam edildiğinden bahsetmişlerdir. Fiziksel çevre koşullarının olumsuz yönlerini dile getirmelerine ek olarak su ihtiyacını gidermek için çeşmeye gidiş gelişlerde komşularıyla tanıştıklarından bahsetmişlerdir. Yani çeşme başı sohbetleri kentlinin kaynaşmasına hizmet eden bellek mekanlar olarak kentlinin hafızasından yer almıştır.

Dokuzuncu katılımcı ile yapılan ve Şekil 5.82'de yer alan görüşmede en çok bahsedilen KOD-3 olmuştur. Pek çok katılımcı gibi dokuzuncu katılımcı da gecekondu hayatının zorluklarını anlatmıştır. Toprak yol olmasından ötürü yağmur yağdığında şose yolların felç olduğunu aktarmıştır. Yine bu çamurlu yollardan ötürü kamusal ulaşım ağlarının da henüz buralara kadar gelmediğinden yakınmaktadır. Aynı zamanda endüstrileşmenin çevresel kaliteyi ne denli düşürdüğüne dair önemli ipuçları vermektedir. Çimento fabrikasından çıkan dumanların ciddi derecede hava kirliliğine neden olduğundan ve semtin çok yakınlarında yer alan et balık kurumunun çıkardığı kötü kokunun ise çekilmezliğinden dem vurmuştur. Ama bütün bunlara rağmen; bol ağaçlardan varlığından, bahçeli evlerden bahsederek başka bir Zeytinburnu resmi çizmiştir. Evlerin büyük bölümünde bahçe olduğunu, bahçelerin tüm bu kötü koşullarda yaşayan ve ortak kaderi paylaşan insanlar için adeta bir kavuştay mekanı olarak çalıştığını anlatmaktadır.

Onuncu katılımcı ile yapılan görüşmede en çok değinilen KOD-1 ve KOD-7 olmuştur (Şekil 5.83). Görüşme yapılan insanların pek çoğunun da dile getirdiği üzere insanların fabrikalar için yoğun bir iş gücü olduğunu anlatmakla birlikte, kıyafet alışverişlerini de Sümerbank Fabrikasından ucuza yaptıklarını dile getirmektedir. Cadde ve sokakların çamurlu olmasından ötürü işe gidip gelirken hatta iş dışında da lastik ayakkabı giymek zorunda olduklarını aktarmıştır. Gecekondulaşmanın o dönemler yoğun olduğundan bahsetmekle birlikte, gecekondu mahallesinde vişne, erik gibi çok çeşitli meyve ağaçlarının varlığından ve bostancılık faaliyetlerinin devam ettiğinden bahsetmektedir. Tüm bunlarla birlikte insanların, evlerinin kapılarını kilitlemeyecek

kadar birbirlerine güvendiklerinden bahsetmektedir. Bakkal alışverişlerinin nakit değil de deftere yazılarak yapılması da bu güvenin bir diğer parçasını teşkil etmektedir.

On birinci katılımcıda genel anlamda tüm kodlar hakkında bir görüş bildirilmiş olduğu gözlemlenmektedir (Şekil 5.84). Yapılan görüşmede katılımcı; 20.yüzyılın ortalarında bölgede bulunan Çimento Fabrikasının ve Et Balık Kurumun çevre kalitesini son derece etkilediği, hava kirliliğine neden olduğunu belirtmektedir. Bu öyle bir kirlilik ki insanların beyaz gömlek giymesine engel olacak kadar. En temel insani ihtiyaç olarak suyun belirli merkezlerde bulunan kamusal çeşmelerden temin edildiğini aktarmış ve diğer katılımcılara paralel olarak tipik bir gecekondu semti profili çizmiştir. Diğer katılımcıların çok sık değinmediği, gündelik hayata dair bazı detaylara bu görüşmede ulaşabilmemiz mümkündür. Bunlardan bir tanesi tıpkı Arnavut Bağı gibi, Çırpıcı çayırının gençler için bir futbol sahası olarak işlev görmesidir. Aynı zamanda kültürel aktiviteler olarak yazlık sinemaların varlığından bahsetmektedir. Yani hızla akıp giden bir çalışma hayatın yanında gündelik telaşelere bir anlık durak olabilecek kültürel aktivitelerin de var olduğunu analiz edebilmekteyiz. Elbette ön plana çıkan konular endüstrileşme, kötü çalışma koşulları, bakımsız bir fiziksel çevrede yaşamanın zorlukları olabilir ancak kentlinin kültürel ihtiyacının da gündelik hayatın bir parçası olarak analiz etmek önem arz etmektedir. Diğer katılımcılarla benzer şekilde komşuluk ilişkilerinin son derece gelişmiş olduğunu aktarmaktadır.

Bir diğer katılımcı ile Şekil 5.85 yer alan görüşmede ön plana çıkan kodlar KOD-3 ve KOD-8 olmuştur. Diğer katılımcıların yorumlarıyla benzerlik gösterecek şekilde cadde ve sokakların çamur içerisinde olduğunu okula giderken istasyona kadar lastikle gidip orada ayakkabısını değiştirerek yoluna devam ettiğinden bahsetmiştir. Yani okula gitmek için dahi Zeytinburnu'nda yaşayan çocukların belki diğer pek çok çocuktan daha fazla emek harcaması gerekmiştir. Bu görüşmedeki en dikkat çeken nokta Zeytinburnu'nun halk arasındaki isminin "kondular" olmasıdır. Yazılı kaynaklarda ifade edilmeyen ve diğer hiçbir katılımcının da bahsetmediği bu durum önem arz etmektedir. Zira kondular ismi ile kentin yoğun bir gecekondulaşma eğilimi içerisinde olduğunu anlamakla birlikte, bu durumun kentsel dile yansıması hatta isimleşmesi mekan-bellek-dil üçlüsünün, bir kenti okumak ve anlamak için ne denli zaruri olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir. Aynı görüşmeci, spor kulüplerinin olduğunu ve Çırpıcı çayırının sportif etkinliklerin merkezlerinden biri olduğunu ifade etmektedir.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 10 (Doğum Tarihi/Yeri: Ardahan, 1948)	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
İstanbul'a Bandırma'dan geldim. Boğazı gördüğüm zaman hayran kaldım İstanbul'a. Sonra hayat bizi Zeytinburnu'na getirdi. Zeytinburnu'nda şu andaki belediye binasının olduğu yer askeriyeydi o zaman, orada askerdim. Zeytinburnu'nda akrabalarımız vardı Sümer Mahallesi'nde. 68'de oraya yerleştim. Zeytinburnu o zamanlar çeşitli yörelerden gelen insanların bulunduğu bir ilçeydi. Her taraf gecekonduydu. Bu gecekonduların içinde o kadar güzel ağaçlar vardı ki kiraz, vişne, erik, çeşit çeşit meyve ağaçları… Yollarımız da küçücüktü, böyle patika yollardı. At arabaları vardı, at arabalarıyla süt ve su getirirlerdi mahalleye. Sümer'de bir tane bahçıvanımız vardı, onunla beraber mahalleye marul getirirdik, salatalık getirirdik. Mahalleye kendi el arabamla satardım. Zeytinburnu'ndaki aileler kendi evlerinin önünü o kadar temiz tutardı ki… Komşular yarısını kendi temizlerdi, yarısını da öteki komşu temizlerdi. Aileler o evlerin önünde otururlar, muhabbet ederlerdi. Yunanistan'dan gelenler, Arnavutluk'tan gelenler, Bulgaristan'dan gelenler… Ben Ardahan'lıyım, Ardahan'ın Posof ilçesinden… Erzurum'dan gelenler vardılar, her ilçeden, her yöreden gelen insan vardı. Kapılar açıktı, kilit denilen bir şey yoktu o zaman. Bakkallarda hep deftere yazdırarak alışveriş yapılırdı. Ay sonunda zaten çoğu insan fabrikada çalıştığı için gelip ödeme yaparlardı. İşçi yöresiydi ya Zeytinburnu; insanlar Bozkurt'ta çalışırdı, Enboy'da çalışırdı, Sümerbank'ta çalışırdı. Oradan ev kiralamıştır, oradan tutmuştur evini, orada oturuyordur, onun için alışverişini hep bakkaldan yazdırarak yapar, ay sonunda getirir, ödemesini yapardı. Yani güven vardı bakkalla o alışveriş yapan kişi arasında, ciddi samimiyet vardı. Hiç kimse kimsenin parasına itiraz etmezdi. O zaman biz hırsızlık görmüyorduk hiçbir zaman, ayakkabılar zaten hep dışarıdaydı. Kapıyı kilitlemezdik ki zaten, hırsızlık diye bir şey yoktu. Hepimizin kapısı bacası açıktı. Komşular birbirine saygılıydı. Benim kayınpederimin parası vardı, kahve işletirdi. Kahve işlettiği için her zaman onun parası cebindeydi. İhtiyacı olan ona gelir, "Bana şu kadar para ver, şu kadar zamanda ödeyeceğim" derdi. Ondan sonra eski muhtarımız vardı Mustafa Gülen, onun durumu da iyiydi, o da böyle eşe dosta iyilikler yapardı. Zeytinburnu'nda biz yıllarca kara lastik giydik. Fabrikalarda çalışan çoğu da kara lastik giyerdi. En sonunda cizlavit lastiği diye bir lastik ayakkabı çıktı, o modern oldu, onu giymeye başladık. Yollar çamur, batakhane, çizme giyerdik. Çizmesiz hiçbir tarafa gidemezdik. İnsanlar biraz eski, yamalı temiz giyerdiler o zamanlar. Alışverişi Sümerbank Fabrikası vardı, çoğu fabrikada çalıştığı için oradan ucuza alırdılar kıyafetlerini, oradan giyinirdiler, biz bile oradan giyinirdik.	***…Ay sonunda zaten çoğu insan fabrikada çalıştığı için gelip ödeme yaparlardı. İşçi yöresiydi ya Zeytinburnu; insanlar Bozkurt'ta çalışırdı, Enboy'da çalışırdı, Sümerbank'ta çalışırdı…*** ***…Zeytinburnu'nda biz yıllarca kara lastik giydik. Fabrikalarda çalışan çoğu da kara lastik giyerdi…*** ***….Alışverişi Sümerbank Fabrikası vardı, çoğu fabrikada çalıştığı için oradan ucuza alırdılar kıyafetlerini…***		***…Yollarımız da küçücüktü, böyle patika yollardı. At arabaları vardı, at arabalarıyla süt ve su getirirlerdi mahalleye…*** ***…Yollar çamur, batakhane, çizme giyerdik. Çizmesiz hiçbir tarafa gidemezdik…***	***…Her taraf gecekonduydu…***		***…Bu gecekonduların içinde o kadar güzel ağaçlar vardı ki kiraz, vişne, erik, çeşit çeşit meyve ağaçları…*** ***…Sümer'de bir tane bahçıvanımız vardı, onunla beraber mahalleye marul getirirdik, salatalık getirirdik…***	***…Kapılar açıktı, kilit denilen bir şey yoktu o zaman. Bakkallarda hep deftere yazdırarak alışveriş yapılırdı…*** ***…Yani güven vardı bakkalla o alışveriş yapan kişi arasında, ciddi samimiyet vardı…*** ***…Kapıyı kilitlemezdik ki zaten, hırsızlık diye bir şey yoktu. Hepimizin kapısı bacası açıktı. Komşular birbirine saygılıydı…***		***…Zeytinburnu'nda şu andaki belediye binasının olduğu yer askeriyeydi o zaman, orada askerdim…*** ***…Alışverişi Sümerbank Fabrikası vardı, çoğu fabrikada çalıştığı için oradan ucuza alırdılar kıyafetlerini, oradan giyinirdiler, biz bile oradan giyinirdik…***
PUANLAMA	3	0	2	1	0	2	3	2	2

Şekil 5.83 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 65-67.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 11 (Doğum Tarihi/Yeri: Ordu, 1956)	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
Sümer Mahallesi'ne geldiğim zaman her taraf gecekonduydu. Sokaklar böyle Arnavut taşlarıyla döşenmişti. Çeşmeler vardı sokaklarda, evlere su bağlanmamıştı. Çeşmelerden alıyorduk suyu. Mesela, içme suyu için Çırpıcı Çayırı'na giderdik, kaplarla içme suyu alırdık. Bir de sular kesildiği zaman Sümer Camisi'nden su alıyorduk. Halılarımızı, kilimlerimizi oraya yıkamaya giderdik. Ekseri ramazanda giderdik. Oranın suyu bayağı iyi suydu, soğuk suydu. Eskiden dolap falan yoktu, televizyon yoktu. Mesela, buzdolabı almış kişiler zengin kişiler sayılıyordu. Evine televizyon almış, kolunda saati olan, ufak radyosu olanlar zengin sayılırdı. Sümer Mahallesi çok böyle güzel bir mahalleydi. Komşuluk vardı mahallemizde, kimse kapısını kilitlemezdi. Şimdi komşular çıkardı dışarı, mesela dışarıya kilim atardı. Çay yapılırdı, oturulurdu, dolma sararlardı, beraber oturulur sohbet edilirdi. Zeytinburnu'nda yazlık sinemalar vardı. Mesela, komşularla, arkadaşlarla giderdik, genç kızlarla giderdik, böyle dedikodu olmazdı. Ondan sonra Zeytinburnu göç almaya başladı Anadolu'dan, ben de Anadolu'dan geldim ama bazen aşırı göç aldı, insanlar yığıldı. Benim geldiğim zamanlar İstanbul'un nüfusu 1-1.5 milyon civarındaydı. O mahallede otururken biz gecekonduda kiracıydık ağabeyimin yanında, ağabeyim kiracıydı. Zeytinburnu'nda o zamanlar hatırlıyorum bir çimento fabrikası vardı. Orada Et ve Balık Kurumu'nun yan tarafında gecekonduların üzeri bembeyaz olurdu. Biz işe giderken Zeytinburnu istasyonundan trene binerken kömür kokusundan rahatsız olurduk. Beyaz gömlek giyemezdik, simsiyah olurdu eve geldiğimiz zaman. Cuma pazarı 14 sokakta kuruluyordu, çamurdu. Böyle asfalt yoktu. İşten çıktınca evin eksiklerini alarak eve geliyorduk. Zeytinburnu'nun içinde mesela bir Çırpıcı Çayırı'na gidiyorduk gençlerle, orada top oynuyorduk. Bir de Arnavut'un bağı vardı Zeytinburnu'nda, onu çokları bilir. Şimdi yüksek yüksek binalar oldu orası, orada piknik yapar, top oynardık. Çırpıcı Çayırı'nda da çok piknik yapardık. Bir-iki aile bir olurduk, giderdik. Evde hazırladığımız şeyleri orada yer; akşam saatinde evimize geri dönerdik. Hafta sonu yaptığımız işlerdi bunlar, Zeytinburnu sahilinde şimdi balık barınağı oldu orası, Kumcular diyorlar, orada denize girdiğimi hatırlarım. Zeytinburnu da benim bir memleketim. Her sene gelirim. 6 ay memlekete gidiyorum, 6 ay buradayım. Damadım var Beylikdüzü'nde oturuyor, bir gece zor yatıyorum orada. Zeytinburnu'suz duramıyorum. Zeytinburnu'nda yetişen bir genç başka yerde duramaz.	***…Zeytinburnu'nda o zamanlar hatırlıyorum bir çimento fabrikası vardı. Orada Et ve Balık Kurumu'nun yan tarafında gecekonduların üzeri bembeyaz olurdu…*** ***…Biz işe giderken Zeytinburnu istasyonundan trene binerken kömür kokusundan rahatsız olurduk. Beyaz gömlek giyemezdik, simsiyah olurdu eve geldiğimiz zaman...***		***…Sokaklar böyle Arnavut taşlarıyla döşenmişti. Çeşmeler vardı sokaklarda, evlere su bağlanmamıştı...*** ***…çamurdu. Böyle asfalt yoktu…***	***…Sümer Mahallesi'ne geldiğim zaman her taraf gecekonduydu…*** ***…Benim geldiğim zamanlar İstanbul'un nüfusu 1-1.5 milyon civarındaydı. O mahallede otururken biz gecekonduda kiracıydık ağabeyimin yanında, ağabeyim kiracıydı...***	***…Zeytinburnu'nun içinde mesela bir Çırpıcı Çayırı'na gidiyorduk gençlerle, orada top oynuyorduk…***	***…Bir de Arnavut'un bağı vardı Zeytinburnu'nda, onu çokları bilir…***	***…Sümer Mahallesi çok böyle güzel bir mahalleydi. Komşuluk vardı mahallemizde, kimse kapısını kilitlemezdi. Şimdi komşular çıkardı dışarı, mesela dışarıya kilim atardı. Çay yapılırdı, oturulurdu, dolma sararlardı, beraber oturulur sohbet edilirdi…***	***…Zeytinburnu'nda yazlık sinemalar vardı. Mesela, komşularla, arkadaşlarla giderdik, genç kızlarla giderdik, böyle dedikodu olmazdı…*** ***…Çırpıcı Çayırı'nda da çok piknik yapardık. Bir-iki aile bir olurduk, giderdik. Evde hazırladığımız şeyleri orada yer; akşam saatinde evimize geri dönerdik….***	***…Mesela, içme suyu için Çırpıcı Çayırı'na giderdik, kaplarla içme suyu alırdık...*** ***…Bir de sular kesildiği zaman Sümer Camisi'nden su alıyorduk…*** ***…Cuma pazarı 14 sokakta kuruluyordu…***
PUANLAMA	2	0	2	2	1	1	1	2	2

Şekil 5.84 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 68-71.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 12 **(Doğum Tarihi/Yeri: Silifke Yörük, 1944)**	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
Belediye olmadan evvel Zeytinburnu, İstanbul'a bağlı şubeydi, "Kondular" derlerdi buraya. Aksaray'dan kalkan minibüslerin muavinleri "Kondular, kondular" diye bağırırlardı. Zeytinburnu'nda o zaman her ev bahçeli, müstakil… Mesela bizim 53. sokakta 8-10 ev vardı… Meşhur Zeytinburnu çamuru, ayakkabıyı içinde bıraktığımız… Ben o zamanlar Cağaloğlu'nda İstanbul Erkek Lisesi'ne giderdim. Çizmeyle giderdim istasyona, istasyonda kunduracı amca vardı. Onun orada çizmelerimi çıkartır ayakkabılarımızı giyerdim, okula öyle gider gelirdim. Çırpıcı Çayırı vardı aşağıda, şimdi pis olarak akan kanalda biz o zamanlar yüzerdik. Orada Bakırköy ve diğer mahalle kulüplerimiz vardı, spor kulübü, top oynardık. Orada hem piknik yapardık, hem yüzerdik. Şimdi Kültür Merkezi'nin olduğu meydanda koyun otlatırdım ben o zamanlar. Babam 5-6 hayvan almıştı: koç, keçi, koyun; onları sabah erkenden gelir orada otlatırdım. Daha ilerisi taş ocaklarıydı, oralarda kuş avlardık. Eski Zeytinburnu böyleydi: Karadenizliler yoğunluktaydı, ondan sonra göçmenler, Yugoslavyalılar geldi. Yugoslavyalılar Türkçeyi az konuşurlardı. Ama iyi de top oynarlardı. Onlar "ne kadar ekmek o kadar köfte" derlerdi köfte alırken, biz de onlara öyle takılırdık. Yazlık sinemalar vardı o zaman. İlk yazlık sinema bizim Önemli Sineması idi. O sinemada akşamki filme davet etmek için elimize bir tane boru, bir de afiş alırdık iki kişi; boruyla bağırırdım ben: "Dikkat dikkat, bu akşam iki film birden" diye bağırır, sinemanın reklamını yapardık. Babam rahmetli, o zaman Zeytinburnu'nda ileri gelen bir insandı. Ben 1 yaşından beri İstanbulluyum, ilkokulu da Çemberlitaş'ta okudum. Çemberlitaş'ta otururduk eskiden. Kamyon karoserleri yapardık. Sirkeci'de, Cankurtaran'da karoser garajlarımız vardı. Babam o zaman kendi fikriyle öyle bir sinema açtı. Sonra o sinemayı kapattı, oduncu dükkanına çevirdi. Hacca gidip geldikten sonra "Sinema istemiyorum" dedi. Tarzan filmlerini seyrederdik, kovboy filmlerini seyrederdik; Tarzancılık oynardık Zeytinburnu'nda, Tarzan olurduk.			***… Meşhur Zeytinburnu çamuru, ayakkabıyı içinde bıraktığımız…*** ***…Çizmeyle giderdim istasyona, istasyonda kunduracı amca vardı. Onun orada çizmelerimi çıkartır ayakkabılarımızı giyerdim, okula öyle gider gelirdim…***	***…Belediye olmadan evvel Zeytinburnu, İstanbul'a bağlı şubeydi, "Kondular" derlerdi buraya. Aksaray'dan kalkan minibüslerin muavinleri "Kondular, kondular" diye bağırırlardı…***	***…Orada(Çırpıcı Çayırı) Bakırköy ve diğer mahalle kulüplerimiz vardı, spor kulübü, top oynardık…***	***…Şimdi Kültür Merkezi'nin olduğu meydanda koyun otlatırdım ben o zamanlar. Babam 5-6 hayvan almıştı: koç, keçi, koyun; onları sabah erkenden gelir orada otlatırdım…***		***…Çırpıcı Çayırı vardı aşağıda, şimdi pis olarak akan kanalda biz o zamanlar yüzerdik..*** ***…Orada (Çırpıcı Çayırı) hem piknik yapardık, hem yüzerdik…*** ***…Yazlık sinemalar vardı o zaman. İlk yazlık sinema bizim Önemli Sineması idi…*** ***…Babam o zaman kendi fikriyle öyle bir sinema açtı. Sonra o sinemayı kapattı, oduncu dükkanına çevirdi…***	
PUANLAMA	0	0	2	1	1	1	0	4	0

Şekil 5.85 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 72-74.

Şekil 5.86'da yer alan ve on üçüncü katılımcı ile yapılan görüşmeler incelediğinde KOD-1 ve KOD-7'nin baskın olduğu gözlemlenmektedir. Çimento fabrikasından kaynaklı çimento tozunun hem fiziksel anlamda yaşam kalitesini düşürdüğü hem de meyve ağaçlarını olumsuz etkilemesi bağlamında çevre kalitesini de yine aynı olumsuzlukla etkilediğini dile getirmektedir. Evlerinin bahçesinde yer alan üzüm, asma, şeftali gibi bitkilerin çimento tozundan ötürü olumsuz etkilendiğini dile getirmiştir. Zira yaşadıkları yer aynı zamanda Et Balık Kurumu ve Yıldız Fabrikasına yakın konumdadır. Cadde ve sokakların çamur olması durumu bu görüşmede de dile getirilmekle birlikte komşuluk ilişkilerinin de ne denli gelişmiş olduğu anlatılmıştır. Mahallesini, düşmanlığın değil dostluğun olduğu yer olarak tanımlamaktadır. Su ihtiyacının yine belirli merkezlerde yer alan çeşmelerden giderildiği belirtilmiştir.

Şekil 5.87'de yer alan on dördüncü katılımcı ile yapılan görüşmede ise, en çok bahsi geçen KOD-9 olmuştur. Sokak çeşmesinin "bellek mekan" olarak katılımcının hafızasında yer alması su-kent ilişkisi bağlamında çarpıcı bir tablo çizmektedir. Belki de İstanbul ve yakın çevresinin en sulak alanlarının birinde kurulan yaşam alanında su, endüstri için bolca ve kolay yollarla kullanım imkanı buluyorken burada yaşayan işçi sınıfı için ulaşılması adına uğraş gerektiren bir doğal unsur olarak karşımıza çıkıyor. Endüstrinin emek gücü ihtiyacı için bölgede yaşam alanı oluşturan insanların kentin suyuna ulaşmak için bu denli yoğun çaba sarf etmesi dönemin "kent politikalarına" eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmamız gerçeğini ortaya koymaktadır. Katılımcının çizdiği portre; patika yolları olan, bol ağaçlı ve neşeli çocukların cıvıltılarıyla dolu bir semttir. Lale Sineması, Zafer sineması gibi yazlık sinemaların olduğu ve çocukların evlerin duvarlarına çıkarak, sinemalarda oynatılan filmleri izlediğinden bahsetmektedir. Bir işçi semti olarak, insanların kültürel faaliyetler için de ayrı bir efor sarf etmesi gerektiği ortadadır. Buradan çıkarılacak anlam; endüstrileşmenin bir kenti kendi talep ve istekleri neticesinde şekillendirdiğini ortaya koymamızın yanında bir kenti anlamamız için salt endüstri-fiziksel çevre ilişkisinin ötesinde kültürel ve sosyal ilişkileri de göz önünde bulundurmamızın zaruriyetidir. Tüm bunlara ek olarak katılıcı; gecekondu yaşamının zorluklarından, yaşadıkları evin fiziksel anlamda yetersizliğinden ve sorunlarından bahsetmekle birlikte, tüm bu sıkıntılara ilaç olacak komşuluk ilişkilerinin ne denli üst düzeyde olduğunu anlatmaktadır.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 13 (Doğum Tarihi/Yeri: Tekirdağ, 1963)	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
Burası dostların olduğu, düşmanlığın olmadığı, kapılarda kilitlerin olmadığı bir mahalleydi. Mahallenin dış kapıları dahi, evlerimizin bulunduğu şu tahta cam kapılardı. Kapılarda kilit yoktu, sürgü vardı. Her zaman her komşunun kapısını istediğin an çalabilirdin. "Ben bugün sana geleceğim" diye bir şey yoktu. Çat kapı gidiyordun "Ben geldim." diyerek. Başın ağrıdığında, paraya ihtiyacın olduğunda veya insan gücüne ihtiyacın olduğunda da hemen giderdin. Ölümüzde de, dirimizde de Allah'a çok şükür, şu an komşuluklarımız bizim burada güzel. Neden güzel? Hep eski komşularımız var şu an. Doğma büyüme ben buradayım. Çevremdeki komşularım da eskiler hep burada, kendi toprak sahipleri oldukları için. Yine o komşuluklar devam ediyor ama eskisi gibi değil. Şu an telefonla aranıyorsun, "Geleyim mi, evde misin?" diye. Eski tadı tuzu var mı, yok. Komşuluk var mı, evet var ama eski tat tuz da yok şu anki komşulukta. Önceden bir komşuda cenaze olduğu zaman zaten 40 gün o evde hiç, o evi bırakın komşuda dahi televizyon, radyo açılmazdı. Televizyon zaten yoktu ya. Radyoydu, radyo da açılmazdı. Biz televizyonu, komşumuz vardı, Almanyalı - Allah rahmet eylesin- Kerim amca Almanya'dan televizyon getirmişti, bahçeye koydu. Onun bahçe duvarından seyrediyorduk çocukken televizyonu. İlk defa orada gördük televizyonu zaten. Suyumuzu, okulun köşesinde çeşme vardı biz oradan taşıyorduk. Daha sonra rahmetli babam demir bir el arabası yaptırdı, bidonlarla taşımaya başladık. Ondan sonra hortumla, daha sonra da su geldi. Ama su gelene kadar tabii ki çamurlar içindeydik. Ayakkabılarımız çamurda kalıyordu, dönüp çamurdan ayakkabımızı alıyorduk. O vaziyetteydik. Bozkurt Fabrikası vardı yakında, çimento fabrikası. Yazın gözümü açamıyorduk. Kışın yağmur bir nebze çimento tozunu yok ediyordu ama. Yazın o kiremitlerin üstü falan bembeyaz çimento tozuydu. Hiçbir meyve de olmuyordu çimento tozundan dolayı. O üzüm bahçemizde, üzüm ağacı, asma, şeftali falan vardı. Çimento tozu öldürüyordu hepsini. Et Balık Kurumu, Yıldız Fabrikası bizim çevremizdeki fabrikalardı.	***…Yazın gözümü açamıyorduk. Kışın yağmur bir nebze çimento tozunu yok ediyordu ama. Yazın o kiremitlerin üstü falan bembeyaz çimento tozuydu. Hiçbir meyve de olmuyordu çimento tozundan dolayı…*** ***…O üzüm bahçemizde, üzüm ağacı, asma, şeftali falan vardı. Çimento tozu öldürüyordu hepsini…*** ***…Et Balık Kurumu, Yıldız Fabrikası bizim çevremizdeki fabrikalardı…***						***…Burası dostların olduğu, düşmanlığın olmadığı, kapılarda kilitlerin olmadığı bir mahalleydi…*** ***…Başın ağrıdığında, paraya ihtiyacın olduğunda veya insan gücüne ihtiyacın olduğunda da hemen giderdin…*** ***…Komşuluk var mı, evet var ama eski tat tuz da yok şu anki komşulukta…***		***…Suyumuzu, okulun köşesinde çeşme vardı biz oradan taşıyorduk. Daha sonra rahmetli babam demir bir el arabası yaptırdı, bidonlarla taşımaya başladık…***
PUANLAMA	3	0	1	0	0	0	3	0	1

Şekil 5.86 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 80-83.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 14 **(Doğum Tarihi/Yeri: Nuripaşa, 1959)**	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
Şubat ayında, 1959 senesinde, Zeytinburnu Nuripaşa Mahallesi'nde bir gecekonduda dünyaya geldim. Dört kardeşiz, dördümüz de halen Zeytinburnu'nda yaşamaktayız. Nuri Paşa Mahallesi, 64/3 sokakta büyüdük. Eskiden yazlık Zafer Sineması vardı, Zafer Sineması'nın karşı sokağıdır benim doğduğum sokak. Patika taşlı, gecekondu evlerden oluşan, ağaçlığı olan, neşeli ve çocukların cıvıl cıvıl olduğu bir mahalleydi. Mahallemizde bir çeşmemizi hatırlıyorum, sokak çeşmesi bu. Evlerde su yoktu çünkü. Büyüklerimiz çeşmeden su taşırlardı. Annem de bana küçük bir kova almıştı, Onur ile birlikte su taşımak istediğim için. Birlikte giderdik çeşmeye ve sıraya girerdik. Kadınlar, çocuklar sıraya geçerlerdi. Bir kuyruk oluştururlardı: Çeşme kuyruğu. Geceleri de el etek çekildikten sonra, bahçesi olanlar, inşaatı olanlar, hortumlarla çeşmeden su çekerlerdi. Hortum takılırdı, hortumun da bir musluğu vardı. Zaman zaman ben doğduğum mahalleye giderim ve o hatıralarım gözümde canlanır. Bizim evimizin bahçesinde bir söğüt ağacımız vardı. Söğüt ağacından yapılma bir odun da bahçenin duvarında dururdu. Bizim gecekondu akardı. Gece bir bakardık pıt pıt ayakucumuza yağmur damlıyor. Annem kalkardı, yatağı biraz geri çeker, ayakucumuza bir leğen ya da kova koyar, ses yapmaması için leğenin içine bir de bez koyardı, paspas bezi. O damlayan su kovaya ya da leğene birikirdi. Biz de yağmurdan korunmuş olurduk. Yağmur dururdu, inanır mısınız, bizim kontrplaktı tavan hafif bombeleşirdi yağmur yiyince, su da birikirdi oraya, yağmur dururdu ama bizim evdeki damlama bir hafta daha sürerdi. Ta ki kontrplağın içindeki birikmiş su bitene kadar. Nuri Paşa mahalle muhtarımız, rahmetli Bekir Subaşı bizim karşı komşumuzdu. Kendisiyle ve çocukları ile çok yakından komşuluk ilişkilerimiz olmuştur. Çok saygıdeğer bir aileydi. Rahmetli Ayla Subaşı da bir dönem Nuri Paşa muhtarlığı yapmıştı babasından sonra. O da rahmetli oldu, mekânları cennet olsun. Orada Lale Sineması'nın rahmetli sahipleri Mehmet Mamat, Abdullah Mamat amcalar vardı, babamın arkadaşlarıydılar. Lale Sineması'nın gündüz kapalı yeri vardı, akşamları da yazın açık yeri vardı. Rahmetli babam Lale Sineması'na filmler geldiğinde önce kendi izlerdi. Filmlerin bizim seyredilebileceğimiz filmler olduğuna, yaşımıza uygun olduğuna karar verirse şayet bizi de götürürdü. Öyle her istediğimiz filme gidemezdik. Babam buna yasak koymuştu. Zafer Sineması vardı. Bizim evimizin bahçe duvarının üstüne çıkardık, yazlık sinemanın yarısını seyrederdik. Çocuk aklı işte!			***…Evlerde su yoktu çünkü. Büyüklerimiz çeşmeden su taşırlardı…***	***…Zeytinburnu Nuripaşa Mahallesi'nde bir gecekonduda dünyaya geldi…*** ***…Bizim gecekondu akardı. Gece bir bakardık pıt pıt ayakucumuza yağmur damlıyor...***			***…Nuri Paşa mahalle muhtarımız, rahmetli Bekir Subaşı bizim karşı komşumuzdu. Kendisiyle ve çocukları ile çok yakından komşuluk ilişkilerimiz olmuştur. Çok saygıdeğer bir aileydi…***	***…Rahmetli babam Lale Sineması'na filmler geldiğinde önce kendi izlerdi…*** ***…Zafer Sineması vardı. Bizim evimizin bahçe duvarının üstüne çıkardık, yazlık sinemanın yarısını seyrederdik. Çocuk aklı işte..!***	***…Eskiden yazlık Zafer Sineması vardı, Zafer Sineması'nın karşı sokağıdır benim doğduğum sokak…*** ***…Patika taşlı, gecekondu evlerden oluşan, ağaçlığı olan, neşeli ve çocukların cıvıl cıvıl olduğu bir mahalleydi...*** ***…Mahallemizde bir çeşmemizi hatırlıyorum, sokak çeşmesi bu…***
PUANLAMA	0	0	1	2	0	0	1	2	3

Şekil 5.87 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 84-87.

Şekil 5.88 yer alan on beşinci katılımcı ile yapılan görüşmede ise; KOD-3, KOD-4 ve KOD-7 en çok bahsedilen kodlardandır. 1950'li yıllarda sokaklarda asfalt ve parke taşı olmadığı için çamur içerisinde olduğu, evlerinin çatısından su akması gibi fiziksel çevreye ilişkin fikirler verilmiştir. Aynı şekilde gecekondulaşmanın bölgeye hakim bir yapı tipolojisi olduğu ve gecekondu yaşamında hayvancılık faaliyetlerinin halen devam ettiği belirtilmiştir. Katılımcı, dönem insanlarının dostluk bağlarının yani komşuluk ilişkilerinin çok güçlü olduğu ve insanların dayanışma içerisinde olduğunu aktarmıştır. Bunlara ek olarak, anıları arasında ilköğretim yıllarında Çırpıcı deresine giderek yüzmeleri yer almaktadır. Bugün Merter tekstil bölgesinin üzüm bağları ile dolu bir çayır ve ova olduğunu anlatmıştır.

Şekil 5.89'da yer alan görüşmede en çok bahsi geçen KOD-5 olmuştur. Katılımcı 1963-64 yıllarında daha henüz erişkin bir birey olmamışken 16-17 yaşlarında çocuk işçi olarak Derby Plastik Fabrikasında çalışmıştır. Demografik yapı analizinde 20.yüzyılın ortalarında Zeytinburnu genelinde genç ve çalışan nüfus sayısının yoğunlukta olduğu anlatılmıştır. Yapılan görüşmelerden de anlaşıldığı gibi bölge genç ve çocuk işçi nüfusunun yoğunlukta olduğu bir yerdir. Yine aynı dönemlerde elektrik, su, yol gibi temel yerel hizmetlerin eksikliği katılımcı ile yapılan görüşmeden anlaşılmaktadır. Aynı zamda gecekondulaşma ile birlikte yoğun bir nüfusun oluşmaya başladığını belirtmektedir. Buradaki durum, kapitalizmin merkezileşme döneminde ihtiyaç duyduğu ucuz emek gücünü belirli merkezlerde yoğunlaştırma eğiliminin çalışma alanındaki izdüşümüdür. Plansız kentleşmenin yarattığı fiziksel anlamdaki kaosun yanında büyük yeşil ve açık alanların varlığından bahsetmektedir. Gençlerin futbol gibi sportif aktiviteleri yapabileceği bolca geniş alanın varlığı söz konusu olmuştur. Bir sonraki bölümde fiziksel çevrenin gelişimi ile ilgili farklı dönemlere ait mevcut haritalar incelendiğinde her döneme damgasını vuran spor tesislerinin yoğunluğu ile karşılaşılacaktır. Bu gerçek kentlinin hafızasında da yaşamaktadır. Gençler, futbol oynadıkları geniş sahalara inşa edilen gecekonduları yıktıklarını ifade etmektedir. Mahallenin futbolcuları bu bölgelere gecekondu yapılmasına izin vermemişlerdir. Aktif spor çabaları zamanla profesyonel spor tesisleri ve kulüplerin kurulmasına evrilmiştir. Katılımcı son olarak da, evlerinde ihtiyaç duyulan suyun anneleri tarafından Çırpıcıda yer alan çeşmeden taşındığını ifade etmektedir.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 15 **(Doğum Tarihi/Yeri: Trabzon, 1951)**	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
Trabzon Akçaabat doğumluyum. 2 yaşındayken Zeytinburnu'na geldim. O dönemlerde burada daha çok tek katlı gecekondular vardı. Sokaklar asfalt veya parke taşlarıyla kaplı değildi, çamurluydu. Çocukluğumuz da öyle çok gül bahçelerinde, çayırlarda, çimenlerde geçmedi. Özellikle kış aylarında epeyce sıkıntılar çektik. Bazen evimizin damı akardı. Ailemiz epeyce sıkıntılara, meşakkatlere katlanarak bizi büyüttüler. Evimiz iki odalı bir gecekonduydu. Babam marangozdu, evin önünde bir atölyemiz vardı. Her ne kadar evin geçimini babam sağlıyorsa da evin reisi annemdi, işleri o derler toparlar, o tasarruf ederdi. İki tane de ineğimiz vardı bizim o yıllarda. Annemle babamın bize karşı görevlerini çok iyi yerine getirdiklerini düşünüyorum. Bizi iyi yetiştirmek için ellerinden gelen her şeyi yaptılar. Çok iyi hatırladığım şeylerden biri, daha ilkokula bile başlamadan diğer çocuklarla beraber Merter tarafındaki dereye yüzmeye gidişimizdir. Çok iyi hatırlıyorum, boğulmak üzereyken beni şu an hala hayatta olan Ali Çelik isminde bir ağabeyimiz kurtarmıştı. Daha sonra yüzmeyi de öğrendik. Çırpıcı çayırı, Merter'in şu anda tekstil bölgesi, bir de şu an Kalp Vakfı'nın olduğu yerler ile Osmanağa Mezarlığı tarafları üzüm bağları, çimenlik ve ovaydı. Hatta Adnan Menderes'in uçağı da oraya düşmüştü ve oradan kurtarılmıştı. Bu yüzden epeyce kurbanlar kesilmişti. E5'in yeni yapıldığı yıllardı o yıllar. Akranlarımızla beraber genellikle okuldan geldikten sonra misket falan oynardık. Kavga ettiğimiz de olurdu. Ama o zamanki dostluk anılarımız güzeldi. Bu civarda en fazla 15 tane hane vardı. Onca zahmete rağmen komşular birbirleri arasında güzel bir dayanışma içindeydi. Bu manevi hava içerisinde yaşadık çocukluğumuzu. Büyüklerimiz vardı ve onların sayesinde zaman zaman azar da işitsek güzel bir çocukluk yaşadık.			***…Sokaklar asfalt veya parke taşlarıyla kaplı değildi, çamurluydu…*** ***…Bazen evimizin damı akardı…***	***…O dönemlerde burada daha çok tek katlı gecekondular vardı…*** ***…Evimiz iki odalı bir gecekonduydu…***		***…İki tane de ineğimiz vardı bizim o yıllarda…***	***…Akranlarımızla beraber genellikle okuldan geldikten sonra misket falan oynardık. Kavga ettiğimiz de olurdu. Ama o zamanki dostluk anılarımız güzeldi…*** ***…Onca zahmete rağmen komşular birbirleri arasında güzel bir dayanışma içindeydi…***	***…Çok iyi hatırladığım şeylerden biri, daha ilkokula bile başlamadan diğer çocuklarla beraber Merter tarafındaki dereye yüzmeye gidişimizdir…***	***…Çırpıcı çayırı, Merter'in şu anda tekstil bölgesi, bir de şu an Kalp Vakfı'nın olduğu yerler ile Osmanağa Mezarlığı tarafları üzüm bağları, çimenlik ve ovaydı...***
PUANLAMA	0	0	2	2	0	1	2	1	1

Şekil 5.88 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 111-113.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 16 (Doğum Tarihi/Yeri: Rumeli, 1947)	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
1959 yılında Zeytinburnu'na geldik. Önce kiracı olarak yerleştik ama babam arsamızı almıştı. Boş arsaydı. Zaten oralar hep boştu. Tek tük evler vardı. Tabii ki yol yok, elektrik yok, su yok. Biz Çırpıcı'nın Beştelsiz'e yakın bölümünde oturuyoruz. Annem Çırpıcı çayırındaki çeşmeden suyu alıp getirirdi. Hem içme, hem yemek yapmak, hem de çamaşır suyumuzu oradan taşırdı. Sonra durumu iyi olan komşularımız kuyu açmaya başladılar. O kuyudan suyu temin etmeye başladık. Zaman zaman da sakalardan su alırdık. Bunlardan birisi, bizim meşhur nalbur Mehmet'ti. Biz geldiğimiz zaman Zeytinburnu'nda maalesef hemen hemen hiç yol yoktu fakat bol yeşil alan vardı. Yani bizim gençliğimizde top oynayacağımız çok alan vardı. Biz oralara gecekondu yaptırmazdık. Onlar gecekondu yapardı, biz gençler gider yıkardık. Ama bizim derdimiz onların gecekondu yapmalarını engellemek değildi. Bizim düzlük olan top sahamıza yapmalarını istemediğimiz için onları yıkıyorduk ve kimse de bize bir şey yapmıyordu. Gecekondulaşma başladığı zaman çok yoğun bir kalabalık oldu. Ama biz 1975'e kadar evlerimize kilit vurmadık. Mahallede diğer göçmenler ve Karadenizliler vardı. Sonradan okullar ve sahalar yapıldı. Biz de yavaş yavaş kulüpler kurmaya başladık. Tahraspor, bugün hala var olan Yıldızspor gibi kulüpler. Bu kulüplerde sosyalleştik. Formanın altında nereli olduğumuzun bir önemi yoktu, hangi takımı tuttuğumuz önemliydi. O kulüpler sayesinde, yani 1963'ten itibaren Zeytinburnu Zeytinburnu olmaya başladı. 63 ya da 64'te ben Derby Plastik Fabrikası'nda çalışıyordum. Fabrika Yenimahalle'de ve biz oraya gidip geliyoruz. Yaşım 16-17 civarı. Oraya giderken bir dere vardı, bazen dere taşardı, ıslanırdık. Bir gün aşırı derece ıslandım, ayaklarım çok üşüdü. İnanılmaz bir soğuk vardı çünkü. Geldim, akşam babama anlattım. Babam Çarşamba pazarından lastik bir ayakkabı aldı bana. O gece üç defa kalkıp ayakkabılar yerinde mi diye baktım. Samimi konuşuyorum. Ertesi günü o ayakkabıyı giydim, intikam alırcasına suyun içinden gidiyorum. Kendi kendime diyorum ki suya: "Bak, sen bana bir şey yapamıyorsun". O gün ayaklarım çok sıcaktı, çok sevindim. Yani bugün bindiğim en lüks arabadan çok daha lükstü benim için o ayakkabılar, çok daha sevindirici bir olaydı.	***…63 ya da 64'te ben Derby Plastik Fabrikası'nda çalışıyordum. Fabrika Yenimahalle'de ve biz oraya gidip geliyoruz. Yaşım 16-17 civarı...***		***…Tabii ki yol yok, elektrik yok, su yok…*** ***…Biz geldiğimiz zaman Zeytinburnu'nda maalesef hemen hemen hiç yol yoktu…***	***…Gecekondulaşma başladığı zaman çok yoğun bir kalabalık oldu…***	***…yoktu fakat bol yeşil alan vardı. Yani bizim gençliğimizde top oynayacağımız çok alan vardı...*** ***…Biz oralara gecekondu yaptırmazdık. Onlar gecekondu yapardı, biz gençler gider yıkardık. Ama bizim derdimiz onların gecekondu yapmalarını engellemek değildi. Bizim düzlük olan top sahamıza yapmalarını istemediğimiz için onları yıkıyorduk ve kimse de bize bir şey yapmıyordu….*** ***…Sonradan okullar ve sahalar yapıldı. Biz de yavaş yavaş kulüpler kurmaya başladık. Tahraspor, bugün hala var olan Yıldızspor gibi kulüpler. Bu kulüplerde sosyalleştik…***				***…Annem Çırpıcı çayırındaki çeşmeden suyu alıp getirirdi…***
PUANLAMA	1	0	2	1	3	0	0	0	1

Şekil 5.89 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 160-163.

Şekil 5.90'da yer alan görüşmede ön plana KOD-3 ve KOD-7 çıkmaktadır. Katılımcı diğer katılımcılara paralel olarak gecekondu yaşamı ve genel anlamda fiziksel çevre kalitesinin düşüklüğünden bahsetmektedir. Sokaklarda, çamurdan kaynaklı çizme ile dolaşmaları gerektiğini hatta istasyona kadar çizme ile yol alıp istasyonda da çıkardıklarını belirtmektedir. 20.yüzyılın ortalarına gelindiğinden Zeytinburnu'nun bir tarla olduğunu gecekonduların ise bu tarlalardan çıkan yabani otlar olduğu yönünde teşbih yapmaktadır. Gecekonduların hızla çoğalmaya başladığını aktarmıştır. Katılımcının, görüşmede değindiği diğer özel ve önemli konu da komşuluk ilişkilerinin bu denli nasıl gelişebildiği mevzusudur. Katılımcı, insanların aynı yaşam biçimi paylaşarak aynı zorluklara göğüs gererek yani ortak kaderi yaşamalarından ötürü birbirlerine kenetlendiklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda; günlük yaşam pratiklerinin, fiziksel çevrenin insanların sosyal ilişkilerini ne denli etkilediğini dahası sosyal ve fiziksel çevrenin karşılıklı olarak birbirini durmaksızın etkilediği bu görüşmeden çıkarılan önemli bir bilgidir.

Şekil 5.91'da yer alan görüşme ise Üsküplü yani göçmen bir katılımcı ile yapılmıştır. Abisinin fabrikada çalışan bir işçi olduğunu, çimento fabrikasındaa çalıştığını ve ayda 180 lira aylık aldığını kendisinin ise 90 lira haftalık aldığını belirtmiştir. Katılımcının hafızasından kalan rakamlar endüstrileşmenin ve endüstri işçisi olmanın belki de hayatındaki en önemli anılardan biri olduğunu göstermektedir. Katılımcı; diğer katılımcılar gibi yolların ve sokakların bakımsız, çamur içerisinde olduğunu hatta öyle ki bazen ayakkabılarına poşet geçirerek yürümek durumunda kaldıklarını aktarmıştır. Çırpıcı mahallesinden gecekondu satın alarak, orada yaşamaya başladıklarını belirtmiştir. Böylece 20.yüzyılın ortalarına gelindiğinde gecekondulaşmanın Çırpıcı çayırına doğru ilerlediğini görebilmekteyiz. Çevrenin ise yulaf tarlaları ile dolu olduğunu aktarmaktadır. Böylece yoğun gecekondulaşmaya rağmen halen çayır dokusunun ayakta olduğu anlaşılmaktadır. Sadece çayırın ayakta kalması değil çayıra ilişkin kırsal bir takım faaliyetlerin de ayakta durduğunu, yapılan görüşmeden çıkarmak mümkündür. Zira katılımcı Çırpıcı çayırına, insanların hayvanlarının besin ihtiyacını karşılamak için orakla ot biçmeye gittiğini aktarmıştır. Böylece tüm çarpık kentleşmeye ve kötü fiziksel kentsel koşullara rağmen hayvancılık, bostancılık gibi kırsal bir takım faaliyetlerin devamlılığını görebilmekteyiz. Endüstrileşme gibi ağır bir mühadalenin varlığına rağmen kırsal alışlanlıklar devam etmektedir.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 17 **(Doğum Tarihi/Yeri: Kastamonu, 1937)**	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
Zeytinburnu yoktan var olan bir yer… Bir tarlada yabani otlar büyür, bilir misiniz? Güzel güzel çiçekler açar. Zeytinburnu da bir tarlaydı… Yabani otlar gibi gecekondular büyüdü burada… Zeytinburnu tren istasyonundan bir tarafta Yedikule kapılarına, bir tarafta Bakırköy Hipodromu'na, diğer tarafta E5'e kadar burası tamamen bir tarlaydı. Zeytinburnu'ndan komşumuz olan Osmaniye'ye gidemezdin. Çünkü sadece ağaçlık ve tarla… Tarlada ekin var, ot var, bir canlı sinek dahi yok. Ev yok, hiçbir şey yok. Bir gün birileri geldi oraya, bir gecekondu yaptı. Ondan sonra bunlar birbirini göre göre çoğalmaya başladı. Bu sefer hükümet "Ne yapıyorsunuz siz?" dedi. Polis geldi, jandarma geldi, yıktılar. Gündüz yıktılar, gece onlar tekrar yaptılar, gündüz yıktılar, gece yaptılar… O duruma geldi ki, başta da söylediğim gibi, birden ot gibi bitmeye başladılar. Bedava yer var, herkes ev yapıyor. Anadolu'dan geldiler, İstanbul'dakiler geldiler. Böyle böyle küçük bir şehir meydana geldi burada. Afrika'da çölün ortasında batarsın batarsın, kum gelir, burada da battığın zaman çamur… Öyle böyle bir çamur da değildi, buranın öyle özlü bir çamuru vardı ki ayağını bastığın zaman ayakkabını çıkaramazdın. Zeytinburnu'nda evden çıkardık, çizmeleri giyerdik, istasyona kadar çizmelerle giderdik. İstasyonda ayakkabılarımızı değiştirirdik. Çizmelerimi bir torbaya koyar, orada bir kenara koyar, akşam gelince tekrar oradan çizmeleri giyer eve yürürdük. O çamur, ayakkabıyla yürünmeyecek haldeydi. Bu Zeytinburnu insanları birbirlerine nasıl bu kadar bağlandı diye sorulursa, cevap şudur: Hepsi aynı kaderi paylaştıkları için… Yeni bir ev yaparken bu benim komşum, bu benim arkadaşım diyerek birbirlerine sıkı sıkı kenetlendiler. Eğer bir evde Allah göstermesin bir cenaze, bir acı olduğu zaman o eve bir hafta yemek yaptırmazlar, onun yemeğini taşırlardı. Bizim köyde ufak bir yerimiz vardı, babam orayı sattı geldi buraya. Gecekonduyu aldık, sokak dardı, o sokağa araba sığmaz, geçemezdi. Akşamları birbirimizde toplanır, sohbet ederdik. Benim hanım burada bir şeyler yapmıştır, öbür komşu başka bir şey yapmıştır, getirir hep beraber yerdik. Öyle bir muhabbet, öyle bir samimiyet… Biz kapı kilitlemeyi bilmezdik, öyle bir şey yoktu. Kapıyı çekerdik, bakkala giderdik, oraya buraya giderdik. Ama öbür taraftaki komşumuz bizim evimizi kollardı.			***…Afrika'da çölün ortasında batarsın batarsın, kum gelir, burada da battığın zaman…*** ***…Zeytinburnu'nda evden çıkardık, çizmeleri giyerdik, istasyona kadar çizmelerle giderdik.*** ***…Gecekonduyu aldık, sokak dardı, o sokağa araba sığmaz, geçemezdi…***	***…Zeytinburnu da bir tarlaydı… Yabani otlar gibi gecekondular büyüdü burada…*** ***…Bir gün birileri geldi oraya, bir gecekondu yaptı. Ondan sonra bunlar birbirini göre göre çoğalmaya başladı…***			***…Bu Zeytinburnu insanları birbirlerine nasıl bu kadar bağlandı diye sorulursa, cevap şudur: Hepsi aynı kaderi paylaştıkları için…*** ***…Akşamları birbirimizde toplanır, sohbet ederdik…*** ***…Biz kapı kilitlemeyi bilmezdik, öyle bir şey yoktu. Kapıyı çekerdik, bakkala giderdik, oraya buraya giderdik…***		***…Zeytinburnu tren istasyonundan bir tarafta Yedikule kapılarına, bir tarafta Bakırköy Hipodromu'na, diğer tarafta E5'e kadar burası tamamen bir tarlaydı. Zeytinburnu'ndan komşumuz olan Osmaniye'ye gidemezdin. Çünkü sadece ağaçlık ve tarla… Tarlada ekin var, ot var, bir canlı sinek dahi yok. Ev yok, hiçbir şey yok…***
PUANLAMA	0	0	3	2	0	0	3	0	1

Şekil 5.90 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 189-191.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 18 **(Doğum Tarihi/Yeri: Üsküp, 1940)**	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
İlk geldiğimizde amcam bizi Sirkeci'den almaya geldi, doğruca onun evine gittik. Bir hafta sonra Yeşiltepe'de Erzincanlı bir Hüseyin Bey vardı, onun hanımı Adalet Abla, nur içinde yatsın, 250 liraya alt katını kiralardı. İki sene hiç kirayı artırmadı. Allah yüz bin kere razı olsun. Bir de bazen haftalığını alamıyordu babam, ama Hafız Hüseyin Bey dertten anlar, "Abbas amca, merak etme, param kalmaz sende" derdi. Yeşiltepe çamurlu olduğu için şimdiki Emniyet Müdürlüğü'nün orası dikenlikti, o dikenlerin içerisine lastik ayakkabılarımızı poşetin içine koyardık. O zaman kösele ayakkabı yok tabii. Sabah giderken çizmeleri çıkarır, ayakkabıları giyerdik. Akşam gelirken de tam tersi. Ayakkabıyı koyduğumuz poşetleri renkli bir şeyle bağlardık ki kimin olduğu belli olsun. Sade bir Abdullah Yeniyol yok ki. Modabağ Sokak Çırpıcı Mahallesi'nden gece kondu aldık. O zaman 13 numaraydı, 13'ten 17, 17'den 19 oldu sonra. Yine çamur. Yulaf tarlaları vardı orada, Tepebağ'a doğru. Her taraf çamur… Allah razı olsun, o Hüseyin Bey iş buldu bana. Kocamustafapaşa o zamanlar Samatya Caddesiydi, işim oradaki kilisenin altındaydı. 61 senesinin yedinci ayında girdim, 63 senesinin onbirinci ayında askere gidene kadar orada çalıştım. Hüseyin Bey'in Chevrolet bir arabası vardı, Perşembe Pazarı'nda çalışırdı, giderken beni de Samatya Caddesi'ne bırakırdı. Ağabeyim fabrika işçisiydi. Kardeşim de Yenidoğan'da bir kahveye garson olarak girmişti. İlk girdiğim yıl haftada 90 lira alıyordum. Büyük paraydı o. Ağabeyim çimento fabrikasında çalışıp ayda 180 lira alıyordu, ben haftada 90 lira alıyordum. Muhacir olarak üç dört hane vardı. Biri bizdik, biri Makedonya'nın şimdi havaalanı olan yöresinden bir aileydi. İyi komşulardı onlar da. Geri kalanlar Trabzon'dan Düzce'ye, Düzce'den İstanbul'a gelmişlerdi. Nur içinde yatsın, Adalet abla Çırpıcı Çayırı'na ot biçmeye giderdi orakla, otu sırtında taşır, hayvanlara getirirdi. Asiye ve Zehra, onların kulakları çınlasın, onlar da aynı keza... Erkekler hep kahvedeydi. Adalet Abla bize hiç yokluk çektirmedi. Bizim evi kontrol ediyordu, ne yiyoruz diye. Diğer komşular da öyleydi. Ayşe Nine'nin oğlu Hasan, lakabı ile Profesör Mustafa Hasan, onun da çok sütünü içtik. Büyük oğlum, şimdi Bayrampaşa İlçe Milli Eğitim müdürüdür, hep onun sütünü içmiştir, hiç de para almamıştır bizden. Allah rahmet eylesin, nur içinde yatsın. Ayşe Nine, "Oğlum, paranız olduğu zaman verirsin da, hiç sıkılma. Sen Ebdullah mısın?" derdi. Abdullah değil, Ebdullah. Prof. Mustafa Hasan, o da "Ne sıkılıyorsun da, biz arkadaşız da, sen hiç işine bak, paran olduğu zaman" derdi. Hâlâ bugüne kadar öyledir hemen insanların ihtiyaçlarını görürlerdi.	***…Ağabeyim fabrika işçisiydi. Ağabeyim çimento fabrikasında çalışıp ayda 180 lira alıyordu, ben haftada 90 lira alıyordum…***		***…Yeşiltepe çamurlu olduğu için şimdiki Emniyet Müdürlüğü'nün orası dikenlikti, o dikenlerin içerisine lastik ayakkabılarımızı poşetin içine koyardık…*** ***…O zaman 13 numaraydı, 13'ten 17, 17'den 19 oldu sonra. Yine çamur…*** ***Her taraf çamur…***	***…Modabağ Sokak Çırpıcı Mahallesi'nden gece kondu aldık…***		***…Yulaf tarlaları vardı orada, Tepebağ'a doğru…*** ***…Adalet abla Çırpıcı Çayırı'na ot biçmeye giderdi orakla, otu sırtında taşır, hayvanlara getirirdi…***	***…Adalet Abla bize hiç yokluk çektirmedi. Bizim evi kontrol ediyordu, ne yiyoruz diye. Diğer komşular da öyleydi...***		
PUANLAMA	1	0	3	1	0	2	1	0	0

Şekil 5.91 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 202-204.

Şekil 5.92'de yer alan röportajda ise, ön plana KOD-7 çıkmaktadır. Katılımcının anılarda en çok sosyal hayatın önemli bir parçası olan komşuluk ilişkiler ile dayanışma kültürü yer almıştır. Kendisi de Rumeli göçmeni olan katılımcı insanların etnik köken ayırımı yapmadan birbirlerini desteklediklerini ve sosyal ilişkilerinin kuvvetli olduğunu aktarmıştır. İlk olarak yine 20.yüzyılın ortalarında Çırpıcı mahallesine gelen katılımcı o dönemler bölgenin tarla olduğunu anlatmaktadır. Tüm bunlara ek olarak, su yokluğunu diğer kullanıcılara paralel olarak dile getirmiştir.

Şekil 5.93'de yer alan diğer görüşmede ise, en çok bahsi geçen KOD-3 ve KOD-6 olmuştur. Babasının Derby Fabrikasında çalıştığını ve iş yerine yayan gittiklerini aktaran katılımcı yaşadıkları yerde suyun, yolun olmadığını ve sokakların çamur kaplı olduğunu da eklemektedir. Bölgenin en yoğun su potansiyeline sahip Çırpıcı mahallesinde desu probleminin olduğundan bahsetmektedir. Eksik olan şey, suyun kendisinden çok suya ulaşacak tesisattır. Zira 20.yüzyılın ortalarına gelindiğinde dahi çok yoğun endüstriyel faaliyetlere rağmen Çırpıcıda bulunan her iki derenin halen büyük su potansiyeli taşıdığı bir sonraki bölümde ispatlanacaktır. Katılımcı; çocukların; çelik çomak, misket, futbol gibi mahalle oyunlarını oynadığını belirtmiştir. Aynı zamanda daha önceki katılımcıya benzer olarak Çırpıcı çayırında bir yulaf tarlası olduğundan bahsetmiştir.

Mandacılık faaliyetlerinin aktif olduğu ve hatta derelerin içerisinde ineklerin yüzdüğünü, kendilerinin dahi mandalarla birlikte yüzdüklerini aktarmıştır. Diğer katılımcıların aksine komşuluk ilişkilerine yönelik ilk olumsuz eleştiri bu görüşmede gelmiştir. Rumeli göçmeni olmalarından ötürü Zeytinburnu'na geldiklerinde insanların kendilerini kabul etmekte zorlandıklarını ama zamanla birbirlerine alıştıklarını ve kabul görmeye başladıklarını aktarmıştır. Bu olumsuz görüşün akabinde mahalledeki sevgi, saygının her zaman ön planda olduğunu ifade etmektedir. Katılımcı; otların savrulduğu, kuşların ötüştüğü, büyük ve geniş mesire alanlarında insanların piknik yaptığı, şehrin içinden gelen insanların sanki İstanbul dışına çıkmış hissiyatı verecek kadar güzel bir atmosferi olan bir kent modeli çizer. Yazılı kaynaklarda yer alan konulardan birisi, Çırpıcı çayırı ve çevresinin İstanbul halkı için bir kaçış noktası, sayfiye yeri olarak var olduğunu bilgisine erişilmiştir. Sözlü tarihin aktarımlarına baktığımızda ise yine aynı durumun yüzyıllar sonra devam ettiğini ve bölgenin büyük bir mesire yeri olarak kentlinin yaşamında yer aldığını görmemiz mümkün olmuştur.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 19 **(Doğum Tarihi/Yeri: Rumeli, 1952)**	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
Zeytinburnu'na ilk gelişimiz 1958 senesinde olmuştu, Haziran ayında. Buraya Çırpıcı Mahallesi'ne gelmiştik. O zaman burası tarlaydı. Bir iki sene kiracı oturduktan sonra kendi evimizi, gecekonduyu yaptık. Kiracı olduğumuz evde evin iki kızı, bir oğlu vardı; biz de üç kız, üç erkek altı kardeştik. Dokuz kardeş gibi aynı evde yaşıyorduk. İşin en enteresan tarafı, kiracı olmamıza rağmen aynı kapıdan girmemizdi. Yani odaların ikisini onlar kullanıyordu, ikisini biz kullanıyorduk. Koridoru da, antreyi de ortak kullanıyorduk. Koridoru da, antreyi de ortak kullanıyorduk. O zamanlar tabii her şeyler kısıtlı, ocak yok, gazocağı var, tüplü yok, çamaşır makinesi yok, bulaşık makinesi yok. İşin en enteresan tarafı evde su da yok, kuyu da yok. Altı kardeş, üç tane kız kardeş var, her gün banyo yapması lazım, saçların yıkanması lazım. Annem sokağın öbür köşesindeki sokak çeşmesine kovaları koyar, bir-iki saat, üç saat bekler, üç saat sonra gider, kovalarla suları alırdı. İki-üç kova su aldığın zaman şanslı oluyordun o zamanlar. Eskiden çok çok iyiydi dayanışmamız. Oralı buralı, Karadenizli vs. olmazdı. Kimseye Karadenizli diye bakmazdık, arkadaşımız diye bakardık. Hatta çoğu zaman Karadenizli arkadaşımızı Rumelili arkadaşımıza tercih ederdik. Ama sonradan değişti bunlar, zaman içinde değişti. Kavga olmazdı, gürültü patırtı olmazdı, birbirine sevgi, saygı çok üst safhadaydı. Hatta benim bir tane Karadenizli arkadaşım Ali Aktaş, Allah rahmet eylesin, sabah bize gelirdi, beraber okula giderdik. Annem ekmeği kızartır sobanın üzerinde, sana yağını sürer, biraz pul biber üzerine, verirdi bize yerdik. Onu ölünceye kadar anlattı. "Annen ne güzel hazırlıyordu bize bu ekmekleri, kızarmış ekmek, pul biber, bunu hiç unutamam" diye anlatırdı.			***…İşin en enteresan tarafı evde su da yok, kuyu da yok…***	***…Bir iki sene kiracı oturduktan sonra kendi evimizi, gecekonduyu yaptık…***		***…Buraya Çırpıcı Mahallesi'ne gelmiştik. O zaman burası tarlaydı…***	***…Eskiden çok çok iyiydi dayanışmamız. Oralı buralı, Karadenizli vs. olmazdı. Kimseye Karadenizli diye bakmazdık, arkadaşımız diye bakardık…*** ***…Kavga olmazdı, gürültü patırtı olmazdı, birbirine sevgi, saygı çok üst safhadaydı…***		
PUANLAMA	0	0	1	1	0	1	2	0	0

Şekil 5.92 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 212-214.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 20 (Doğum Tarihi/Yeri: Rumeli, 1956)	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
Suyu olmayan, yolu olmayan, çamur kaplı Zeytinburnu'na geldik. İlk geldiğimizde gecekondu semtlerinde yıkımlar olurdu. Yerleştirme olarak bizleri kabul etmediler ilk aşamada, sonra sonra kabul ettiler. 1959-1960'larda Arif Önemli'nin babası su satardı, onların olduğu yerden su alırdık kovalarla. İlk geldiğimiz yerde takriben bir-iki sene kaldık. Oradan Çırpıcı Mahallesi yulaf tarlasına geldik. Yulaf tarlasında da iki sene filan kaldık. Babamlar 5 kardeşti. Gazocakçı olarak geçerdi onların isimleri. O zamanlar tüp yoktu. Bildiğimiz gazocakları vardı; lüksler yoktu, fitilli lambalar vardı. Çırpıcı Mahallesi'nde de su yoktu. Fatih Sultan Mehmet Han tarafından inşa ettirilen eski çeşme vardı. Aşağıki çeşme diye geçerdi, o çeşmeden su alırdık. Başka suyumuz yoktu. Eskiden yollarımız yoktu ve çamurlarla boğuşurduk. Adliyenin önünden bu tarafa gelirken eski Derby ve Cizlavit ayakkabılarımız, o çamurlara bastığımız zaman çamura çekilirdi. Gençliğimizde Mithatpaşa'nın yerinden meyveler yerdik. Tercüman'ın olduğu yere doğru bağlar vardı, oralardan üzüm yerdik. Gençliğimizin o domateslerinin kokularını hâlâ özlüyorum. O kokular yok artık. Gençliğimizde şöyleydi: Mahallemizde insanlık, sevgi, saygı, itibar her zaman ön plandaydı. Oynadığımız oyunlar, çelik çomağından tut, misketinden, futboluna hepsi tabiiydi. Ama çamurda oynuyorduk tabii ki, öyle çimen yoktu. Eskiden semtimizde inek, keçi, koyun, tavuklarımız vardı, köpeklerimiz vardı. Burada Tonyalı, Giresunlu, Trabzonlu arkadaşlar vardı. İnekleri vardı ve bu ineklerin sütlerinden hepimiz içtik. Göletler vardı Çırpıcı Çayırı'nda. Nebi Bey ve Vehbi Bey'in inekleri vardı, mandaları vardı ve buraya gelirlerdi. Akşama kadar orada yayılır, o mandalar o göletlerin içinde yüzerdi. Biz de o mandaların yanında o çayırda, o göletlerin içinde yüzerdik. O kadar güzeldi o kurbağa sesleri, hâlâ kulaklarımda. O çayırların otları hâlâ gözümün önünde, o kuşların ötüşü hâlâ kulaklarımda çınlıyor. Ekseriyet şehrin içinden gelen, yani kalenin içinden gelenler "İstanbul dışına çıktık" derlerdi, burada piknik yaparlardı. Çok güzel mesire yerlerimiz vardı burada. Babam Derby Fabrikası'nda çalışırdı, annem Aksu'da ve buradan Osmaniye'ye yürüyerek giderlerdi. Öyle servis mervis yoktu. Koşa koşa işe giderlerdi. Altı kardeştik, altımızı da büyüttüler. Ama onlar yine de sevgilerini gösteriyordu. "Evladım, gelin oturun" derlerdi sofraya. Biz babamız anamız oturmadan sofraya oturmazdık. Anamız kalkardı gerçi, hizmet verirdi, babamızla beraber oturur, beraber yerdik. Babamızın yanında diz üstünde oturup yemeklerimizi yerdik. Tek kaptan, yedi-sekiz kişi aynı kaptan yerdik. Ben birinin hızlı yemesinden kaç kardeş olduğunu çıkartırım. Biz tek kaptan yediğimiz için çok hızlı yerdik. Öyle yavaş yavaş yeme lüksümüz yoktu. Tek tek tabaklarımız yoktu.	***…Babam Derby Fabrikası'nda çalışırdı, annem Aksu'da ve buradan Osmaniye'ye yürüyerek giderlerdi…***		***…Suyu olmayan, yolu olmayan, çamur kaplı Zeytinburnu'na geldik...*** ***…O zamanlar tüp yoktu. Bildiğimiz gazocakları vardı; lüksler yoktu, fitilli lambalar vardı…*** ***…Çırpıcı Mahallesi'nde de su yoktu…*** ***…Eskiden yollarımız yoktu ve çamurlarla boğuşurduk. Adliyenin önünden bu tarafa gelirken eski Derby ve Cizlavit ayakkabılarımız, o çamurlara bastığımız zaman çamura çekilirdi…***		***…Oynadığımız oyunlar, çelik çomağından tut, misketinden, futboluna hepsi tabiiydi...***	***…Oradan Çırpıcı Mahallesi yulaf tarlasına geldik…*** ***…Tercüman'ın olduğu yere doğru bağlar vardı, oralardan üzüm yerdik. Gençliğimizin o domateslerinin kokularını hâlâ özlüyorum. O kokular yok artık…*** ***…Nebi Bey ve Vehbi Bey'in inekleri vardı, mandaları vardı ve buraya gelirlerdi. Akşama kadar orada yayılır, o mandalar o göletlerin içinde yüzerdi…***	***…Yerleştirme olarak bizleri kabul etmediler ilk aşamada, sonra sonra kabul ettiler…*** ***…Mahallemizde insanlık, sevgi, saygı, itibar her zaman ön plandaydı…***	***…Biz de o mandaların yanında o çayırda, o göletlerin içinde yüzerdik…*** ***…O çayırların otları hâlâ gözümün önünde, o kuşların ötüşü hâlâ kulaklarımda çınlıyor. Ekseriyet şehrin içinden gelen, yani kalenin içinden gelenler "İstanbul dışına çıktık" derlerdi, burada piknik yaparlardı. Çok güzel mesire yerlerimiz vardı burada…***	***…Fatih Sultan Mehmet Han tarafından inşa ettirilen eski çeşme vardı. Aşağıki çeşme diye geçerdi, o çeşmeden su alırdık…***
PUANLAMA	1	0	4	0	1	3	2	2	1

Şekil 5.93 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 259-26.

Şekil 5.94'de yer alan görüşmede ise ön plana KOD-4 ve KOD-8 çıkmıştır. Katılımcının; gecekondulaşmanın, fabrikada çalışan işçilerden kaynaklı olduğu yönündeki görüşü endüstrileşmenin fiziksel çevre üzerinde doğrudan etkisini sözlü tarih vasıtasıyla ispatlamaktadır. Gecekondulaşma civardaki fabrikaların ihtiyacı olan emek gücünün yarattığı durumdur. Üstelik bu öylesine bir seri üretimdir ki, gecekondunun inşa edilme sürecinin bir gece olduğunu aktarmaktadır. Daha önceki görüşmelerde de bahsi geçen konulardan biri olarak spor tesislerinin yoğunluğuna da değinmiştir. 20.yüzyılın ortalarına gelindiğinde, katılımcının aktardığına bakılacak olursa 33 adet spor sahasının var olduğunu anlamaktayız. Gelişen kentleşme sanayileşmenin bir ürünü olmakla beraber özellikle bölgedeki yoğun çocuk ve genç nüfusun (demografik yapı analizinde de belirtildiği gibi) varlığı bir takım kültürel ve sportif aktiviteleri de beraberinde getirmiştir. Bunlara ek olarak, bazı mahallelerin ayçiçeği tarlaları ile dolu olduğunu, neredeyse her mahallede bir iki büyük ve geniş bahçelerin olduğunu aktararak bölgenin doğal değerler açısında anılarda iz bıraktığını göstermektedir. Daha önceki katılımcılardan farklı olarak bu görüşmede "gecekondu yaşamına" ilişkin doneler elde edilmiştir. Katılımcı, 1960'li yıllarda inşa edilmiş olan "gecekondu halkevi"nde insanların sosyalleştiğini, birçok sosyal, kültürel ve sportif aktivitelerin yapıldığını aktarmaktadır. 1960'lara gelindiğinde inşa edilen bu yapının kentin kültür ve spor merkezi rolünü üstlenmesi kent yaşamanın önemli bir parçasını ifade etmektedir. Böyle bir yapının- oradaki fiziksel yaşamın ve iş hayatının zorluğu da düşünüldüğünde -kurulmuş olmasının sebebi olarak "ihtiyaç" durumunun ortaya çıkması olduğunu söylemek mümkündür. Zorlu yaşamlarına rağmen insanların bir araya gelerek vakit geçirmesi, temel insani ihtiyaçlarından birini gidermesi bağlamında talebin ürünü olduğu açıktır. Daha önceki konuşmacıların çokça dile getirdiği mesire alanı kültürü bu görüşmede de konu olmuştur. Katılımcı, en büyük mesire alanının Çırpıcı çayırı olduğunu aktarmakla birlikte 1947 yılında Tepebağ'da yer alan Cevizlibağ mesire yerinin yok olduğunu aktarmaktadır. Görüldüğü üzere artan kentleşmenin, endüstrileşmenin ilk kayıplarının bu dönemde yaşanmaya başladığını görebilmekteyiz. Yine aynı şekilde kültürel ve sanatsal aktivitelerin bir parçası olarak yazlık ve kışlık sinemaların var olduğunu anlatmıştır. Mahalle isimlerinin ise kentin günlük yaşamında önemli düzeyde ağırlığı olan bazı olayların, durumların, kişilerin, yapıların belirlediğini aktarmaktadır. Örneğin; Sümer Mahallesi ismimin Sümerbank'tan gelmesi ya da Yeşiltepe Mahallesi isminin bölgenin sahip olduğu büyük yeşil alanlar, çayır alanlar, ayçiçeği tarlasından kaynaklı olduğunu anlatmıştır.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 21 (Doğum Tarihi/Yeri: Üsküp, 1969)	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
Zeytinburnu daha henüz Bakırköy ve Fatih'e bağlıyken burada yeni yeni oluşan 4 mahalle vardı. İlkokul, Samatya İlkokulu adı altında, 1932 yılında, bugünkü sahildeki Zeytinburnu Belediye binasının, eski askeri hastane binasının yanında açılmıştı. Gecekondulaşma ve yerleşim o zamanlarda buradaki fabrikalarda çalışan işçilerle başlamıştı. Mahallelerimizin isimleri yerleşimlerle, kişilerle özdeşmiş ve ona göre isimleri konulmuş. Seyitnizam Mahallesi, Sümer Mahallesi Sümerbank'tan gelmedir-, Yeşiltepe Mahallesi -tamamen ayçiçeği tarlasıydı, oradan gelmedir-. Mahalle isimleri hep böyle oluşmuştur. Yenidoğan Mahallesi, Kazlıçeşme Mahallesi'nden sonra oluşan bir mahalledir. 1969'dan sonra Gökalp Mahallesi ve Yenidoğan Mahallesi olarak ikiye ayrılır. 1953 yılında nahiye olduk, 28 Ocak 1957 tarihinde ilçe olduk. İlçe olduğumuz zaman 4 sokağımız, 4 mahallemiz vardı. Yukarıdaki mahalleler tamamen Fatih'e bağlıydı, batı taraf Bakırköy'e bağlıydı. İlçe olduktan sonra sınırlar belirlendi ve mahalleler oluşmaya başladı. Gecekondu yaşamı çok enteresandı. Önce şunu söyleyeyim ben size: Burada gecekondular bir gecede yapılırdı. Herkes kendine göre bir yer çevirirdi, vakıf arazisi, Milli Emlak hiç dinlemezlerdi, çevirirlerdi. Sosyal hareketlilik olarak 42 Sokakta 1960'lı yıllarda kuruluşunu yapmış olan "gecekondu halkevi" dediğimiz bir yer vardı. Birçok sosyal ve kültürel hareketler, hatta sportif faaliyetler bile bu halkevinden çevreye yayılırdı. Hemen hemen her mahallenin bir-iki geniş bahçesi vardı. Düğünler, eğlenceler hep orada yapılırdı. Mesire yeri olarak gidilen tek bir yer vardı burada. 1947 yılından sonra Tepebağı'ndaki Cevizlibağ mesire yeri yok oldu. Esas gidilen yer Çırpıcı Çayırı'ydı. Sadece Veliefendi'deki yer değil, Silivrikapı'nın önünden Büyükçekmece'ye kadar olan alanın tamamı Çırpıcı Çayırı olarak geçer. Mesire yeri Velifendi bölgesindedir. 33 tane futbol sahası vardı, düşünebiliyor musunuz? Her sokakta mutlaka iki futbol takımı vardı. Merak edenlere ben buradan söyleyeyim, Zeytinburnu Futbol Sahası ve Futbol Takımları diye Facebook'dan girsinler, orada çoğunu görürler. Biz bunları özel sayfamızda açtık unutulmasınlar diye. Yazlık sinemalarımız, kışlık sinemalarımız vardı. Kışlık sinemalarımızın sayısı azdı. En önemlisi Lale Sinemasıydı, hem yazlığı, hem kışlığı vardı. Zeytinburnu'nun en eski sinemasıydı. Toplam olarak 19 tane sinema vardı Zeytinburnu'nda, bunların en eskilerinden biri de Yenidoğan Yazlık Sinemasıydı ve en son kapanan da 55 yıllık hizmetten sonra o oldu. Yazlık sineması Kulüp Sineması, Neşe Sineması, Önemli Sineması, Bahar Sineması, Çamlık Sineması, Yeşilçam Sineması… Kapalı sinemalar da vardı, ama Depo Durağında onlar iki taneydi, onlar da kapandı.	***…Gecekondulaşma ve yerleşim o zamanlarda buradaki fabrikalarda çalışan işçilerle başlamıştı…***			***…Gecekondulaşma ve yerleşim o zamanlarda buradaki fabrikalarda çalışan işçilerle başlamıştı…*** ***…Gecekondu yaşamı çok enteresandı. Önce şunu söyleyeyim ben size: Burada gecekondular bir gecede yapılırdı…***	***…33 tane futbol sahası vardı, düşünebiliyor musunuz? Her sokakta mutlaka iki futbol takımı vardı…***	***Yeşiltepe Mahallesi -tamamen ayçiçeği tarlasıydı…***		***…Sosyal hareketlilik olarak 42 Sokakta 1960'lı yıllarda kuruluşunu yapmış olan "gecekondu halkevi" dediğimiz bir yer vardı. Birçok sosyal ve kültürel hareketler, hatta sportif faaliyetler bile bu halkevinden çevreye yayılırdı…*** ***…Hemen hemen her mahallenin bir-iki geniş bahçesi vardı. Düğünler, eğlenceler hep orada yapılırdı…*** ***…Mesire yeri olarak gidilen tek bir yer vardı burada. 1947 yılından sonra Tepebağı'ndaki Cevizlibağ mesire yeri yok oldu. Esas gidilen yer Çırpıcı Çayırı'ydı. Sadece Veliefendi'deki yer değil, Silivrikapı'nın önünden Büyükçekmece'ye kadar olan alanın tamamı Çırpıcı Çayırı olarak geçer…*** ***…Yazlık sinemalarımız, kışlık sinemalarımız vardı...***	***…İlkokul, Samatya İlkokulu adı altında, 1932 yılında, bugünkü sahildeki Zeytinburnu Belediye binasının, eski askeri hastane binasının yanında açılmıştı…*** ***…Mahallelerimizin isimleri yerleşimlerle, kişilerle özdeşmiş ve ona göre isimleri konulmuş. Seyitnizam Mahallesi, Sümer Mahallesi Sümerbank'tan gelmedir- Yeşiltepe Mahallesi -tamamen ayçiçeği tarlasıydı, oradan gelmedir-. Mahalle isimleri hep böyle oluşmuştur…***
PUANLAMA	1	0	0	2	1	1	0	4	2

Şekil 5.94 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 280-283.

Şekil 5.95'te yer alan diğer bir görüşmede ise ön plana KOD-7 çıkmıştır. Katılımcının anılarında yer alan en önemli şey komşuluk ilişkilerinin ne denli güçlü olduğudur. Anılardaki önemli kişilerden biri "Hatcen teyzedir". Hatcen teyzenin olağanüstü yardımseverliği görüşmenin temel konularından birini teşkil etmiştir. Buna olarak, Zeytinburnu'nun surlardan uzak olan kısmının yani Çırpıcı çayırına tekabül eden bölgenin bir nebze daha kötü ve bakımsız olduğunu ve susuzluğun da had safhada olduğunun belirtmiştir. Evlerin bahçelerinin çocuklar için yani kendileri için bir oyun alanı olduğunu belirtmekle birlikte daha önceki katılımcıların bahsetmediği ilginç bir bilgi aktarmaktadır. Tıpkı bahçeler gibi Demirciler sitesi henüz inşa edilmeden oranın da kendileri için büyük bir oyun alanı olduğunu anlatmıştır. Demirciler sitesi bölgenin en büyük endüstri tesisi olarak yakın gelecekte inşa edilmiş ve çocukların açık oyun alanları endüstrinin işgaline maruz kalmıştır. Aynı zamanda bölgede var olan derelerde bolca yüzdüklerini, pırıl pırıl olan Çırpıcı çayırında top oynadıklarını ve halen o günleri özlediğini aktarmıştır. Mahallenin eski bir köy atmosferine sahip olduğunu belirtmektedir.

Şekil 5.96'da yer alan görüşmede ise en çok bahsedilen KOD-1 ve KOD-6 olmuştur. Daha önceki görüşmelerde de çok yoğun bir şekilde KOD-1 yani endüstrileşme ve kentleşme ilişkisi dile getirilmiş olmakla birlikte bu görüşmede daha fazla dile getirilmişti. Yoğun olarak bölgede yaşayan insanların tekstil ve deri sektöründe aktif olarak rol aldığı ve bunun yanında gecekondu inşaatlarında işçi olarak çalıştıkları, yoğun inşaat sebebi ile aktif olarak varlığını sürdüren çimento fabrikasında da yük taşıyıcılığı yaptıklarını aktarmaktadır. Fabrikalara yakın yerlerde yaşayan insanların işe yürüyerek gidip geldiği, uzakta olan insanlar için işveren tarafından servis sağlandığını belirtmektedir. Zeytinburnu'nun su ihtiyacının Çırpıcı çayırından karşılandığını aktarmaktadır. Böylece, Çırpıcı çayırının kentin su kaynağı olma yönündeki tarihsel rolünün 20.yüzyılın ortalarına gelindiğinde de devam ettiğini görmekteyiz. Katılımcı, Zeytinburnu sahilinin dut ve zeytin ağaçları ile dolu olduğunu hatta ilçe isminin bu zeytin ağaçlarından geldiğini aktartmıştır. Yine kentin sahip olduğu değerlerin kentsel dile nasıl yansıdığını görmekteyiz. Çırpıcı mahallesi ve hemen kuzeyinde kalan Demirciler sanayisinin olduğu bölgenin kiraz, dur, kayısı, şeftali ve bunların dışında bilumum meyve ağaçları ile dolu olduğunu anlatmıştır.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 22 **(Doğum Tarihi/Yeri: Rumeli, 1947)**	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
5 yaşına kadar Yeşiltepe'de bir mahallede büyüdüm, 7 yaşına kadar Almanya'daydım, 7 yaşında Çırpıcı Mahallesi'ne 3. Taşocağı'na geldim yeniden. Almanya'dan babam dedemle babaannemin yanına getirdi beni. 25-30 haneli bir mahalleydi burası müstakil bahçeli gecekondulardan oluşan; 46 sene önceden bahsediyorum. Bu mahallede tek göçmen Rumelili Arnavut ailesi bizdik. Bir Karslı aile vardı, gerisi Trabzon'dan, Giresun'dan ve Sinop'tan gelenlerle oluşan bir mahalleydi. Mahalle tabiri caizse tam eski bir köy ortamı gibiydi. Komşularla iç içeydik. Zeytinburnu'nun bizim o tarafı, surlara doğru olan yerden daha kötü, atıl bir durumda, çamuru daha çok bir yerdi. Mahallede bu 25-30 hanenin çocukları kalabalıktı. Salih Aktaş amcanın bahçesi vardı karşımızda, hâlâ orası bahçedir. Orada oynayacak yerimiz çoktu. Demirciler Sitesi'nin hiçbir yerinde henüz yapı yapılmamıştı. Demirciler Sitesi'nde oynardık, İşte komşularımız vardı: Giresunlu rahmetli Muharrem Amcamız vardı, çocukları Almanya'daydı. Onların da bahçeleri vardı. Aşağıda Osman Amcalar vardı. Susuzluk acayip hat safhadaydı. Hatçen teyzemiz var, tabiri caizse Osmanlı kadını dediğimiz türden bir kadın… Hatçen teyze bütün kadınları ayaklandırdı, mahalleye gelen su tankerini esir aldı. Hiç unutmuyorum, eline kazma kürek aldı, kadınları da o an toparladı. Bütün suyu bizim mahallede boşalttırdı. Kollarını iki arkaya, elini iki arkaya bağlar öyle bir gezerdi ki… İki komşu kavga etsin, onun karşısında kavga etme şansı yok, müdahale eder hemen. Biri hasta olsun, Hatçen teyze orada olur, elinden gelen yardımı yapar. Hatçen teyze öyle bir insandı. Bütün komşularına yeterdi. Hal hatır sorardı. Dedemle oturur sigara içerdi, babaannemle oturur çay içerdi. Zeytinburnu durağından fil damına kadar olan yerlerin hepsi çayırdı. Orada Çobançeşmesi denilen bir çeşme akıyordu doğal kaynak olarak, oradaki gölette yüzerdik biz. Çocukluğumuzda para kazanabilmek için bir şansımız vardı: Bizim orada bir karpuz hali vardı. Ben küçüktüm ama ben de 4-5 yaş büyük arkadaşlar vardı; Önder, Ömer, İsa… Onlar karpuz atar, ben de karpuzları istif ederdim halde. Yevmiye alırdık. Aldığımız yevmiyelerle Yeşilköy'e, Yeşilyurt'a, Yenimahalle'ye denize giderdik. O mahallede çim sahada top oynayan çocuklar yoktur şimdi. Profesyonelse oynayabiliyor, çimle buluşuyor yoksa mümkün değil. Ama bizim o zaman çayırımız pırıl pırıldı, çimde top oynuyorduk. Onu özlüyorum, orada top oynamayı özlüyorum. Komşuluk vardı, herkes herkesi tanıyor, kapılar açık, hırsız girme ihtimali çok azdı. Çok güzel günlerimiz geçti çocukluğumuzda. Yüzmesinden tut karla oynaması, av yapması, kuş yakalaması, aklınıza gelebilecek bütün çocukluğu yaşadık. İnsanlar büyüdüğü zaman köyünü özler ya, babalarımız veyahut da dedelerimiz köyde neler yaşamışsa, biz çocukluğumuzda Çırpıcı Mahallesi'nde bunu yaşadık işte…			***…Zeytinburnu'nun bizim o tarafı, surlara doğru olan yerden daha kötü, atıl bir durumda, çamuru daha çok bir yerdi…*** ***…Susuzluk acayip hat safhadaydı…***		***…Salih Aktaş amcanın bahçesi vardı karşımızda, hâlâ orası bahçedir. Orada oynayacak yerimiz çoktu. Demirciler Sitesi'nin hiçbir yerinde henüz yapı yapılmamıştı. Demirciler Sitesi'nde oynardık…*** ***…Orada Çobançeşmesi denilen bir çeşme akıyordu doğal kaynak olarak, oradaki gölette yüzerdik biz…*** ***…Ama bizim o zaman çayırımız pırıl pırıldı, çimde top oynuyorduk. Onu özlüyorum, orada top oynamayı özlüyorum...***	***…Mahalle tabiri caizse tam eski bir köy ortamı gibiydi…*** ***…Zeytinburnu durağından fil damına kadar olan yerlerin hepsi çayırdı…***	***…Komşularla iç içeydik…*** ***…Biri hasta olsun, Hatçen teyze orada olur, elinden gelen yardımı yapar. Hatçen teyze öyle bir insandı. Bütün komşularına yeterdi…*** ***…Komşuluk vardı, herkes herkesi tanıyor, kapılar açık, hırsız girme ihtimali çok azdı…***		***…İnsanlar büyüdüğü zaman köyünü özler ya, babalarımız veyahut da dedelerimiz köyde neler yaşamışsa, biz çocukluğumuzda Çırpıcı Mahallesi'nde bunu yaşadık işte…***
PUANLAMA	0	0	2	0	3	2	3	0	1

Şekil 5.95 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 284-286.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 23 (Doğum Tarihi/Yeri: Trabzon, 1948)	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
Zeytinburnu'na ilk geldiğim zamanlarda ben, bazı insanların çalıştığını, bazılarının da kahvelerde oturduğunu görüyordum. Çalışan insanların çoğu tekstil fabrikalarında, deri fabrikalarında çalışıyorlardı. Bir de inşaatlar yoktu, gecekonduculuk vardı. İnsanlar gecekondularda amelelik yapıyorlardı. Çimento fabrikası vardı en yakın. Çimento fabrikasının vargeller denilen bölümüne taş taşıyorlardı. Zeytinburnu'na geldiğimde durum buydu. Tabii güzel bir tabiat vardı. Zeytin ağaçları, deniz… Oltayla balık tutardık sahilde. Çok farklı insanlar vardı. Yugoslavya'dan, Bulgaristan'dan, Romanya'dan gelenler. Herkes farklı dilleri konuşuyordu. Onlarla karşılaştık, çabuk kaynaşıp arkadaş olduk. 1960 yılında, ihtilalden hemen evvel Akfil Mensucat Fabrikası'nda soğuk demir işi yapan bir arkadaşla tanıştım. Beni yanına aldı, çıraklık yaptım ona. Daha sonra fabrika beni de kendi bünyesine aldı. İhsan Mermerci Fabrikası yaşım küçük olduğu için resmi olarak beni işe almıyordu. Ama çıraklık yaptığım için Mensucat Fabrikası beni işe kabul etti. Ustam beni kendi evladı yerine koydu. Arabasıyla beni alıp işe getiriyordu. Sabah kahvaltısını da yolda yapıyorduk. Kendisine aldığı börek kadar bana da alırdı. Öyle bir ustaydı, ağabeyim gibi… Fabrikaların yakın olanlarına servis yoktu, uzak olanlarına ise servis koyardı işverenler. Yakın olanlara insanlar kendisi yaya gidiyordu. Ama yollar çamur olduğu için yağmurlu havalarda o servislere binerlerdi, kimse de "Bu araca neden bindin?" demezdi. Kadın erkek karışık gidiyorduk ama art niyetli herhangi bir şey olmazdı. Kimse birbirine kötü gözle bakmazdı, herkes ağabey, herkes kardeş, herkes anne, herkes babaydı. Bizim fabrikamız maaşımızı ayı ikiye bölerek, biri ayın 10'unda ve diğeri 25'inde olmak üzere zarf içine koyarak verirdi. Zarfın içinde kaç para olduğunu bilmezdik. Açtığımız zaman anlardık kaç para olduğunu. Sesimizi çıkarmaz, ne kadar varsa alır giderdik. Zeytinburnu sahilde dut ve zeytin ağaçları vardı. Zeytinburnu, ismini bu zeytin ağaçlarından alır. O zeytin ağaçlarından hala yaşayanlar var. Onlara Fatiha okuyorum, ölmesinler diye. Zeytinburnu'yla Osmaniye arasında Osmaniye Park yapıldı. O parka dikilen zeytin ağaçları var. O zeytin ağaçları dışarıdan gelmedi, yine o parkın kenarından alınıp oraya dikildi. Çırpıcı Mahallesi'nde Demirciler Çarşısı'nın ve ambarların bulunduğu yer tamamen meyve ağaçlarıyla kaplıydı. Kiraz, dut, kayısı, armut, şeftali, olmayan meyve yok. Zaten Zeytinburnu'nun su ihtiyacı Çırpıcı Çayırı'ndaki çeşmeden karşılanıyordu	***…Çalışan insanların çoğu tekstil fabrikalarında, deri fabrikalarında çalışıyorlardı…*** ***…İnsanlar gecekondularda amelelik yapıyorlardı. Çimento fabrikası vardı en yakın. Çimento fabrikasının vargeller denilen bölümüne taş taşıyorlardı…*** ***…1960 yılında, ihtilalden hemen evvel Akfil Mensucat Fabrikası'nda soğuk demir işi yapan bir arkadaşla tanıştım. Beni yanına aldı, çıraklık yaptım ona…*** ***…İhsan Mermerci Fabrikası yaşım küçük olduğu için resmi olarak beni işe almıyordu…*** ***…Fabrikaların yakın olanlarına servis yoktu, uzak olanlarına ise servis koyardı işverenler. Yakın olanlara insanlar kendisi yaya gidiyordu…***		***…Zaten Zeytinburnu'nun su ihtiyacı Çırpıcı Çayırı'ndaki çeşmeden karşılanıyordu…***	***…Bir de inşaatlar yoktu, gecekonduculuk vardı…***		***…Tabii güzel bir tabiat vardı. Zeytin ağaçları, deniz…*** ***…Zeytinburnu sahilde dut ve zeytin ağaçları vardı. Zeytinburnu, ismini bu zeytin ağaçlarından alır. O zeytin ağaçlarından hala yaşayanlar var. Onlara Fatiha okuyorum, ölmesinler diye…*** ***…Çırpıcı Mahallesi'nde Demirciler Çarşısı'nın ve ambarların bulunduğu yer tamamen meyve ağaçlarıyla kaplıydı. Kiraz, dut, kayısı, armut, şeftali, olmayan meyve yok…***	***…Çok farklı insanlar vardı. Yugoslavya'dan, Bulgaristan'dan, Romanya'dan gelenler. Herkes farklı dilleri konuşuyordu. Onlarla karşılaştık, çabuk kaynaşıp arkadaş olduk…*** ***…Kimse birbirine kötü gözle bakmazdı, herkes ağabey, herkes kardeş, herkes anne, herkes babaydı…***		
PUANLAMA	5	0	1	1	0	3	2	0	0

Şekil 5.96 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 334-337.

Şekil 5.97'de yer alan görüşmede ise ön plana KOD- 5 ve KOD-8 çıkmaktadır. Gecekondu yaşamından özlemle bahseden katılımcı gençlik yıllarında gerçekleştirdikleri sportif aktivitelerden de yoğunlukla bahsetmiştir. Bölgede yer alan derelerde yüzdüklerini, bugün Çırpıcı çayırının kuzeyinde kalan açık alanlarda mahalle futbolu oynadıklarını ve futbolun tek sosyal faaliyet olduğunu belirtmektedir. Bununla beraber Kulüp Sinemasının altın boks salonu olduğunu ve orada da arkadaşlarıyla boks maçlarına gittiklerini aktarmıştır. Bir önceki bölümde Osmanlı'nın son döneminde pek çok okulun Çırpıcı çayırında piknik yapmak için izin dilekçesi yazdıklarını belgeleriyle birlikte aktarmıştık. Bu görüşmede de katılımcı, ilkokuldayken piknik yapmak için okulun kendilerini Çırpıcı çayırına götürdüğünü anlatmıştır. Böylece Çırpıcı çayırı 20.yüzyılda da okulların piknik alanı olması görevini sürdürmüştür. Katılımcı Çırpıcı çayırını Texas Dallas Çiftliğine benzetmiştir. Bu piknikler sırasında kendileri çayırların arasında top oynarlarken öğretmenlerin oturup eğlendiklerini, dinlendiklerini aktarmıştır. İş sahası anlamında fabrikaların kapanmalarının akabinde istihdam sorunu yaşandığını anlatmıştır. Burada "sanayisizleşme" döneminin tipik sonuçlarından biri olarak sanayi işçisini işsizliğini şahit olmaktayız. Şekil 5.98 ve Şekil 5.99 yer alan görüşme 1984 yılı itibariyle göreve başlamış Belediye Başkanı ile yapılmıştır. Katılımcı, 1957 yılından itibaren yoğun bir kentleşmenin başladığını, Sümer ve Nuri Paşa mahallelerindeki gecekondulaşmanın sebebinin ise çimento fabrikası olduğunu aktarmıştır. Yani fabrikaların çevresinde meydana gelen kentleşmenin temel sebebi iş gücünün civarda yaşam alanı oluşturmasıdır. Sahilde yer alan çimento fabrikasından kaynaklı kamyonet ve vinç gürültüsünün kenti olumsuz yönde etkilediği hatta bir takım trafik kazalarına da sebebiyet verdiği yapılan görüşmeye konu olmuştur. Çimento fabrikasından havaya salınan partiküllerin alçalarak asfalt yola yapışması ve yolu kayganlaştırması neticesinde fren yapan araçların denize uçtuklarını aktarmıştır. Bunlara ek olarak deri fabrikalarından çıkan gürültü ve kokunun da fiziksel çevre kalitesini olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir. Hatta sadece fiziksel çevreyi değil insan sağlığını da olumsuz yönde etkilemektedir. Kendisi de doktor olan katılımcı, özellikle çimento fabrikasına yakın yaşayan insanların bronşit sıkıntılarının çok fazla olduğunu anlatmıştır. Bölgenin çoğunlukla tarla ve bağ bahçe olduğunu anlatmış ve insanların da mütemadiyen bir dayanışma içerisinde olduklarını yani komşuluk ilişkilerinin son derece gelişmiş olduğunu aktarmıştır.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 24 **(Doğum Tarihi/Yeri: Rumeli, 1955)**	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
1955 senesinde Türkiye'de o meşhur 6-7 Eylül olaylarının olduğu hafta biz anavatana gelmişiz. Geldiğim yer Zeytinburnu Sümer Mahallesi 27/8 sokak, şu andaki evimizin olduğu yer… Ben 63 senedir bu mahallede yaşıyorum. Gecekondu yaşamı çok güzeldi. Eve bir kiracı gelse en az 40 sene sizde kiracı otururdu, çocuklarını evlendirirdi o evde. Zeytinburnu'nda oturmuş olanlar 30-40 sene sonra taşındılar gittiler. Hâlâ görüşürüz. Her sokakta çeşme vardı. Çünkü evlerde su yoktu, dışarıdan taşınıyordu. Eskiden burada fabrikalar vardı. Bırakın Zeytinburnu'nu, İstanbul'un her tarafında fabrikalar vardı. İnsanlar buralardan emekli oldular. Şimdi fabrikalar kapandı. Mesela, Bozkurt Fabrikası, Akfil Fabrikası, Vita Fabrikası, Emayetaş, Sümerbank… Şimdi baktığın zaman aslında görüntü olarak çirkindi, şimdi daha güzel ama iş sahaları da daraldı. İlkokulda bizi mesire yerine götürürlerdi. Şu anda Marmara Forum'un olduğu yer: Çırpıcı Çayırı. Orayı size tarif edemem, mümkün değil. Amerikan filmlerinde olur ya Texas Dallas Çiftliği, onun gibi bir yer. Atları boşaltırlar, salarlardı oraya, atlar koşardı. Biz o zaman çocuğuz, çayırların arasında top oynardık, öğretmenlerimiz bize piknik yaptırırdı. O zamanki Zeytinburnu'yla şimdiki Zeytinburnu arasında dağlar kadar fark var. Denize giden merdivenler vardı Sümerbank'ınönünde, biz yüzmeyi orada öğrendik. Şu andaki Kayıkhane Kooperatifi'nin orada yüzerdik. Mercan kayalıklarıydı, pırıl pırıldı deniz. Şu anda Göller Sitesi denilen yer top sahası, eskiler bilir. Orada Kaymakamlık Kupası maçları vardı. 1974 senesinde biz final oynadık. Kadroda ben de vardım, Sosyal faaliyet olarak bir tek futbol vardı, her mahallede futbol takımı vardı. Sümer Gençlik, Bozkurt, Yenidoğan Spor, Nuri Paşa Kulübü, Yeşiltepe, Beştelsiz, Çırpıcı… Bir sürü, her mahallede vardı… Eskiden Kulüp Sineması vardı Yeşiltepe'de, onun altında boks salonu vardı. Biz gençler oraya boksa giderdik. O takımın 2. ligde, 1. ligde oynaması Zeytinburnu gençlerine çok şey kattı.	***Eskiden burada fabrikalar vardı. Bırakın Zeytinburnu'nu, İstanbul'un her tarafında fabrikalar vardı. İnsanlar buralardan emekli oldular. Şimdi fabrikalar kapandı. Mesela, Bozkurt Fabrikası, Akfil Fabrikası, Vita Fabrikası, Emayetaş, Sümerbank… Şimdi baktığın zaman aslında görüntü olarak çirkindi, şimdi daha güzel ama iş sahaları da daraldı.***		***Her sokakta çeşme vardı. Çünkü evlerde su yoktu, dışarıdan taşınıyordu.***	***…Gecekondu yaşamı çok güzeldi. Eve bir kiracı gelse en az 40 sene sizde kiracı otururdu, çocuklarını evlendirirdi o evde……***	***…Şu andaki Kayıkhane Kooperatifi'nin orada yüzerdik…*** ***…Şu anda Göller Sitesi denilen yer top sahası, eskiler bilir. Orada Kaymakamlık Kupası maçları vardı. 1974 senesinde biz final oynadık. Kadroda ben de vardım, Sosyal faaliyet olarak bir tek futbol vardı, her mahallede futbol takımı vardı…*** ***…onun (Kulüp Sineması) altında boks salonu vardı. Biz gençler oraya boksa giderdik***			***…İlkokulda bizi mesire yerine götürürlerdi. Şu anda Marmara Forum'un olduğu yer: Çırpıcı Çayırı. Orayı size tarif edemem, mümkün değil. Amerikan filmlerinde olur ya Texas Dallas Çiftliği, onun gibi bir yer…*** ***…Atları boşaltırlar, salarlardı oraya, atlar koşardı. Biz o zaman çocuğuz, çayırların arasında top oynardık, öğretmenlerimiz bize piknik yaptırırdı…*** ***…Eskiden Kulüp Sineması vardı Yeşiltepe'de…***	
PUANLAMA	1	0	1	1	3	0	0	3	0

Şekil 5.97 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 344-347.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 25-1 **(Doğum Tarihi/Yeri: ÜSKÜP, 1946)**	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
Zeytinburnu'nun gelişmiş semtleri Yenidoğan Mahallesi, Nuri Paşa Mahallesi, Gökalp Mahallesiydi. Beştelsiz, Çırpıcı, Veliefendi, Seyitnizam semtleri boştu o zaman. Çoğu tarla veya bağ bahçeydi. 1957 senesinden sonra zaten bir gecekondulaşma vardı. Sümer ve Nuri Paşa semtlerindeki gecekondulaşmanın sebebi de çimento fabrikasıydı. Orada çimento fabrikası 1953 yılında kurulmuş, ondan sonra gelen işçiler tarafından orada gecekondulaşma başlamıştı. Bizim hemşeriler de 1955 yılından sonra Zeytinburnu'nda yerleşmeye başladılar. Bunlar da daha çok Beştelsiz, Çırpıcı, Veliefendi, kısmen de Seyitnizam mahallelerine yerleşmişlerdi. Çoğunluk esnaf, işçi ağırlıktaydılar. Mesela Sümer mahallesine gittiğiniz zaman o zaman Batı Trakyalı ağırlıktaydı. Beştelsiz, Çırpıcı mahallelerinde Makedonya göçmenleri çoğunluktaydı, Seyitnizam da öyleydi. Yenidoğan Mahallesi Karadenizli ağırlıktaydı. Veliefendi'nin bir kısmı da böyleydi. Gökalp Mahallesi de karışıktı. Yerleşim dağılımı bu şekildeydi. Benim hekimlik yaptığım yıllarda, insanlar daha kibarlardı. Daha sevecen, daha saygılıydı. Mesela bir hasta geliyordu, evlerde su akmamasına rağmen hemen saçlarını yıkamış, bir kova su dökmüş, terini atmış şekilde. Muayenehane sabun kokuyordu. Doktorlara, komşulara hep saygı vardı. Komşuluk ilişkileri de çok iyiydi. Mesela komşularımız Giresunluydu ve biz çok iyi komşuluk - yapıyorduk. Yardımlaşma, dayanışma vardı. Karşılıklı saygı ve sevgi vardı. Bu bir süre böyle devam etti, 1980'li yıllara kadar. Göçler yoğunlaştı, bundan dolayı da insanlar birbirine yabancılaştı. Ancak yine ilişkiler karşılıklı saygı-sevgi çerçevesinde devam etti. O yıllarda da ben hekimliğime devam ediyordu. Daha sonra da, Anavatan Partisi'nden Zeytinburnu'na belediye başkan adayı oldum ve kazandım. Tabii o zamana kadar şehirde dolaşıyordum ama şehre dair tespitlerim yoktu.				***…1957 senesinden sonra zaten bir gecekondulaşma vardı. Sümer ve Nuri Paşa semtlerindeki gecekondulaşmanın sebebi de çimento fabrikasıydı. Orada çimento fabrikası 1953 yılında kurulmuş, ondan sonra gelen işçiler tarafından orada gecekondulaşma başlamıştı…***		***…Çoğu tarla veya bağ bahçeydi…***	***…Doktorlara, komşulara hep saygı vardı. Komşuluk ilişkileri de çok iyiydi…*** ***…Yardımlaşma, dayanışma vardı. Karşılıklı saygı ve sevgi vardı…***		
PUANLAMA	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Şekil 5.98 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 351-353.

KONUŞMA METNİ	KODLAR								
	KOD-1	KOD-2	KOD-3	KOD-4	KOD-5	KOD-6	KOD-7	KOD-8	KOD-9
KATILIMCI 25-2 **(Doğum Tarihi/Yeri: Üsküp, 1946)**	Endüstriyel faaliyetlerin günlük hayat üzerindeki yansıması	İşçi sınıfının yaşam alanları olarak bekar odası, eski tabirle amel yuvaları	Bakımsız cadde ve sokaklar, fiziksel çevrenin gündelik hayatın işleyişine etkisi	Gecekondulaşma, gecekondu hayatı	Sportif faaliyetler ve kent mekanının bu faaliyetlerdeki rolü	Bostancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı ve kırsal yaşam biçiminin kentsel mekan üzerindeki yansıması	Komşuluk ilişkilerinin devamlılığı ve düğün, eğlence, oyun gibi faaliyetlerin bu ilişkiler üzerindeki etkisi	Kültürel ve rekreatif faaliyetlerin sosyalleşme aracı olarak var olması	Anılarda yaşayan bellek mekanların, olayların nesilden nesile aktarımı, öyküsü
1984 yılında belediye başkanlığına başladığımda, öyle bir Zeytinburnu manzarası ile karşılaştık ki! Tepeden bakınca insan daha iyi görüyor. Şimdi bir yer düşünün ki, İstanbul'un dibinde, arada sadece surlar var ama İstanbul'dan çok uzak gibi. Deniz kıyısında bir yer ama denize kapalı. Ulaşım, hemen hemen imkansızdı. Zeytinburnu'na girmek bir dert çıkmak bir dertti. Çünkü yol yoktu. Mesela şimdiki Yedikule Göğüs Hastanesi'nin önünden iki minibüs yan yana geçemezdi. Düşünün, Zeytinburnu sahilinde kumcular var, devamlı kamyon veya vinç gürültüsü, toz toprak vardı. Yine çimento fabrikası vardı sahilde. O zamanlar denize uçma kazaları çok oluyordu. Çünkü çimento fabrikasının havaya saldığı toz zerrecikleri asfaltı bir film tabakası gibi kaplıyordu, arabalar frene bastığı zaman, kayarak denize uçuyorlardı. Yolun da eğimi yanlıştı ve onu düzelttik. Sahilde de surlara yakın, deri fabrikaları vardı. Fabrikaların görüntüsü ve kokusu gerçekten çok çirkindi. Fabrikaların sıhhi ve çalışma şartları çok kötüydü. Ben hekim olduğum için oradan gelen hastaların durumunu görebiliyordum. Özellikle çimento fabrikasının bulunduğu yerin yakınından gelen hastalarda bronşit hastalığı çok yoğundu. İşte biz böyle bir Zeytinburnu aldık. İçinde bulunan gecekonduların enkazı başkasına, arsası başkasına aitti. Yasal yerleşimin olmadığı bir şehirdi Zeytinburnu. Öyle bir şey ki, adam gelmiş gecekondusunu kurmuş, sahibi kim belli değil. O gecekondular yan yana kurulmuş, fiili yollar oluşmuş. Yollar belediyenin malı olmalıdır, ama belediye ile alakası yoktu. Örneğin Bulvar Caddesi dahi, belediyenin yolu değildi, fiili yoldu.	***…Düşünün, Zeytinburnu sahilinde kumcular var, devamlı kamyon veya vinç gürültüsü, toz toprak vardı. Yine çimento fabrikası vardı sahilde…*** ***…O zamanlar denize uçma kazaları çok oluyordu. Çünkü çimento fabrikasının havaya saldığı toz zerrecikleri asfaltı bir film tabakası gibi kaplıyordu, arabalar frene bastığı zaman, kayarak denize uçuyorlardı…*** ***Sahilde de surlara yakın, deri fabrikaları vardı. Fabrikaların görüntüsü ve kokusu gerçekten çok çirkindi.*** ***…Özellikle çimento fabrikasının bulunduğu yerin yakınından gelen hastalarda bronşit hastalığı çok yoğundu…***		***…Ulaşım, hemen hemen imkansızdı. Zeytinburnu'na girmek bir dert çıkmak bir dertti. Çünkü yol yoktu. Mesela şimdiki Yedikule Göğüs Hastanesi'nin önünden iki minibüs yan yana geçemezdi…***	***…Zeytinburnu aldık. İçinde bulunan gecekonduların enkazı başkasına, arsası başkasına aitti. Yasal yerleşimin olmadığı bir şehirdi Zeytinburnu…***				
PUANLAMA	4	0	1	2	0	1	2	0	0

Şekil 5.99 : Görüşme metni: Ertuğrul, 2019: 351-353.

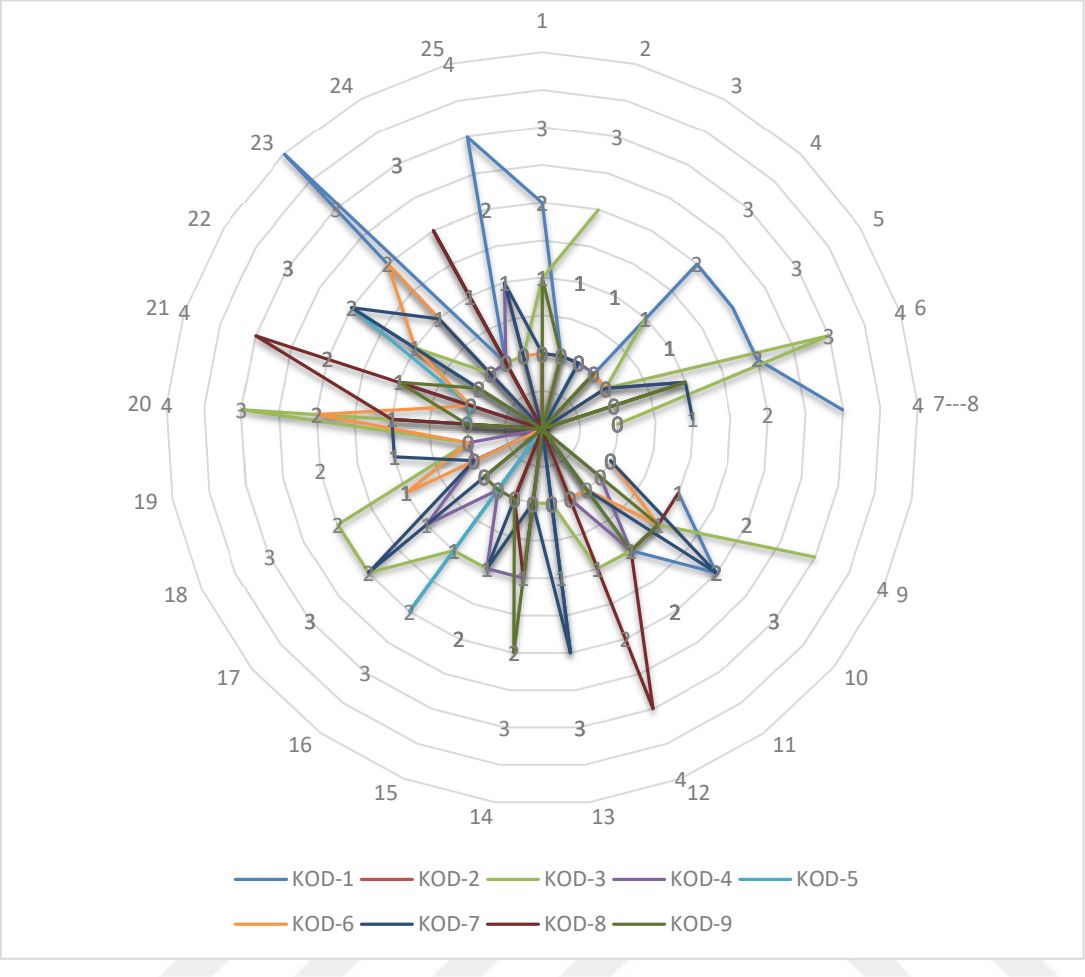

Şekil 5.100 : Kod sınıflarının puan dağılımı

Görüşmenin ilk ve en önemli soyutlama adımı olan kodlama sisteminden gelen puanlara bakılacak olursa, görüşmeler boyunca en çok dile getirilen sırasıyla KOD-3, KOD-1, KOD-7 olmuştur, onları da KOD-4, KOD-6, KOD-8, KOD-9, KOD-5, KOD-2 takip etmektedir (Şekil 5.100). KOD-3 fiziksel çevrenin gündelik yaşam üzerindeki etkisini incelemiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu 20.yüzyıl ortasındaki Zeytinburnu ile Çırpıcı çayırına ilişkin anılarını aktarmışlardır. Bu anılarda en çok bahsi geçen konu fiziksel çevrenin kalitesizliği ve bunun günlük yaşam üzerindeki etkisinin ne denli derin olduğudur. Elbette fiziksel çevreyi kalitesizleştiren şey endüstrileşme ile birlikte artan plansız kentleşmedir. KOD-3'ten sonra ise en çok bahsi geçen KOD-1 olmuştur. KOD-1 endüstrileşme ve kentleşme ilişkisini içerlemektedir. Bu bağlamda, bölgede yaşayan insanlar geçmişlerine dair hikâyelerini anlattıklarında en çok akıllarında kalan olgunun endüstrileşme ve endüstrileşmeden kaynaklı plansız kentleşmenin yarattığı kötü fiziksel çevre olmuştur. Fiziksel çevre günlük hayatın çok önemli bir parçasını teşkil etmesinden ötürü anılarda böylesine ön plana çıkması işin

doğası gereğidir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, sakinlerin yaşamalarının seyrini değiştiren, bölgenin kaderini belirleyen asli unsurun endüstrileşmenin olmasıdır. Her biri, işçi sınıfının bir ferdi olarak; yaşamak, ayakta kalmak, ekonomik özgürlüğe ulaşmak için bölgedeki tüm fiziksel ve çevresel noksanlıklara rağmen kendilerine hayat kurmuşlardır. Bu bilinç düzeyinden ötürüdür ki Şekil 5.100'deki yaşam ağında en çok sıçramayı yapan KOD-3 ve KOD-1 olmuştur. KOD-3 ve KOD-1 den sonra KOD-7'nin sıralamaya girmesi ise manidardır. Zira KOD-7 komşuluk ilişkilerine atıfta bulunmaktadır. Yapılan 25 görüşmeden sadece 1 görüşmecinin kısmı olumsuz eleştirisi dışında tüm katılımcıların hasretle anlattıkları şey; o kötü fiziksel koşullarda, yoksulluk koşullarında inşa ettikleri dayanışma kültürü ve komşuluk ilişkileridir. Görüşmecilerin de dile getirdiği gibi, fiziksel çevre koşulları bölge halkını birbirleriyle çatışmaya sürüklemenin aksine herkesin maruz kaldığı aynı koşullar yani "ortak kader" insanlar arasında, günümüzde hayran duyulabilecek düzeyde dostluk ilişkisini sağlamıştır. Bu tezin de hipotezi olan, endüstrileşmenin salt kenti mekânsal açıdan değil sosyal açıdan da etkilediği ve endüstriyel mirasın sadece fiziksel unsurlardan ibaret olmadığı bunun yanında soyut değerlerin de miras olarak kabul görmesi gerektiğidir. İşte, endüstrileşmenin en yoğun olduğu dönemde aynı yoğunlukta "komşuluk ilişkilerinin" yaşandığını yapılan görüşmelerden analiz edebilmekteyiz. "Komşuluk ve dostluk ilişkileri", işte bu soyut mirasın ta kendisidir ve zamansal aktarımlarla kendini açığa çıkarmaktadır.

Bu üç önemli kodlama sisteminin akabinde gecekondulaşmayı, gecekondu hayatını içeren KOD-4 gelmektedir. Gecekondulaşma dönemin çarpık kentleşmesinin bir ürünüdür ve sakinlerin hafızasında unutulmayacak izler bırakmış olmalıdır ki pek çok katılımcının az ya da çok dile getirdiği konular arasında olmuştur. KOD-4 ise somut değerleri ya da somut durumu aktaran bir kod durumdadır ve bu bağlamda tezinde savunduğu endüstrileşmenin mekansal yansımasını sözlü tarihle ispatlama noktasında önem arz etmektedir. Görüşmelerde KOD-4'ten sonra en çok bahsi geçen ise KOD-6, KOD-8 ve KOD-9 olmuştur. KOD-6, hayvancılık ve bostancılık gibi Çırpıcı çayırının da tarihinde izleri bulunan faaliyetlerinin kentleşme ile birlikte sakinlerin hayatındaki yeri ve önemini analiz etmek adına önemli bir soyutlama adımıdır. Bu noktada, en çok bahsedilen kodlardan biri olarak, kentlinin 20.yüzyılın ortalarına gelindiğinde de dahi hala Çırpıcı çayırı ve çevresinin doğal unsurlarından yararlandığı, hayvancılık, bostancılık, ot biçme gibi kırsal aktivitelerin süre geldiği yapılan görüşmelerden analiz

edilebilmektedir. İşçi sınıfının fabrikalarda çalışmayan kısmı için hatta fabrikalarda çalışan insanların diğer aile fertleri için bu tip kırsal faaliyetler temel kazanç alanı olmuştur. İneklerden elde edilen sütlerin İstanbul'un en ünlü pastanelerine satıldığı ile ilgili anlatı bunu ispat etmektedir. KOD-6'yı takiben gelen KOD-8 ise insanların zorlu yaşamlarında nefes almaya, kültürel ve sanatsal aktivitelere de ihtiyaç duyduğunu dahası tüm bu faaliyetlerin kent yaşamının bir parçası olduğu gerçeğini bize ispat etmektedir. KOD-9 ile de kentsel bellek yoluyla zamansal hatta zamansız bir şekilde aktarılan bellek mekanları ifade etmektedir: orta çeşme ve diğer tüm çeşmeler, Çırpıcı çayırında yulaf tarlaları, Arnavutbağı, Tepebağı, Fatih Sultan Mehmet'in inşa ettiği ve minaresi solda olan camii…

Tüm bunların dışında ise KOD-5, genç ve aktif bir genç nüfusun sportif faaliyetlere olan açlığına şahit olmuştur. Kentlinin hayatında yer eden iki spor bulunmaktadır: Futbol ve yüzme. Futbola duyulan tutku zamanla büyük geniş spor tesisleri ve kulüplerine evrilecektir. Çırpıcı çayırına yüzmeye giden gençlerin yüzme eğlencesi ise kanala dönüştürülen ve tüm doğal değerleri yok edilmeye bırakılan derelere evrilecektir. KOD-2 ise tarihsel bir gerçeğin yüzyıllar boyunca nasıl da aktarıla geldiğini bize anlatmaktadır: Kazlıçeşme Pervititch haritasında "debbağ"ların işçileri için inşa ettikleri "amele yuvaları", Zeytinburnu ve Çırpıcı çayırında ülkenin dört bir yanından gelen işçiler için "bekar odası" olarak var olmaya devam etmiştir. Kentsel dil değişse de anılar, sözlü ve yazılı kaynaklar tarihin izlerini takip etmemize yardımcı olmaktadır.

Baykal ve Kılıç sosyal araştırmaların en önemli yöntemi olarak görüşmelerin analiz aşamalarını; deşifre, kodlama, araştırma günlüğü yazımı ve kategori oluşturma adımlarından ibaret olduğunu aktarmaktadır (Çelik; Baykal; Kılıç Memur, 2020). Buraya kadar, deşifre yapılmış görüşmelerin ilk soyutlama adımı olan kodlar oluşturulmuş ve her bir görüşme için kodlama ve beraberinde gerekli olan puanlama sistemini içeren föy/tablo üzerinde değerlendirilerek görüşmeler anlamlı parçalara bölünmüştür. Bir sonraki adım olan "araştırma günlüğü yazımı" ise görüşmeler esnasında hatta görüşmelerden önce yaşanan her şeyin, hissedilen tüm duyguların, çevre koşullarının araştırmacının samimi notlarını içermesidir. Ancak görüşmeler, daha önceden Zeytinburnu Belediyesi tarafından yapıldığından ve bu çalışmada da Zeytinburnu Anı Defteri kaynak olarak kullanıldığından araştırma günlüğü yazımı yapılamamıştır. Görüşmelerin tezin kapsamı dışında hazırlanmış olmasından ötürü,

araştırma günlüğü yazımının yapılmaması bu tez çalışmanın karşılaştığı kısıtlardan biridir.

Son soyutlama adımı olarak "kategori oluşturmak" bulunmaktadır. Bir veya birden fazla kodu içeren kategoriler tümevarımın son noktasıdır ve nihayetinde anlamsal bütünlüğü yaratmak için önemlidir. Bu çalışma kapsamında oluşturulan kategoriler şunlardır: **1- Endüstrileşme ve kentleşme, 2- Kentsel bellek, bellek mekanları, 3- Sosyokültürel yapı ve komşuluk ilişkileri, 4- Eğitimsel, sportif, bilişsel ve kültürel gelişim, 5- Doğal çevre ve kentsel peyzaj**

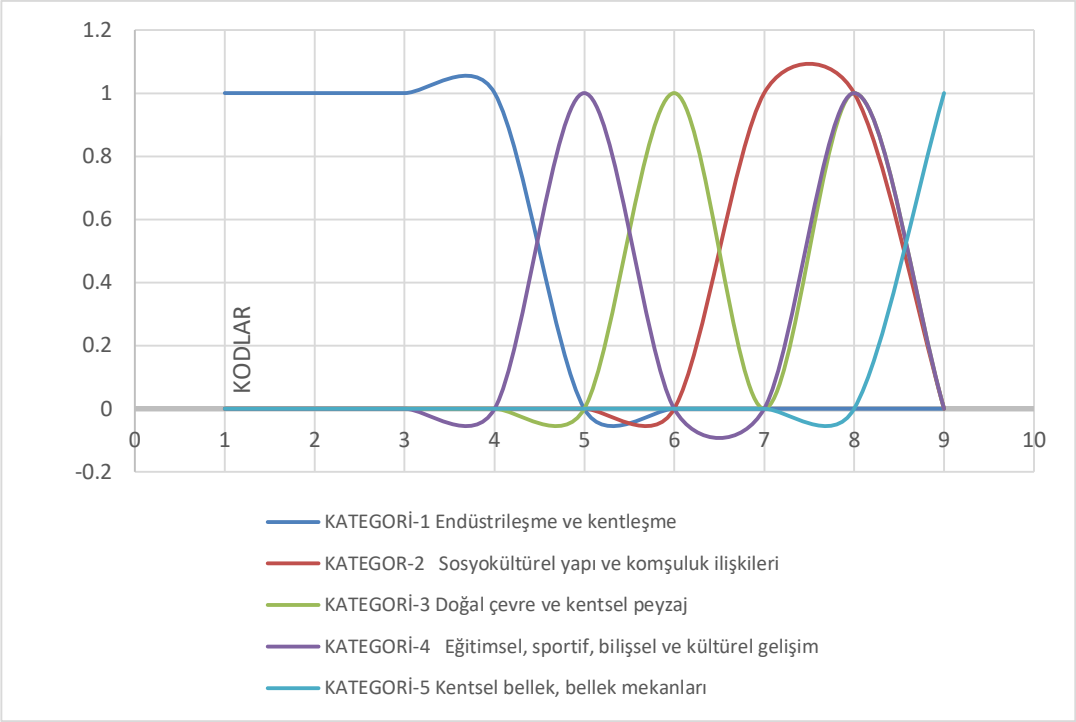

Şekil 5.101 : Kodların kategorilere göre dağılımı

Şekil 5.101'de yer alan tablo incelendiğinde KOD-1, KOD-2, KOD-3 ve KOD-4'ün KATEGORİ-1: Endüstrileşme ve kentleşme çatkısı altında toplandığı görülmektedir. Endüstrileşmenin fiziksel çevre kalitesi üzerindeki etkisini içeren KOD-1, yine endüstrileşmenin tarihsel ürünü olan amele yuvaları/işçi konutlar/bekar evi olgusunu içeren KOD-2, merkezileşmiş ekonominin (majör endüstrileşme dönemi) tipik bir kent politikası olan nüfusun endüstri merkezleri çevresinde yoğunlaşması yaklaşımının ürünü olarak gecekondulaşma, bakımsız cadde ve sokaklarla ilgili görüş ve fikirleri ihtiva eden KOD-3, KOD-4'ün birinci kategori altında değerlendirilmesine karar verilmiştir. Böylece yapılan görüşmelerde ön plana çıkan ve en çok bahsi geçen

kategori, birinci kategori olmuştur. Buradan çıkarılacak sonuç, kentlinin hafızasında endüstrileşmenin yaşam alanları üzerine doğrudan etkisinin ne denli büyük olduğudur.

Görüşmeler boyunca en çok bahsi geçen diğer bir konu ise komşuluk ilişkileri ve sosyal yapı olmuştur. Komşuluk ilişkileri sosyal yapının bir parçasıdır ve bir kent okumasında fiziksel çevreyi tanımlamak kadar önemli bir olgudur. Bu nedenle belirlenen KOD-7 ve KOD-8, Kategori 2: Sosyokültürel yapı ve komşuluk ilişkileri kapsamında değerlendirilmiştir. Birinci kategoriden sonra en çok ön plana çıkan ikinci kategori bize şunu anlatmaktadır: Bir kentin fiziksel yapı ile sosyal yapısı ayrılmaz bir bütündür ve mütemadiyen birbirini etkilemektedir.

KOD-6 kırsal yaşam biçimi olarak hayvancılığın, bostancılık gibi tarımsal aktivitelerin görüşmelerde hangi düzeyde ortaya çıktığını belirlemek için oluşturulan bir kod olmakla birlikte Kategori 3: Doğal çevre ve kentsel peyzaj altında değerlendirilmiştir. Birinci ve ikinci kategori yani fiziksel çevre ve sosyal yapıya ilişkin konulara takiben en çok değinilen bölgenin ihtiva ettiği doğal değerler ile kent peyzajının bir parçası olarak bu değerlerin nasıl kullanıldığı, kentli üzerinde olumlu etkisi incelenmiş ve analiz edilmiştir. Nihayetinde bölge sakinleri için fiziksel çevrenin yarattığı tüm olumsuzluk ve strese tampon olan, gıda ihtiyacı anlamında destekleyen hatta kırsal ticaret alışkanlıklarının da sürdürülmesini sağlayan doğal unsurlar tüm görüşmelerde ön plana çıkmış olmasından ötürü ayrı bir kategori altında değerlendirilmiştir. Böylece tıpkı fiziksel çevre, sosyal yapı gibi kentsel ekosistemin başat unsurlarından olan çayır, dere, tarla, bağ bahçe gibi unsurların kentlinin hayatındaki yerine ve önemine dikkat çekilmiştir.

Hızla akıp giden çalışma hayatı, zorlu yaşam koşullarının yanında kentlinin ihtiyacı olan özellikle gençlerin sportif aktiviteleri ile sinema gibi kültürel aktivitelerin de varlığını KOD-5 ve KOD-8'de görebilmekteyiz. Her iki kod, Kategori 3: Eğitimsel, sportif, bilişsel ve kültürel gelişim çatısı altında değerlendirilmiştir.

KOD-9, kentlinin belleğinde yer alan mekanları, olayları, insanları, durumları içermektedir ve bu yönüyle de Kategori-2: Kentsel bellek, bellek mekanları çatısı altında değerlendirilmiştir. Kentler yaşayan canlı organizmalardır ve bellek mekanlar da organizmanın onulmaz parçalarını ifade etmektedir. Örneğin, görüşmelerde karşımıza çıkan, insanların su ihtiyaçları için uğrak mekanı olan "orta çeşme" bellek mekandır ve aradan neredeyse yüzyıl geçmiş olmasına rağmen kentlinin belleğinde

yaşamına devam etmektedir. Diğer bir örnek olarak, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'a suyu Çırpıcı çayırından "çırpıtarak" getirmesinden ötürü bölgenin isminin Çırpıcı çayırı olarak kalması kentsel bellekte saklı kalan ve yüzyıl sonra dahi aktarılan bir hikaye olarak karşımıza çıkmıştır. Bir kent anlamak için o kenti belleğine bakmak bu nedenle önem arz etmektedir.

Görüşmelerin kısa bir özeti yapılacak olursa; öncelikli olarak endsütrileşmenin majör fiziksel etkileriyle karşılaşılaşılmaktadır. Endüstrileşme ile birlikte nüfusun Zeytinburnu'nda yoğunlaşması akabinde bölgenin bir işçi semti haline dönüştüğü ve oldukça yoğun bir gecekondulaşma sürecinin yaşandığı yapılan görüşmelerde aktarılmıştır. Elbette, bu yoğun göç dalgasıyla birlikte ortaya çıkan plansız kentleşmenin sonucu su, elektrik, kanalizasyon gibi yerel hizmetlerin eksikliği ortaya çıkarmış ve bu sorun uzunca yıllar sürmüştür. Fiziksel çevre koşulları yapılan görüşmelerde en sık dile getirilen konular arasında olmuştur. Endüstrileşmenin artışıyla birlikte çayır alanlar da yapılaşma sorunu ile karşılaşılmıştur. Ancak yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır ki 20.yüzyılın ortalarında yeşil ve açık alanların büyük oranda varlığı devam etmektedir. Hatta kırsal yaşam biçiminin izlerini de aynı dönemde bulmak mümkündür. Bu yeşil alanlar sadece hayvancılık ya da bostancılık faaliyetlerine hizmet etmemiş, çocuk ve gençlerin oyun alanı ve aynı zamanda mesire alanı olarak da varlığını sürdürmüştür. Çayırda bulunan dereler de temel su kaynaklarından biri olmanın yanında çocuk ve gençlerin yüzdüğü bir etkinlik mekanı olarak da anlatılmıştır. Bu bağlamda, Çırpıcı çayırı ve çevresi ile ilgili hem fiziksel, hem sosyal, sportif hem de kültürel hayatın iç içeliği ve insanlar arasındaki dayanışma kültürü önemli veriler olarak elde edilmiştir.

Yapılan görüşmelerden elde edilen sonuçlar ve tarihi araştırmadan da kazanılan bilgileri ışığında, Zeytinburnu Çırpıcı çayırındaki yaşamın prototipini çizmek mümkün olmuştur. Karşımıza çıkan portre şudur: Bir tarafında büyük endüstriyel bölge ile konut bölgesi dramatik düzeyde birbirinden ayrı ancak büyük resme bakıldığına iç içe, halen ayakta duran büyük bir çayır ve kırsal yaşam kültürü ile yıkıntılar ve zorlu fiziksel koşullara rağmen mutlu olmayı, sosyal ve kültürel ilişkiler sürdürmeyi başaran bir toplum. Literatür taramasında üzerinde durulan endüstriyel kültür budur: Zamanın ve mekanın soyut ve somut tezahürlerini aramak ve bulunan izler ışığında endüstriyel mirasın önemini anlamak ve geleceğe ışık tutmaktır (Şekil 5.102).

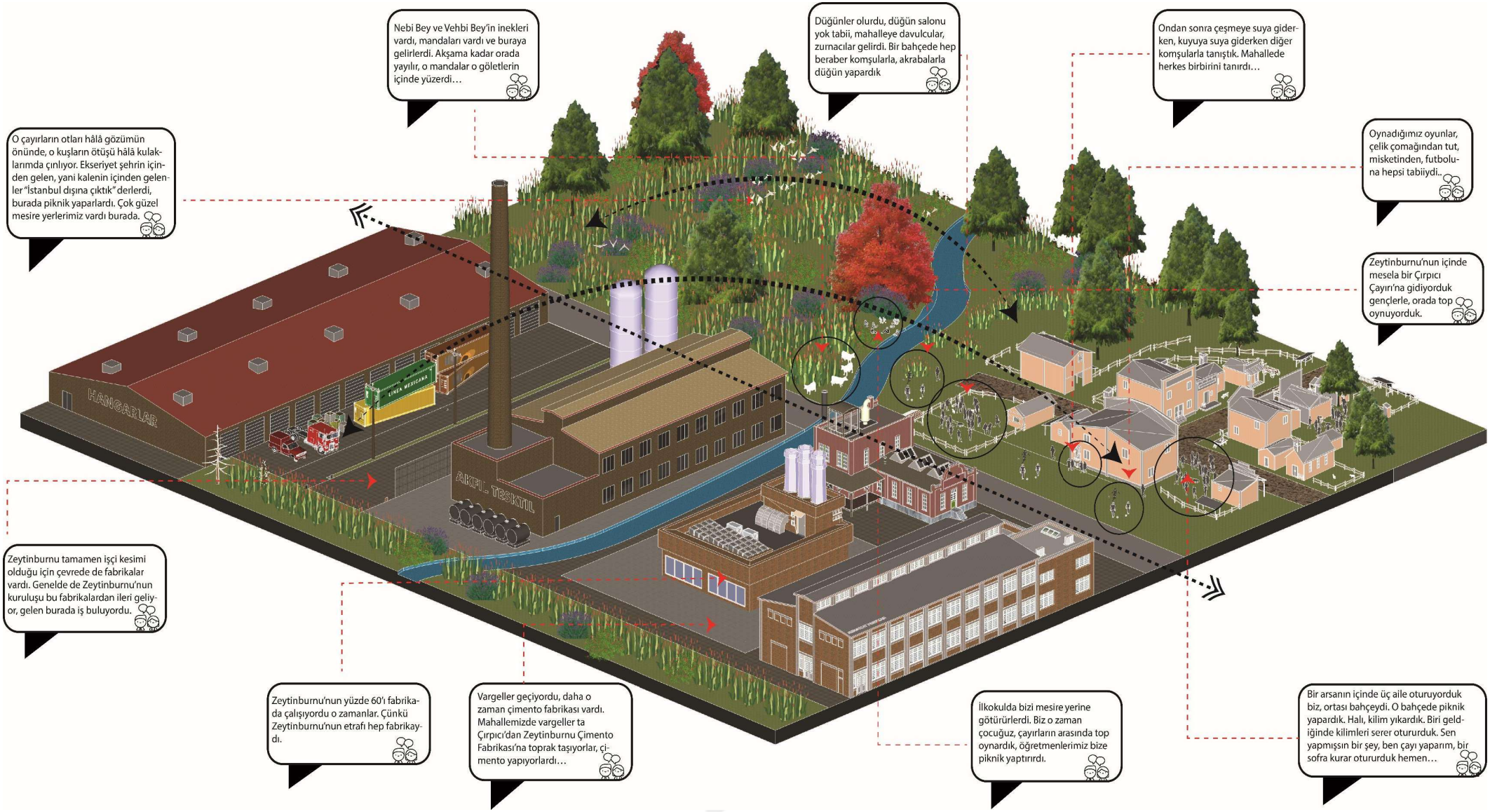

Şekil 5.102 : Çırpıcı çayırı ve çevresindeki yaşamı anlatan soyutlama çalışması.

5.6.6 Çırpıcı çayırının fiziksel dönüşümü

Çırpıcı çayırına ilişkin tarihten gelen tanımlı bir sınır olmadığından bu bölümde gerçekleştirilecek analizler için; Çırpıcı çayırının tarihten günümüze temel iki doğal ögesi olarak, Çırpıcı Deresi ile Ayvalı Deresi referans alınıp, kentin yapısal ilerleyişini de tanımlayan bugünkü Çırpıcı mahallesi ve yakın çevresini de içerek şekilde bir çerçeve oluşturulmuştur (Şekil 5.103).

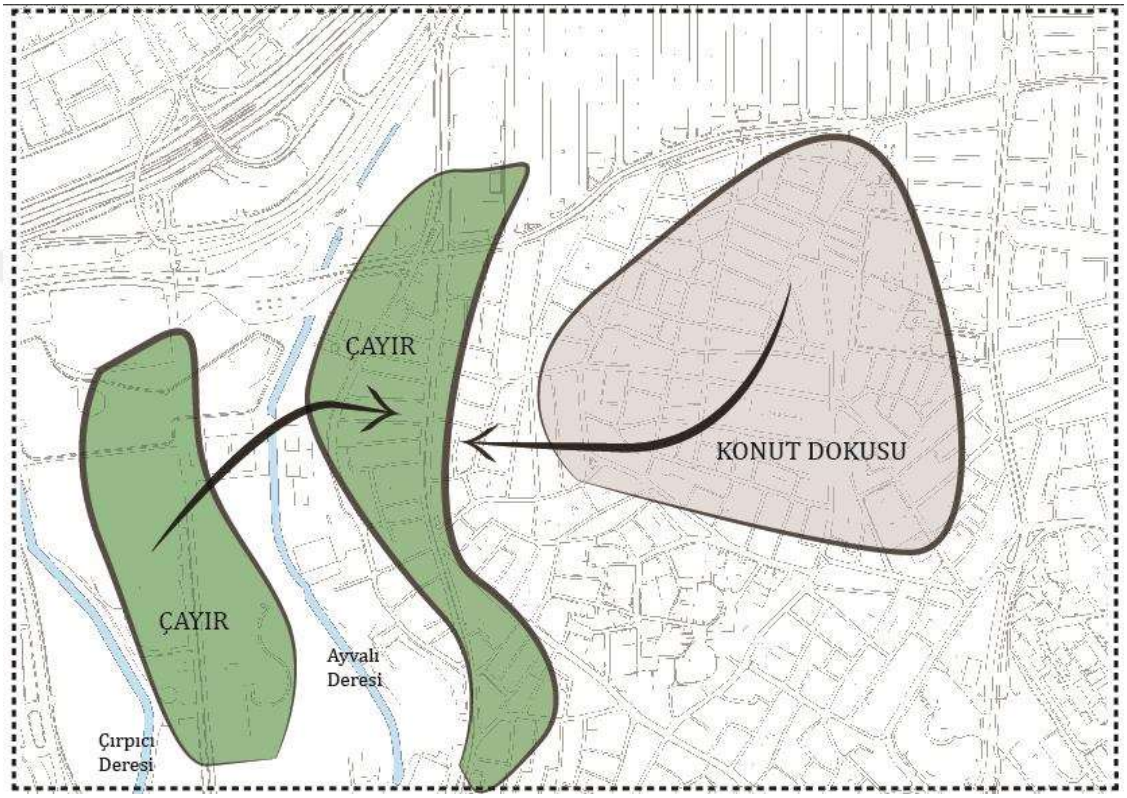

Şekil 5.103 : Çayır alanın sınırlarını ve dere ilişkisini anlatan diyagram.

Bu bağlamda belirlenen sınırlar içerisinde öncelikle 1960'lı yıllara ilişkin fiziksel ve çevresel gelişim analizi yapılacaktır. 19610'li yıllar genel anlamda İstanbul'un da hızlı göç nedeniyle ağır bir kentleşme süreci yaşadığı döneme tekabül etmektedir. Bu dönemde artan gecekondu gibi kaçak yapılar kentin plansız bir düzlemde gelişmesine neden olmuştur. Aynı plansız kentleşmeden nasibi alan ilçelerden biri Zeytinburnu ve Çırpıcı çayırıdır. İstanbul'un pek çok açık alanının işgal edilerek konut alanına dönüşüm sürecinden Çırpıcı çayırı da etkilenmeye başlanmıştır. Söz konusu dönemin yapılaşma yoğunluğunu, fiziksel ve çevresel değişim düzeyini görebilmek için İBB Harita Müdürlüğü arşivinden temin edilen 1961 yılı hâlihazır el çizimi harita öncelikle

ArcGIS yardımıyla, basemap üzerine “georeferencing (koordinatlandırma yöntemi)” yapılarak çakıştırılmış (Şekil 5.104) ve kentin hâlihazır haritası dijitalleştirilmiştir.

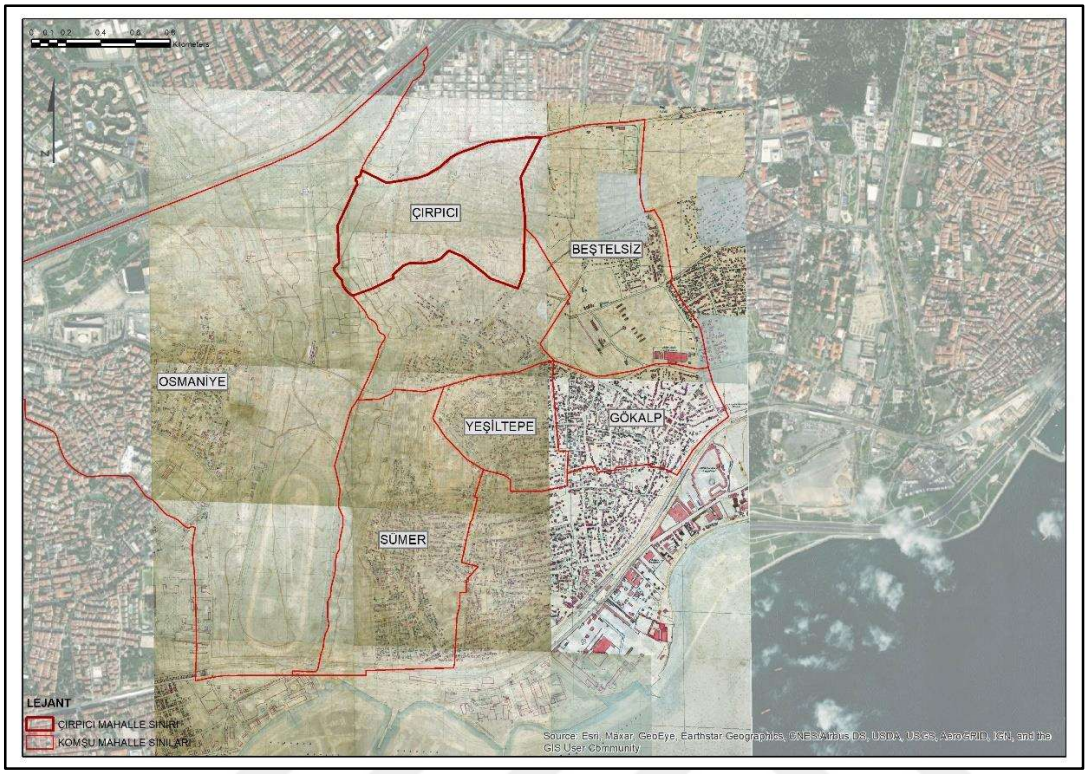

Şekil 5.104 : 1961 yılı halihazır haritanın basemap üzerine çakıştırılması

Sayısallaştırılan 1961 yılı hâlihazır haritasında (Şekil 5.105) henüz tespit edilen bir endüstri alanı olmamakla birlikte kentleşmenin yoğunlaştığı görülmektedir. Bir önceki bölümde yapılan görüşmelerde 20.yüzyılın ortalarında Zeytinburnu’nun surlara yani İstanbul’a yakın olan kısımlarında endüstrileşmenin ve buna paralel olarak da kentleşmenin majör gelişme sergilediği analiz edilmiştir. Aynı görüşmelerde, bölgenin Çırpıcı mahallesine doğru olan kısmında fiziksel çevrenin, cadde ve sokakların İstanbul’a yakın olan mahallelere nazaran çok daha bakımsız ve kötü durumda olduğundan da bahsedilmiştir. Sözlü tarihi aktarımlarına bakıldığında, 21.yüzyıl ortalarında yoğun bir gecekondulaşma yaşandığını ve hatta bunun Çırpıcı çayırı içerisine kadar ilerlediği belirtilmiştir. Her iki görüşün de doğruluğunu 1961 yılını haritasından teğit etmemiş mümkündür. 1961 mevcut durum haritası tiğik bir gecekondu semti prototipi çizmektedir. Bunlara ek olarak, 1961 yılına ait konut alanlarına ilişkin gelişimin dere aksına doğru gerçekleştiğini görebilmekteyiz. B

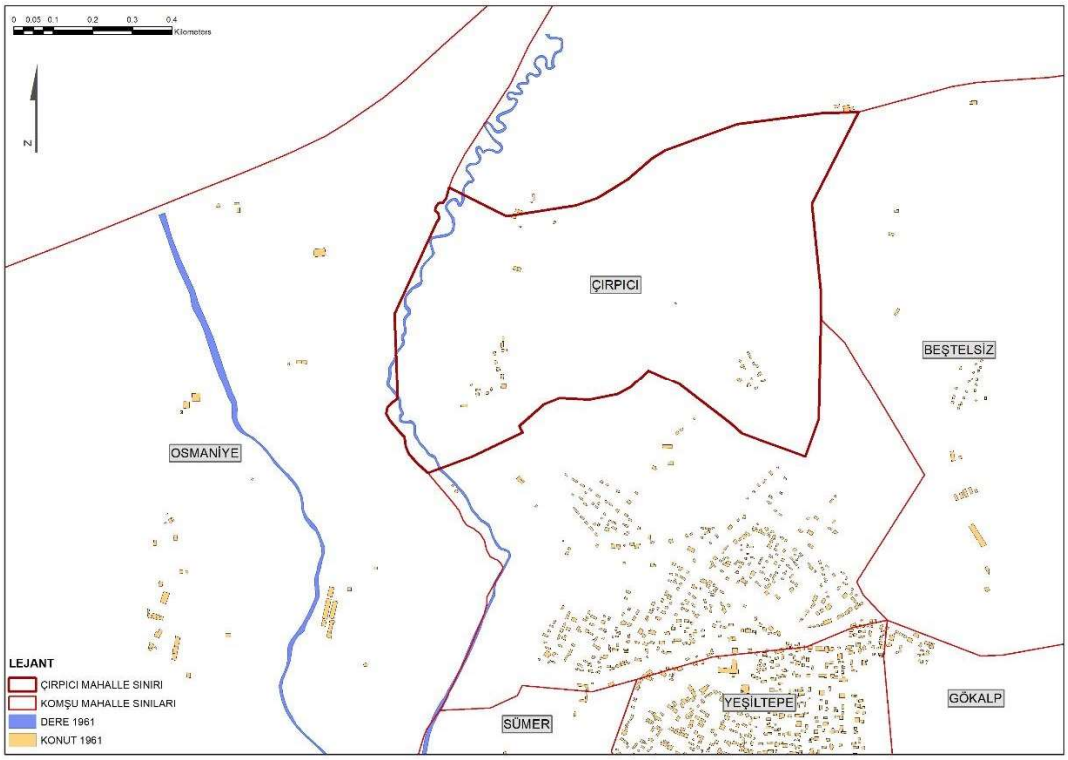

Şekil 5.105 : 1961 yılı mevcut durum haritasın konut alanları.

Şekil 5.105 de yer alan 1961 yılına ait el çizimi hâlihazır haritasını tümüyle incelediğimizde, Çırpıcı çayırının çayır kimliğinin henüz yok olmadığını ancak sahilden itibaren Çırpıcı çayırına doğru kentleşmenin başladığını görebilmekteyiz. 1961 haritası aynı zamanda bir gecekondu semtinin prototipini çizmektedir. Zira cadde ve sokak aksları oldukça tanımsız, bazı arazi parçaları belirli sınırlarla çevrilip mülkiyet ilişkisi anlatılmaya çalışılsa da bütünüyle bakıldığında morfolojik kaos söz konusudur. Tanımsız sokaklar, dağınık kentleşme ile birlikte Çırpıcı çayırının bir bölümü işgal edilmeye başlanmıştır. 1961 hâlihazır haritasında dikkat edilmesi gereken bir diğer konu da "İstanbul Belediyesine" ait olduğu belirtilen ve fidanlık sınırı içerisinde yer alan su deposudur. 1947'li yıllarda başlayan su temini faaliyetleri 1961 yılına gelindiğinde de devamlılığını sürdürmüştür. Çırpıcı çayırından geçen her iki dere aksı da oldukça belirli olmakla birlikte, dere kenarında kurulan "fidanlık" Osmanlı döneminde Çırpıcının karakteristik fonksiyonlarından biri olan "bostancılık" faaliyetlerinin de izdüşümünü ifade etmektedir. 1961 hâlihazır haritası, Çırpıcıya ilişkin fiziksel anlamda büyük bir kaos içerisinde bulunan morfolojik dokunun yanısıra okulu ve camisiyle sosyal yaşama dair izleri de barındırmaktadır. Salt bir gecekondu, işçi semti olmasının ötesinde bazı yerel ve sosyal fonksiyonları da ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. 1961 yılına gelindiğinde 1.dereceden bir ulaşım aksı olan

“Londra Asfaltının” da inşa edildiğini görebilmekteyiz. Londra asfaltı kentin kuzey bölgesi ile güney bölgesi arasında açılmış oldukça önemli bir fiziksel sınırlayıcı aks olarak değerlendirilebilir (Şekil 5.105).

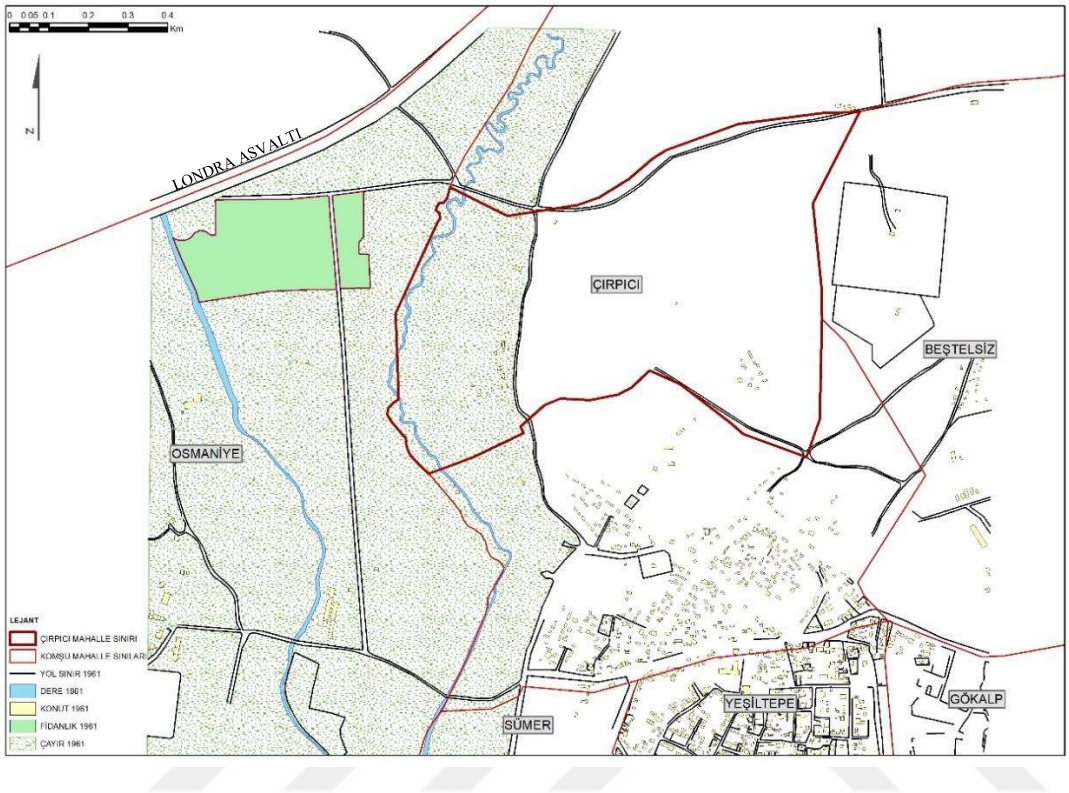

Şekil 5.106 : 1961 yılına ait mevcut alan kullanım haritası.

1961 yılı alan kullanım haritasında tespit edilebilen fonksiyon alanları; konut alanları, dere, fidanlık ve çayır alanı olarak sınıflandırılmaktadır. Bu fonksiyon alanlarının tespiti, ArcGİS üzerinden önce koordinatlandırılıp ardından sayısallaştırarak yapılmıştır. Her bir alanın çalışılan çerçeve içerisinde alansal büyüklükleri incelenecek olursa; konut alanlarının yaklaşık 37618 m², her iki derenin yüzey olarak kapladığı alanın 16668 m², fidanlık alanının 57154 m² ve son olarak çayır alanın 170721 m² olduğu görülmektedir. Alansal büyüklük bakımından ağır basan çayır alanı olmuştur. Buna karşın yapılaşma düzeyinin de 1961 yılına gelindiğinde hatırı sayılır düzeye ulaştığını görebilmek mümkündür (Şekil 5.107). Ancak çayırın bütünüyle işgal edilmediğini fakat yapılaşmanın çayır içerisine taştığını görmemiz mümkündür. Hem görsel hem de sayısal veriler ışığında 1961 yılına gelindiğinde Çırpıcı çayırında henüz büyük bir endüstri tesisinin varlığı tespit edilmediği anlaşılmakla birlikte, Zeytinburnu’nun genelinde var olan endüstrileşmeden kaynaklanan kentleşmenin Çırpıcı çayırına doğru ilerlediğini analiz etmek mümkün olmuştur.

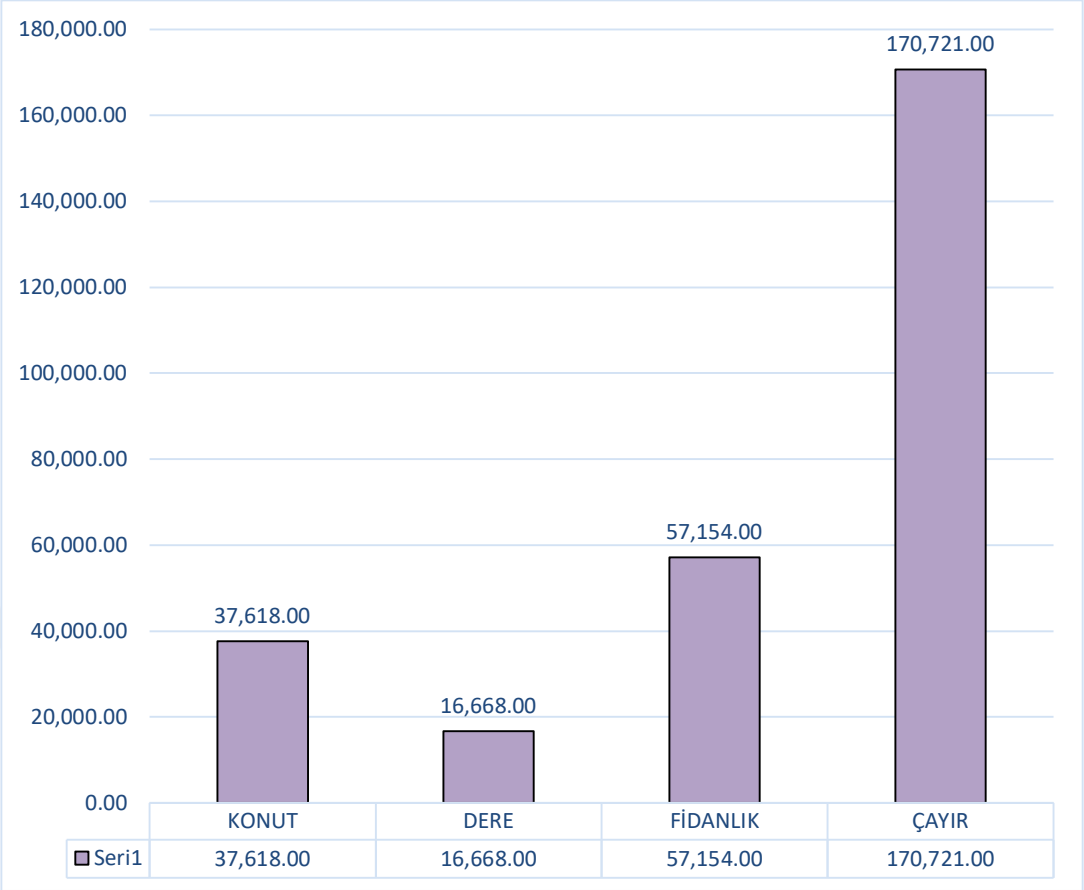

Şekil 5.107 : 1961 yılına ait fonksiyon alan büyüklükleri.

1987 yılına ait hâlihazır haritası ise yine İBB Harita Müdürlüğünden dwg verisi olarak temin edilmiş, elde edilen dijital harita katmanları ArcGIS üzerinden yeniden düzenlenerek görsel ve sayısal veriler elde edilmiştir. 1987 yılı alan kullanım haritasındaki en dikkat durum konut alanları ile endüstri alanlarının radikal bir düzeyde artmış olmasıdır. Şekil 5.108'de görüldüğü üzere konut alanları dere aksına doğru ilerlemiş durumdadır. Salt dere aksına doğru değil aynı zamanda alanın kuzeyine doğru da bir kentsel yapılaşma durumu görebilmekteyiz. Aynı şekilde 1987 yılı haritasında Ayvalı ve Çırpıcı deresi arasında iki büyük endüstri yapısı olan Akın Tesktil, Akfil Testil, ilaç fabrikası inşa edilmiş gözükmektedir. Aynı zamanda literatür araştırmaları ve tarihi belgelerde, suyun endüstrileşme temel faaliyetleri için son derece önemli olduğu ve dünyada da genellikle dere aksları çevresinde endüstrileşmenin gerçekleştiği ifade edilmiştir. Örneğin Almaya'da Ruhr nehri endüstrileşme süreci boyunca bir endüstri nehri halini almıştır. Aynı durumu Çırpıcı çayırında da görmemiz mümkündür. İki dere aksı da endüstrileşme faaliyetlerine hizmet etmeye devam etmiştir. Kentin kuzeyinde de yine son derece büyük alanı kaplayan bir "Demirciler Sitesi"nin inşa edildiğini görmekteyiz (Şekil 5.109)

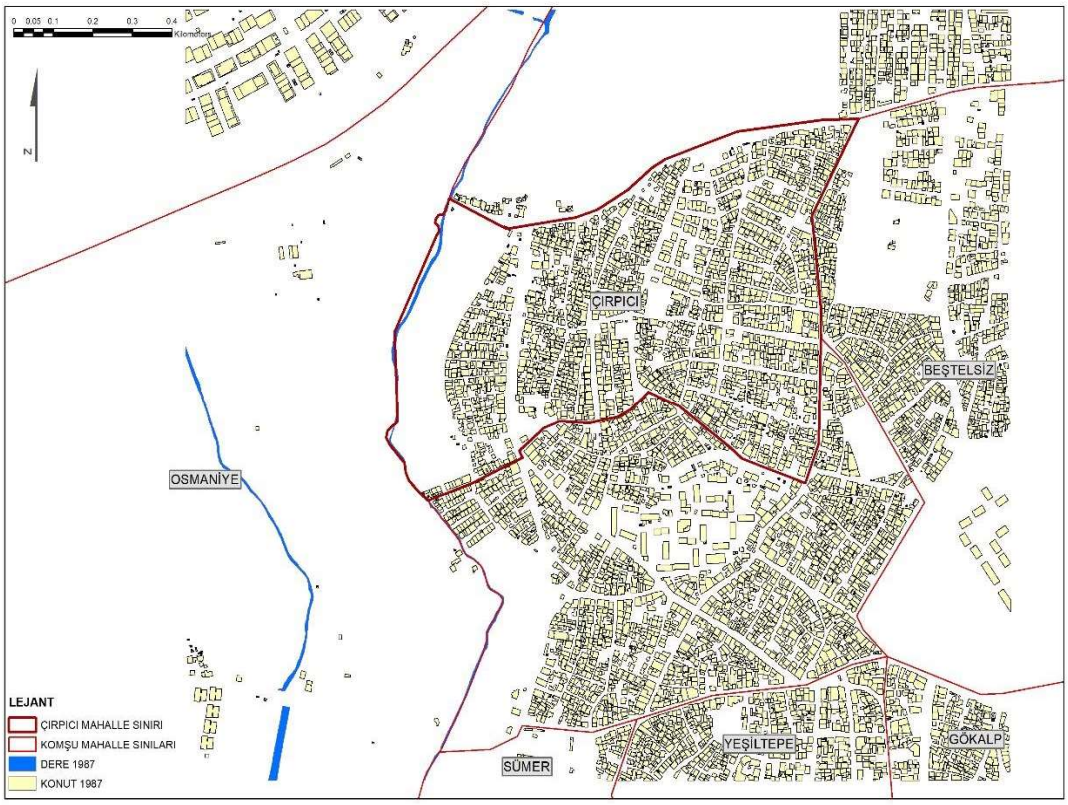

Şekil 5.108 : 1987 yılı konut alanları haritası.

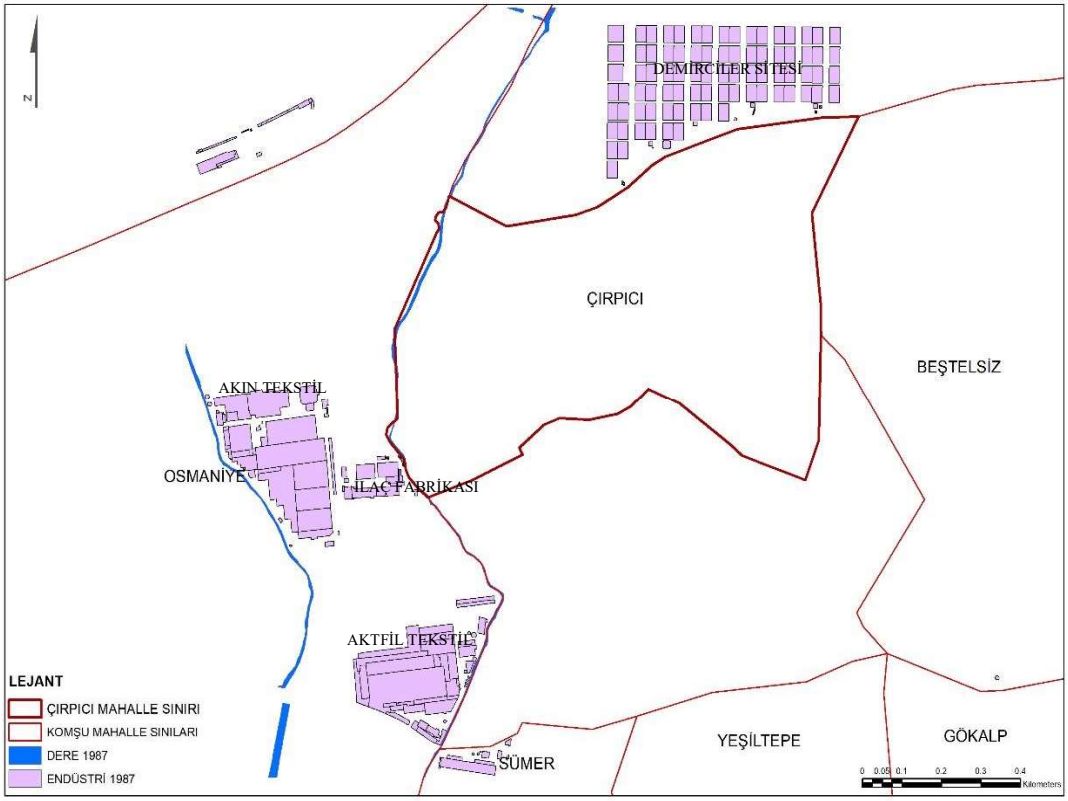

Şekil 5.109 : 1987 yılı endüstri alanları haritası.

1987 yılı endüstri ve konut alanlarının gelişimi ile birlikte kentin en büyük çevresel, ekolojik ve doğal unsurlarından biri olan Çırpıcı çayırının giderek işgal edildiği ve azaldığını görmekteyiz. Endüstri-Konut alanları ile Çırpıcı çayır alanını gösterir haritalar çakıştırıldığında bu gerçek çarpıcı bir şekilde göz önüne serilmektedir (Şekil 5.110).

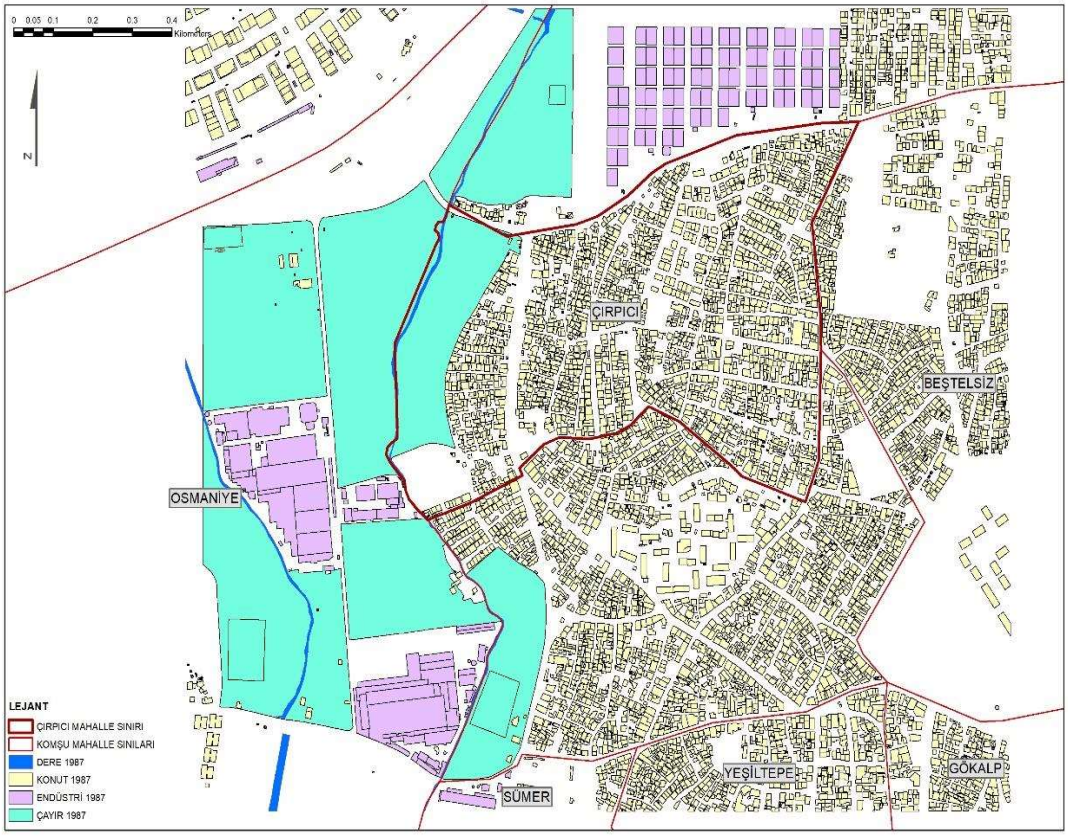

Şekil 5.110 : 1987 yılı konut-endüstri ve çayır alanının, alansal gelişimini karşılaştıran harita.

Genel anlamda 1987 yılı alan kullanım haritasını özetleyecek olursak; hazırlanan ilk dijital hâlihazır harita Çırpıcı çayırının kentsel gelişimine yönelik çok daha net bilgiler içermektedir. 1961 haritasında gözüken henüz yapımı tamamlanmamış toprak, patika yol aksları netleşerek belirli bir morfolojik karakter kazanmıştır. 1961 yılı ile 1987 yılındaki kentsel gelişimi karşılaştırdığımızda 1987 yılına gelene kadar ciddi bir kentsel gelişimin olduğunu görebiliriz. 1987 yılında konut alan yoğunluğu artmış olmakla birlikte neredeyse konut olanları ile yarışacak büyüklükte endüstri alanları inşa edilmiştir. Bunlardan ikisi tekstil sanayinde önde gelen iki imalat tesisi olan "Akın Tesktil ile Akfil Tekstil"dir. Bir diğer ise ağır sanayiye yönelik faaliyetler ile ön plana çıkan "Demirciler Sitesi"dir. Çırpıcı çayırı üzerine inşa edilen diğer bir endüstri yapı

ise, ilaç sanayisine ilişkindir ve uzun yıllar alanda varlığını sürdürmüştür. Bunlara paralel olarak cami, okul, kültür merkezi, kamu yapıları gibi kentlinin sosyal, ahlaki, kültürel, sanatsal ihtiyaçlarını karşılayacak yapıların da paralel olarak yoğunlaştığını görmekteyiz. Dere aksları bu dönemde henüz canlılığını yitirmemiş durumdadır. Bunlara paralel olarak yapılan yeni kent parklarının da kentlinin hizmetine sunulduğu gözlemlenmektedir. 1987 haritası Çırpıcı çayırının oldukça ciddi düzeyde kentleşmenin etkisi altına girdiğini göstermekle birlikte bölgenin büyük endüstri yapıları ile çevrilmiş olduğu analiz edilmektedir (Şekil 5.111).

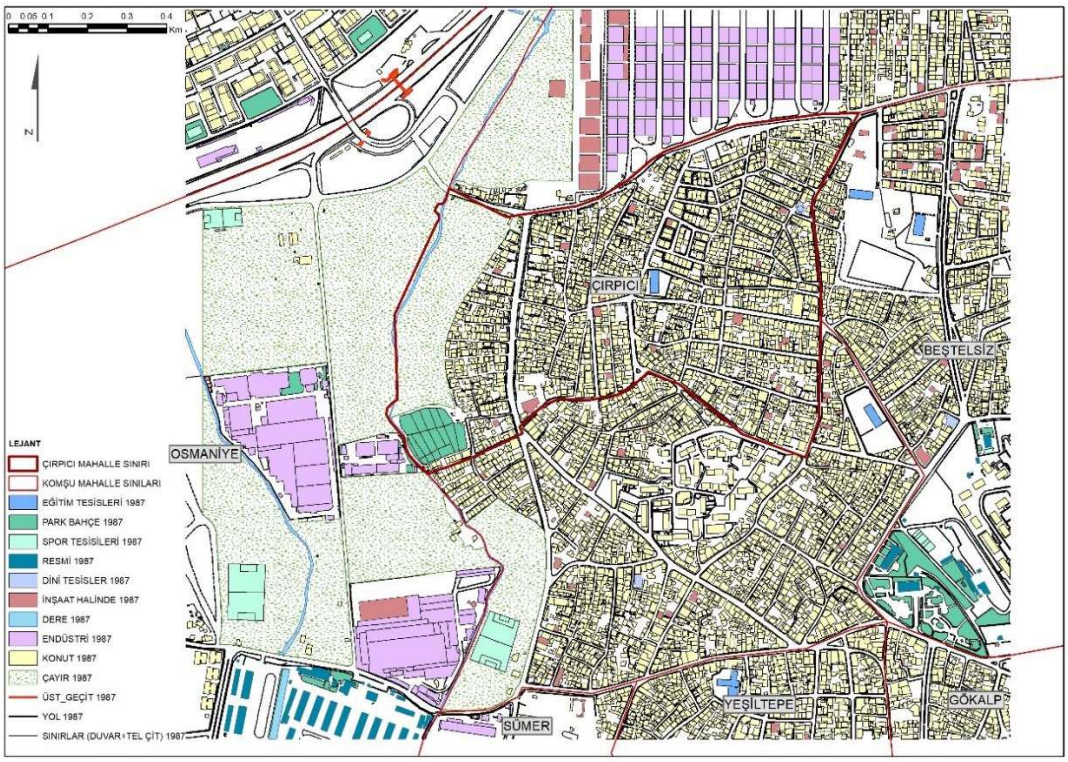

Şekil 5.111 : 1987 yılına ait mevcut alan kullanım haritası.

1987 yılında konut alanları 513153 m², endüstri alanları 127641 m², çayır alan 41300 m², dere aksları 10165 m², inşaat halinde bulunan yapılar 2921 m², eğitim tesisleri 4219 m², resmi kurumlar 3758 m², dini tesisler 1.394 m², spor tesisleri 18.190 m² ve park bahçe alanları 36.288 m² olarak hesaplanmıştır.

Konut ve endüstri alanlarının artmasıyla çayır alanlarının azalması arasındaki doğrudan ilişki dikkat değer olmakla birlikte 1987 yılı verilerinin en önemlilerinden biri de inşaat halinde bulunan yapıların fazlalığıdır. 1987 yılındaki inşaat halinde alanlar kentin gelişiminin hızla devam edeceğine dair önemli bir kanıt teşkil etmektedir (Şekil 5.112).

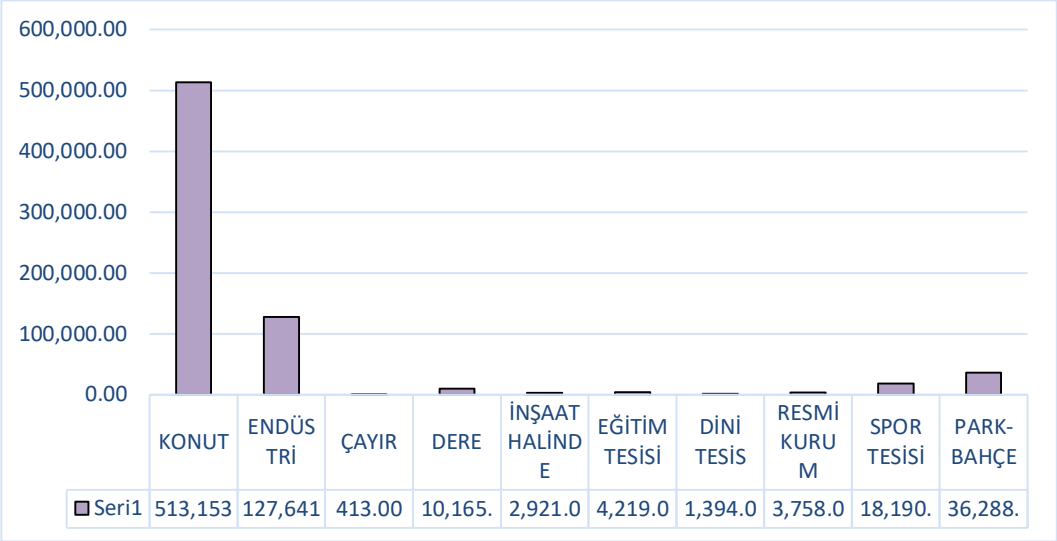

Şekil 5.112 : 1987 yılına ait fonksiyon alan büyüklükleri.

1999 yılı alan kullanım haritasında ise, 1961 yılı ile 1987 yılı arasında hızla artan konut stokunun büyük oranda aynı düzeyde olduğu görülmektedir (Şekil 5.113) Buna karşın endüstri alanlarında artış söz konusu olmuştur (Şekil 5.114). 1987 yılında da çayır alanını işgal eden endüstri bölgelerine ek olarak 1999 yılında çayır alana eklenen açık otopark, spor tesisi, ulaşım aksları ve refüjler gibi kentsel fonksiyonlar çayırın giderek azalmasına neden olmuştur (Şekil 5.115).

Şekil 5.113 : 1999 yılı konut alanları.

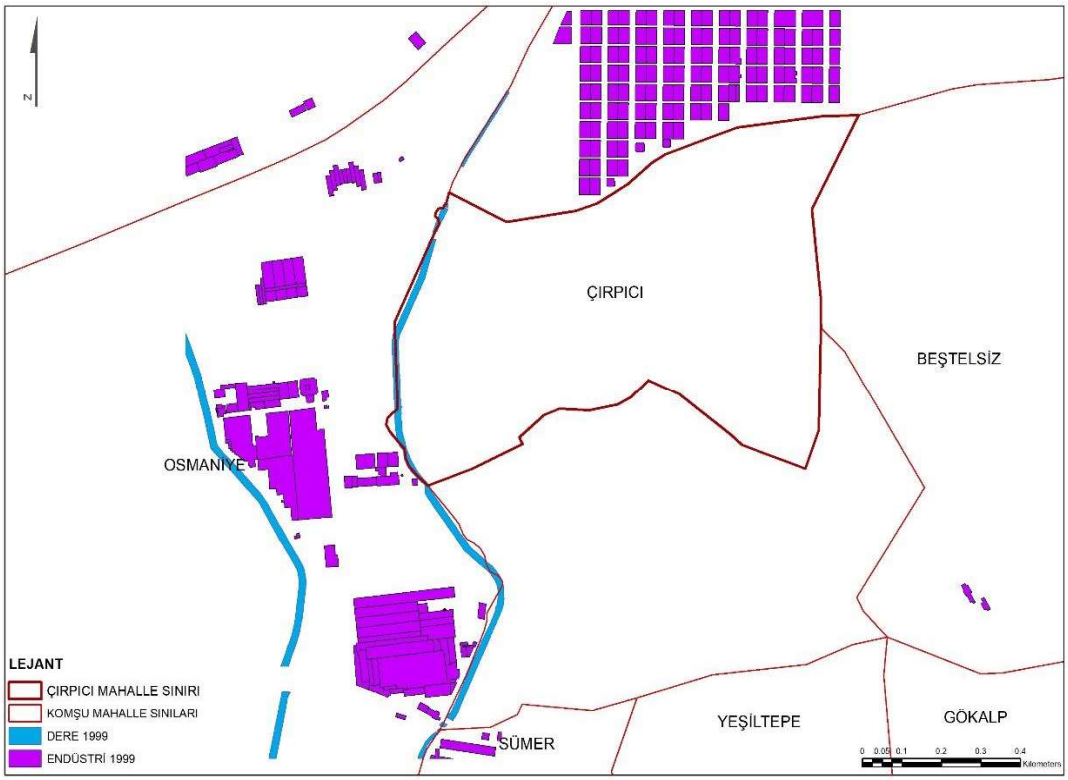

Şekil 5.114 : 1999 yılı endüstri alanları.

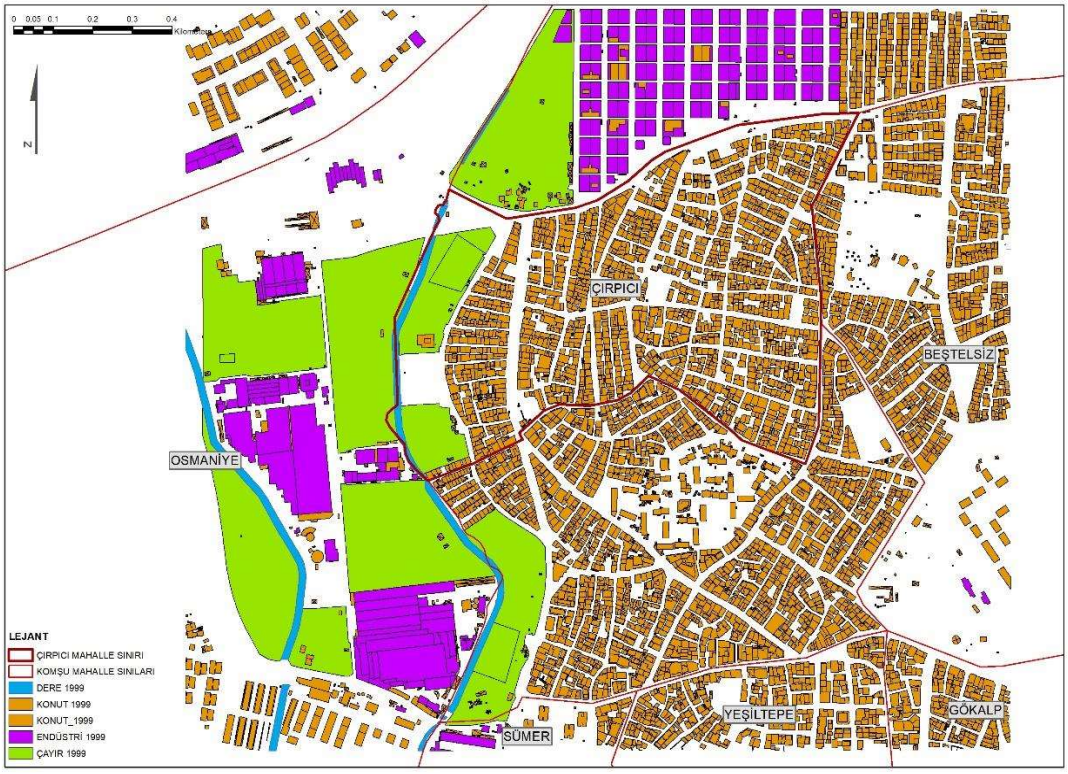

Şekil 5.115 : 1999 yılı konut-endüstri ve çayırın alansal ilişkisini gösteren harita.

1999 yılı hâlihazır haritaya baktığımızda 1987 yılında artan kentleşmenin büyük oranda sabit kalmakla birlikte 1961 haritasında da gözüken Londra asfaltının ciddi anlamda kente hizmet eden bir ulaşım aksına dönüştüğünü gözlemleyebiliriz. Eski Londra asfaltı 1961'li yıllarda salt bir araç yolu iken 1999 yılına gelindiğinde üzerinde tramvay hattı, üst geçitler gibi pek çok ulaşım ağı ve yaya sirkülasyon ağını da barındıran canlı bir ulaşım aksı haline gelmiştir. Elbette artan nüfusun ulaşım ihtiyacı da böyle bir dönüşümü hızlandırmıştır. 1999 haritasında Çırpıcı çayırından artan kalan alanların giderek azaldığını gözlemlemek mümkündür. Açık otoparklar, spor tesisleri, ulaşım aksları ve refüjler bu süreci hızlandırmıştır. Akın Tekstil, Akfil Tekstil, Demirciler Sitesi yapısal varlığını korumakla birlikte, ilaç sanayine hizmet eden yapı Novartis İlaç Fabrikası olarak görevine devam etmiştir. 1999 yılına gelindiğinde dere akslarının zamanla yok olmaya başladığı gözlenmektedir (Şekil 5.116).

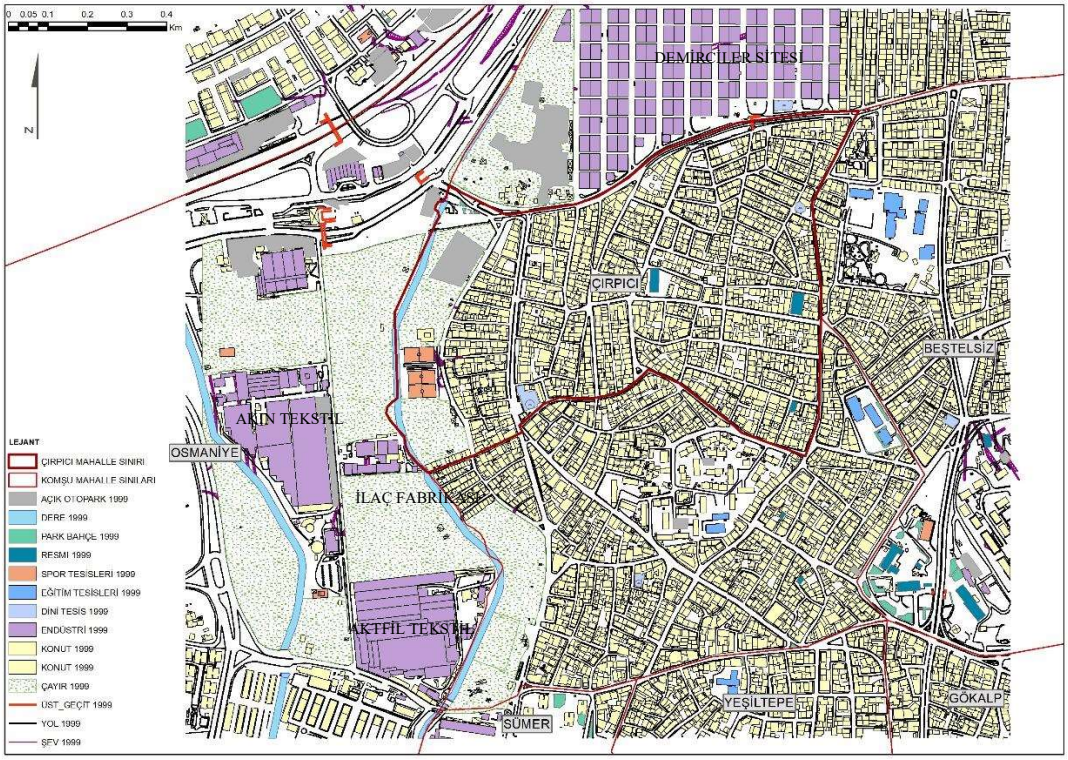

Şekil 5.116 : 1999 yılına ait alan kullanım haritası.

1999 yılı mevcut durum haritasında konut aları 528029 m², endüstri alanları 169961 m², çayır alan 303348 m², dereler 24393 m², eğitim tesisleri 9338 m², dini tesisler 3672 m², spor tesisleri 6477 m², park bahçe alanları 8756 m² ve açık otopark alanları 48583 m² genişliğindedir (Şekil 5.118).

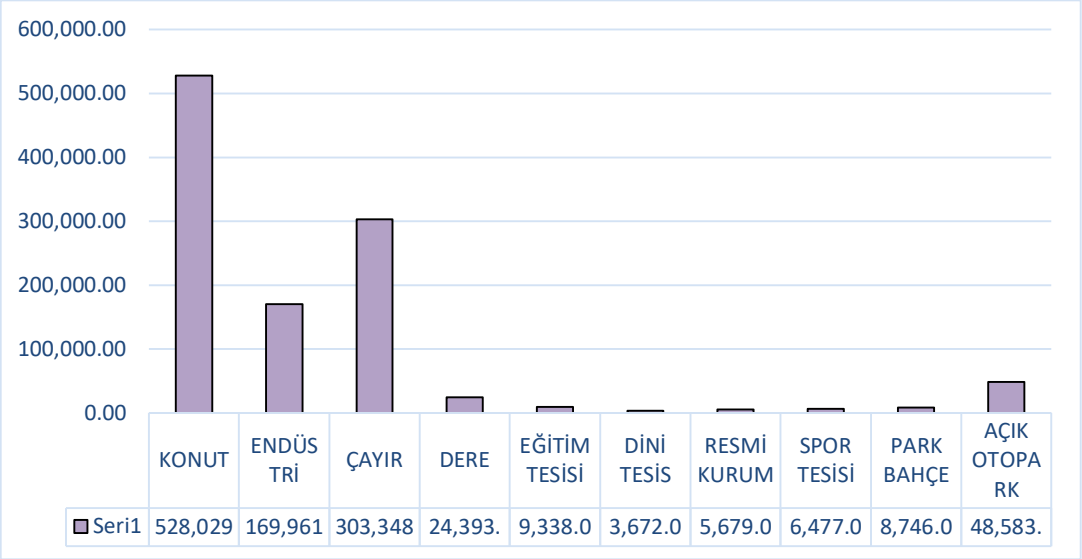

Şekil 5.117 : 1999 yılına ait fonksiyon alanlarının büyüklükleri.

2006 yılı alan kullanım haritasında ise konut stokunda artış olduğu ancak radikal bir artışın olmadığı ve mevcut endüstri dokusunun ise alansal olarak azaldığı ve demirciler sitesinin planda "ticaret" olarak işlendiğini görmekteyiz. (Şekil 5.118, Şekil 5.119). Çayır alanının ise spor tesisleri ile daha fazla işgal edildiğini ve özellikle kuzeyde kalan demirciler sitesinin batısında bir hafriyat döküm sahasına dönüştüğünü görmekteyiz (Şekil 5.120, Şekil 5.121).

2006 yılı alan kullanım haritasında genel anlamda konut stokunun bir miktar artışa ek olarak çayırın kuzeyinde kalan, Demirciler Sitesine paralel olan bir bölgenin hafriyat döküm sahasın dönüştüğü gözlemlenmektedir. Çırpıcı çayırının konut alanları, ulaşım akslar, hafriyat sahası, açık otoparklar, spor tesisleri ve en önemlisi endüstri sahaları gibi fonksiyonlar tarafından işgal edilerek kentten koparılmasının en büyük sonuçlarından biri çevre kalitesinin azalmasıdır. Çırpıcı çayırı kentin ekosistemi açısında büyük bir değeri ve fırsatı ifade ederken giderek alansal olarak küçülmesi çevresel kalitenin de o oranda küçüldüğünü ifade etmektedir (Şekil 5.120). Bu bağlamda endüstrileşmenin tetiklediği kentleşme yani fiziksel çevrenin bütünüyle değişmesinin sonucu olarak kentin nefes kaynağı Çırpıcı çayırının giderek yok oluşuyla dolaylı da olsa endüstrileşmenin kentsel mekân üzerindeki çevresel etkisini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda bu dönemde cadde tramvay hattına ek olarak, yeni metro hattının bağlantılarından ötürü ulaşım ağı daha da genişlemiştir. Çayır üzerinde bulunan spor tesislerinin de arttığı gözlemlenmektedir. Büyük endüstri yapıları varlığını sürdürmektedir. Ancak dere aksaklarının azalmaya başladığı analiz

edilmektedir. Geçirgen yüzeylerin azlığı, artan kentleşme var olan bir su kaynağı üzerinde olumsuz bir etkiye neden olmaktadır (Şekil 5.121).

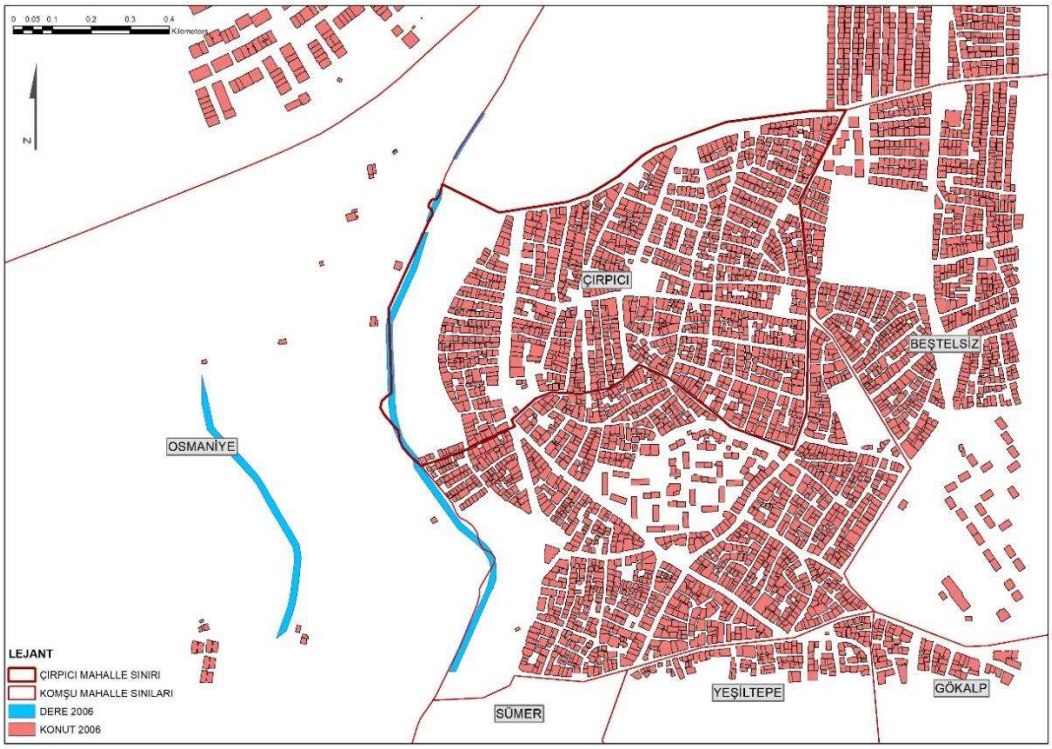

Şekil 5.118 : 2006 yılına ait konut alanları.

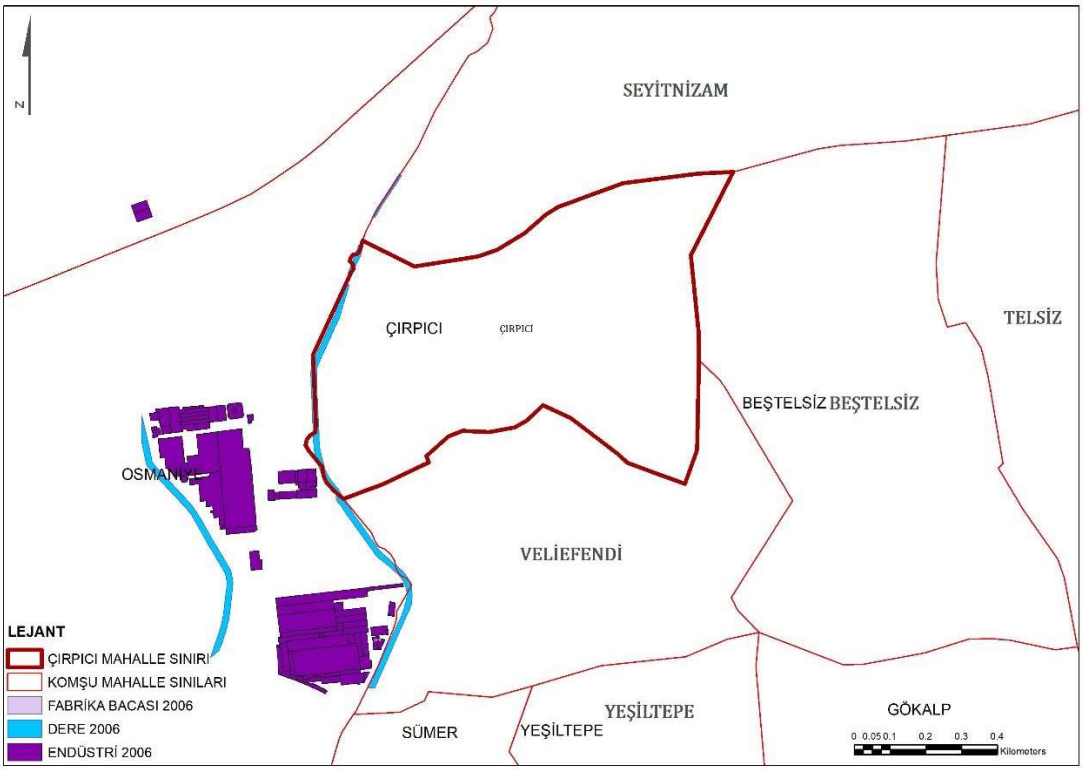

Şekil 5.119 : 2006 yılına ait endüstri alanları.

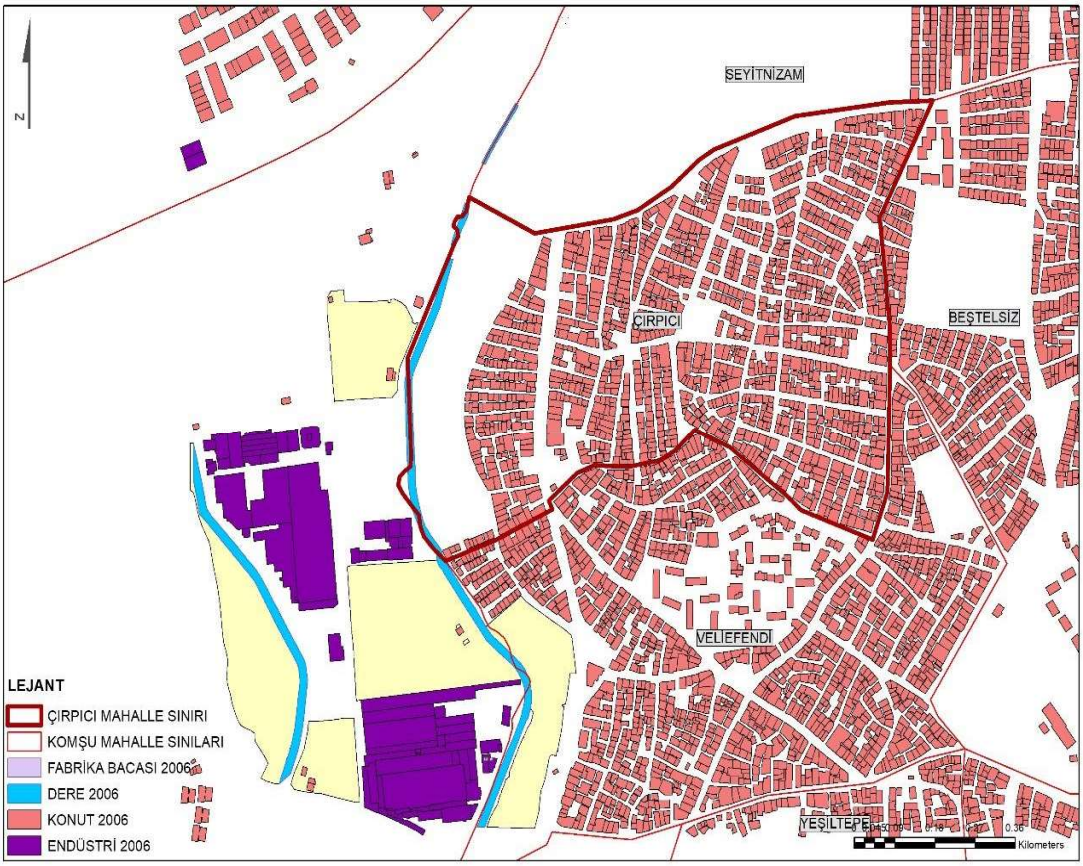

Şekil 5.120 : 2006 yılı konut-endüstri ve çayır alanının alansal gelişimini ve ilişkisini gösteren harita.

Dereler de tıpkı çayır alanları gibi kentlerin çevre kalitesini etkileyen ve kentin ekosistemini destekleyen önemli doğal unsurlar arasındadır. 2006 yılına gelindiğinde Ayvalı ve Çırpıcı deresinin su potansiyelinin azalması da çevre kalitesi açısından olumsuz yönde etkilemektedir. 2006 yılı haritalarında dikkat edilmesi gereken bir başka konu ise 1987 ve 1999 haritalarında gördüğümüz endüstri alanlarının bazılarının ticaret alanına dönüşümüdür. Literatür taramasında detaylıca bahsedilen "sanayisizleşme" sürecinin kent üzerindeki etkisi hissedilmeye başlamıştır. Sanayi alanlarının terk edilip yeni fonksiyonlara bürünerek hayatını sürdürmesi bunun en büyük kanıtlarından biridir. (Şekil 5.121)

2006 yılı mevcut alan kullanımında; konut alanları 646531 m², endüstri alanları 78144 m², ticaret alanları 124709 m²i çayır alan 175913 m², dere aksları 19516 m², eğitim tesisleri 13238 m², dini tesisler 3443 m², resmi kurumlar 8930 m², spor tesisleri 11987 m², park bahçe alanları 55311 m², ticaret alanları 20790 m², inşaat halinde yapılar 2985 m², sundurmalar 28194 m², teraslar 226325 m² ve hafriyat sahası 30127 m² genişliğindedir (Şekil 5.122).

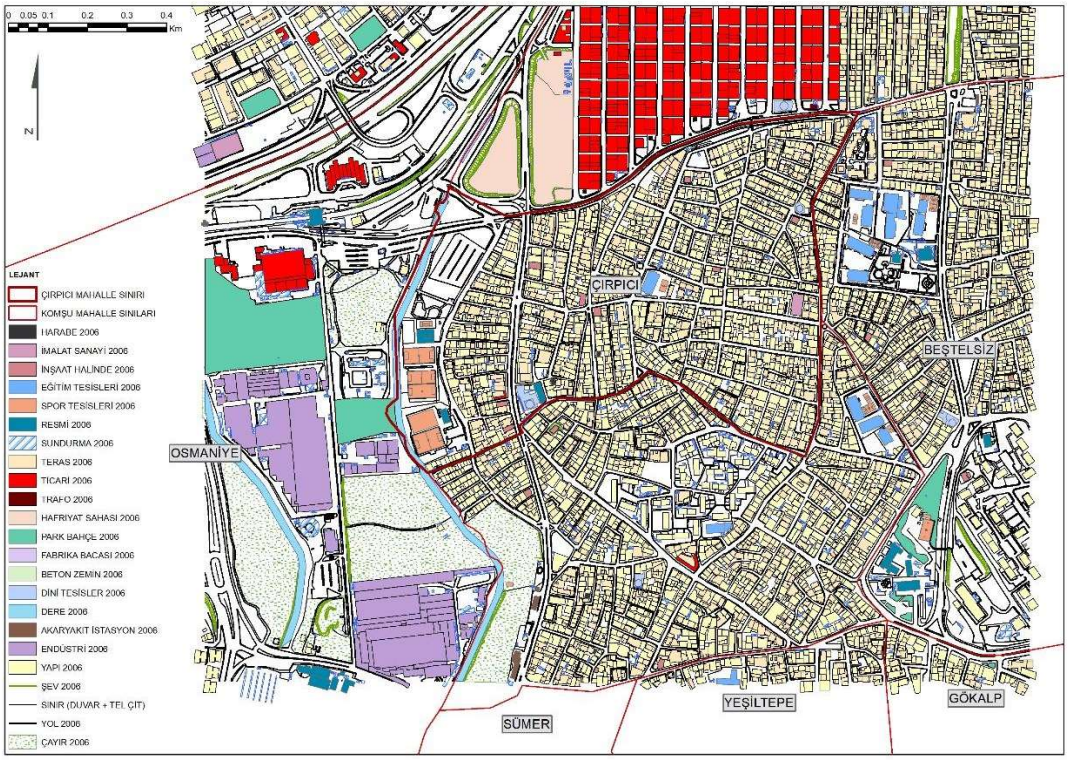

Şekil 5.121 : 2006 yılına ait mevcut alan kullanım haritası.

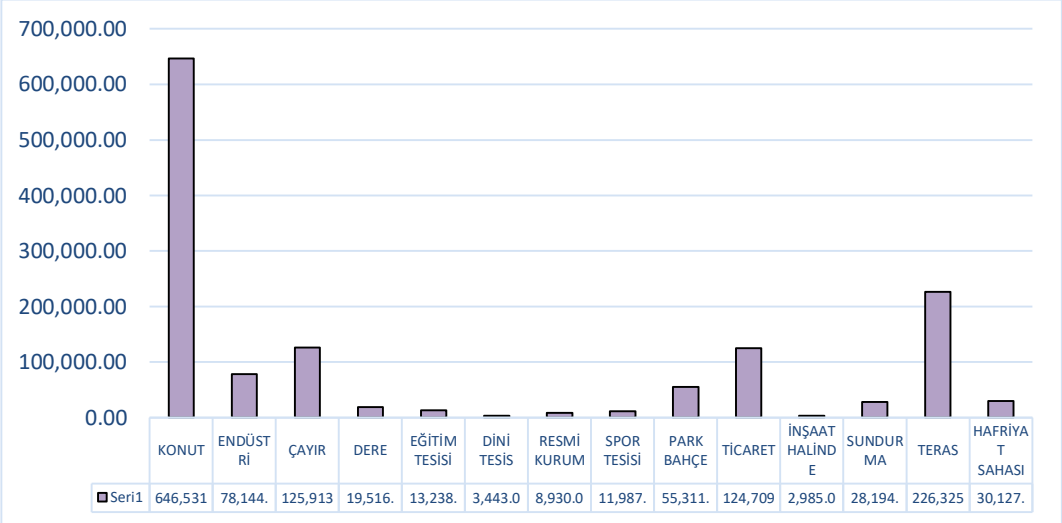

Şekil 5.122 : 2006 yılına ait mevcut fonksiyon alan büyüklükleri.

Nihayetinde mevcut durumu gösterir en güncel harita olan 2017 hâlihazır haritası incelendiğinde ise alanın konut stokunda önemli bir değişmenin söz konusu olmadığı buna karşın endüstri alanlarının ciddi bir düşüş yaşadığını gözlemlemekteyiz. Bu düşüsün en büyük nedenlerinden birisi Demirciler sitesinin artık bir imalat sanayi alanı olarak değil ticaret fonksiyonu olarak gözükmesidir. Bu veri bize, bölgenin

"sanayisizleşme" sürecini yaşadığını kanıtlamaktadır (Şekil 5.123, Şekil 5.124, Şekil 5.125)

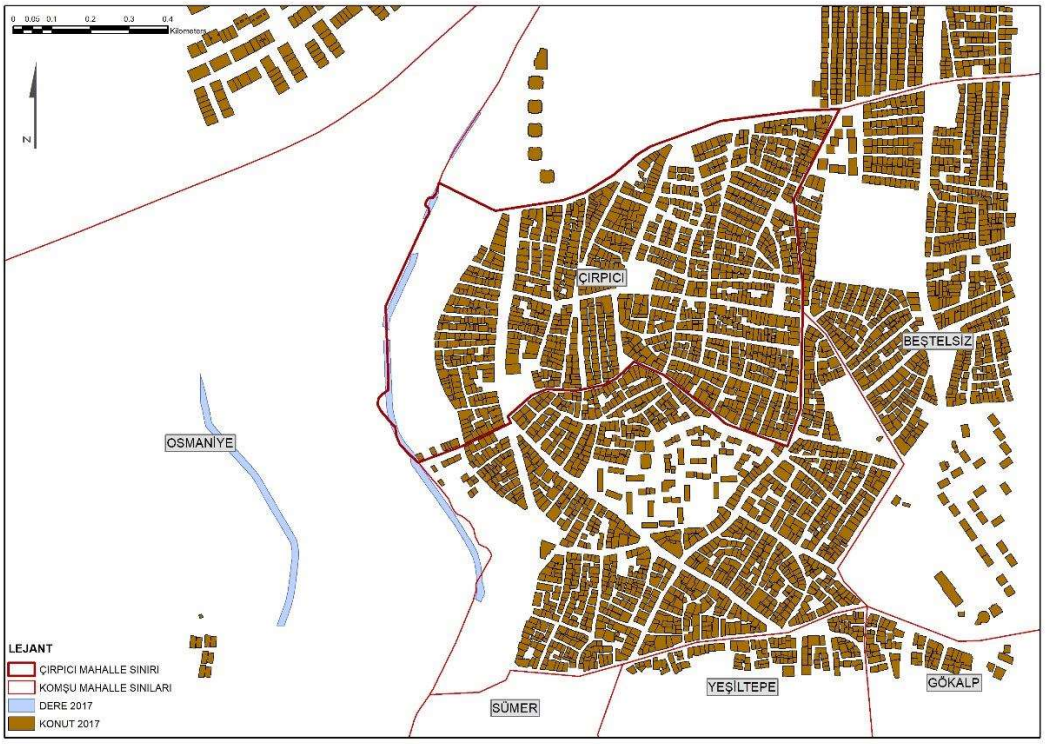

Şekil 5.123 : 2017 yılı konut alanları.

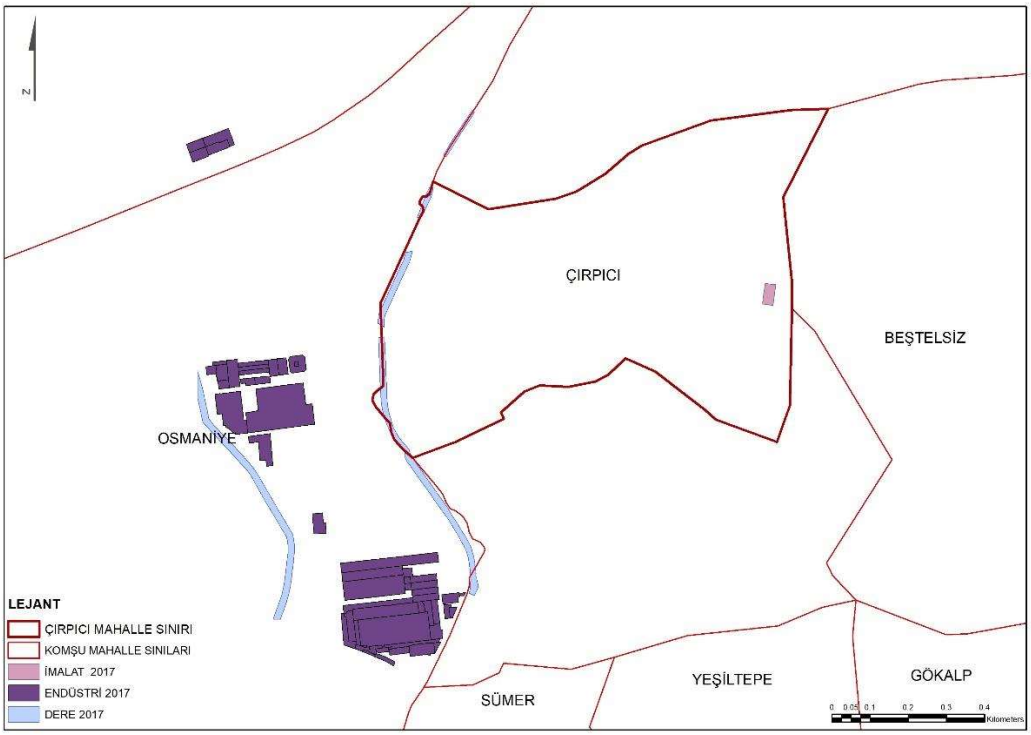

Şekil 5.124 : 2017 yılı endüstri alanları.

Çırpıcı çayırının varlığının büyük oranda yok olduğu gözükmektedir. Önceden Çayır olarak bilinen alandan arta kalan son yeşil alan da Çırpıcı Millet Bahçesi olarak kentlinin hizmetine sunulmuştur. Çayırın yüzyıllar boyunca yürüttüğü misyonu ile birlikte kentin ekolojik belleğinden koparılmıştır. Çırpıcı çayırının yok oluşu, endüstrileşmenin çevresel etkisini gözler önüne sermektedir. Üç büyük imparatorluk için "çayır" olan alan bugün tanımsız, kent ekosisteminden kopuk bir alan haline dönüşmüştür (Şekil 5.125)

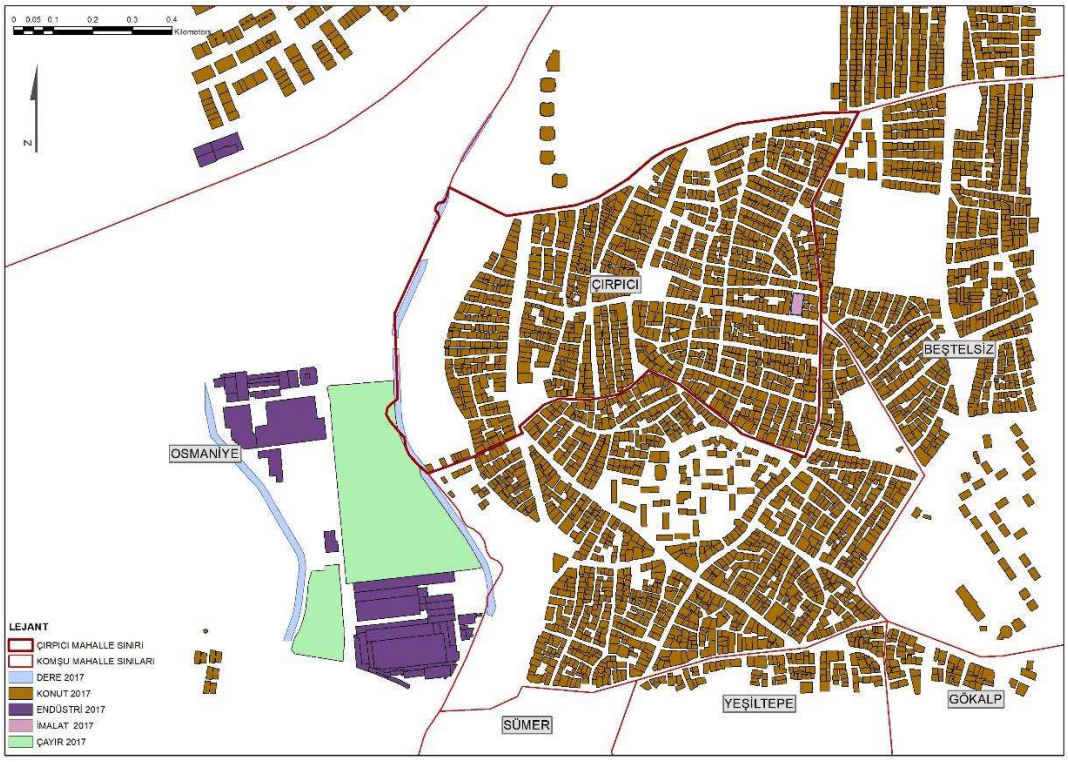

Şekil 5.125 : 2017 yılına ait konut-endüstri ve çayır ilişkisinin alansal gelişimi.

Özetle, 2017 mevcut alan kullanım haritasında Demirciler Sanayi sitesi güncel haritada bir imalat sanayi alanı yani üretim yapılan bir alan değil de ticaret alanı olarak gösterilmiştir. Yani önceden üretim yapılan Demirciler Sanayi sitesi günümüzde başka yerlerde –muhtemelen kent dışındaki- üretim tesislerinde üretilen ürünlerin toptan satıldığı bir merkez haline gelmiştir. Akın Tekstil yapısının da kullanılmamış ve terkedilmiş olmasından ötürüdür ki büyük bir bölümü yok olmuş durumdadır. Çayırın arta kalan bazı bölümlerinde ise yeni inşaatların yapıldığı da analiz edilebilmektedir. 2017 yılında gözlemlenen diğer değişimlerden biri her iki derenin de alansal olarak azalmasıdır. (Şekil 5.126).

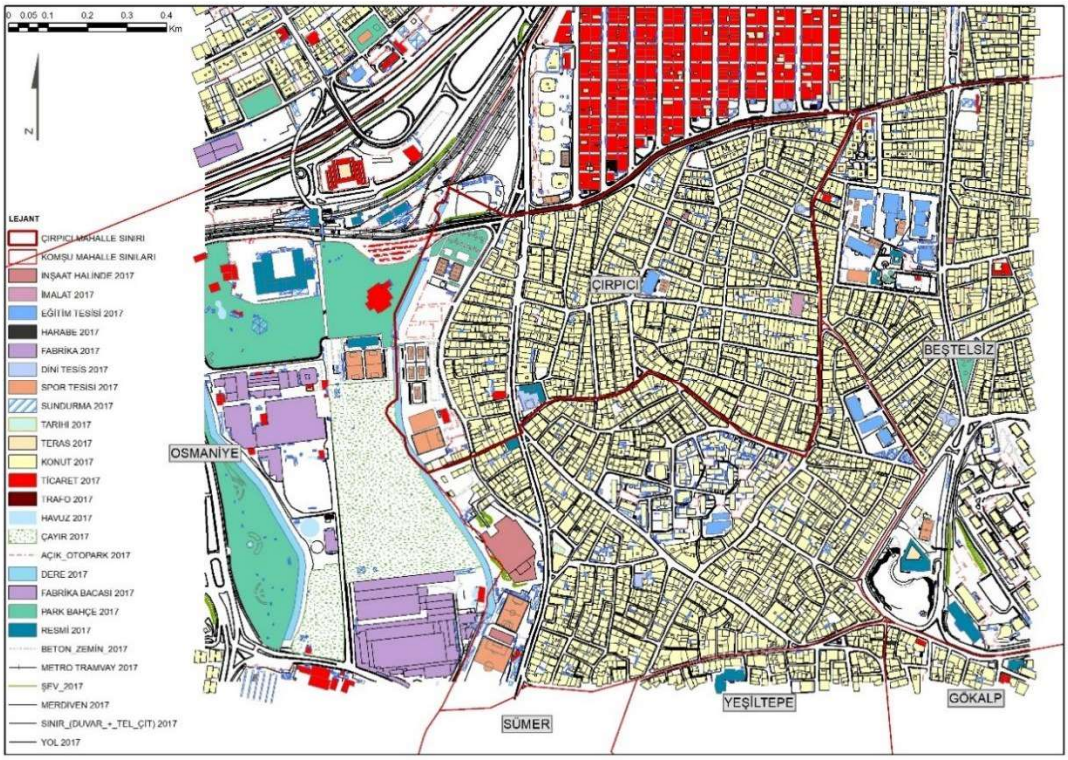

Şekil 5.126 : 2017 yılı mevcut alan kullanım haritası.

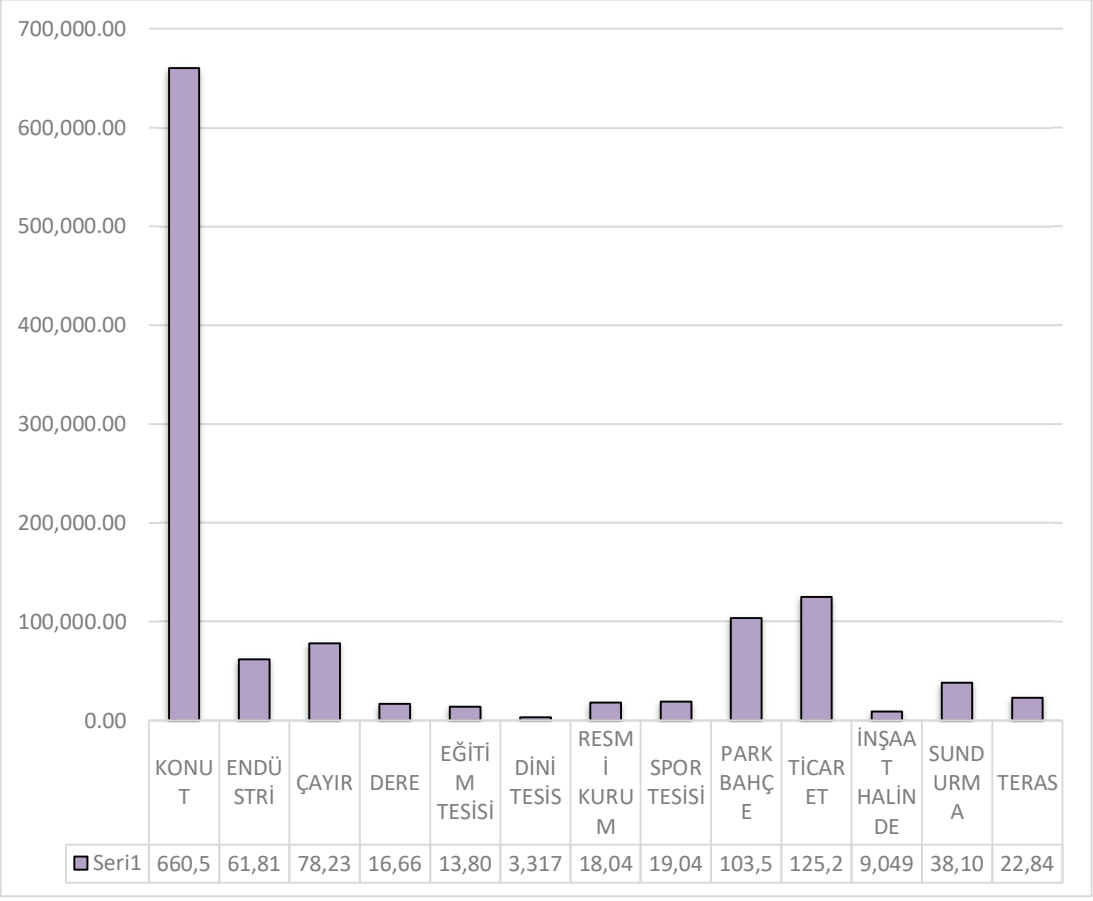

Şekil 5.127 : 2017 yılı fonksiyon alan büyüklükleri.

Şekil 5.127'de gösterildiği gibi 2017 yılı mevcut durum haritasında konut alanları 660500 m², endüstri alanları 61815 m², çayır alan 78231 m², dere 16666 m², eğitim tesisleri 13806 m², dini tesisler 3317 m², resmi kurumlar 18043 m², spor tesisleri 19041 m², park bahçe alanları 103599 m², ticaret alanları 125258 m², inşaat halinde yapılar 9049 m², sundurmalar 38100 m² ve teraslar da 22848 m² olarak ölçülmektedir.

1961, 1987, 1999, 2006 ve 2017 yıllarına mevcut durum haritalarındaki en radikal değişikler; konut, endüstri ve çayır alanının değişimiyle ilgilidir. Bu bağlamda, tüm bu dönem haritalarının konut-endüstri-çayır özelinde çakıştırıldığında görsel olarak derin bir değişimin yaşandığı ortaya çıkmaktadır. (Şekil 5.128, Şekil 5.129). Bu değişim kentin fiziksel dokusu ile birlikte çayır alanın yok olmasına müteakip kent ekosisteminde ciddi bir kopuşun yaşanması yani çevresel dönüşümdür. Tüm yıllara ait konut ve endüstri alanlarının kendi içerisinde çakıştırılarak ortaya çıkan fiziksel değişime, çayır alanın da eklenmesiyle daha da çarpıcı bir hale bürünmektedir (Şekil 5.130). Değişen durumda salt fiziksel çevrenin etkilenmesi değil, çevre kalitesinin de çayır ile birlikte azaldığını görmemiz mümkündür.

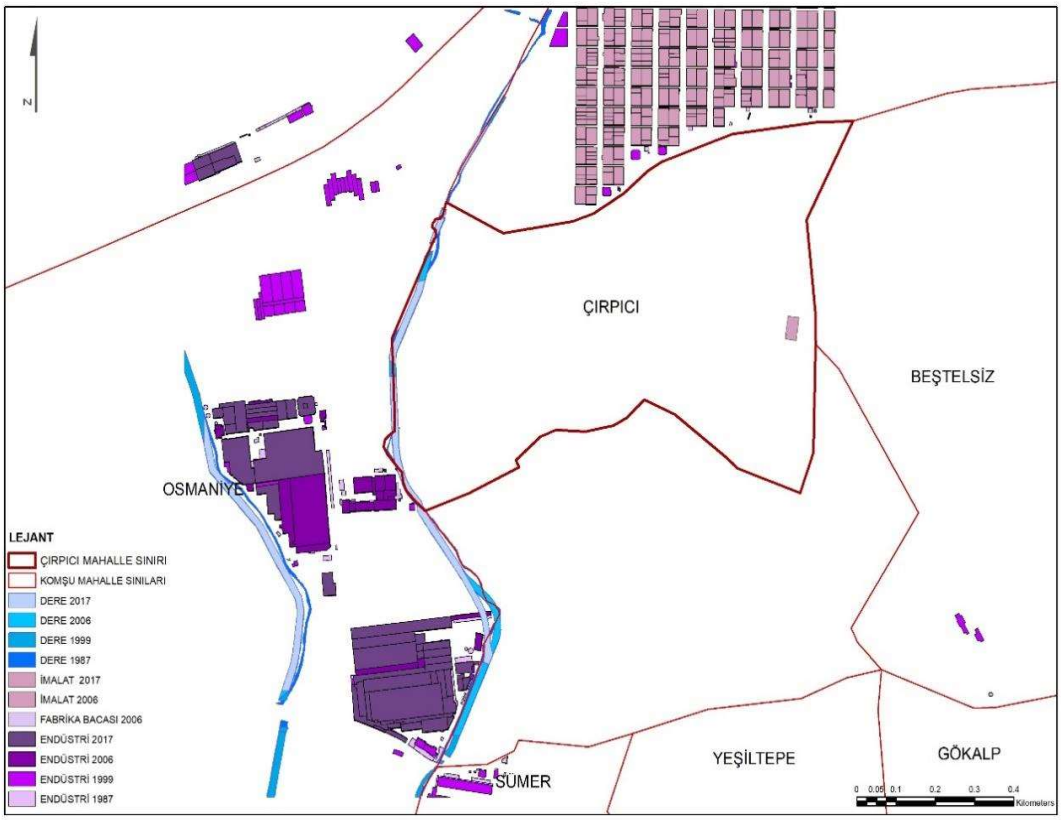

Şekil 5.128 : 1961, 1987, 1999, 2006 ve 2017 haritalarında yer alan endüstri alanlarının çakıştırılması.

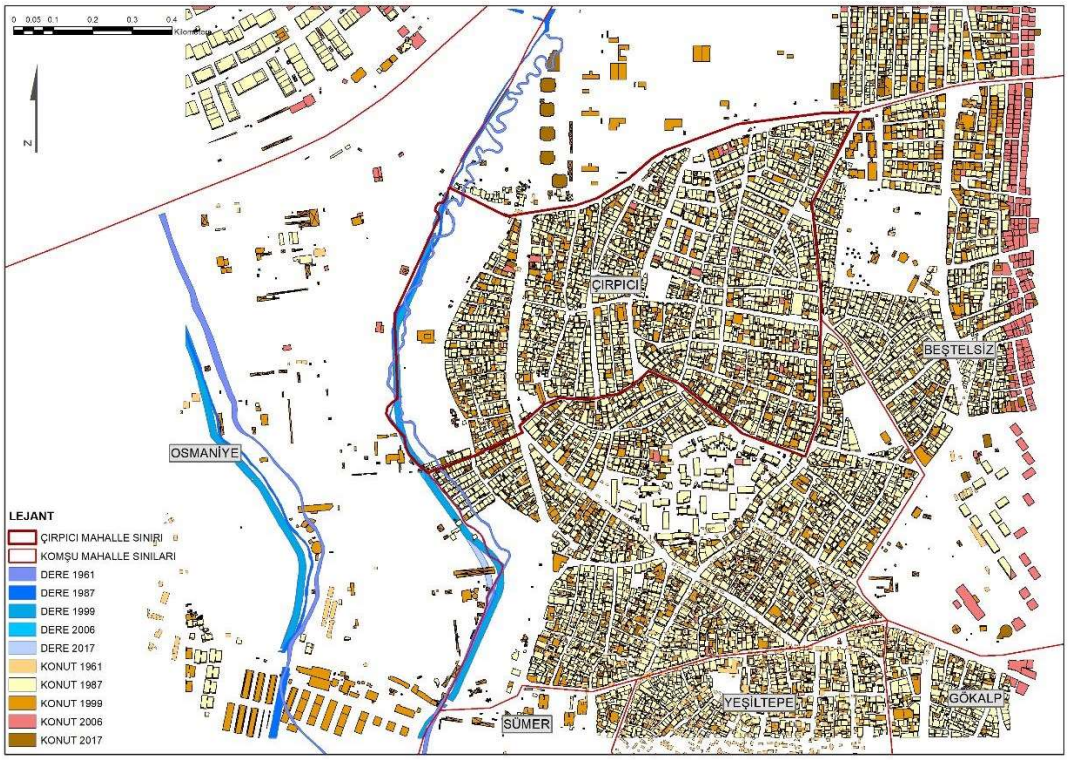

Şekil 5.129 : 1967, 1987, 1999, 2006 ve 2017 haritalarında yer alan konut alanlarının çakıştırılması.

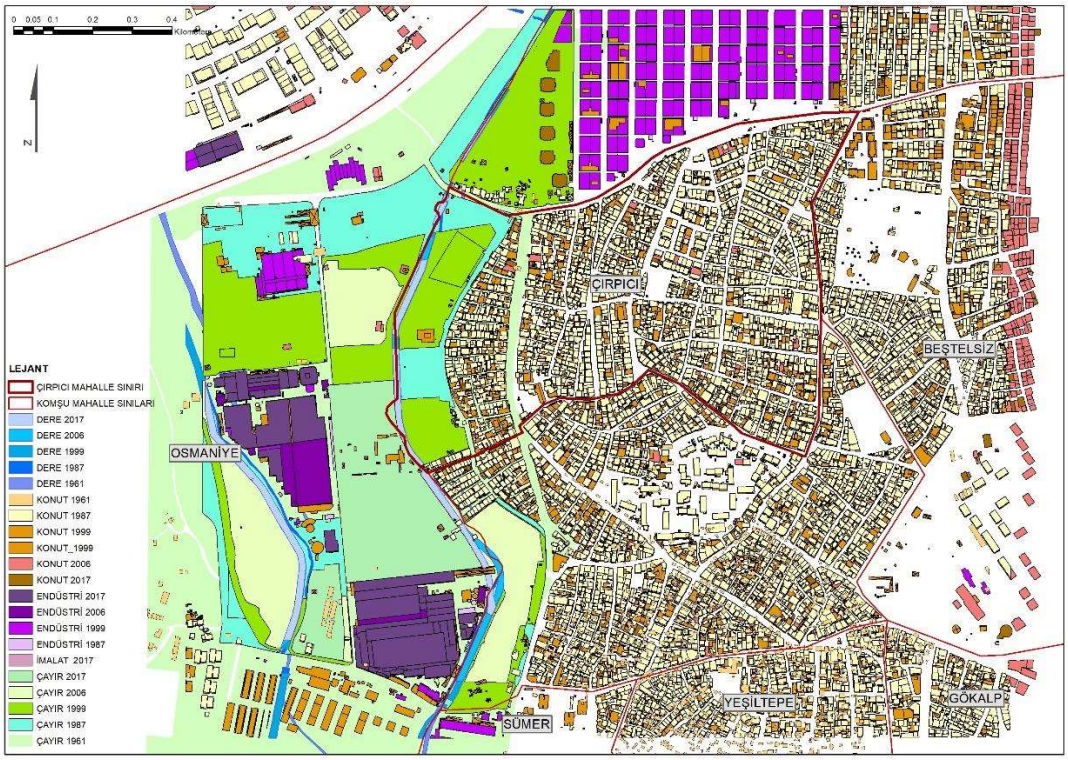

Şekil 5.130 : 1961, 1987, 1999, 2006 ve 2017 haritalarında yer alan konut, endüstri alanının gelişim ile çayır alanın ilişkisini gösteren çakıştırılmış harita.

1961, 1987, 1999, 2006 ve 2017 mevcut durum haritalarında yapılan çakıştırmalar ve karşılaştırmalar Çırpıcı çayırındaki fiziksel ve çevresel dönüşümü ve bu dönüşümde endüstrileşmenin derin etkisi ortaya koyarken yine aynı haritalardan elde edilmiş sayısal veriler de bu durumu destekleyerek kanıtlamaktadır. Bu bağlamda, her bir tarihi dönemin her bir fonksiyonu tek bir tabloda analiz etmek, bu tezin varmak istediği en temel sonuçlarından birini ortaya koyacaktır. Şekil 5.131'deki her dönemin fonksiyon alan büyüklüklerinin karşılaştırmaları analiz tablosunu incelediğimizde öncelik 1961 yılı ile 1987 yılı arasında konut stokunda keskin bir artışın olduğunu, 1987 ile 1999 yılları arasında bu artışın son derece azalarak devam ettiğini ancak 2017 yılına kadar da 1961 ile 1987 yılları arasındaki kadar keskin olmayan mütemadi bir artış içerisinde olduğu analiz edilmektedir. 1987 yılındaki en çarpıcı verilerden biri inşaat halinde olan yapıların çokluğudur. Bu veri gelecek kentleşmenin o dönemin için habercisi durumundadır. Endüstri alanlarında ise 1961 yılında Çırpıcı çayırında ve alan sınırı içerisinde herhangi bir endüstri izine rastlanmamakla birlikte 1987 yılına gelindiğinde endüstriyel faaliyet alanlarında hızlı bir inşa sürecinin gerçeklemiş olduğunu görmekteyiz. 1987 yılından 2006 yılına kadar endüstriyel alanların gelişiminde sürekli bir artış olduğu hesaplanırken, 2006 yılından itibaren endüstrileşme döneminin kapandığı ve "sanayisizleşme" dönemine geçildiği, elde edilen rakamlardan analiz edilebilmektedir. Böylece literatür taramasında anlatılan "sanayisizleşme" sürecini çok daha erken yaşayan gelişmiş ülkelerden elde edilmiş verilerin benzerini Çırpıcı çayırında da görmekteyiz. 2006 yılından itibaren artan ticaret alanları "endüstri istihdamı"nın "hizmet istihdamına" kaydığını ve bunun da yine "sanayisizleşme" sürecinin bir ürünü olduğunu ortaya koymaktadır. Özetle, tıpkı gelişmiş ülkelerin maruz kaldığı gibi "sanayisizleşme" dönemi Çırpıcı çayırında da kendini belli etmiştir. Çünkü 2006 yılından itibaren endüstri alan büyüklüklerin göz ardı edilemeyecek miktarda düşüş söz konusudur. Çayır alan sınırı ile ilgili 1961 yılı verileri son derece kısıtlı olsa da, 1987 yılından 2017 yılına kadar Çayır alanın endüstri ve konut alanının gelişimine zıt bir düzeyde azaldığı görülmektedir. Ayvalı ve Çırpıcı derelerinin taşıdığı potansiyeller 1961 yılından 1987 yılına doğru gidildiğinde azaldığı görülmekle birlikte 1999 yılında kısmi bir artış yaşadığı görülmüş, ardından 2017 yılına gelindiğinde tıpkı Çırpıcı çayırı gibi taşıdığı potansiyelin giderek azaldığı görülmüştür. Sanayileşme ve sanayisizleşme dönemi boyunca konut, endüstri, çayır ve derenin mekansal durumunu yansıtan büyük resmi Şekil 5.132, 5.133, 5.134, 5.135'de görebilmekteyiz.

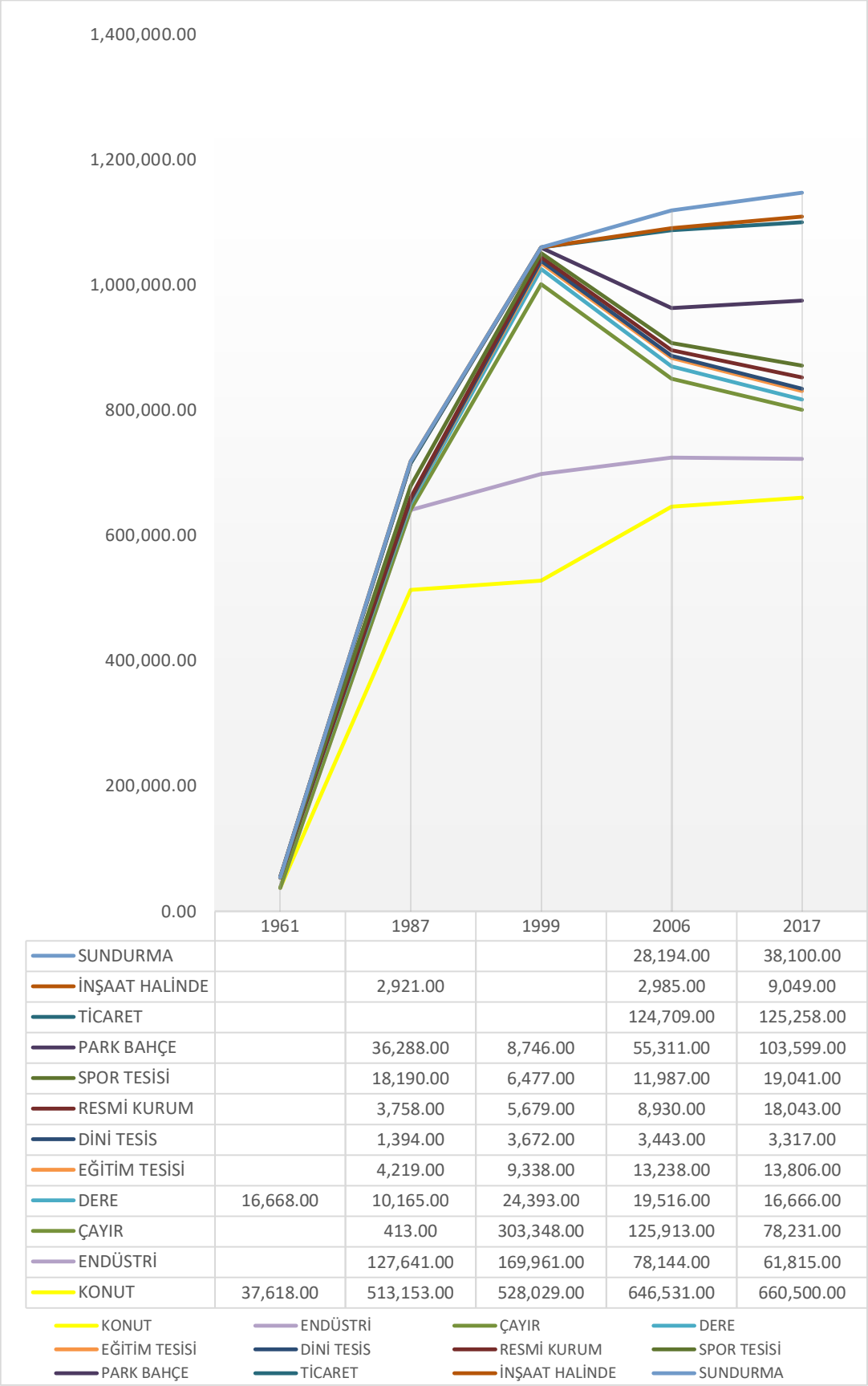

	1961	1987	1999	2006	2017
SUNDURMA				28,194.00	38,100.00
İNŞAAT HALİNDE		2,921.00		2,985.00	9,049.00
TİCARET				124,709.00	125,258.00
PARK BAHÇE		36,288.00	8,746.00	55,311.00	103,599.00
SPOR TESİSİ		18,190.00	6,477.00	11,987.00	19,041.00
RESMİ KURUM		3,758.00	5,679.00	8,930.00	18,043.00
DİNİ TESİS		1,394.00	3,672.00	3,443.00	3,317.00
EĞİTİM TESİSİ		4,219.00	9,338.00	13,238.00	13,806.00
DERE	16,668.00	10,165.00	24,393.00	19,516.00	16,666.00
ÇAYIR		413.00	303,348.00	125,913.00	78,231.00
ENDÜSTRİ		127,641.00	169,961.00	78,144.00	61,815.00
KONUT	37,618.00	513,153.00	528,029.00	646,531.00	660,500.00

Şekil 5.131 : Yıllara göre fonksiyon alan büyüklüklerinin karşılaştırılması.

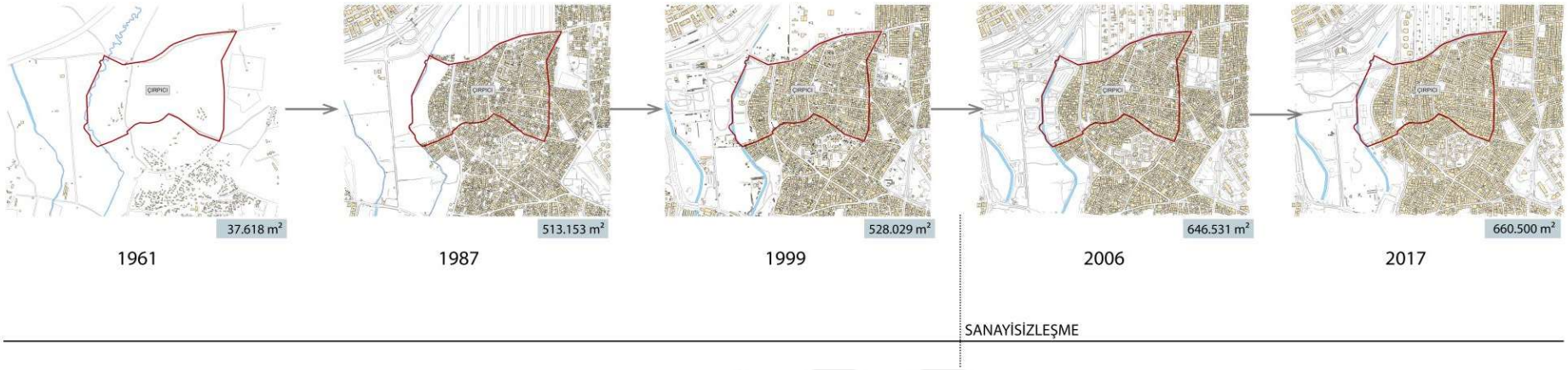

Şekil 5.132 : Konut alan gelişiminin yıllara göre karşılaştırılması.

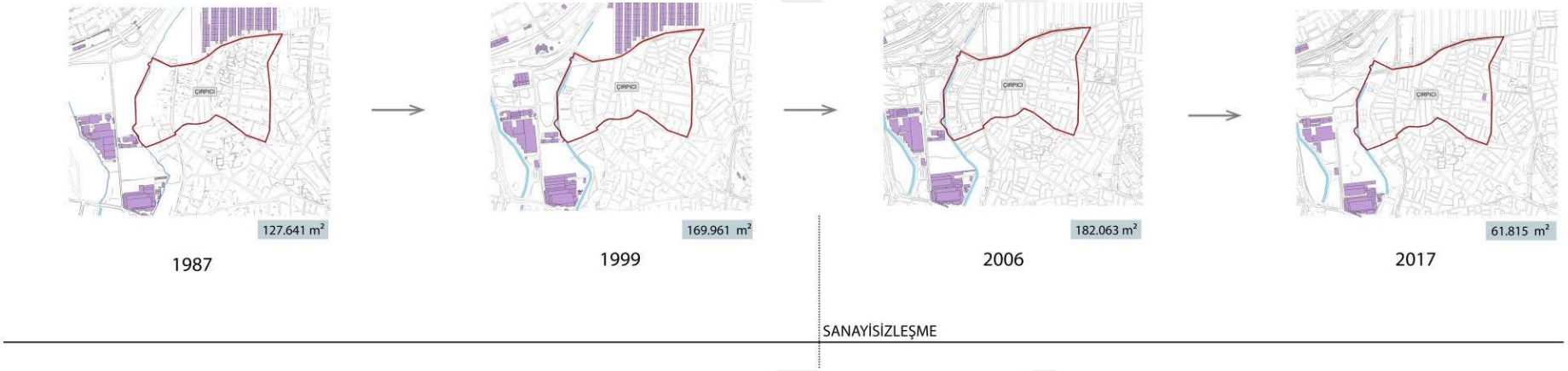

Şekil 5.133 : Endüstri alan gelişimin yıllara göre karşılaştırılması.

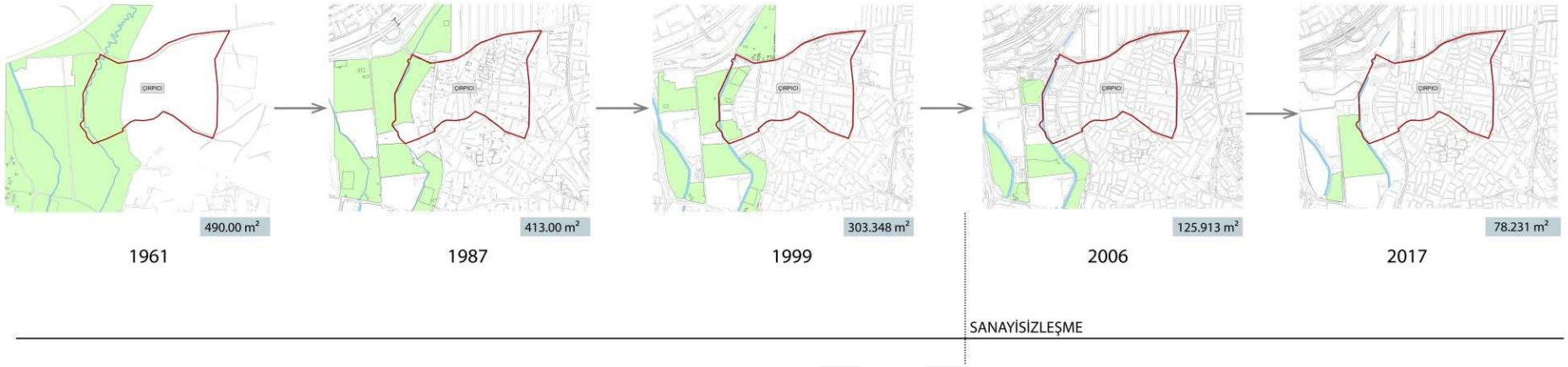

Şekil 5.134 : Çayır alan gelişiminin yıllara göre karşılaştırılması.

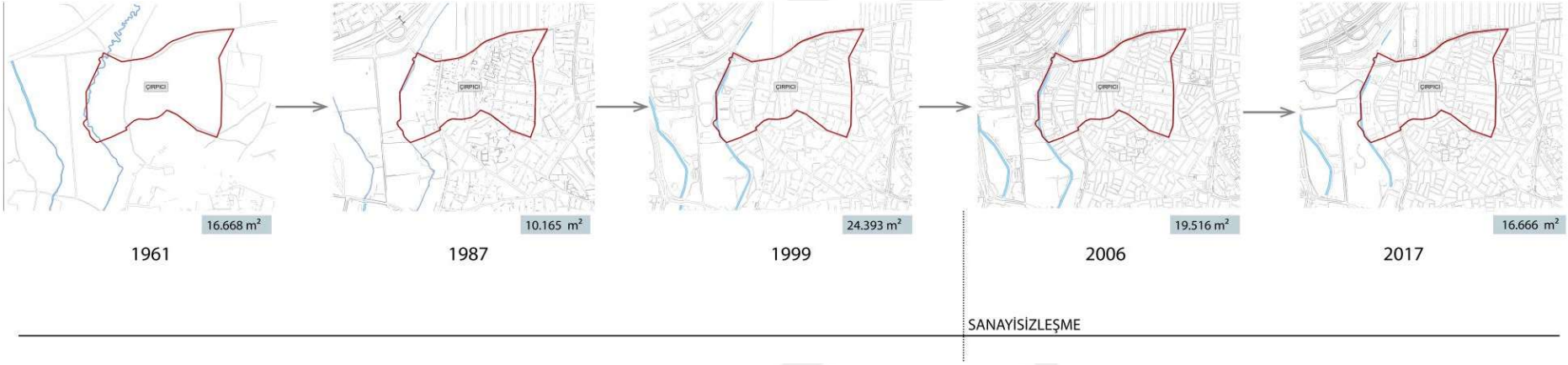

Şekil 5.135 : Dere gelişiminin yıllara göre karşılaştırılması.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu tez çalışması, tarihin en büyük ekonomik ve sosyal atılımlarından biri olan, kapitalizmin de başlangıcını temsil eden endüstrileşme ve onu takip eden "sanayisizleşme" sürecinin ürünü olarak "endüstriyel miras" kavramının salt somut değerlere sıkıştırılmasını; endüstri miras söz konusu olduğunda yürütülecek çalışmaların, somut değerler çerçevesi içerisinde yer almasını problematik olarak görüp sistematik bir şekilde bu problematiğe cevap verme çabası içerisinde olmuştur. Tezin amacı, endüstrileşmenin etkilerini zamansal ve mekansal bağlamda fiziksel, çevresel ve sosyal katmanlar şeklinde ele alarak her bir katmanın kendi öz değeri olduğu ve ayrıca ele alınması gerektiğini açıklamaya çalışmıştır. Tartışmanın temelini oluşturan bu fikir Çırpıcı çayırı üzerinde analiz edildiğinde endüstri miras konusunda çok yönlü ve çok katmanlı bir çalışmanın gerekliliği ispat edilmiştir. Endüstri miras alanları ile ilgili yapılan okumalarda fiziksel mekanın sosyokültürel yapı ve kent ekosistemi ile yarattığı ilişki bir örüntü olarak karşımıza çıkmaktadır. Fiziksel, çevresel ve sosyal yapıya ilişkin bu örüntüyü Çırpıcı çayırında tüm çıplaklığıyla görmemiz mümkündür.

Tezin entelektüel çatkısını oluşturan kavram "endüstriyel kültür"dür ve bu somut miras ile soyut mirasın aynı derecede önemli olduğunu ifade etmektedir. Endüstriyel kültür sanayileşme bile kentin değişen fiziksel çehresi, sosyal ve kültürel ilişkilerdeki evrimi ve kent ekosisteminin uğradığı tahribata ek olarak tüm bunların birbirleri ile olan karşılıklı ilişkisini anlamayı öngörür. Fiziksel çevrenin değişimi dönemin mevcut durum haritalarına bakılarak elde edilmektedir. Ancak sosyal ve kültürel yapıyı anlamak çok daha karmaşık bir çabayı gerektirir. Kentlerin endüstrileşme ile birlikte geçirdiği sosyal dönüşümün izlerini; yazılı tarihsel kaynakların sunduğu bilgiler ışığında anlamak mümkündür. Buna ek olarak, kenti doğrudan deneyimleyen ve kentin öznesi olan sakinleri belleğindeki anılar sözlü tarih vasıtasıyla aktarılırlar. Bu kimi zaman çocuklara anlatılan hikayeler, kimi zaman eğlenceli veya buruk anılar, kimi zamansa kent efsaneleri olarak karşımıza çıkar. Kentlerin, yaşayan canlı bir organizma olarak ele alınması yaklaşımı bugünün kentsel tasarım kuramlarının başından gelmektedir. İşte kentleri yaşayan canlı bir organizma olarak gören her çalışma sözlü

tarihin aktardığı sırlara, hikayelere yani topyekün kentsel belleğe kulak kabartmalıdır. Bu nedenledir ki, Çırpıcı çayırının fiziksel ve sosyal yapısını anlamak için mevcut durumu gösterir farklı dönemlere ait haritalardan yararlanılmış aynı zamanda sosyal yapıyı anlatan yazılı kaynaklar ile kentlilerle yapılan görüşmelere yani sözlü tarihe başvurulmuştur.

Bu araştırma kapsamında alanın fiziksel ve sosyal, dönüşünü anlamak ve içselleştirmek için yapılan çalışmaların ilki yazılı tarihsel kaynakların aktardığı Çırpıcı çayırını anlamak olmuştur: Çırpıcı çayırının tarihsel karakteri olarak "mesire yeri" fonksiyonun yüzyıllarca devam ettiği; Roma, Bizans ve Osmanlı ile 20.yüzyıl Türkiye'sinde de bu kültürün devam ettiği ancak dünyadaki sanayileşme hareketinden de etkilenmeye başladığı görülmüştür. Çırpıcı çayırının, İstanbul fethinin akabinde debbağ ve basma esnafı için merkez konum haline gelmesi bu iki endüstrinin orada yüzyıllarca devam etmesini sağlamıştır. Çırpıcı çayırı taşıdığı su potansiyeli ile basma esnafı ve derici esnafı için cazibe merkezi olmuş ve 19. Yüzyıl itibari ile de ağır sanayinin merkezlerinden biri haline gelmeye başlamıştır.

Yazılı kaynaklarla ilgili yapılan okumalarda, Osmanlı İmparatorluğu boyunca Çırpıcı çayırının Hıdrellez kutlamaları için bir merkez olduğu, bu yönüyle İstanbul'un hafızasında bir eğlence merkezi olarak yer almaktadır. Bunlara ek olarak, çayırın Osmanlı Dönemi'nde eğitim veren okullar için bir piknik, gezi alanı olarak kullanıldığını görebilmekteyiz. Askeri yürüyüşlerin, talimlerin, gösterilin yapıldığı bir alan olarak da karşımıza çıkmaktadır. Daha eski tarihe gidilecek olursa Çırpıcı çayırı batıya sefere çıkan tüm padişahların uğrak yeri ve hatta İstanbul fethinin yürütüldüğü önemli savaş meydanlarından biri olmuştur.

Ancak endüstrileşme ile birlikte Çırpıcı çayırının mesire kültürü, gezi kültürü, Hıdırellez kutlamaları ve askeri talimler için merkez olması gibi tarihi belgelerle ispatlanmış olan pek çok fiziksel, sosyal ve kültürel fonksiyonun zamanla yitirildiğini görmekteyiz. Çırpıcı çayırının taşıdığı su potansiyeli nedeniyle Osmanlı'nın son dönem endüstrileşme atılımlarında ön plana çıkmıştır. 19.yüzyılda Zeytinburnu Fabrika-i Hümayunla yani Büyük Demir Fabrikası ile Zeytinburnu sahilinde başlayan ağır endüstri yerleşkelerinin inşasının, Çırpıcı çayırına taştığı yine fiziksel analizlerle ortaya konulmuştur. Büyük Demir Fabrikasının ihtiyaç duyduğu suyun Çırpıcı çayırından taşındığını görebilmekteyiz.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise Çırpıcı çayırının kentin su ihtiyacını karşılamaya devam ettiğini, gazete haberlerinden anlamaktayız. Bölgede büyük bir su tesisinin inşası gerçekleşmiş ve dönemin Belediye Başkanı Lütfi Kırdar tarafından açılışı yapılmıştır. Yine aynı dönemlerde çayırın Hıdrellez kutlamaları, piknik ve gezi gibi rekreatif faaliyetlerin de merkezi olmaya devam ettiğini görebilmekteyiz. Yani Çırpıcı çayırı yüzyıllarca kentin nefes aldığı büyük bir mesire alanı, etkinlik merkezi, askeri talim alanı, tarımsal faaliyetlerin ve endüstrinin merkezi, İstanbul'un temel su kaynaklarından biri olarak karşımıza çıkmıştır.

Yazılı tarihin aktardıkları, alanın geçmişine dair somut pek çok veri sunmakla birlikte kentsel hafızada yer alan Çırpıcı çayırını anlamak için de sözlü tarihin aktarımlarına bakmak gerekmektedir. Yapılan görüşmelerde en çok dile getirilen konulardan biri fiziksel çevrenin kalitesizliği ve bunun günlük yaşam üzerindeki etkisinin ne denli derin olduğudur. Elbette fiziksel çevreyi kalitesizleştiren şey endüstrileşme ile birlikte artan plansız kentleşmedir. Bölgede yaşayan insanlar geçmişlerine dair hikâyelerini anlattıklarında en çok akıllarında kalan olgunun endüstrileşme ve endüstrileşmeden kaynaklı plansız kentleşmenin yarattığı kötü fiziksel çevre olmuştur. Fiziksel çevre günlük hayatın çok önemli bir parçasını teşkil etmesinden ötürü anılarda böylesine ön plana çıkması işin doğası gereğidir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, sakinlerin yaşamalarının seyrini değiştiren, bölgenin kaderini belirleyen asli unsurun endüstrileşme olmasıdır. Her biri işçi sınıfının bir ferdi olarak yaşamak, ayakta kalmak, ekonomik özgürlüğe ulaşmak için bölgedeki tüm fiziksel ve çevresel noksanlıklara rağmen kendilerine bir hayat kurmuşlardır. Kötü fiziksel koşullarda, yoksulluk koşullarında inşa ettikleri dayanışma kültürü ve komşuluk ilişkileri ise sözlü tarihin aktardığı gerçeklerden biridir. Görüşmecilerin de dile getirdiği gibi, fiziksel çevre koşulları bölge halkını birbirleriyle çatışmaya sürüklemenin aksine herkesin maruz kaldığı aynı koşullar yani "ortak kader" insanlar arasında günümüzde hayran duyulabilecek düzeyde bir dostluk ilişkisi sağlamıştır. Bu tezin de hipotezi olan, endüstrileşmenin salt kenti mekânsal açıdan değil sosyal açıdan da etkilediği ve endüstriyel mirasın salt fiziksel unsurlardan ibaret olmadığı bunun yanında soyut değerlerin de miras olarak kabul görmesi gerektiğidir. İşte, endüstrileşmenin en yoğun olduğu dönemde aynı yoğunlukta "komşuluk ilişkilerinin" yaşandığını yapılan görüşmelerden analiz edebilmekteyiz. "Komşuluk ve dostluk ilişkileri", işte bu soyut mirasın ta kendisidir ve zamansal aktarımlarla kendini açığa çıkarmaktadır.

Çarpık kentleşmesinin bir ürünü olarak gecekondulaşma sakinlerin hafızasında unutulmayacak izler bırakmış olmalı ki pek çok katılımcının az ya da çok dile getirdiği konular arasında olmuştur. Buna rağmen görüşmelerde dile getirilen bir diğer konu, insanların 20.yüzyılın ortalarına gelindiğinde de dahi hala Çırpıcı çayırı ve çevresinin doğal unsurlarından yararlandığı, hayvancılık, bostancılık, ot biçme gibi kırsal aktivitelerin süre geldiğidir. İşçi sınıfının fabrikalarda çalışmayan kısmı için hatta fabrikalarda çalışan insanların diğer aile fertleri için bu tip kırsal faaliyetler temel kazanç alanı olmuştur. İneklerden elde edilen sütlerin İstanbul'un en ünlü pastanelerine satıldığı ile ilgili anlatı bunu ispat etmektedir. Bunlara ek olarak, insanların zorlu yaşamlarında nefes almaya, kültürel ve sanatsal aktivitelere de ihtiyaç duyduğunu dahası tüm bu faaliyetlerin kent yaşamının bir parçası olduğu gerçeğini yapılan görüşmelerde anlamamız mümkündür. Tüm bunların dışında, genç ve aktif bir nüfusun sportif faaliyetlere olan açlığının dile getirilmesi söz konusudur. Kentlinin hayatında yer eden iki spor bulunmaktadır: Futbol ve yüzme. Futbola duyulan tutku zamanla büyük geniş spor tesisleri ve kulüplerine evrilmiştir. Çırpıcı çayırına yüzmeye giden gençlerin yüzme eğlencesi ise kanala dönüştürülen ve tüm doğal değerleri yok edilmeye bırakılan derelere evrilmiştir.

Özetle, yapılan görüşmelerde sakinler; fiziksel çevrenin bütün olumsuzluklarına rağmen insanların birbirileriyle kurduğu dayanışma kültürünü, kültürel, sportif faaliyetlerin kendileri için ne kadar önemli olduğunu ve çevredeki doğal değerlerin nefes aldıran unsurlar olarak hayatlarının merkezinde yer aldığını sözlü tarih vasıtasıyla aktarmıştır.

Fiziksel durumu gösterir haritaların ilki olan 1961 yılı mevcut alan kullanım haritasında Çırpıcı çayırının mesire alanı olarak henüz bütünüyle işgal edilmediği ancak karmaşık yolları ve yapıları ile çarpık bir kentleşmeye maruz kaldığını yapılan fiziksel analizler ortaya koymuştur. 1987 yılına gelindiğinde ise Literatür taramasında araştırılan en önemli konulardan biri kapitalizm dönemleridir. Fordizm yani merkezileşmiş ekonomi dönemi ağır sanayinin majör düzeyde geliştiği ve kentlerin sanayi tesisleri ile işgal edildiği bir dönemdir. Kentler içerisindeki küçük üretim atölyeleri de büyük tesislerin çatısı altında birleşerek tekelleşmiş büyük sanayi bölgelerinin oluşmasına neden olmuştur. Sanayileşmenin gerçekleştiği tüm ülkelerde Fordizm dönemi yaşanmıştır. Bu dönemin en büyük sonucu kentlerdeki fiziksel çevrenin bütünüyle değişmesidir. Kentleri işgal eden endüstri alanlarının ihtiyaç

duyduğu emek gücü de yine kapitalizm köylü sınıfına uyguladığı – çitle çevirme denilen- yıldırma politikaları sonucu toprakları elinden alınan ve işsiz kalan nüfusun kent merkezlerine çekilmesi ile sonuçlanmıştır. Çırpıcı çayırının 1987 yılı haritası incelendiğin aynı sürecin yaşandığını, endüstrileşmenin artışına paralel olarak nüfusun kent merkezinde yoğunlaşması ve o nüfusu barındıracak konut alanlarının artışı belirli bir düzeyde gerçekleşmiştir. 1961 yılı ile 1987 yılı arasında hızlı konut artışı bu gerçeği desteklemekte ve ispat etmektedir. 1987 yılı haritasında analiz edilen "inşaat halindeki" yapıların çokluğu, bölgenin gelecek kent gelişimi konusunda oldukça önemli veriyi temsil etmektedir. 1999 yılına gelindiğinde, bu verinin bir sonucu olarak konut alanlarında aynı hızda olmasa da düzenli artışın devam ettiği görülmüştür. Aynı şekilde endüstri faaliyet alanlarının da artış içerisinde olduğu analiz edilmiştir. Konut ve endüstri alanlarının artışına karşıt olarak çayır alanı giderek azalma eğilimindedir. 2006 yılına kadar endüstriyel alanlarda düzenli bir mekânsal artış olmakla birlikte, 21.yüzyıl itibari ile bölgenin "sanayisizleşme" sürecine girdiği görülmektedir. Yine literatür araştırmasında ilk ve hızlı sanayileşen ülkelerin 20.yüzyılın sonu itibariyle "sanayisizleşme" sürecini yaşadığı anlatılmıştır. Gelişen teknoloji, sanayinin teknolojiden etkilenerek yeni bir yüze bürünmesi, sanayi üretiminin kapitalizmin ucuz emek gücü kaygısından ötürü gelişmiş haklara sahip olan gelişmiş ülkelerin işçi sınıfından koparılıp, gelişmekte olan işçi sınıfının sorumluluğuna yüklenmesi ve bunun da sonucu olarak gelişmiş ülkelerde sanayi istihdamının azalıp hizmet sektöründeki istihdamın artması, gelişmekte olan ülkelerdeki sanayi istihdamının ise artmasına neden olmuştur. Sanayisizleşme süreci gelişmiş ülkelerde endüstri tesislerinin terkedilmesi ve daha sonraki aşama olarak miras alanları statüsü kazanıp korunma altına alınması yaklaşımını doğurmuştur. Dünyada, Türkiye'den çok daha önce endüstrileşmeye başlayan ülkelerin 20.yüzyılda yaşadığı "sanayisizleşme süreci Çırpıcı çayırında 21.yüzyıl başı itibariyle kendini göstermiştir. Daha önceki haritalarda "imalat sanayi" lejantında kalan "Demirciler Sitesi" 2017 haritasında ticaret lejantına alınmıştır. Bu da endüstriyel faaliyetlerin yerini hizmet faaliyetlerine bıraktığını göstermektedir.

Kent mekânının endüstrileşme ile geçirdiği fiziksel ve sosyal dönüşüm ciddi düzeyde olmakla beraber, tezin savunduğu "endüstriyel kültür" kavramının bir parçası da endüstri alanın yapısı ve çevresiyle bir bütün olduğu gerçeğidir. Kuşkusuz bu çevre kent peyzajıdır ve ekosistemle kent arasındaki bağı temsil eder. Yüzyıllar boyunca

Çırpıcı çayırının sahip olduğu açık alan, mesire alanı fonksiyonun ve derenin taşıdığı su potansiyelinin 1961 yılından 2017 yılına gelindiğinde neredeyse tamamen yok oluşu kentin ekosistemle kurduğu ilişkinin de sarsıldığı ve çevresel bağlamda etkilendiği görülmektedir. Peyzaj şehirciliğinin en temel konularından biri endüstri mirası alanlarının ve endüstriyel peyzaj alanlarının yaşadığı tahribatı ortadan kaldırarak kent ekosistemine yeniden adapte etmektir. Bunun yaparken bilimin ve teknolojinin çizdiği yolda akılcı ve rasyonel bir ilerleyişi öngörür. Endüstri alanlarının faaliyet süreci boyunca kent peyzajına verdiği tahribatın giderilmesinde, peyzaj şehirciliği akılcı bir kılavuzu temsil etmektedir. Bu bağlamda çevresel etki düzeyi ile peyzaj şehirciliği arasında, literatür taramasında da anlatılan, organik bağ Çırpıcı çayırının çevresel dönüşüm analizinde ortaya konmuştur.

Görüldüğü üzere yapılan analizler öncelikle endüstrileşmenin kenti; mekânsal ve sosyal bağlamda, tıpkı gelişmiş ülkelerdeki sürece benzer olarak etkilediği ispatlanmıştır. Fiziksel, sosyal ve çevresel dönüşümler ayrı ayrı ele alınıp analiz edilmiş ve varılan sonuç endüstrileşmenin bu katmanlar üzerinde yarattığı derin etkisinin sentezine ulaşılmıştır. Bu bağlamda, endüstri mirası ile ilgili yapılacak çalışmalarda, bu katmanların ayrı ayrı incelenerek ele alınması ve yeniden kullanım ya da koruma kararlarında katmanların (fiziksel ve sosyal) taşıdığı öz değerlerin münferit olarak değerlendirilmesi zaruridir. Ancak yapılan değerlendirmelerin sonucu, birbirleriyle ilişkisel bağlamda sentezlenmelidir. Endüstri mirası söz konusu olduğunda, bu alanların kaderinin belirlenmesinde ya da sadece tespitinde dahi bu katmanları ayrı ayrı inceleyen profesyonellerin disiplinler arası iş birliği de aynı derecede mühimdir. Çırpıcı çayırında yapılan tüm analizler bu gerçeği desteklemektedir. Son söz olarak Çırpıcı çayırı; yüzyıllar boyunca pek çok toplumun, kültürün, sosyal ilişkilerin, üretim ilişkilerinin, endüstriyel faaliyetlerin, sanatsal ve kültürel aktivitelerin, askeri talimlerin ve faaliyetlerin merkezi olmuş ve tarih yazımında da iz bırakmış, toplumun belleğinde ve anılarında yer edinmiştir. Gelişen dünyanın, endüstrileşmenin itkisiyle durmaksızın artan kentleşmenin çirkin müdahaleleri sonucunda fiziksel, sosyal ve çevresel tahribatlara maruz kalmış olması Çırpıcı çayırının değerini yok etmeyecektir. Bu değer, tarihin bıraktığı izlerde yaşamaktadır. Unutulmamalıdır ki “bir kent hatırlayarak yaşar”.

KAYNAKLAR

Ahern, J. (2007). Green Infrastructure for Cities: The Spatial Dimension. *Cities of the future: towards integrated sustainable water and landscape management.* (s. 516-529). London: IWA Publishing.

Akbil, F. P. (1970). *Türk El Sanatlarından Örnekler.* İstanbul: Akademi Yayınları.

Aksel, A. (1994). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (Cilt II). İstanbul: Tarih Vakfı Kültür Bakanlığı.

Alfrey, J., & Putnam, T. (1992). *The Industrial Heirtage - Managing resources and uses.* London: Routledge 11 New Fetter Lane.

Bairoch, P. (1985). *De Jericho a Mexico: Villes et economie dans l'histoire.* Paris: Gallimard .

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. Erişim: 30 Nisan 2021, https://www.devletarsivleri.gov.tr/

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. Erişim: 13 Mayıs 2021, https://www.devletarsivleri.gov.tr/

Benedict, M., & McMahon, E. (2006). *Green Infrastructure Linking Landscapes and Communities.* Washington: Island Press.

Bernard, A., Smeets, V., & Warzynski, F. (2017). Rethinking Deindustrialization. *Economic Policy* , 5-38.

Byrne, D. (2002). Industrial culture in a post-industrial world: The case of the North East of England. *City*, 279-289.

Candemir, M. (2014). *İstanbul'da Mesire Kültürü Çırpıcı ve Veliefendi Çayırları.* İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Corner, J. (2006). Terra Fluxus. C. Waldheim içinde, *The Landscape Urbanism Reader* (s. 21-34). New York: Princeton Arhictectural Press.

Cuff, E. C., Sharrock, W. W., & Francis, D. W. (1979). *Perspectives in Sociology.* London: Unwin Hyman Ltd.

Corbin, J., & Strauss, A. (2008). Basics of qualitative research techniques and procedures for developing grounded theory (third edition). Los Angeles, USA: Sage

Çırpıcı çayırında bayram. (1930, Haziran 9). *Cumhuriyet,* s.2.

Hıdırellez. (1930, Mayıs 7), *Cumhuriyet*, s.2.

Taksitle ve pazarlıkla arazi. (1935, Nisan 5), *Cumhuriyet,* s.7.

Taksitle Satılık Arazi. (1935, Mayıs 14), *Cumhuriyet,* s.15.

Bakırköyde su işi. (1939, Ağustos 29). *Cumhuriyet*.s.2.

Çırpıcıda açılan kuyular. (1947, Ağustos 12). *Cumhuriyet,* s.1.

Deane, P. (1965). *The First Industrial Revolution.* Cambridge : Cambridge University Press.

Eyice, S. (1978). Tarihte Küçükçekmece. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 57-120.

Gwilliam, M. (1997). Some thing old, something new. *Planning,*, 23.

Hudson, P. (2014). *The Industrial Revolution.* London: Bloomsbury Publishing.

ICOMOS. (2011, Kasım 28). *Dublin Principles.* Erişim: 15 Mart 2021, https://ticcih.org/

International Monetary Fund. (1999). *World economic outlook: a survey by the staff of the International.* Washington: International Monetary Fund.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi II. Abdülhamid Han Fotoğraf Arşivi . Erişim: 2 Mayıs 2021, https://kutuphane.istanbul.edu.tr/tr/_

Keil, R. (1993). Weltstadt-Stadt der Welt: Internationalisierung und lokale Politik in Los Angeles. Dampfboot.

Kırlı, E. (2017). 19. Asır Ortalarında Zeytinburnu-Bakırköy Bölgesinin Osmanlı Sanayiindeki Yeri ve Önemi. *V.Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu* (s. 739-766). İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi.

Kömür, E. (2010). *Osmanlı Devleti Enderun Mektebi'nde Eğitim Sistemi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri.* İstanbul: İstanbul Sahaf Kütüphane Yayıncılık.

Lapavitsas, C., & Cakiroglu, P. (2019). *Capitalism in Ottoman Balkans - Industrilization and Modernity in Macedonia.* Ankara: Bloomsbury Publishing.

Lefebvre, H. (2013). *Kentsel Devrim* (Orjinal Baskı 1970 b.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Martialis, M. (1987). *Epigramlar (Cilt XII, 57, 21).* London: Bell and Sons

Mays, S., Brickley, M., & Ives, R. (2008). Growth in an English Population From the. *AMERICAN JOURNAL OF PHYSICAL ANTHROPOLOGY*, 85-92.

Mumford, L. (1961). *The City In History: Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects.* Boston: Houghton Mifflin Harcourt.

Murat, S., & Ersöz, H. Y. (2005). *Zeytinburnu'nun Sosyo-Ekonomik ve Siyasal Yapısı.* İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Miles, M. B., ve Huberman, A. M. (2016). Genişletilmiş bir kaynak kitap: Nitel veri analizi (S. AkbabaAltun & A. Ersoy, Çev. Ed.) Ankara: Pegem Akademi.

Merriam, S. B. (2009). Qualitative research: A guide to design and implementation: Revised and expanded from qualitative research and case study applications in education. San Franscisco, USA: Jossey-Bass.

Nisser, M. (2000). The Industrıal Revolutıon In The 18. Century. *From Industrial Revolution to Consumer Revolution* (s. 13-21). Cambridge: Maney Publishing.

Özbayoğlu, E. (2003). Bizans Döneminde Zeytinburnu. B. Evren içinde, *Surların Öte Yanı Zeytinburnu* (s. 14-37). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Özvar, E. (2003). Osmanlı Zamanında Zeytinburnu. B. Evren içinde, *Surların Öte Yanı Zeytinburnu* (s. 70-97). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Palmer , M., & Neaverson, P. (2000). The social archaeology of the textile industry. *From Industrial Revolution to Consumer Revolution* (s. 47-57). Cambridge: Maney Publishing.

Rowthorn, B. (1986). De-industrialisation in Britian. R. Martin, & B. Rowthron içinde, *The Geography of De-Industrialisation* (s. 1-31). Hong Kong: Macmillan Education.

Rowthorn, R., & Ramaswamy, R. (1997). *Deindustrialization: Its Causes and Implications.* Washington: International Monetary Fund.

S. Alderson, A. (1999). Explaınıng Deındustrıalızatıon: Globalızatıon, Faılure, Or Success. *American Sociological Review*, 701-721.

Saklı, A. (2007). *Kapitalist Gelişim Sürecinde Fordizm ve Post-Fordizm.* www.ses.org.tr: https://ses.org.tr/wp-content/uploads/fordizmpostfordizm.pdf adresinden alındı

Salt Araştırma. Erişim: 5 Mayıs 2021, https://saltresearch.org/primo_library/libweb/action/search.do?vid=salt

Saner, M. (2012). Endüstri Mirası: Kavramlar, Kurumlar ve Türkiye'deki Yaklaşımlar. *Planlama*, 53-66.

Sarıkaya, M. (2017). Ziraat Mektepleri. *Kafdağı*, 24-37.

Scott, A. J. (2007). Capitalism and Urbanization in a New Key? The Cognitive-Cultural Dimension. *Social Forces*, 1465-1482.

Shane, G. (2006). The Emergence of Landscape Urbanism. C. Waldheim içinde, *The Landscape Urbanism Reader* (s. 55-68). New York: Princeton Architectural Press.

Swyngedouw, E. (2018). The Urbanization of Capital and the Production of Capitalist Nature. M. Vidal, T. Smith, T. Rotta, & P. Prew içinde, *The Oxford Handbook of Karl Marx* (s. 1-20). Oxford: Oxford Univestiy Press.

Syms, P. (1994). The Funding of Developments on Derelict and Contaminated Sites. R. Ball, & A. C. Pratt içinde, *Industrial Property Policy and Economic Development* (s. 63-82). London: Routledge.

Seidman, I. (2013). Interviewing as qualitative research. New York, NY: Teachers College Press.

Tercüman (1982). *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi* (Cilt III). (R. Ekicigil, Dü.) İstanbul: Tercüman Yayınları.

Thompson, I. H. (2012). Ten Tenets and Six Questions for. *Landscape Research*, 7-26.

Tracy, S. J. (2013). Qualitative research methods: Collecting evidence, crafting analysis, communicating impact. John Wiley & Sons.

TICCIH. (2003, Temmuz 17). *Endüstriyel Miras İçin Nizhny Tagil Tüzüğü.* Erişim: 15 Nisan 2021, https://ticcih.org

Tonybee, A. (1956). *The Indsutrial Revolution.* Boston: The Beacon Press.

Toydemir, S. (1954). Zeytinburnu Fabrika Tarihçesi. *Donanma Dergisi*, 225-238.

TÜİK. Erişim: 18 Nisan 2021, https://data.tuik.gov.tr/

Waldheim, C. (2006). *The Landscape Urbanism Reader.* New York: Princeton Architectural Press.

Waldheim, C. (2016). *Lanscape as Urbanism- A General Theory.* Princeton: Princeton University Press.

Wallace, M., & Rothschild, J. (1988). Plant Closings, Capital Flight and Worker Dislocation: The Long Shadow of Deindustrilization. *Research in Politics and Society*, 1-35.

Yıldırım, M. (2015). *İstanbul'da Bir Ağır Sanayi Yatırımı: Zeytinburnu Demir Fabrikası.* İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları.

Zeytinburnu Belediyesi Stratejik Plan (2020-2024). Erişim: 18 Mayıs 2021, https://www.zeytinburnu.istanbul/stratejik-plan-2020-2024

URL-1 <https://www.mylearning.org/resources/fulling-mill-diagram>, erişim tarihi 12.02.2021.

URL-2 <https://tr.pinterest.com/pin/601019512762336069/> , erişim tarihi: 12.02.2021

URL-3 <https://eenisaslan.wordpress.com/2014/08/31/geometri-konusu/>, erişim tarihi: 16.02.2021

URL-4 <http://jasser.nl/about/fractal-geometry/>, erişim tarihi 18.02.2021

URL-5 <https://ilerihaber.org/icerik/dogaci-kentci-kirci-biz-hangisiyiz-2-71684.html>, erişim tarihi 19.02.2021
URL-6 <https://arquiscopio.com/archivo/2013/08/10/broadacre-city/?lang=en>, erişim tarihi 19.02.2021
URL-7 <https://bakirkoyotel.com/fildami-sarnici/>, erişim tarihi 22.02.2021
URL-8 <http://www.eskiistanbul.net/>, erişim tarihi 23.02.2021
URL-9 <https://www.google.com.tr/maps>, erişim tarihi 23.02.2021
URL-10 <https://galeri.uludagsozluk.com/g/via-egnatia/>, erişim tarihi 24.02.2021
URL-11 <http://earsiv.sehir.edu.tr/>, erişim tarihi 14.12.2020
URL-12 <https://muhaz.org/19-yy-istanbul-ksla-yaplar-ve-davut-pasa-kslas.html>, erişim tarihi 15.12.2021
URL-13 <http://www.eskiistanbul.net/5592/yedikule-surlari>, erişim tarihi 23.02.2021
URL-14 <http://www.eskiistanbul.net/4546/celik-fabrikasi-ve-kimyahane-zeytinburnu>, erişim tarihi: 23.02.2021
URL-15 <https://kulturvadisi.com/lokasyon/fisekhane>, erişim tarihi: 19.06.2021

EKLER

EK A: 1961 yılı mevcut durum haritasın konut alanları.

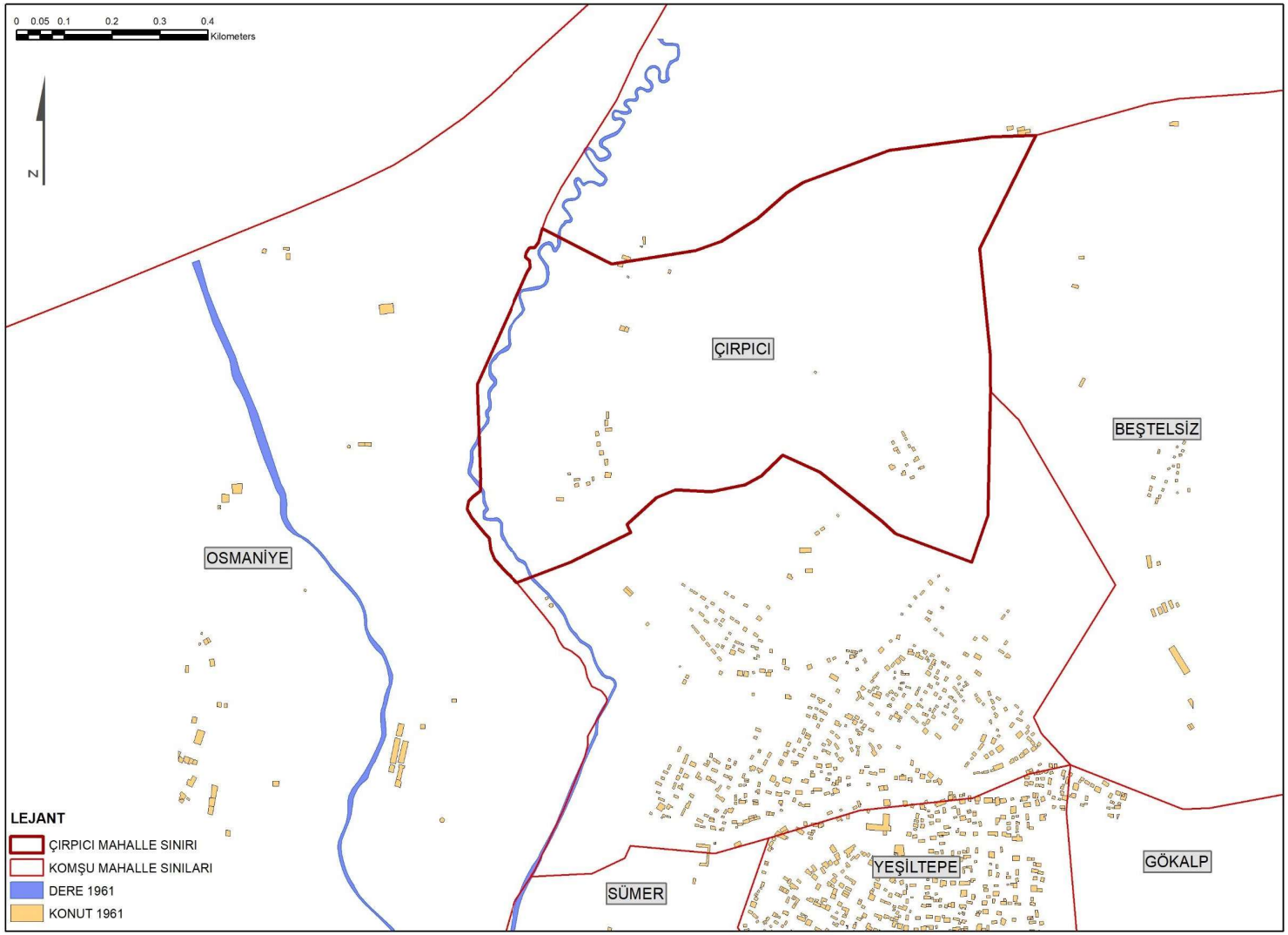

EK B: 1961 Yılı Mevcut Alan Kullanım Haritası.

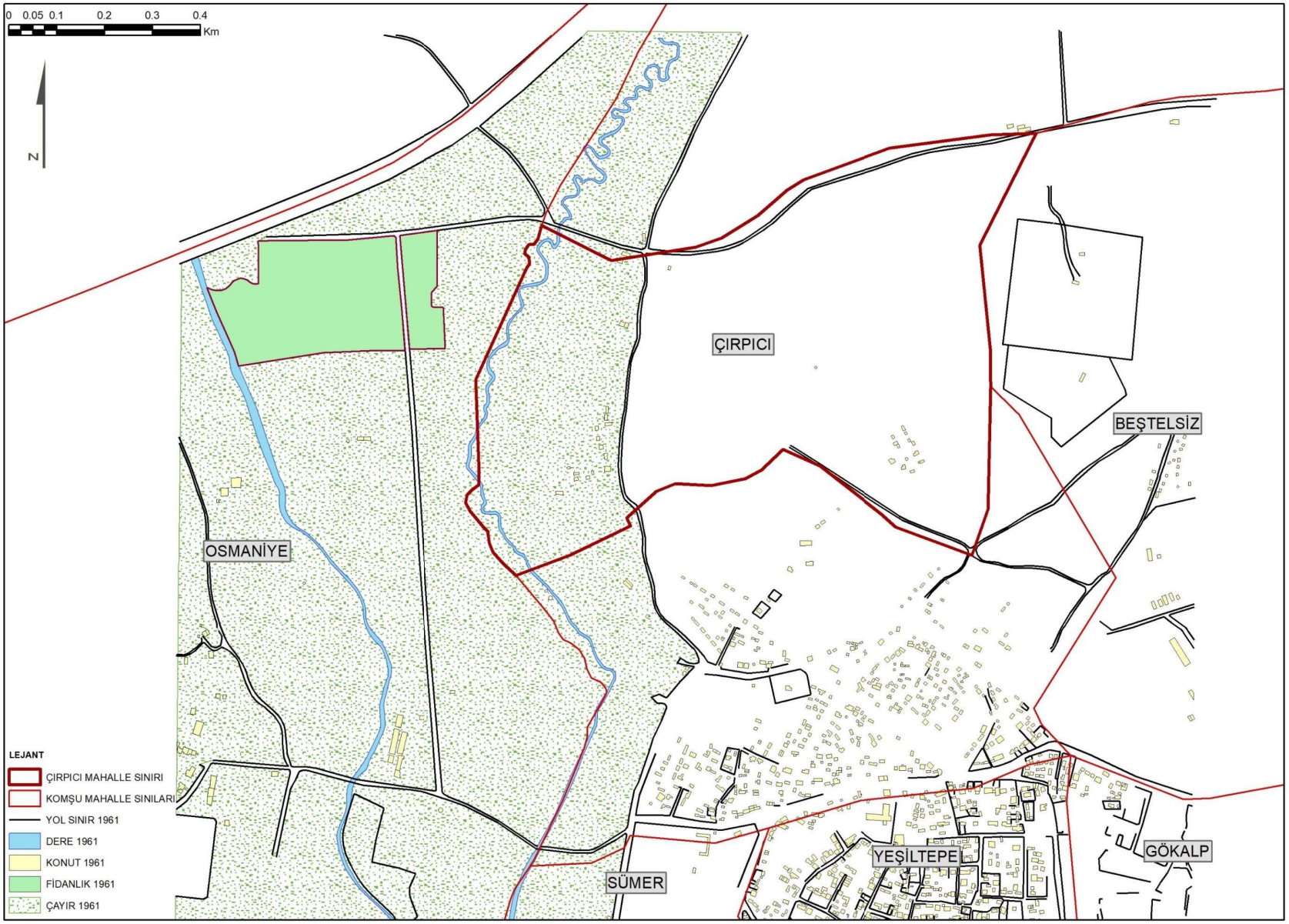

EK C: 1987 Yılı Konut Alanları Haritası.

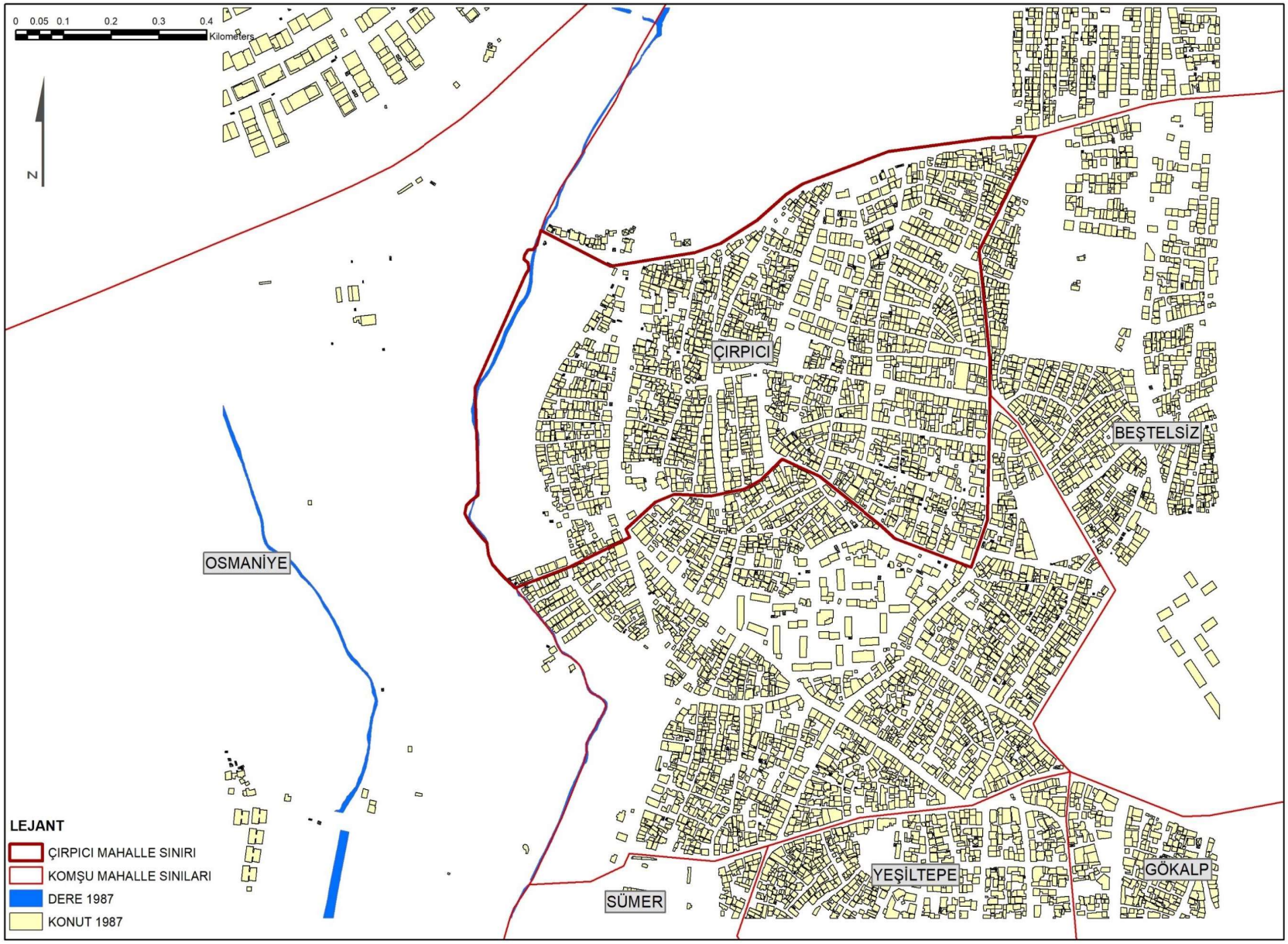

EK D: 1987 Yılı Endüstri Alanları Haritası.

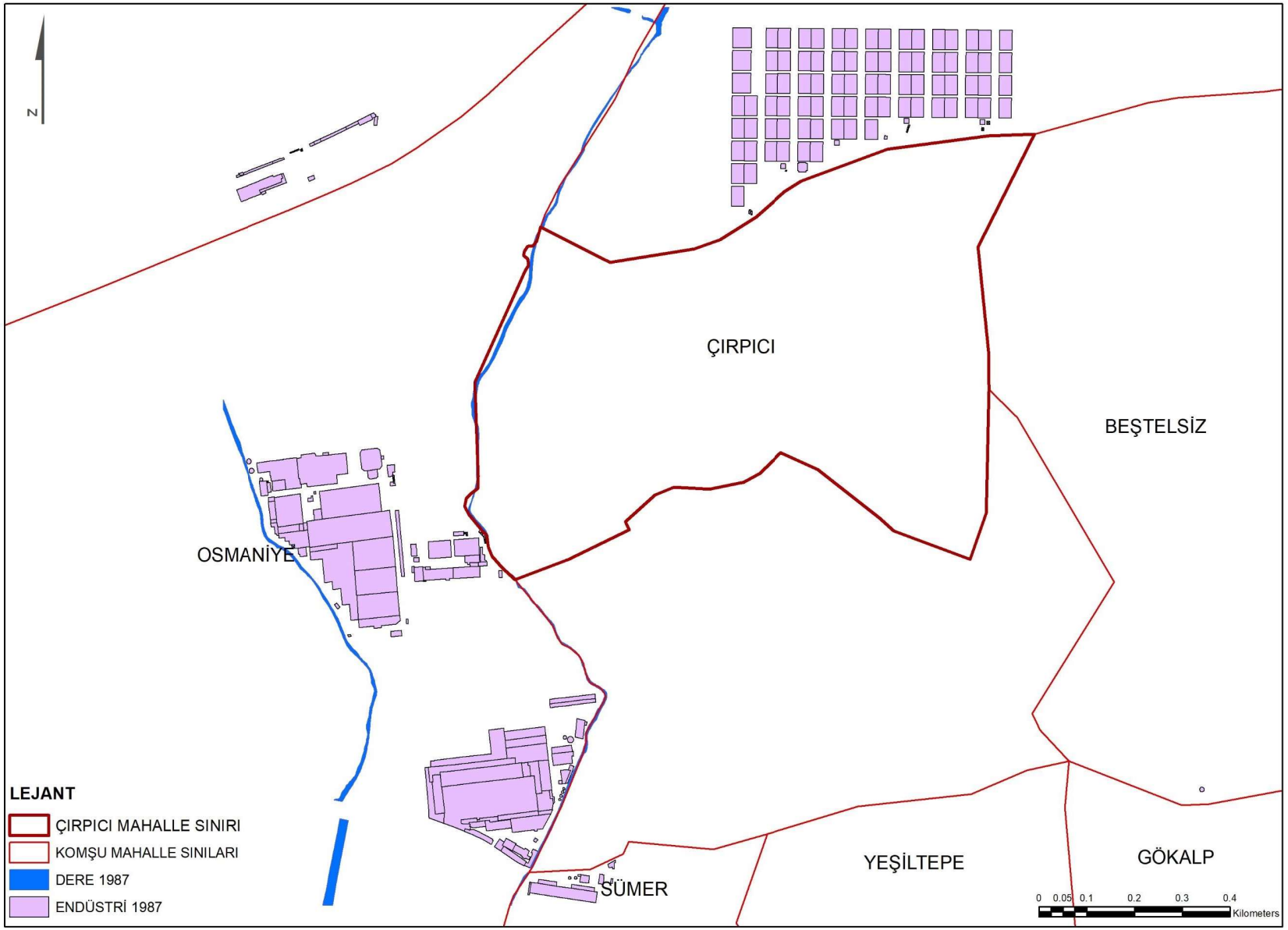

EK E: 1987 Yılı Konut – Endüstri ve Çayır Fonksiyonlarının Alansal Gelişimini Karşılaştıran Harita.

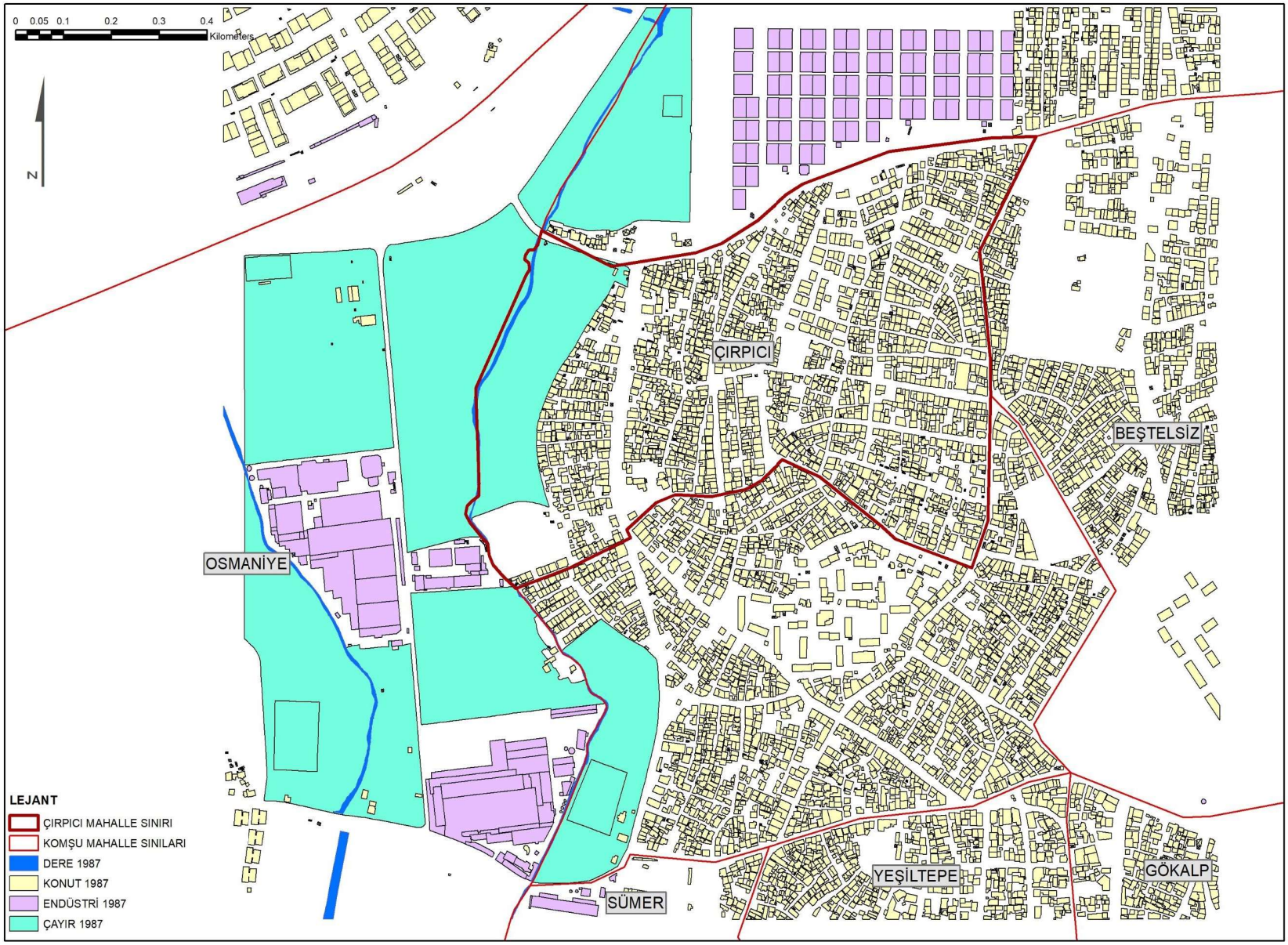

EK F:1987 Yılı Mevcut Durum Haritası.

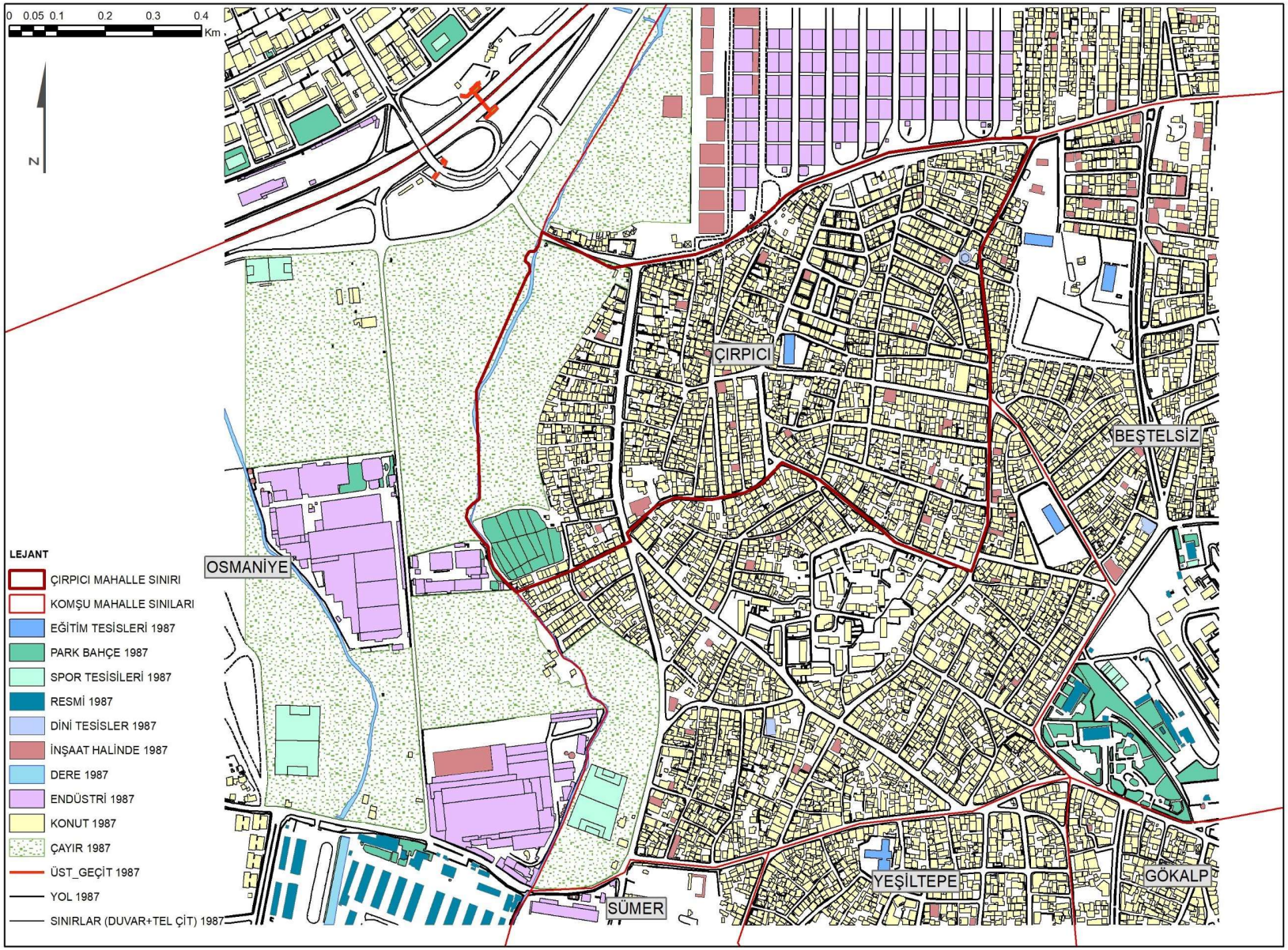

EK G: 1999 Yılı Konu Alanları Haritası.

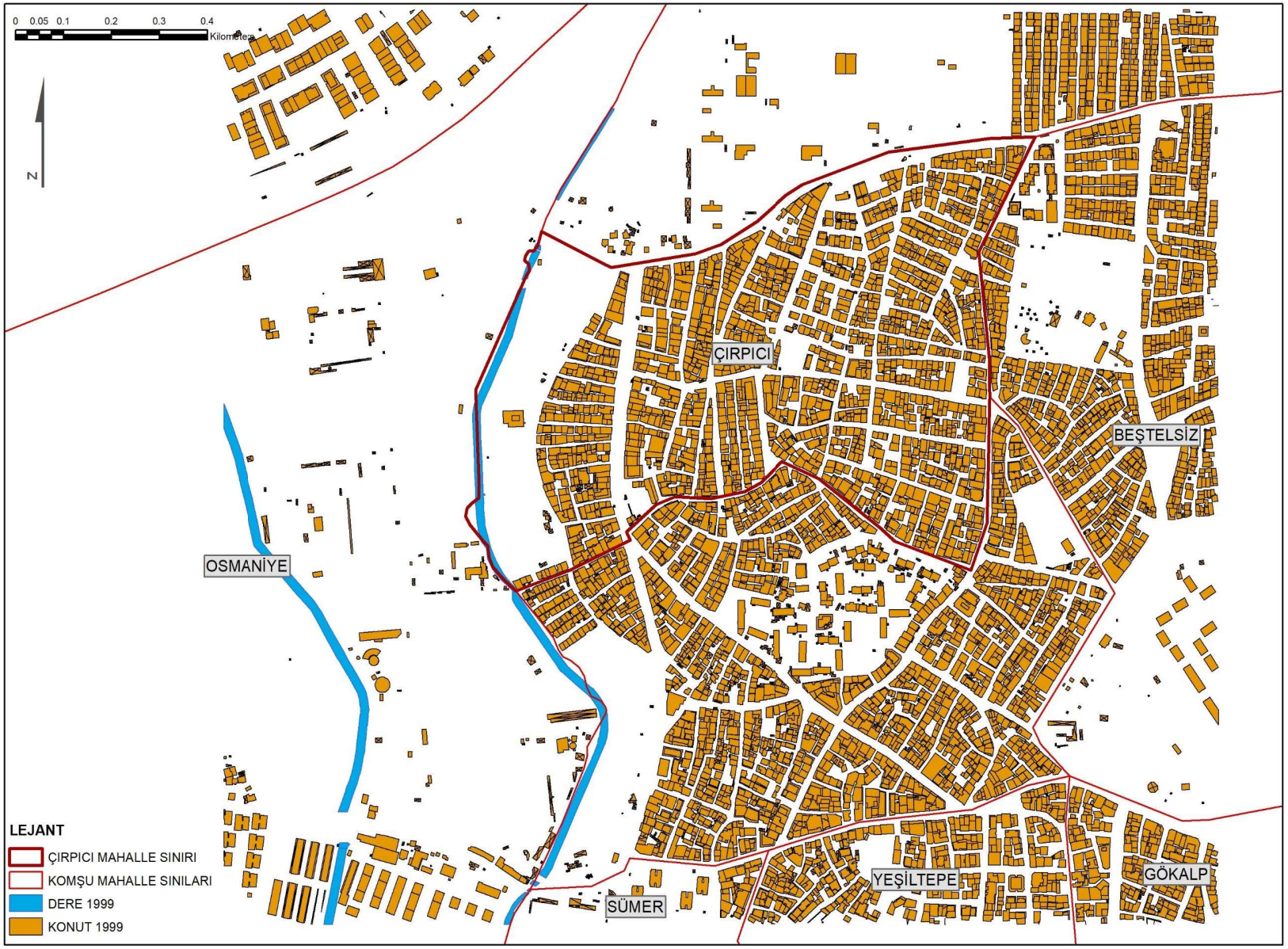

EK H: 1999 Yılı Endüstri Alanları Haritası.

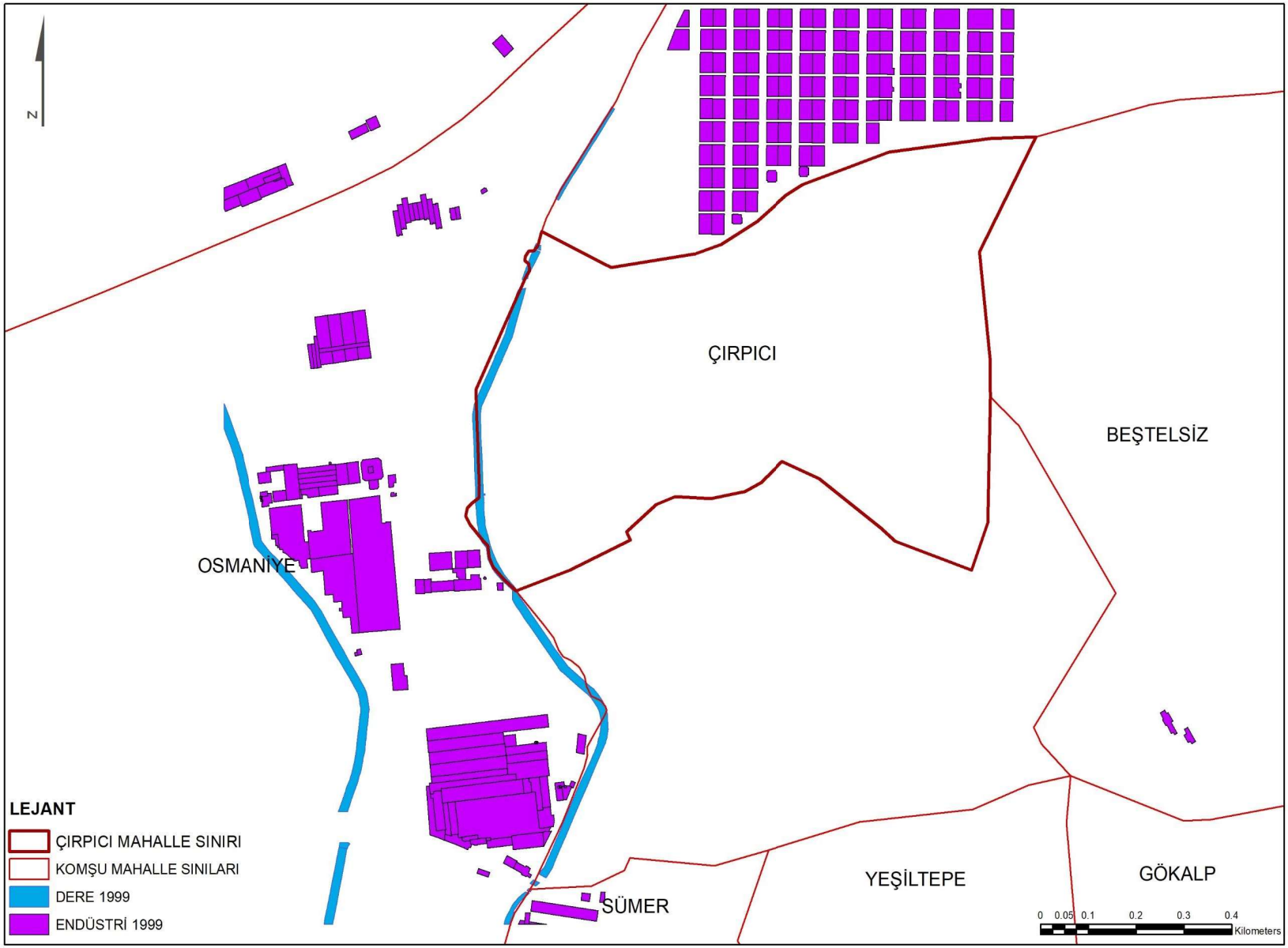

EK İ: 1999 Yılı Konut-Endüstri ve Çayır Fonksiyonların Alansal Gelişmesini Karşılaştıran Harita.

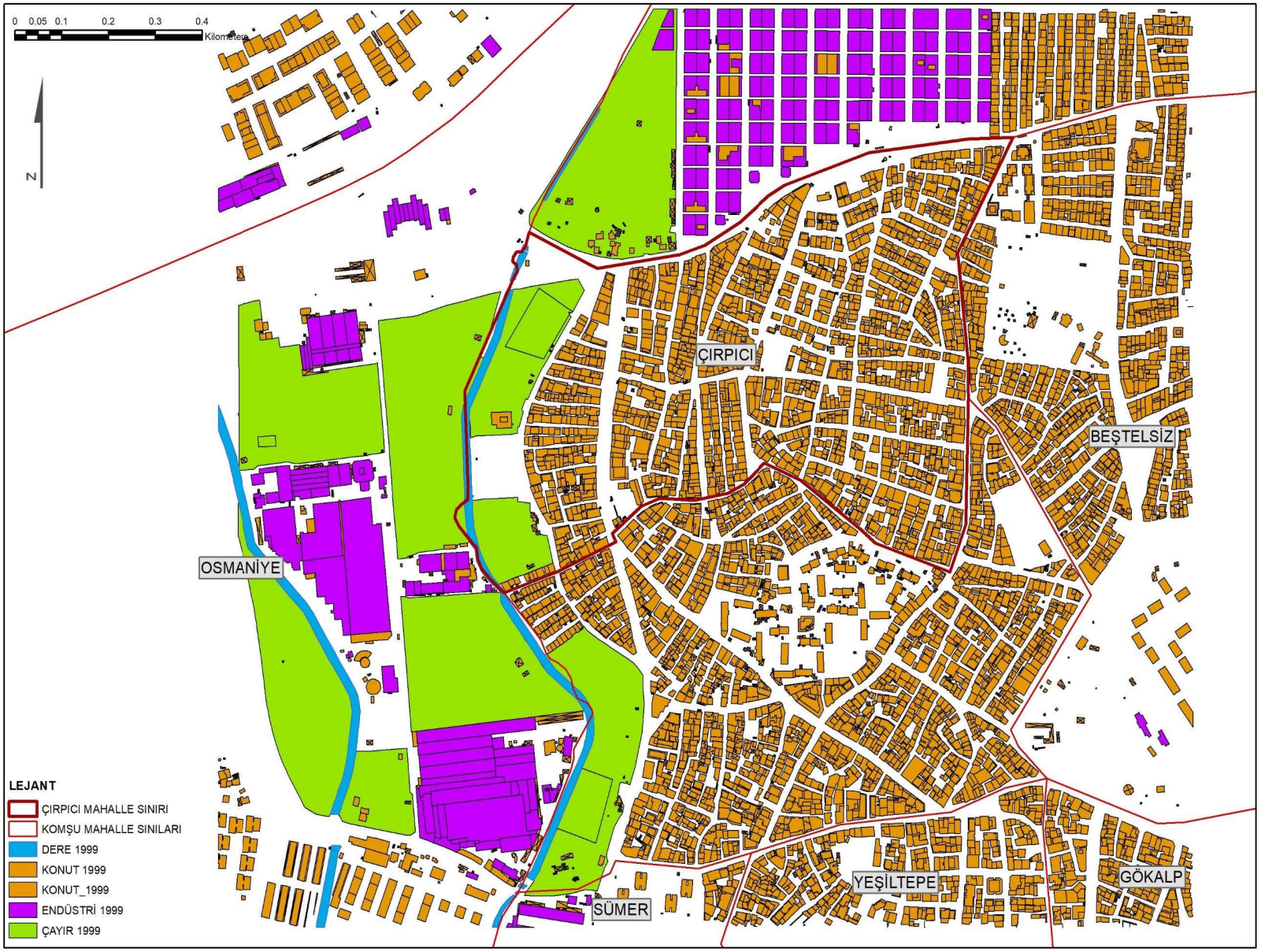

EK J: 1999 Yılı Mevcut Durum Haritası.

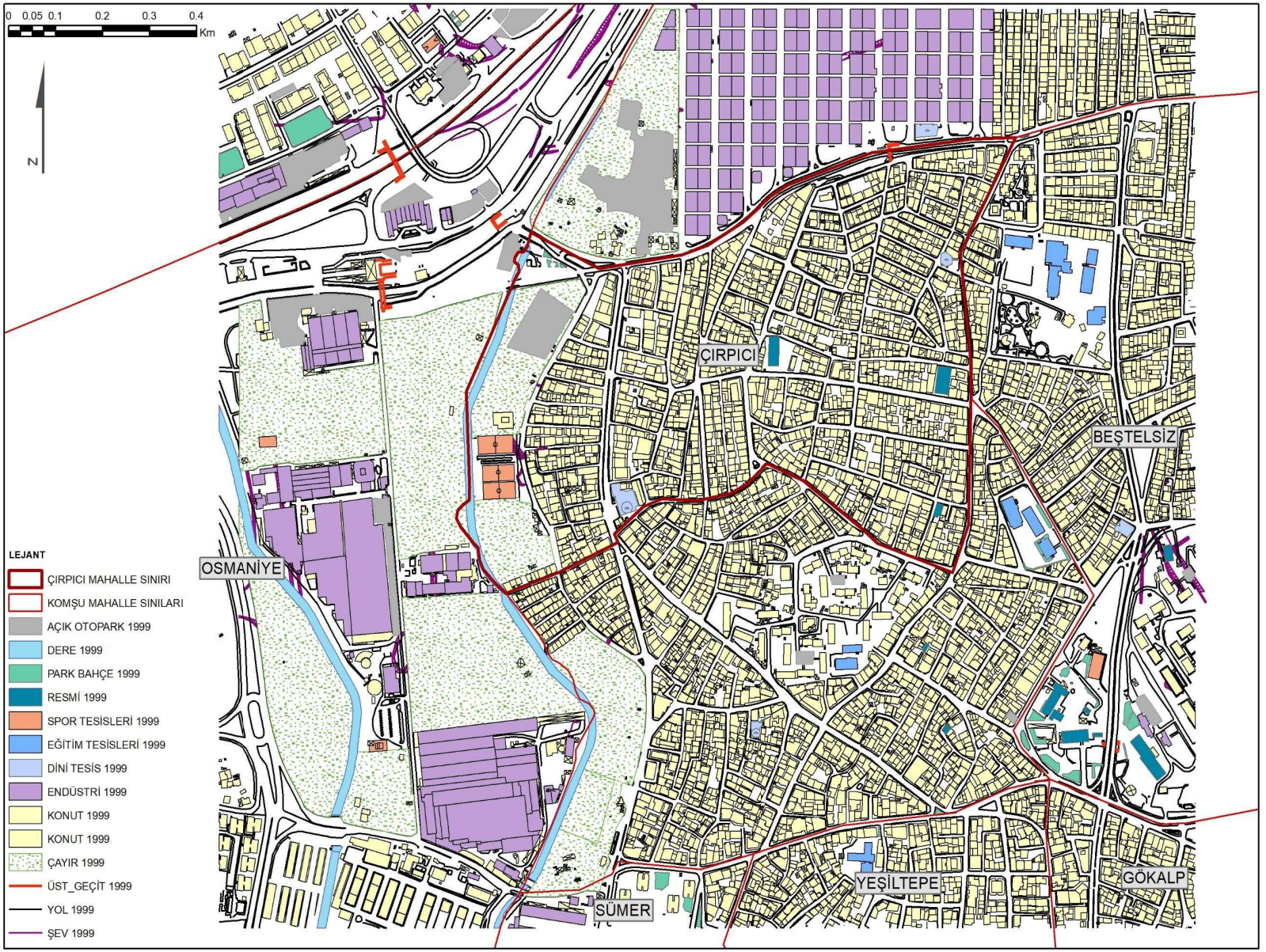

EK K: 2006 Yılı Konut Alanları Haritası.

EK L: 2006 Endüstri Alanları Haritası.

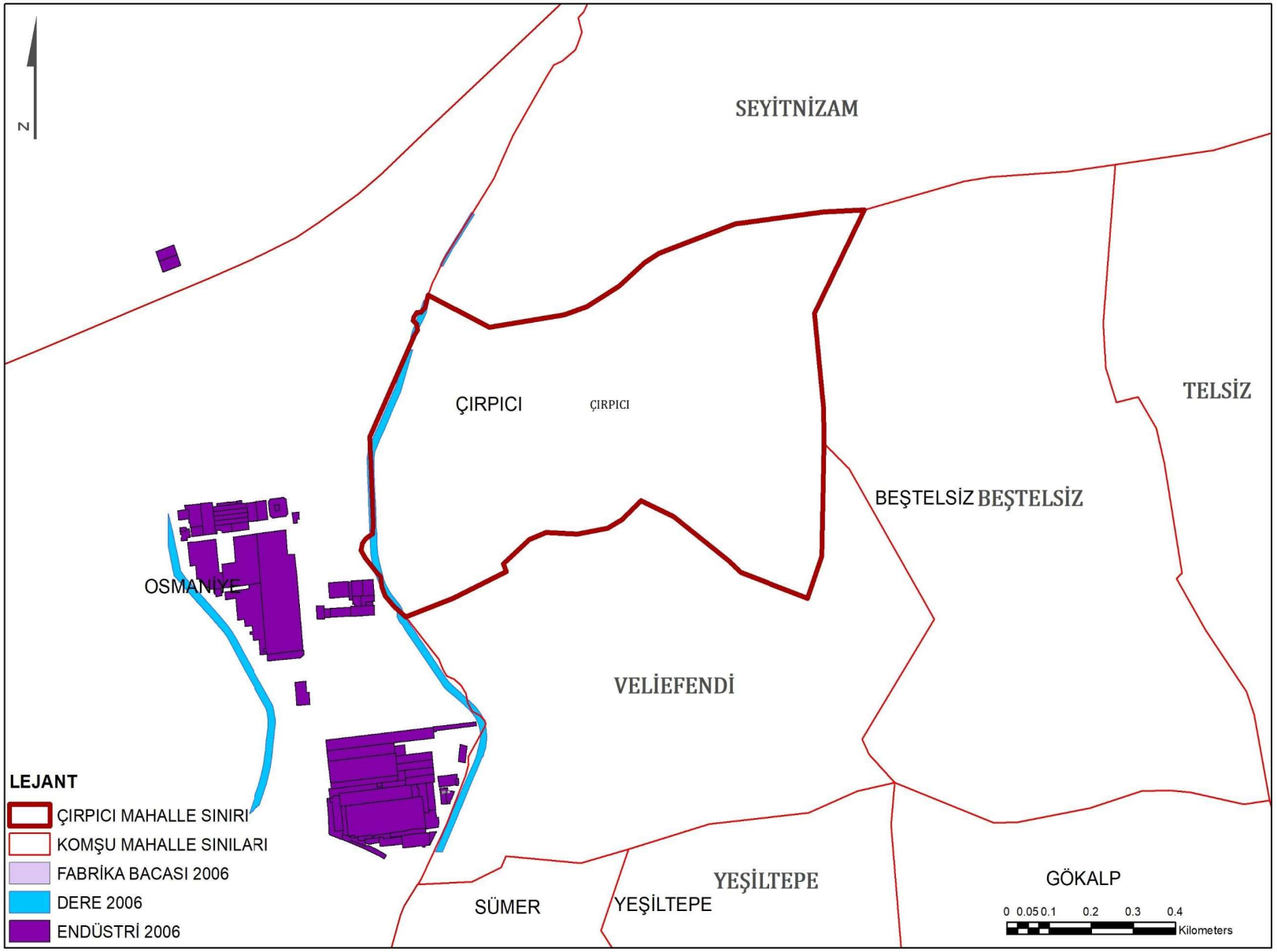

EK M: 2006 Yılı Konut-Endüstri ve Çayır Fonksiyonunun Alansal Gelişimini Karşılaştıran Harita.

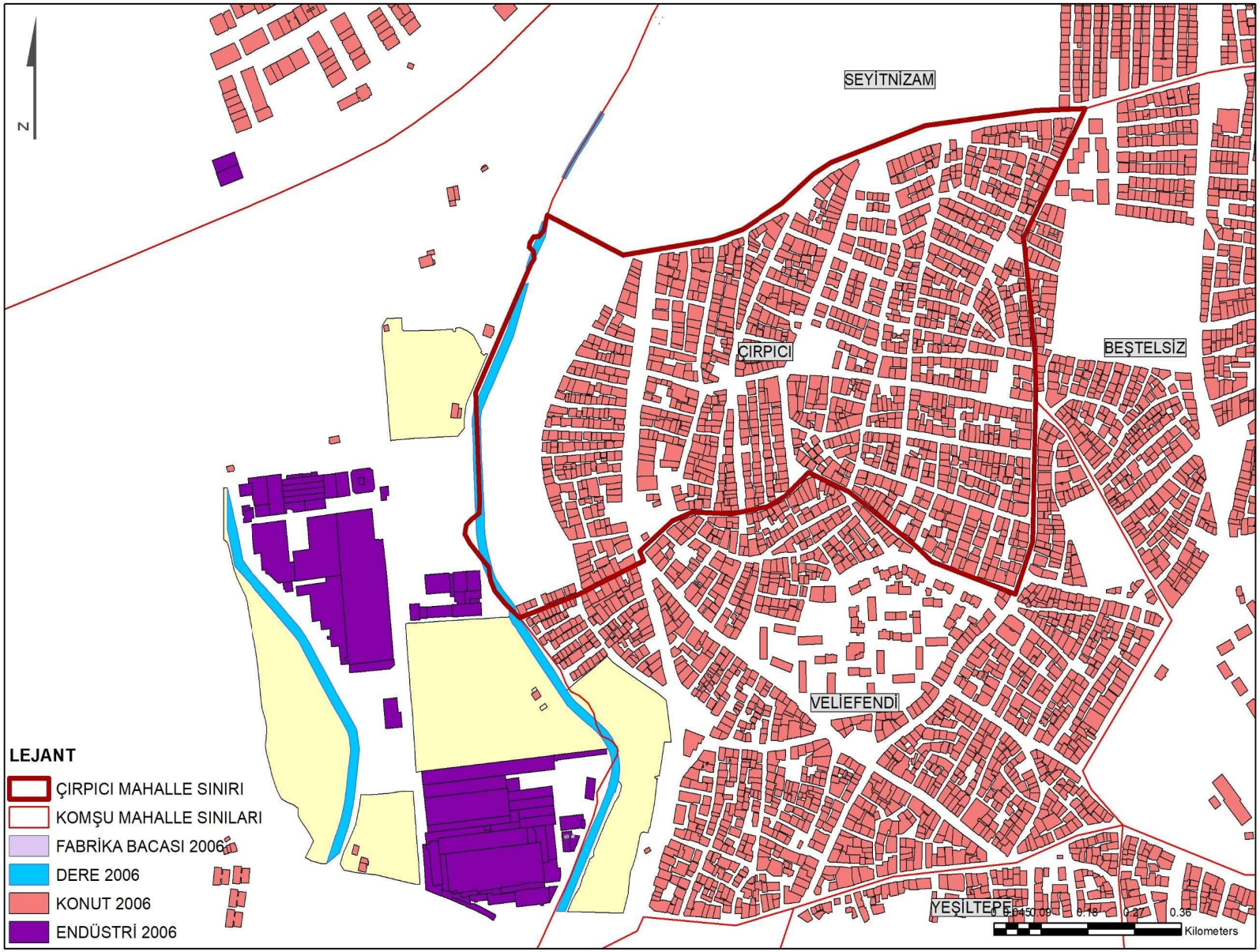

EK N: 2006 Yılına Ait Mevcut Durum Hartiası.

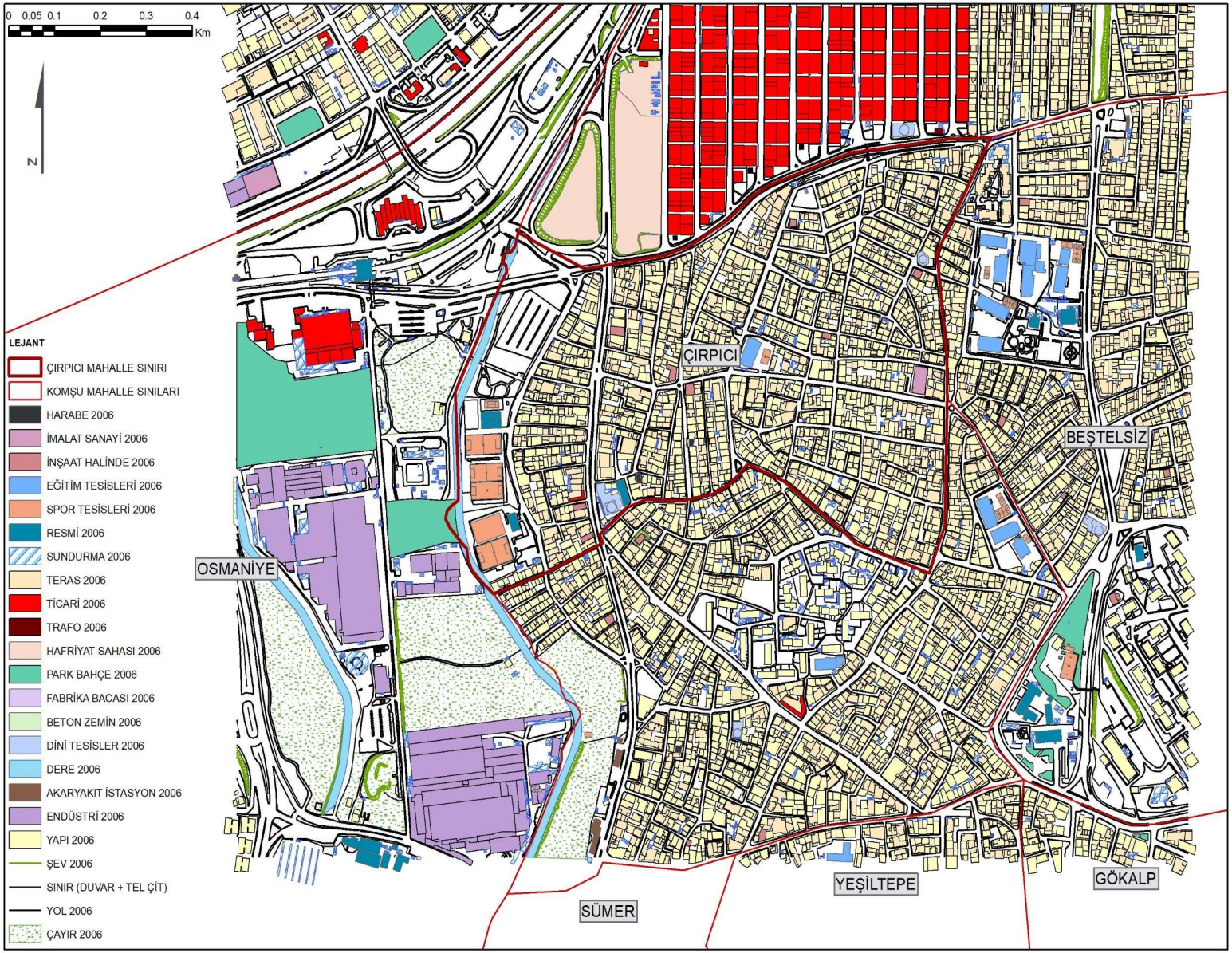

EK O: 2017 Yılına Ait Konut Alanları Haritası.

EK Ö: 2017 Yılı Endüstri Alanları Haritası.

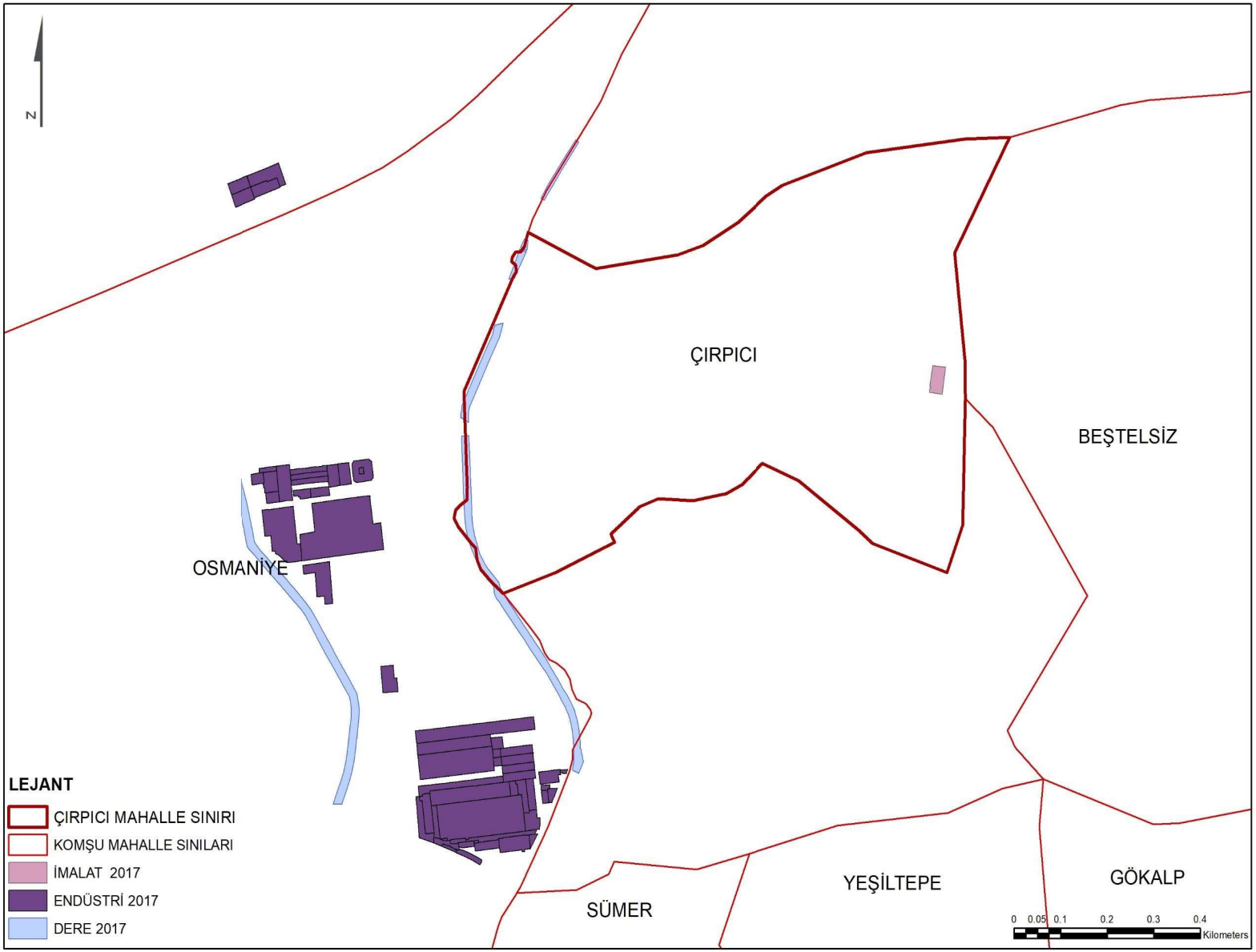

EK P: 2017 Yılı Konut-Endüstri ve Çayır Fonksiyonlarının Alansal Gelişimini Karşılaştıran Harita.

EK R: 2017 Yılı Mevcut Durum Haritası.

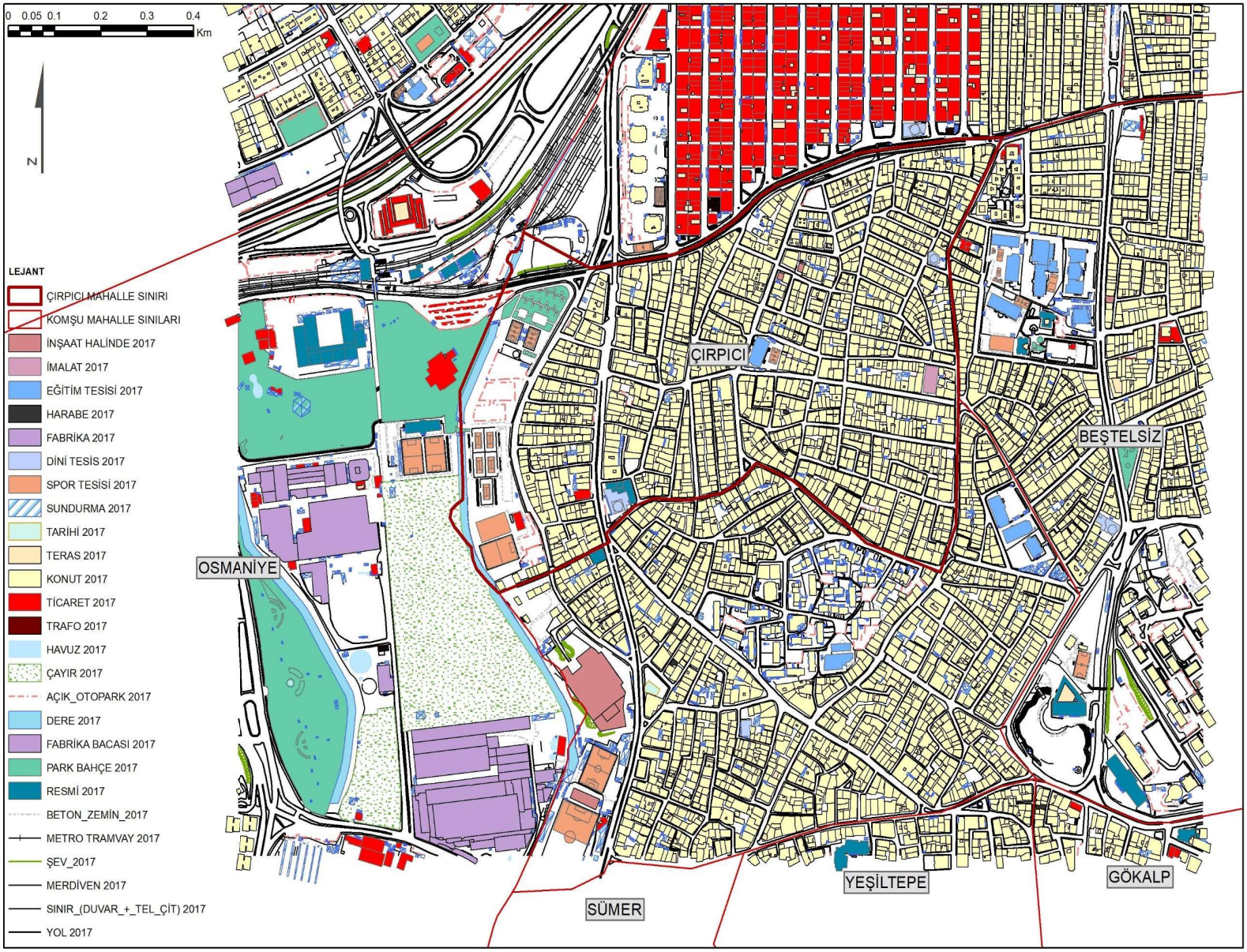

EK S: 1961, 1987, 1999, 2006 ve 2017 Yıllarına Ait Konut-Endüstri ve Çayır Fonksiyonlarının Alansal Gelişimini Gösteren Çakıştırılmış Harita.

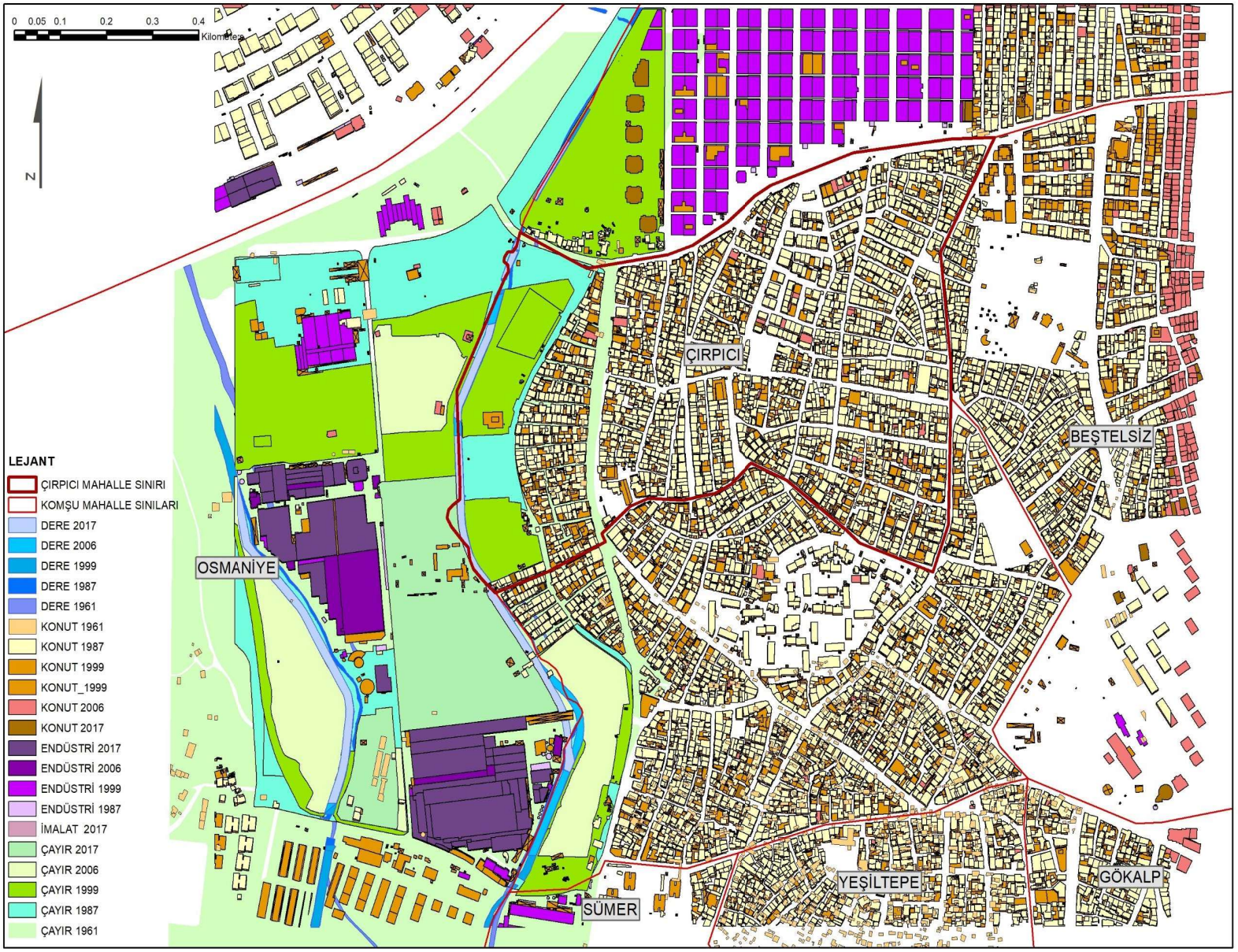

EK Ş: Yillara Göre Fonksiyon Alan Büyüklüklerinin Karşılaştırılması.

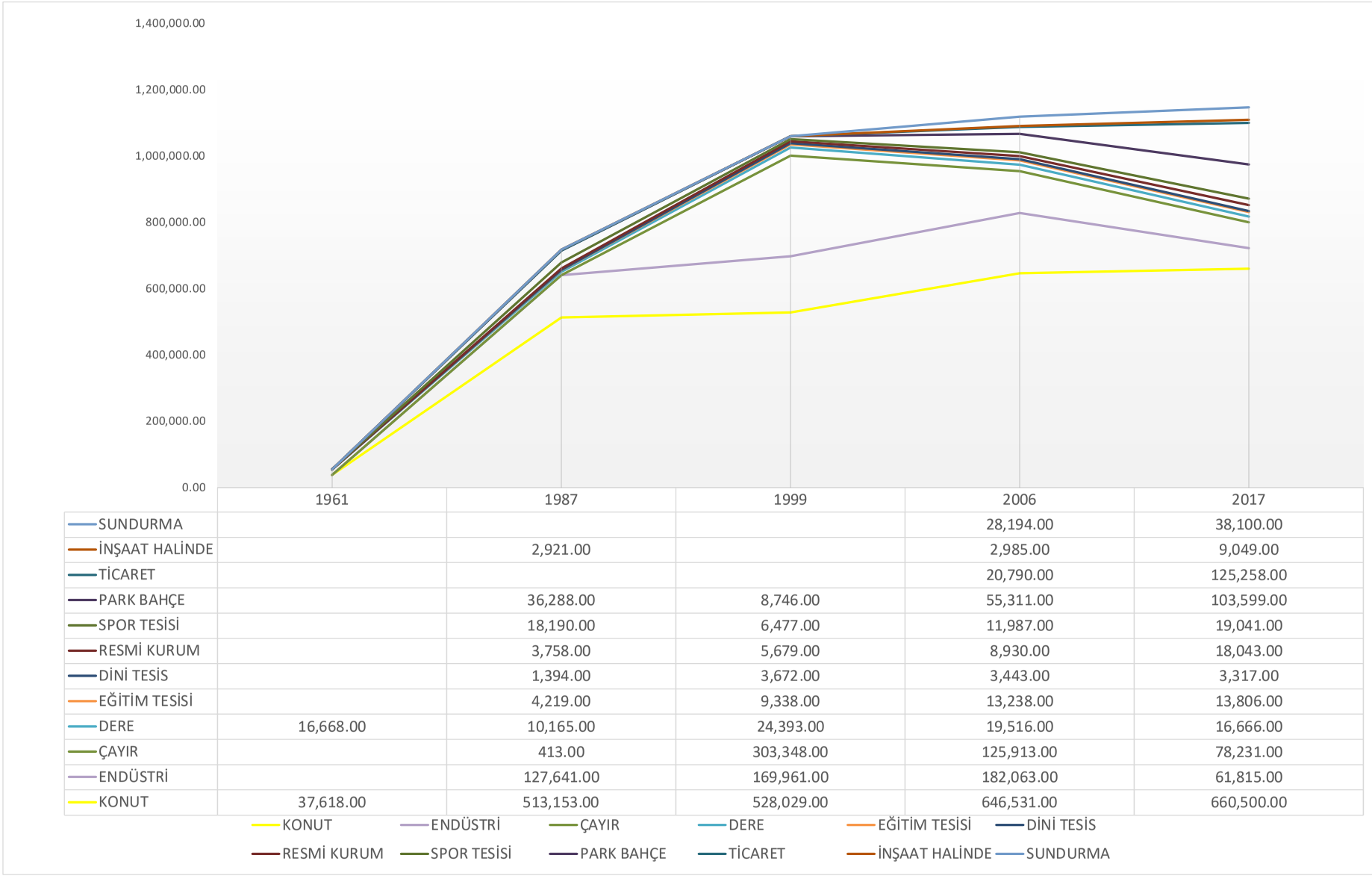

	1961	1987	1999	2006	2017
SUNDURMA				28,194.00	38,100.00
İNŞAAT HALİNDE		2,921.00		2,985.00	9,049.00
TİCARET				20,790.00	125,258.00
PARK BAHÇE		36,288.00	8,746.00	55,311.00	103,599.00
SPOR TESİSİ		18,190.00	6,477.00	11,987.00	19,041.00
RESMİ KURUM		3,758.00	5,679.00	8,930.00	18,043.00
DİNİ TESİS		1,394.00	3,672.00	3,443.00	3,317.00
EĞİTİM TESİSİ		4,219.00	9,338.00	13,238.00	13,806.00
DERE	16,668.00	10,165.00	24,393.00	19,516.00	16,666.00
ÇAYIR		413.00	303,348.00	125,913.00	78,231.00
ENDÜSTRİ		127,641.00	169,961.00	182,063.00	61,815.00
KONUT	37,618.00	513,153.00	528,029.00	646,531.00	660,500.00

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad **:** Emre ÇELEBİ

Doğum Tarihi ve Yeri **:**

E-posta **:**

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** **:** 2014, İstanbul Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2014-2017 Vizyon Peyzaj Vizyon Peyzaj Seracılık Nakliye İnşaat Taahhüt Sanayi Ve Ticaret Anonim Şirketinde; sırasıyla Şantiye Teknik Elemanı, Şantiye Şefi ve Hakediş Sorumlusu olarak görev yaptı.
- 2017 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programına başladı.
- 2019 BS Uluslararası Mühendislik Müşavirlik İnş. Ve Tic. Ltd. Şti.'de proje tasarım ekibinde görev aldı.
- 2019 yılında İBB Etüd ve Projeler Daire Başkanlığı, Üstyapı Projeler Müdürlüğünde görev almaya başladı ve hala aynı görevini devam ettirmektedir.